6917

Bibl. Jag.

IV

Ks. Kraszyński

Historia powszechna z prelekcyi ks. Melchiora Bulińskiego

w r. szk. 1860/1

ark. 41

II piśmocze

ark. 71 II

Historya Powszechna z prelekcyj A. Bulińskiego w krótkości spisana w r. 1860/61

Prelekcya I. d. 21 Września 1860 r.

Przedmowa – Historya jest ścianą, na której w stósownych miejscach obrazy nauk teologicznych umieszczać należy.

Historya jest opowiadaniem zdarzeń pamiętnych zaszłych na świecie. Dzieli się ze względu na przedmiot, na kościelną, polityczną, historya nauk, sztuk, handlu, wynalazków etc.

Hist. polityczna, jest opowiadaniem zdarzeń pamiętnych, zaszłych w państwach albo społecznościach politycznych, zastanawia się nad początkiem, wzrostem i upadkiem narodów. Dzieli się na powszechną i szczególną pod względem zasięgłości. Powszechna obejmuje zdarzenia i sławniejsze wypadki we wszystkich państwach i narodach starożytnych i nowożytnych – Ze względu na czas hist. pow. dzieli się na star. śred. i nowożyt. Hist. staroż. poczyna się od czasu ukazania się pierwotnych zawiązków politycznych aż do upadku zachodniego Imperium r. 476 po Chr. – średnich wieków do końca XV w. – nowożytna od końca XV w. do naszych czasów.

Od nar. J. C. aż do V w. Europa dzieliła się na 2 części południową i północną. Część południowa graniczyła na północ z Renem, Dunajem, Dniestrem, m. Czarnym, górami Karpackimi, posiadali ją Rzymianie – Północna należała do barbarzyńców Germanami zwanych w ogóle, zaledwie z imienia Rzymianom znanych.

Państwo Rzymskie składały – Portugalja Hiszpania Francya Anglia Belgia Wirtemberg, Badek, Bawarya, Austrya Węgry Włochy, Grecya Europ. Azya Król. Greckie, M. Śródziemne z Archipel. Syrya Palestyna Egipt część Arabii wybrzeża Afryki północnej. W tej rozległości państwo rzymskie przetrwało do IV kiedy Teodozyusz r. 395 podzielił państwo między dwóch synów, dawszy części zachodnią (Arkadyuszowi) i zachodnią (Honoryuszowi młodszemu)

Cesarstwo zachodnie stanowiły: Hiszpania Portugalja, Francya, Anglia, Belgia, Wirtemb. Bawarya, Austrya, Węgry Włochy od M. Śródziemnego od końca Włoch do przeciwnego brzegu Afryki – Stolicą był Medyolan potem Rawenna – Zachodnie cesarstwo zawierało resztę krajów państwa rzymskiego. Stolicą był Konstantynopol, trwało więcej niż 1000 lat. Ostatni raz zniszczone przez Turków 1453. Zachodnie od 395 do r. 476 dotrwało.

Dzikie narody północne najeżdżając prowincye rzymskie cesarstwa zachodniego zakładały nowe państwa, których historya zowie się historyą wieków średnich i historyą państw nowożytnych.

Ludy które uderzyły na p. Rzymskie były Anglowie Saxonowie Wandalowie, Alanowie, Gotowie Longobardowie, Burgundowie etc.

Anglowie ~~i Saxonowie~~ mieszkali w Szlezwiku w Danii Saxonowie w Brunświku – Wandalowie na północ Germanii między ~~Wisłą~~ Odrą i Elbą, F. Około Lignicy Drezna potem przeszli do Węgier i Siedmiogrodu a na początku w. V 411 wraz z Alanami opanowali znaczną część ~~Hiszp.~~ Hiszpanii dopóki ich Gotowie do Afryki nie wyparli, gdzie Justynian ich królestwo zniósł przez Belizaryusza.

Gotowie najznaczniejsi między temi narodami — mieszkali w Szwecyi, potem osiedli między Dniestrem, Dnieprem i Donem — rozdzielili się na Ost-gotów i West-Gotów. Ost wschód West zachód — Ostro i Westro-Goci.
Gotowie najpierwsi przyjęli wiarę Ch[rze]ścijańską i Ulfilas w IV w. Biskup ich przełożył pismo św., którego szczątki dotąd są w bibl. Upsalskiej a teraz kop[ia] Gockiej znajdowała się na ... Niemieckiem. Później dopiero w herezyę, jak i inne narody Germańskie.

Longobardowie po obu stronach Elby w Brandeburgii w VI wieku do Morawii się przenieśli i Węgier t.j. między Karpatami, lewym br. Dunaju.

Burgundowie między Odrą i Wisłą — Frankowie Burgundzkie Goci opanowali później Gallię — Frankowie przemogli.

Herulowie w dzisiejszym Meklenburgu i Brandeburgii najpierwsi położyli koniec p. rzymskiemu.

Frankowie (1) nie byli jednym narodem ale zbiorem kilku ludów Germ. osiadłych między Ren, Men, Wezerą i Elbą. Ludów było ... a Frankowie Salijscy najpierwsi ... Sali do Renu wpadają.

Gepidowie w Mołdawii, Wołoszczyźnie, Siedmiogrodzie do VI wieku.

Allemanowie zbieranina jak Frankowie drobnych ludów między Renem i źródłem Dunaju mieszkających.

Szwabowie na wschód Alemanów na lewym brzegu Dunaju.

Normanowie — ze Skandynawii i wysep Duńskich.

Kolejno teraz jak te narody opanowały p. rzymskie, jak nowe królestwa zakładały i wiarę Ch[rze]ścijańską przyjęły.

(1) Mieszkali oni po prawym brzegu Renu i bronili granic rzymskich przed napaścią barbarzyńców r. 406. ale około r. 440 sami poczęli na Rzymian napadać i przesiedlać się na lewy brzeg Renu.

Li Germanowie od V. napadali i zabierali p. rzymskie.

Saxonowie mieszkali w Holsztynie i w dzisiejszym Szlezwiku. Anglowie Saxonowie pokolenia Germańskie. Kiedy Frankowie Salijscy przeszli do Gallii, Saxonowie osiedli nad Elbą, Wezerą i Renem, i rozdzielili się na Ostfalów i Westfalów.

V w. Saxonowie Anglami ze Jutlandyi mieszkający najechali Bretanję. Odtąd jak Rzymianie dla obrony granic swych musieli wyprowadzić z Anglii legiony swe zostawili losowi obrane kraju. Miesz. Szkocyi (Piktowie Kaledonowie) zaczęli najeżdżać na Anglię. Uciśnieni Bretonowie udali się o pomoc do Saxonów, którzy tłumnie przybywszy pod wodzą Hengista i Horsa oswobodzili ich od Szkotów, ale wkrótce postrzegłszy niedołęstwo mieszkańców postanowili podbić ich i ponieważ oporu ... podbili Anglję i założyli Went, Nortumberland, Ost-Anglia, Mercya, Essex, Sussex, West-sex znane pod nazwą Heptarchii (7 królestw).

Kiedy mówiemy o Anglii, do rzym. p. należącej, należy rozumieć li tylko Anglję właściwą, i Ks[ię]stwo Walii.

Wandalowie od Wan woda mieszkający nad Wisłą. Z północnej Germanii przeszli do Węgier, w 409 wpadli do Hiszp. ale wyparci pod dowództwem Genzeryka na zaproszenie Bonifacego Nam. Rzym. w Afryce przeszli. ~~wówczas uwieźli lichtarz z Kościoła~~ ~~Jerozol.~~ ... wówczas uwieźli lichtarz

Przeszli do Afryki r. 429 podbili Mauretanję, wyspy Baleárskie, Sardynję, Korsykę. ~~w tym sposobem~~ Wtedy to napadali na Włochy i Rzym, który sam Genzeryk 2 tygodnie ogniem i mieczem pustoszył.

Wandalowie na północne wybrzeże Afryki
założyli królestwo,+ od 434 do 534 trwało.
Wandalowie nie mieli prawodawstwa pisanego, ale zda-
je się że był zachowany podział Germański:
80000 zdolnych do broni było. Genseryk
założył i dla obrony i do rabunku flo-
tę. Przyjmował Maurów do jazdy.
Genzeryk zabezpieczył Wandalów od zepsu-
cia obyczajów Rzymskich w Afryce.(1)
Cesarz Justynian dopiero skierował
całą uwagę na Afrykę i wy-
słał Belizaryusza z 15000, który niespodzie-
wany napadł na Kartaginę. Wili-
mer król wzięty do niewoli. Wanda-
lowie poszli do wojska jako Persom a
reszta pomieszała się z innemi narodami
i od tąd znikli z historyi.
Burgundowie zdaje się że to byli Bu-
rii Tacyta. W czasie wędrówki ludów
przedarli ku Renowi a 437 i osiedli
we wschodniej części Francyi. Do król.
Burgundzkiego należały Burgundya,
Franche-Comté, Delfinat, Prowancya
Sabaudya i Szwajcarya (3)
Burgundowie byli Aryanami jak inne
narody Germańskie (prócz Franków)
dopiero Zygmunt król r. 534 przeszedł na
katolicyzm. Frankowie podbili Burgun-
dyjków którzy się im poddali z waru-
kiem zachowania narodowości, i aby
król Franków nosił tytuł króla Burgundów
Frankowie największy lud(1)
Niewiadome przyczyny spowodowały
połączenie się różnych narodów z So-
bą pod nazwą Franków (śmiały).
Od III wieku napadali na Rzymian.
Chlodyon opanował kraj od Renu dalszego
do Somy. Merowensz (Merowig) i Hilderik nastę-
Klodyona rozszerzali te granice.
Syn Hilderyka +481 Klodowensz, Klodwik
Tenu występującemu przeciw panował tylko nad kolonią franków Salijskich w Tournai
czyli Ludwik położył koniec panowania
Rzymian w Galii (2) i przyjął religię
chrześciańską. ochrzczony na Boże Narodzenie r. 496 ~~nad~~ Klodowensz jest założycielem
królestwa Franków. Bitwa pod Soissons
gdzie Syagryusz założył sobie stolicę swego państwa zakończył pan. Rzymian. r. 493 podbił
r. 486
Allemanów Tongryjczyków (Tongrens) i w tymże
r. ożenił się z Klotyldą ~~córką~~ synowicą Gundebalda króla Bur-
gundyi, a po zwycięstwie nad Allemanami pod Tulbich (przy Kolonii)
przyjął religię Anastazy. Cesarz mianował go konsulem
i Augustem r. 510.(4) Klodowensz wytępił innych
naczelników (5) i przez to rozszerzył i u-
trwalił panowanie swoje. Po śmierci je-
go nastąpił podział który trwał aż-
gdy W tym czasie Francya dzieliła się na 3 części:
1º Austrazya stolica Metz była częścią północną
2º Neustrya południowa część
3º Burgundya wschodnia część

+ składające się: z Numidyi, Afryki prokonsularnej, Zengitanii, Bizaceny ~~który to należało~~ Abaritenu, Getulii, i Tripolis. (tylko wybrzeża miejskie w Tripolis do nich należały)
wojenny i sądowy

(1) Gdy bowiem Wandalowie przybyli do Afryki: wszystkie prawie domy w Kartaginie były domami nierządu. Wandalowie powypędzali nierządnice na rolnictwo kazać (?) śmiercią. (1) i opierał się szczęśliwie tym, którzy go wyrzucić chcieli (Ob. 125 II str. 2. dod. do Lelewela I)

(3) Za czasów Klodowensza Burgundya miała dwóch królów braci: Gundebalda (Burgundia cisjurana) i Godegesila (Burgundia transjurana) rezydującego w Genewie. Gundebald, ~~który~~ już był dwóch swoich braci sprzątnął, a między niemi ojca Klotyldy. Godegesil zaproponował Klodowenszowi zabranie ziemi Gundebalda ~~ob. nast. art. dop.~~ Przybył r. 500 Klodowensz i zmusił Gundebalda do płacenia haraczu. Jednak Gundebald zabiwszy Godegesila opanował całą Burgundyą.

(1) (1) Między Germanami. Dzielili się na rozmaite plemiona, a każde z nich miało swego króla, którzy zapewne z jednej familii pochodzili. Protoplastą ich był Meer-wig (rycerz morski). Znakiem ich były długie włosy. Dziad Klodowensza panował r. 448–456, a na wiek przedtem król Franków Matobaudes, współczesny Walentynianowi I otrzymał godność komesa domowników i konsula od cesarza. I jak opowiada najdawniejszy historyk fran. Grzegorz Turoneński żył pod koniec VI w.

(2) Afranius Syagrius wódz rzymski w Galii, korzystając z osłabienia potęgi Rzymian, uczynił się niezależnym. Ale Klodowensz z Ragnacairem królem Franków osiadłych w Cambrai zbił go pod Soisson na czele 4000 wojska. Syagryusz udał się do Toulouse o pomoc do Wizgotów, a ci go wydali Klodowenszowi który go zabił. (4) przyjął uroczyście purpurę z rąk greckiego legata w kościele s. Marcina w Tours a przez to nabył jurysdykcyę nad Rzymianami i Gallami ~~~~ w ~~jego~~ państwie będącemi.

(5) Sygeberta króla Franków w Kolonii mającego stolicę za narzędzie do tego zabójstwa użył Cloderyka (syna Sygeberta) którego sam potem zabił, a Frankowie ci królem go swym ogłosili.Araryka króla Termany własnoręcznie ściął.

Prelekcya II d. 22 Września 1880 r.

Nie było między Merowingami nikogo, ktoby części połączył dopóki i Merowe... Karolowi nie nastali.

Podobnie jak Frankowie i Allemanowie byli zbiorem pokoleń drobnych między Renem, Nekkarem, Menem i źródłem Dunaju. Allemanowie w V w. zajęli lewy brzeg Renu wyparci z lew. brzegu Renu przez Klodowecha osiedli na brzegu prawym. Naród ten tak się wsławił, iż Frankowie w Gallii panujący całą Germanię Allemanią nazwali. Zajmowali Baden, Wirtemberg, Bawaryę.

Swewowie składali odmienną gałąź między Germanami. Wandalowie połączyli się z nimi idąc do Gallii, Hiszpanii, gdzie zmieszawszy się wyginęli.

Herulowie obalili pod Odoakrem p. Rzymskie. Odoakr zdobył Rawennę, zrzucił Romula Augustula i sam r. 476 ogłosił się królem. Tron jednak w 18 r. panowania swego Odoakr r. 493 utracił zrucony przez Ostgotów pod dowództwem Teodoryka. Odtąd Herulowie znikają z historyi.

Longobardowie, o Lombardowie od longa barba — to co i Swewowie byli. Mieszkali w Panonii po zniszczeniu Ostgotów we Włoszech, ... wschodni panowali tam przez lat 15. od 553–568. Alboin wezwany przez Narsesa zdobył Włochy północne. Następcą jego był Astolf zdobył 749 Rawennę i chciał Rzym zdobyć ale Pepin krótki dał Papieżowi pomoc i Astolf oblężenia odstąpił. Ostatnim królem Lombardzkim był Dezyderyusz pokonany przez Karola W. r. 774 został.

Byli oni Aryanami dopiero przez Teodolindę.

Gotów ojczyzną Gotlandya (połud. Szwecyi) w II w. osiedli między Wisłą — odtąd potem nad Dunajem a w IV w. podbili przestrzeń od Donu do Cissy i od Dunaju do Morza Bałtyckiego. Część Gotów osiadła nad brzegami Dniepru i Donu otrzymała nazwę Ostgotów. Druga Westgotów.

Westgoci na pocz. V w. pod Alarykiem napadli na za Teodozyusza Rzym zdobyli go 410 r. gdzie przez 6 dni ogniem i mieczem niszczyli okolicę a obarczeni zdobyczą wyszli i udali się do Włoch południowych. Ale po śmierci Alaryka r. 414 nowy wódz ich Ataulf r. 414 opuścił Włochy i udał się do Gallii. Następcy Ataulfa do Hiszpanii przenieśli się i założyli 429 obszerne państwo Westgockie, ~~które dotrwało~~ po wyparciu Wandalów etc. które dotrwało do r. 711 w którym Maurowie zdobyli Hiszpanię, a Westgoci później połączyli się z niemi.

Ostgoci mieszkali w Panonii, nad brz. Dunaju i morza Czarnego wtargnęli pod Teodorykiem 493 do Włoch gdzie wyparłszy Herulów założyli państwo, które trwało lat 60. Teodoryk przez 30 lat chwalebnie rządził. Teodoryk ~~Za~~ [nadużył na imię wielkiego] niego to Boecyusz żył.

Następcy Teodoryka mierzem się nie odznaczyli. Za rządów Witygesa 4go króla Ostgotów Justynian postanowił podbić Włochy, i w tym celu wysłał z wojskiem Belizaryusza, który króla Witygesa przywiózł do Konstantynopola w tryumfie. Ale Gotowie powstali ~~Ale~~ obrawszy Totillę królem, którego pobił Narses — r. 553. Justynian ustanowił tu Exarchat — i Narses ustanowiony exarchą — ale poróżniwszy się z cesarzową Ireną, sprowadził Longobardów. Gotowie za Walensa ces. z pogaństwa przeszli na Aryanizm.

Alanowie jak się zdaje Tatarzy z Wandalami do Hiszpanii i tam zginęli.

Normandowie na półwyspie Skandynawii. w VI Na czajkach swych opływali morza i ujściami rzek wpadali do krajów i rabowali: Francyę, Niemcy, Hiszp., Portug., Europki nie osiedlili się stale za Karola Prostaka — i pod Rollonem przyjęli chrzest — Trafili na morze Śródziemne. Z Francyi już podbili Sycylię, Apulię, Kalabryę — i założyli 2 dynastye, jedną w Sycylii drugą na stałym lądzie, które gdy wygasły nastali Hohenstaufowie. Wilhelm Zdob. r. 1060 zdobył Anglię i ustanowił Dynastyę Normandzką w Anglii.

Gepidowie podbici przez Longobardów — byli pokol. Gotów mieszkającem w Mołdawii i Wołoszczyźnie. Z napływu tych ludów musiał nastąpić nowy porządek Europy — rząd feudalny — etc.

Z powodu osiedlenia się tych ludów musiało nastąpić nowe urządzenie. Chrześcijaństwo znalazło tu wstęp, ale musiało postępować z wielką oględnością i na wiele zwyczajów starożytnych pozwalać jak w Anglii. Królowie najezdniczy sprzyjali chrześcijaństwu. Rząd kościelny mógł się kształcić swobodniej [tem bardziej że ludy Germańskie z prałatami duchownymi obeznane nie były]. Germanowie zaprowadzili rząd który dawniej między niemi istniał. [F] Królowie przybrali zewnętrzne znaki dostojności. Teodoryk purpurę nosił i miał dwór na wzór Konstantynopolitańskiego. Germanowie i starożytni kraju mieszkańcy weszli w bliższe z sobą stosunki.

F Stosunki pomiędzy niemi samemi z początku też same były, ale później musiała koniecznie nastąpić daleko większa władza wodzów i naczelników wojskowych.

skoniar pierwej przywłaszczał sobie części posiadłości
tych ostatnich, i nie zawsze powodowali się pra-
wami umiarkowania i sprawiedliwości, bo lubo kol-
wiek przykrem zdawać się musiało takie ustępowanie
pokazało się jednak że krajowcy szczęśliwszymi były jak
dawniej. Nowy rząd bojowy mniej kosztował bo
królowie z swych dóbr utrzymy-
wali się. Nie potrzebowano bi-
tych dróg etc. rolnictwo się wzmo-
gło, bo Germanowie pilnowali go.
Co z dawnych urządzeń znaleźli
pożytecznem (pomennika) to zatrzy-
mali, i urzędy niektóre zatrzy-
mywali. Przez podział kraju ustaliły się
stosunki bliższe między zwycięzcami i zwyciężonymi.
Królowie rozdawali posiadłości
tym osobom które przy nich służ-
bę pełnili lub które ku sobie pociągnąć
chcieli. Zwycięzca dzielił zabra-
ny kraj na cząstki między rycer-
zy znakomitych a sobie zatrzy-
mywał cząstkę (regalia, domi-
nia). Innego sposobu nagradzania za
usługi sobie wyświadczone, królowie nie mieli.
Ci zaś ~~z~~ działki pod warunka-
mi otrzymywali, bo król był o-
gólnym panem tych ziem (allo-
dos, stąd allodye). Obowią-
zywali się przeto być mu wiernymi
towarzysze w wyprawach i utrzymywać pewną liczbę wojska.
Wasal otrzymawszy taką cząst-
kę, dzielił się znów ze swemi pod-
władnymi i nadawali benefi-
cia. Mogli je odebrać ale gdy
później w dożywocie od królów feu-
da otrzymali, przeto i podwasallowie tak-
że przywłaszczyli sobie i do śmierci
zatrzymywali.
Potęga wojskowa składała się z
pospolitego ruszenia. Każdy własci-
ciel stawał do boju. Duchowieństwo
chcąc podbojów starało się ukie-
runkować do szlachetniejszych celów
oświadczając, iż najwyższem zatrudnieniem
dzielnych mężów było opiekowanie się niewinnością.
Każdy młodzieniec bywał uroczyście
uzbrajany. 1o był giermkiem
dopóki sam rycerz nie nadał ty-
tułu rycerza, który miał uważ-
nie zważać, i we wszystkich przypad-
kach gdzie szło o honor i obowiązek rycerski wszel-
kich nierówności znosić.
Turnieje, we Francyi szczególniej,
dodawały żywiołu duchowi rycerskiemu

+ tudzież walka za Boga i za jego
sługi. Wojny były niezwierzonym dały
powód do szczególnych zobowiązań
i stowarzyszeń a wzór ich sprawił
podobne pobratanie się prawych mę-
żów ruskich. Z tego powodu utwo-
rzyły się zupełnie odrębne prawa
t. j. kawalerya czyli Rycerstwo.

Sędziami byli ludzie wolni – 1º F do Karola W. tak było- 4
mięjsce trzymał Comes. F po wpro-
wadzeniu praw pisanych w razie sporu
~~[illegible]~~ wzywano po kapła-
których je odczytywał i objaśniał.
na – Większe sądy mallberg-
świadkowie musieli być równego z oskarżonym
urodzenia – wykonywali przysięgę, która już
dawno była w zwyczaju. Prawie u wszyst-
kich ludów przechowywała się wiara że
bóstwo przez współdziałanie wy-
da na jaw winę, ~~który~~ rozstrzy-
gnienie wyroku za pomocą oręża
było w upodobaniu u ludu wojownicze-
go – Pojedynek, sąd święty były w wiekach
średnich dozwolonym sposobem dowodu, którym
nawet cesarze i królowie nie gardzili, itd. jeśli tu
równość urodzenia była wymagana
W niektórych miastach sąd wal-
na które i wyjątkowo
ki (odbywał się uroczyście – Ducho-
wni – kobiety, itp. mogli za siebie
innego zastępcę ustawić – Sądy boże
~~pod~~ przez ogień, wodę, lub sąd krzyża
bywały pośrednio pod nadzorem Duchowień-
stwa urządzone – a lubo kościół nalegał na
ich zniesienie jednak przetrwały do XVII w. L. III 28/9 1860 r.
Kraj wykształcał się coraz bardziej i królowie da-
żyli do większej władzy. Liczba urzędników z po-
wody wymyślniejszego biegu spraw stawała się większą. Na czele dworu stał
Marszałek domu (major domus) zarządzał prywatnemi dobrami króla – Do spraw
duchownych, wygotowania postanowień i spraw kancellaryi używany był Bp
(Archi-Kapellanus Apocrisiarius). U dworu w przypadkach prawnych stano-
wił Towarzysz (Comes) potem pierwszy minister. Było mnóstwo innych
urzędników z tytułami od rzymian pożyczonemi

Ludy Germańskie zapomniały przyniesionej
z sobą mowy, której charakter zaraz się zmienił
większa część wyrazów łacińskich ~~bar-~~
przeszła do ich języka lecz przekształ-
conych do niepoznania. Germanowie w za-
stosowaniu i urządzeniu mowy kierowali się
podług związku i podobieństwa z swoim językiem.
Unikali kształtów delikatnych i sztucznych a za-
trzymali przedimki, nadto oznaczenie przypad- poprzedzały zaimki, czasy two-
ków zamiast [illegible] osoby w [illegible] rzyli za pomocą słów posiłko-
przed wyż. do l. rzym. nie znali wych – w ogólności nie kształ-
pisma, potem po łacinie pisać za- tyli wyrazy wykształconą ła-
częli, mowa zaś pospolita nie była używaną ciny, ale mową gminu przy-
do pisma. Naród do różnic dyalektów istniał już
od dawna, lecz dokonany dopiero został przez utworzenie oddzielnych Państw
nieustanny polityczny rozbrat spokrewnionych z sobą niegdyś ludów
Utworzyła się wielka rozmaitość dyalektów więcej lub ~~[illegible]~~ mniej wykształconych.
W XII i XIII w. podniósł się dyalekt Flo-
rencki, nadewszystko przez dzieła klasyczne
i zaczął być pospolitym włoch. językiem.
W Hiszpanii ponieważ wiele było ludów
złoż.
Mowa Hiszpańska pomieszana i złożo-
na jest z różnych pierwiastków,
główną jej zasadą jest język romański przeplatany wyrazami arab-
Język Arabski był bardzo pospolitym skiemi i germańskiemi.
mianowicie w średnich wiekach, nawet
był używany na monetach i aktach kró-
low Hiszp.

z powodu wielkiego znaczenia do ja-
kiego się podniosła Kastylja dyalekt kastyl-
ski szczególniej wykształconym został, a po
zjednoczeniu w jedno ciało Hiszpanii został pospolitym.
Język portugalski po urządzeniu
się portug. w oddzielne królestwo
dopiero się stał oddzielnym dyalektem, który
przybrał w wyrazy łacińskie bardzo przerobione.
W Galli przed Rzymianami była wie-
le dyalektów, które ustąpiło łaciń-
skiemu z Normandowie i inne naro-
dy w tymże języku mówi lub zaprowa-
dzili wiele swoich wyrazów. Zaczęto księgi
wkrótce na ten język przekładać, i każde
dzieło w tym języku czyto prozą, czy wierszem
Mowa franc. od XIV w. oddzieliła
się na południową (wykształcen-
szą) i północną.

Nazwę prawo lub zwyczaje nie obejmujące zwało się romansem. Dictyky Kakona, Instytucye Justyniana nazywały się romansami od języka romańskiego.

która z powodu iż była używana
w Paryżu, stała się przeto panującą
i tylko u ludu dyalekt południowy został.
Wszakże do Franciszka I używano do kancellaryi łaciny.
W Brytanii łac. język upadł. Bo
Anglo-Saxonowie bardzo czuwali
nad czystością swego języka i już
dawno usiłowali potłumaczyć i poprzywo-
zić wyrazy łacińskie.

Zbierzmy w kilku wyrazach i objaśnijmy w przykładzie to cośmy wyżej powiedzieli.

Rzeczy jak Francya, zdobyty
podzielony został na mnóstwo
cząstek, z których kilka król za-
trzymywał a resztę rozdawał między
najpierwszych znakomitszych. Obszerniejsze
cząstki nosiły nazwę księstw - mniejsze hrabstw
a jeszcze mniejsze baronjami się zwały.
w XI w. liczono mniejszych takich
części 55. Hugo Kapet wstępując na tron
francuzki r. 987 miał tylko trzy części t. j.
Pikardyę, hrabstwo Paryzkie i orleańskie
resztą była własnością Wasalów.

Wazale, lenność

Ci którym król wprost od siebie dawał cząstki
ziemi mniejsze lub większe zwali się Waza-
lami koronnymi. Ziemie ich lennością.
Król względem Wazala nazywał się
Sworenem albo Suzerenem.
Ci co od Wasalów koronnych mie-
li nadane sobie ziemie nazywali
się pod-Wazalami (arière-vasaux)
Wasal koronny albo Baron był
zupełnie od króla niezawisłym. Bił monetę
stanowił prawa, karał śmiercią,
nawet pod-wasala. prowadził woj-
nę i pokój zawierał. Nie płacił żad-
nych królowi podatków.
Ztąd widać że Francya nie była
jedyną monarchią, ale zwiąskiem
drobnych państw, w których wazale królami byli.
Jednak Wazal koronny po śmierci
Ojca swego chcąc objąć lenność
musiał stanąć przed
królem i od niego otrzymać nadanie
jej. W takim razie, lub gdy nową lenność do-
stawał, musiał wykonywać przysięgę
przed królem, która się zwała homagium.

Homagium.

Aktowi temu towarzyszyły następujące ceremonie.
Wasal z odkrytą głową, bez szpady i ostróg, przed Suwerenem na
trania siedzącym klękał i złożywszy obie swe ręce w ręce suwerena i przysięgał,
że za lenność nadaną pozostanie mu wiernym,
że ani z nim wojować, ani nieprzyjaciołom jego pomagać nie będzie - i że obowiązku jego się względem niego do służby dworskiej i wojskowej.
poczem następowała inwestytura. Przez akt inwestytury
Suweren oświadczał, że wasala robi posiadaczem lenności. Temu aktowi także towarzyszyła ceremonija zależąca na tem że Suweren
kawał darniny jeżeli szło o ziemię,
gałąź jeżeli o las, chorągiew jeżeli
o prowincyę, pastorał lub pierścień
jeżeli biskupstwa lub opactwa wasalowi podawał i temi symbolicznemi znakami
wprowadzał w posiadanie lenności.

Służba dworska albo sądowa.

Król posiadał nieograniczoną władzę nad mieszkańcami w prowincyach
bezpośrednio do niego należących,
lecz nad wasallami władza jego
była ograniczoną. Jeżeli z wasallów który skarżył się na drugiego, skargę
przed króla, ten zwoływał wasalów, którzy pod jego przewodnictwem rozstrzygali
większością głosów po roztrząśnieniu. Wasal
jeżeli by wyroku nie usłuchał, to
go zmuszano orężem. Taki sąd zowie się sądem Parów t. j. równych.
Obwiniony jeżeli nie stanął w sądzie przed
Suwerenem bez ważnej przyczyny
utracał lenność, jak utracił Jan
bez Ziemi oskarżony o bratobójstwo przed Filipem Augustem.
Na takie sądy każdy baron był obowiązany 4 razy do roku o swym koszcie zjeżdżać pod utratą lenności. I to
się zwało służba dworska albo sądowa.

Służba wojskowa obo-

wiązywała do służenia Suwerenowi wojennemu o własnym koszcie. Skoro Król miał
wojnę prowadzić uwiadamiał wasalów ażeli
na dzień naznaczony (zawiadomiwszy
swych podwasalów) stawali z pocztem
żołnierzy na miejscu od króla wskazanem.
Zakres służby wojskowej był
za granicą 40 dni, a w kraju 3
niedziele co rok. Wasalowi nic nie płacił
Król za to, a oni też podwasalom nic nie
dawali, bo jak wasalowie mieli za to nadane sobie lenności, tak podwasalowie za tę służbę trzymali pewne cząstki ziemi.
Liczba wojska, którą wasal miał dostarczyć królowi
należała od wielkości ziemi ~~obowiązanej~~ posiadanej. W czasie homagium wasal zobowiązywał się stawić określoną
liczbę. Lecz żeby samemu nie utrzymywać wojska ciągłego, wasal oddzielał zwykle od swej
lenności cząstki mniejsze i dawał je w posiadłość drobnej szlachcie z warunkiem służenia
w czasie wojny o własnym koszcie. Były niekiedy tak małe cząstki iż podwasal stawił za nie tylko pół, a nawet 1/4 żołnierza.
Wówczas kilku takich podwasalów składało się na jednego żołnierza, którego

własnym kosztem uzbrajali i przez czas wojny karmili.

Klasztory i duchowieństwo świeckie dawały także żołnierzy z posiadanych przez siebie lenności. Zdarzało się nawet że niekiedy sami byli stawali w szeregach do boju na czele swoich poddawsalów.

Odkrycia i Wynalazki

Zachodnia Europa od XIII w. poczyniła wiele ważnych odkryć i wynalazków które szczególnym sposobem na jej oświecenie wpłynęły.

Wynalazek Papieru. Przed XIII w. pisano w Europie na pargaminie. Rzadkość i wysoka cena tego materyału były przyczyną iż zaledwie kilkadziesiąt tylko książek mogło się znajdować w pałacach i w bibliotekach klasztornych. Arabowie wynaleźli papier z bawełny, który chociaż w Europie nie był używany podał jednak myśl robienia go z szmat płótna. Kto pierwszy dał tę myśl, nie wiadomo. To tylko pewna jest iż na książki przed XIII w. na papierze pisano, z czego wnosić można iż tenże najmniejszy sposób robienia papieru dopiero w XIII wieku powstał.

Druk. Chociaż papier był tańszy jednak książki były w wysokiej cenie, bo trzeba je było ręką pisać – a mało było takich którzy pisać umieli. Przytoczymy tu jeden przykład drogości książek. W XIII wieku pewna hrabina Francuzka chciała nabyć jeden ~~książka która~~ exemplarz kazań Bpa Hajmona i dała za to 3 beczki pszenicy – 3 innego zboża i 200 baranów – którą teraz za rubla by sprzedano.

Pierwszy który przyszło na myśl składać litery drewniane, powlekać one czarną farbą i na papierze odciskać był Jan Gutenberg Niemiec z Moguncyi. Lubo już oddawna Chińczycy znali druk. Przez ten wynalazek otrzymano wielkie korzyści – iż choć w krótkim czasie rękopism wydrukować w wielkiej ilości, dość jest kilku ludzi, z których-by jeden układał litery a drugi one na papierze odbijał.

Proch który na wschodzie był wynaleziony do ogniów bengalskich, illuminacyj używany był. Arabowie znajomość jego przenieśli do Hiszpanii, od nich zaś reszta Europy się nauczyła. W XIII w. Roger Bacon Franciszkanin, wiedział jego użycie. Z początku do fajerwerków używano. Zastosowanie jego do rzucania kul, kamieni nastąpiło na początku XIV w. Arabowie w Hiszpanii pamiętary pierwsi użyli armat, z których prochem kamienie na nieprzyjaciół rzucali.

Anglicy pod Crecy 1340 r. mieli 3 armaty. Francuzi ich wtenczas nie znali. Ręcznej broni palnej używać poczęto na początku XV w. ale te strzelby były bez kurków, a proch zapalano przykładając lont do panewki. Na początku XVI w. r. 1517 po raz pierwszy w Norymberdze zrobiono strzelby z kurkami. Pospolita jest wieść że Bartold Szwarc, o którym nic wiadomo gdzie się urodził ani gdzie żył i kiedy, wynalazł proch.

Kompas t. j. igła stalowa magnesem natarta, która wtedy nabiera tej własności że gdy jest wolno na ostrzu osadzona jednym jej końcem obraca się na północ drugim na południe. Wynalazek ten wielkiej wagi dla żeglugi przypisują Włochowi z Amalfi Flavio Djoja na pocz. XIV w.

Odkrycia Morskie w XV i XVI w.

Po odkryciu kompasu puścili się ludzie na morze poodkrywali wiele ~~światów~~ ziemi zupełnie nieznanych.

W XV w. znano tylko 3 części świata i to niedokładnie. Prócz mórz Europę oblewających, zaledwie z nazwiska znanych, innych mórz, oceanów etc. nie znano ~~domyślano się~~ tylko o istności ~~antypodów~~ antypodów, ale takich ludzi była bardzo mała liczba, bo według ówczesnych pojęć ziemia była płaska.

Te odkrycia posunęli na drodze Portugalczycy. Poczęli wszy objeżdżać zachodnie brzegi Afryki trzymając się zawsze lądu – ~~[illegible]~~ r. 1420–1460 odkryli Madeirę, Azorskie wyspy i Wyspy Zielonego Przylądka. To sprowadziło ich na myśl że te wyspy muszą być cząstkami Indyi Wschodnich. Wiedziano z podróży Marco Polo że za Indyami ciągnie się mnóstwo wysp. Indye były uważane już w wieku XV za raj ziemski – stamtąd towary do wygody lub zbytku służące szły do Europy. Kupcy weneccy sprowadzali je z Aleksandryi i Bejrutu i rozsyłając po Europie drogo płacić kazali się.

Odkrycie Przylądka Dobrej Nadziei

Skoro przy brzegach Afryki do ~~[illegible]~~ kryto wyspy, poczęli Portug. coraz bardziej w dół posuwać się spodziewając się do Indyi dostać się ale gdy nie natrafili poczęli myśleć czyby nie można opływając Afrykę dostać się do Indyi. Nie wiedziano bowiem jeszcze że Afrykę opłynąć można.

Wysłany więc został przez Jana II (z fam. Avis) Bartłomiej Diaz i wyruszywszy w podróż r. 1486 dostał się do ostatniego punktu Afryki. Tam zaskoczony przez burze, nie mogąc

Odkrycie Indyj zachodnich i Europy.

płynąć dalej powrócił i nadał przylądkowi nazwisko przylądka Burz, lecz Jan II. ucieszony tem odkryciem, nazwał przył. Dobrej Nadziei. Wieść ta że opłynąwszy Afrykę można się dostać do Indyj, sprawiła mocne na Europie wrażenie. Lecz nowa droga do Indyj wydała się długą i niebezpieczną. Kiedy żeglarze Portugalscy pracowali nad odkryciem drogi do Indyj jeden szczególniej człowiek zwrócił na siebie powszechną uwagę śmiałością pomysłu. Był to Krzysztof Kolumb. Urodził się z ubogiej fam. niedaleko Genui r. 1442. Od młodości podróże morskie były jego głównem zatrudnieniem na okrętach Genueńskich zwiedził morze Śródziemne, zachodnie brzegi Europy, i morze północne. Rozbił się u brzegów portugalskich r. 1467 lecz że umiał dobrze pływać ocalił się od śmierci i dostał się do Lizbony. Tu znalazł swych ziomków którzy go wsparli. W handlowym celu zwiedził pobrzeże Afryki kilkakrotnie i wyspy przez Portugalczyków odkryte. Myśl rządu Portugalskiego odkrycia drogi do Indyj całą jego duszę zajmowała. Nieustanne podróże morskie rozwinęły w nim wrodzoną chęć do śmiałych przedsięwzięć. Przeczytał co starożytni o ziemi pisali. Był przekonany że ziemia jest okrągłą, a z tąd że Indye rozszerzając się bez granic na wschód obchodzą kulę ziemską i że wyspy Azorskie i inne nowo odkryte były tylko cząstkami Archipelagu Indyjskiego. Z tąd wniósł że dla dostania się morzem do Indyj należało płynąć wprost na zachód a nie około Afryki, gdzie droga jest dłuższa i niebezpieczna. Kolumb miał niedokładne wyobrażenie o przestrzeni między Azyą i Portugalią, a to go doprowadziło do ważnego odkrycia. Rząd Portug. polecił rozpatrzeć planu Kolumba towarzystwu uczonych w Lizbonie założonemu celem wspierania radami ~~wyruszających~~ wyjeżdżających żeglarzy. Towarzystwo znalazło plan Kolumba gruntownym ale zazdroszcząc sławy Kolumbowi samo wyprawę tajnie ~~uczyniło~~. Tymczasem powstawszy burza rozproszyła te wyprawę a plan odrzucono. Udał się Kolumb r. 1489 do Hiszpanii do Ferdynanda i Izabelli ~~którzy toczyli wojnę z Izabellą wypędziwszy Maurów~~ ale po 9 latach przeszkód i intryg ze strony dworzan wskutek radości ze zwycięzenia Maurów dostał 3 statki z osadą 120 ludzi.

Kolumb wyjechawszy pod żagle z portu Palos 3 Augusti 1492 na szukanie Indyj płynął na zachód. Lecz osada jego straciwszy z widoku wyspy Kanaryjskie poczęła żałować uczynionego kroku coraz bardziej. Napróżno Kolumb przepowiadał bliskie odkrycie lądu już z lotu ptaków, już z traw i roślin po morzu pływających

H. Pow. 4. 7

Na chwilę uspokojone narzekania nazad wybuchały. Nakoniec ~~załoga~~ osada zbuntowawszy się postanowiła go zmusić do odwrotu, a niektórzy radzili w morze go wrzucić. Kolumb uprosił jeszcze trzy dni, po których powróci jeżeli ziemi nie znajdzie. wtenczas po trzeciej nocy około 10 godziny wieczorem 12 Paźdz. 1492 r. Kolumb spostrzegł światełko, a niedługo i okrzyk: „ziemia!" rozległ się pośród osady. Nad ranem przekonano się o odkryciu ~~stałego lądu~~ nowej ziemi. W bogatej szacie z mieczem w ręku prowadząc za sobą towarzyszy wysiadł na ląd i ucałowawszy ziemię postawił krzyż na niej – i wyspę nazwał wyspą Zbawiciela (San Salvador) – Leży ona na wstępie do zatoki meksykańskiej. Zaraz mieszkańcy wyspy okrążyli przychodniów. Jakżeż zdziwili się Europejczykowie widząc tam nowe rośliny.

~~Po odkry~~

W lat 6 po odkryciu ameryki król portug. wysłał Wasco de Gama aby od przylądka Dobrej nadziei udał się dalej do Indyj co też szczęśliwie uskutecznił. Albukerk zdobył Goa 1511 i tam pierwszą osadę założył. Portugalczycy nie myśleli o podbojach – ale tylko w celach handlowych zakładali osady. Po odkryciu drogi do Indyj mnóstwo okrętów ruszyło w drogę do nich.

W skutku owych wynalazków i odkryć Europa opanowała Amerykę i wbrew weszła w stosunki handlowe z całym światem.

P. IV d. 5/10 1860 r.

Francya

jak wiemy na wstępie mówili, znana była Rzymianom, a po podziale p. Rzymskiego stała się częścią ces. zachod. W w. V najechali Gallię Westgotowie, Burgundowie i Franki.

Westgotowie r. 412 osiedli około Tuluzy ~~stolicy~~ (przeprowadzili stolicę), w części między Loarą, Rodanem, Oceanem atlantyckim i Pireneami. Burgundowie w parę lat później osiedli na wschód Francyi, odebrawszy Rzymianom kraj między Rodanem, Saoną, Renem. ku końcowi V w. Frankowie Salijscy pod Klodowenszem r. 483 pod Soissons pobili Rzymian i spowodowali ich upadek chociaż jeszcze poprzednio Odoaker wódz Herulów pobił i osłabił państwo Rzymskie, jednak wódz Rzymski Syagrusz ~~nie~~ trzymał się w Galii dopóki przez Klodowensza pobity nie został pod Soissons r. 483.

Prawo salickie

jako do Rzymian z początku należąca rządziła się prawem rzymskiem, które nawet obowiązywało Gallów po zawojowaniu ich przez Franków – dlatego były ustanowione po miastach municypalności rzymskie. Frankowie zaś zdobywcy kraju rządzili się prawem z Germanii przyniesionem, salickiem (salijskiem), które później zostało przez Merowingów zastosowane do zasad Ruskich ~~i~~ bardziej. Większa część tych praw tyczy się własności ziemskiej. Wszelkie obrazy karane są odpowiednio do stopnia osoby obrażonej za zabójstwo Franka jest prawym brzegiem Durancy ~~kara 3 razy większa aniżeli za zabicie Rzymianina.~~

Z ludów tych tylko Westgotowie byli Aryanami i Burgundowie. Frankowie zaś poganami jeszcze. Klodowensz pojął Klotyldę Księżniczkę Burgundzką, katoliczkę, ta namawiała go do przyjęcia Chrztu. Nareszcie kiedy Allemanowie napadli Franków Klotylda przepowiedziała Klodowenszowi że zwycięży skoro wezwie Boga. Podczas bitwy wojsko Franków cofać się poczęło. Klodowensz zwrócił się do Pana Jezusa i zwyciężył. Ochrzczony został r. 496 w Reims. Krąży podanie że gdy podczas chrztu Bp Remigiusz chciał go namaszczać nikt nie przybył z olejem. Na modlitwę Bpa [illegible] gołąbka. Po chrzcie miał otrzymać od Papieża tytuł Króla Arcychrześcijańskiego. Stale używać poczęli tego tytułu od Ludw. XI. Klodowensz r. 500 przymusił Burgundzyków do płacenia podatku. Westgotowie Aryanie od katolików nienawidzeni byli. Bpi wzywali potajemnie Klodowensza aby ich podbił (1) co też uczynił r. 507 zwyciężywszy ich króla Alaryka II. Gallią wszystką zagarnął. Umierając r. 511 Klodowensz podzielił królestwo (2) swoje między czterech synów: Teodoryka, Klotaryusza, Childeberta i Klodomira. Ci czterej podbili Burgundyę r. 534. Odtąd cała Francya od Franków wzięła nazwę. [illegible] była rządzona przez dynastye Merowingów, Karlowingów i Kapetów. [illegible] dynastyi Merowingów ta[illegible] każdego męża któryby skleił w jedną całość (3) przeciwnie widzimy mordy, intrygi między panującemi familijami. W takim stanie Majores Domus. Ci zwolna doszli też wreszcie do nieograniczonej władzy, szczególnie gdy niektórzy z nich mieli wojskową władzę i byli dzielnymi wodzami, jakim był Karol Martel. Doszli oni najwyższego znaczenia gdy Pepin z Herstal 678–714, Karol Martel 716–741 i Pepin Krótki urząd objęli. Odtąd królowie byli tylko królami z tytułu. Pepin z Herstal już starał się wziąć koronę. Herstal umarł r. 714, zostawił godność synowi Karolowi Martelowi, mężnemu, który gdyby się nie oparł, 711 Arabowie zniszczyliby byli i zaleli całą Europę. Zwyciężył on ich pod Tours r. 732. Zginęło pod tego ich 300000. Umarł r. 742. Syn jego Pepin Krótki był 10 lat [illegible] zaczął posiąść koronę, udał się do Papieża Zacharyasza, który mu odpowiedział że ten będzie Królem kto władzę posiada.

(2) Właściwie mówiąc według teraźniejszego rozumienia, Francya pod Klodoweuszem nie była monarchiją — królestwo było tylko dowództwem wielkiej armii, która miała podbić Galliję. Synowie więc Klodoweusza podzielili się skarbem i armiją Ojca — byli oni tylko wodzami — a stolice swe mieli: w Paryżu, Orleanie, Soissons i Metzu. Napadali oni na Burgundyę i zabierali jej prowincye. R. 532 Teodoryk widząc zamieszanie we Włoszech między Ostrogotami i Rzymianami, wysłał syna swego tam z wojskiem. Ostrogoci widząc to wojsko i myśląc że na pomoc im przychodzi wyszli na jego spotkanie — ale tak rzucono się na nie i wycięto — Widząc to Rzymianie pomyśleli że to dla nich pomoc i wyszli na spotkanie Franków, ale także i im się dostało. Potem Frankowie ogniem zniszczywszy Lombardyę z ogromnym łupem [illegible] się wrócili; [illegible]

(1) Udając się na tę wyprawę przechodził przez Dyecezyę Turoneńską, zabronił wszelkiej krzywdy robić mieszkańcom — a nawet jednego żołnierza za to że wziął jednej ubogiej kobiecie trochę siana na śmierć skazał. Posłał on do Tours dwóch oficerów aby się poradzili S. Marcina † 397 r. o skutku tej wyprawy i kazał im donieść sobie to co usłyszą wchodząc do Katedry. Właśnie usłyszeli Ps. 18, 40. 41. Et praecinxisti me virtute ad bellum: et supplantasti insurgentes adversum me subtus me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum et odientes me disperdidisti. Powziął więc stąd wraz z wojskiem nie mało otuchy.

(3) Po śmierci trzech synów Klodoweusza pozostały Klotaryusz został jedynym posiadaczem Monarchii Franków r. 558. Klotaryusz znów podzielił r. 561 panowanie między synów: Gontran został Królem Orleanu i Burgundyi — Charibert Paryża, Sygebert Austrazyi — a Chilperyk Neustryi. Podzielił także między nich haracz, który płaciła Akwitanija i Prowancya. Odtąd rozdrabniały się coraz bardziej te prowincye przez podziały między synów panujących — jednak zawsze były z sobą w związku — i główny podział Francyi był na Austrazyę i Neustryę. Austrazya na północ zostawała w ciągłych stosunkach z Niemcami, przeto zwyczaje niemieckie tam bardziej się wszczepiły, a w Neustryi na południe bardziej cywilizacya rzymska kwitnęła. Wzrastała między obu temi narodami rywalizacya — Chilperyk napadał Sygeberta i nawzajem. Sygebert podczas jednego takiego napadu z rozkazu Fredegundy żony Chilperyka został zabity 575. Syn jego Childebert II małoletni po nim nastąpił — ustanowiona została regencya z szlachty i panów na czele której stał wybrany przez możnych nourricier du roi majordome, albo maire du palais zwany. Maire du palais za czasów Childeberta II nie tylko odbierał dochody z dominijów królewskich ale nadto był niezależnym od króla ministrem sprawiedliwości: pod jego to przewodnictwem Biskupowie i [illegible] tworzyli arystokracyę i stali się niezależnymi w swych prawach od króla. Childebert z Gontranem Królem Burgundyi napadali na siebie wzajemnie [illegible]: Pollicentes alter alterutro, ut quidquid sacerdotes (les évêques) et seniores populi judicarent, pars parti componeret, quae terminum legis excesserat. Gregor. Turon. Hist. Francor. lib. 6.

Na Sejmie w Soisson r. 752 Pepin ogłoszony został królem. Arcybp Bonifacy namaścił go.
Papież Stefan przeprawił się przez Alpy aby go prosić o pomoc przeciw Lombardom, Pepina jeszcze raz przez Papieża namaszczony.
Hilderyk przywołany przed zgromadzenie obcięto włosy i do klasztoru wsadzono. Królowie bowiem tej dynastyi nosili włosy długie jako cechę swej godności
stan Państwa za tych skarżył [illegible] rycerstwo i piękność.

Dynastya Karlowingów panowała od 752 – 987 winna swoje wywyższenie Pepinowi Herist. Martelowi i Pepinowi Krótkiemu.
Ostatni wprowadził zwyczaj koronacyi i namaszczenia przez Bpów po czem inni przyjęli ten zwyczaj.
W Hiszpanii naprzód był wprowadzony zwyczaj koronacyi. Pepin Krótki zostawił tron synowi swemu Karolowi wielkiemu zwanemu.

Karol W. wstąpił na tron r. 768. We Włoszech r. 774 podbił Lombardyę. Gdy Dezyderyusz napadł na Papieża Adryana I postąpił pod Rzym. Papież wezwał Karola W. na pomoc. Karol wszedł do Lombardyi zdobył stolicę Longobardów Pawię i położył koniec ich panowaniu we Włoszech potom Dezyderyusz osadzony został w klasztorze.

Hiszpania w 11ᵉ połowie VIII w. podbitej przez Arabów, podzielona była na drobne części w ręku Emirów, którzy w niezgodzie żyli. Wezwany przez jednego z nich podbił kraje aż do rzeki Ebro, co należało do Francyi do Ludw. XI. Nawarrę, Aragonię i Katalonię. Podboje w Hiszpanii

Na północ Niemiec mieszkali Sasowie poganie i napadali ziemie nadreńskie. 30 przeszło lat bił Karol Sasów a on jego od r. 771 do 803. Podboje w Niemczech.
Wodzem ich był Witukind. Po ostatecznem ich podbiciu r. 803 zmusił ich do przyjęcia rel. Chr. i założył w ich kraju wiele Bpstw, klasztorów i szkół.
Na wschodzie Niemiec mieszkali Awarowie. Karol zniszczył ich panowanie i ziemię do swej monarchii przyłączył. Tym sposobem Monarchia Francuska stała się największą bo obejmowała kraje po Ebro i granice Neapola (należącego do Cesarstwa wschodniego) przytem Sardynię, Korsykę, wyspy Baleary.

Przy końcu VIII w. nieprzyjaciele Leona Pap. spiknęli się na jego życie. Leon udał się do Karola W. jako Patrycyusza (Protektora) Rzymu. Karol posłał sędziów a ci ukarali winnych – nareszcie i sam przybył uspokoić rozruchy. Przez wdzięczność Pap. w dzień Bożego narodzenia r. 800 gdy Karol słuchał Mszy ś. włożył mu koronę na głowę i ogłosił Cesarzem Rzymskim. Zachodniem. Na trzykroć zabrzmiały okrzyki: Carolo Augusto a Deo coronato magno et pacifico Imperatori bona vita et Victoria! Karolowi Augustowi od Boga ukoronowanemu, wielkiemu i pokój niosącemu Cesarzowi Rzymskiemu, życie i zwycięstwo!
To się zowie wznowieniem Ces. Rzymskiego na zachodzie.

Henryk IV. (Walerjan) król Polski zabity we Francyi w czasie rewolucyi r. 15

Daleko większym pokazał się Karol W. w wewnętrznej administracyi swojej w podrojach. Zaniechał o rozszerzeniu swojej władzy — na miejsce buntowniczych i niespokojnych książąt ustanowił Hrabiów. Ustanowił radę. Celem zgromadzeń ludu było tylko ogłoszenie rozporządzeń rządu. Widząc iż duchowieństwo jego zamiarom najlepiej odpowie — całe nieomal prawodztwo początek od Duchownych — powierzył im kształcenie ludu — Pamiętał Karol W. o rolnictwie i dlatego przesiedlił wielu Flizpanów do południowej Francyi dla wojen opustoszonej. Zgromadzał na dwór swój najuczeńszych wszelkich narodowości — i to zwało się Akademią, która z Cesarzem jeździła. Alcuin, Eginhard, Abelard zawiązali między sobą stowarzyszenie. Wszędzie po klasztorach znaczniejszych szkoły, w których języka greckiego nawet uczono. Z Włoch zaprowadził Cesarz do Franków wdzięczniejszy sposób śpiewania i lepszy smak w budownictwie.

Na wykształcenie ojczystej mowy zwrócił uwagę. Był łagodny, poważny, uprzejmy, silny, wielki, matkę szanował, dzieci starannie wychowywał — ubiór skromny. † w Akwizgranie i tam pochowany w krześle z jabłkiem i Ewangelią w ręku — aż do Ottona III było, który wyjął to krzesło, aby służyło do koronacyi cesarzów niemieckich. Krzesło to jeszcze dotychczas jest w Akwizgranie.

Eginhard opisał jego życie — wspomina w niem że Karol W. pisać nie umiał.

NB. To co tu idzie, należy do końca tej strony.

Duchowieństwo było w wielkiej powadze — wywierało wpływ przeważny na losy państwa, a zwłaszcza gdy w czasie zamieszek między synami Lotaryusza, zaniechano zgromadzeń radnych (plaids) wtedy miejsce ich zastąpiły sobory doroczne — na których upominano królów o ich występki i zdrożności — i łamanie praw Kościelnych — i władza prawodawcza przeszła w ich ręce. Po wypędzeniu Ludwika Niem. przez Karola Łysego, Bpi zgromadzeni w Metz na Concilium, wysłali od siebie deputacyą na czele jej Hinkmara Arcybpa Remeńskiego, mającego wpływ nieograniczony na Duchowieństwo, do Ludwika Niem. z wezwaniem aby się poddał pokucie, na jaką zasłużył za to, że najechał ziemię brata swego i wystawił je na łup swym żołnierzom — i że dopiero po dopełnieniu tej pokuty otrzyma odpust niezbędny. Ludwik z uszanowaniem przyjął deputatów ale odpowiedź dał im dwuznaczną — Jeszcze liczniejsze Koncylium zebrało się w Savonières, blizko Toul niedługo potem i prośbą i groźbą skłoniło Ludwika Niemieckiego, Karola Łysego i Lotaryusza do pojednania się, które nastąpiło r. 860 w Coblenz.

Przez rok 867 i 868 Francya zajmowała się kłótnią między dwiema żonami Lotaryusza II Theutbergą i Valdradą. Pierwsza była prawą żoną i miała za sobą Hinkmara i Papieża, sam zaś obstawał z duchowieństwem Lotaryńskiem. Wezwany do Rzymu aby się oczyścił przed Papieżem Adryanem II — przysiągł na Eucharystyą że jest niewinnym — t.j. Papież mu dał Komunią mówiąc iż jeżeli jest niewinnym to niech ją spożyje. [illegible] spożył — i towarzysze niektórzy i umarł z nimi przed końcem r. 868 — Dowiedziawszy się o tem Karol Łysy porozsyłał do Kościołów ogromne sumy, aby się modlono za duszę Zmarłego — Potem zabrał po nim sukcessyą, która według umowy w Mersen należała się Ludwikowi II — i kazał się koronować na króla Lotaryngii — Papież Adryan wysłał Legatów do Łysego, aby oddał Ludwikowi II część należną (Ludwik II bowiem bronił Stolicy S. od Saracenów), ale zachęcony oporem Hinkmara nie wpuścił Legatów Łysy — a Lotaryngią podzielił się z Ludwikiem Niemieckim. Karol Łysy [illegible] syna swego Karlomana, że został Księdzem — Potem Karloman się zbuntował — skazany został na wyłupienie oczu. Adryan do którego się uciekł Karloman, surowo upominał Łysego przy tej okazyi o okrucieństwo i chciwość.

NB. To co następuje, należy do końca pierwszej strony następnego arkusza. — aby Karolowi Łysemu odstąpił Alzacyi, Saxonii, Turyngii, Austrazyi i Allemanii właściwej — Lotaryusz zaś otrzymał część wschodnią wyjąwszy Bawaryi, zachodnią zaś wyjąwszy Akwitanii dostał Karol. Niedługo umiera Pepin król Akwitanii — Cesarz zamiast oddać tę prowincyę synowi jego lub Ludwikowi Niemieckiemu — podzielił ją między Karola i Lotaryusza. Lud jednak królem Akwitanii ogłosił syna Pepinowego Pepina II — powstał także i Ludwik Niem. Cesarz walcząc z obudwoma, nie pokonawszy ich † 20/VI 840 r. w pałacu Ingelheim na jednej z wysp Renu niedaleko Wormacyi. Lotaryusz chciał objąć cesarstwo, ale sprzeciwili się temu drudzy bracia. ~~Lotar~~ Przyszło do bitwy r. 841 pod Fontenaie — gdzie Lotaryusz z Pepinem II pobity został. Po zwycięstwie i odprawieniu na drugi dzień (w Niedzielę) Mszy s. królowie i wojsko niespokojni czy im to za grzech poczytano nie będzie iż walczyli z braćmi i Chrześcijanami zapytali o to Bpów. Ci zebrawszy się na Koncylium oświadczyli, że walczono o sprawiedliwość, którą sam Bóg wymierzył — a więc każdy kto brał w niej udział wolny jest od zarzutu, jeżeli nie przez nienawiść, zemstę, próżność, chciwość i t.p. pobudki działał — w takim bowiem razie powinien odbyć spowiedź i odprawić naznaczoną pokutę. Bitwa ta tak wyniszczyła siły wojenne Franków, że stali się niezdolnymi odeprzeć napady Normandów, Saracenów i Bretonów. Lotaryusz udał się do braci z prośbą o pokój który nastąpił w Verdun. (3) Karol Łysy zmusił Pepina II i zamknął go w Klasztorze. Lotaryusz czując się bliskim śmierci, swą część znowu w r. 855 podzielił między synów: Ludwik II otrzymał tytuł Ces. i Włochy — Lotaryusz kraj między Mozą i Renem (później zwany Lotaryngią) — Karolowi kraje między Rodanem i Alpami. Sam zamknął się w Klasztorze, ostrzygł się, wziął habit i po 6 dniach umarł. Synowie Lotaryusza Ludwik II i Lotaryusz chcieli pozbawić swego młodszego brata własności, ale lennicy ich na to nie pozwolili. Tymczasem napadali na Francyę Normandowie, a gdy Karol Łysy ich nie odpierał, udali się [illegible] r. 856 do Ludwika Niem. aby objął rządy nad nimi — Ludwik Niem. prowadził wtedy wojnę ze Słowianami, przeto nie mógł uczynić zadość ich żądaniu. Karola Łysego więc napomnieli, i ten r. 857 na zgromadzeniu Duchownych Prałatów i Baronów w Kiersy ogłosił reformę. Tymczasem Normandowie spalili Paryż, złupili Tours, Blois, Chartres etc. Karol Łysy znowu im oporu nie stawił — wezwano więc drugi raz Ludwika Niem. — przybył — Karol Łysy uciekł. Ludwik zniechęcił ku sobie lud nie starając się o uwolnienie go od Normandów — a gdy napad Sorabów na jego państwo powołał go do Niemiec — Karol Łysy przy pomocy siostrzeńca swego Lotaryusza II [illegible]

H. Poro. 5. 9

O. V d. 12/12 1860 r.

Po Karolu W. r. 814. nastąpił Ludwik Łagodny
pozawszy postrzydz trzech swoich braci Drogona, Hugona i Teodoryka
słaby monarcha. pod nim upadała
monarchia Franc. (2) Przerażony ukazaniem się
komety †, zostawiwszy 3ch synów któ-
rzy kłócili się między sobą. potem
podzieli państwo pokojem w Verdun
r. 843. Lotaryusz otrzymał Włochy
i inne prowincye
z tytułem Cesarza - młodszy Ludwik Niemcy
z każdą Niemiecką się zostać nazwany - +875. +876
najmłodszy Karol Łysy otrzymał Francyę +877.
na zachód Skaldy, Mozy, Saony, Rodanu aż do Ebro. - (3)
W takim stanie trwała Monar-
chia do r. 884 w którym za Karola Otyłego
syna Ludwika Niemieckiego. a następcy Karola Łysego po Ludwiku II
razem w jedno państwo się zlała ale to
~~trwało~~ trwało do r. 887 t. j. dopók. Karol otyły od
władzy usunięty nie został. Wtedy znowu podział
Od r. 887 - 987 panowali Karlowin-
Ludwik ~~najmłodszy~~ którą się co raz uszczuplała
gowie we Francyi (a w Niemczech
prędzej wygasli ich dom r. 911. i we Włoszech)
W przeciągu tego wieku (887-987) nic nie
widzimy szczególnego w Galli prócz
przybycia północnych Normandów
t. j. mieszkańców północ. a zwłaszcza
Danii - Najmowali się oni rozbojem mor-
skim - napadając corocznie na wiosnę
Francyę, Anglię, Niemcy, Włochy na lekkich
statkach - a przez ujścia rzek przedzierali się w głąb
Nad Skaldą, Sommą, Sekwaną, Loarą, Garonną i Rodanem
zpozakładali sobie kolonie wojenne, gdzie składali łupy.
radnego nie było sposobu jak tylko jak
ustąpić im niektórych krain i wzajemnie
ich jako sobie uzbroić. Naczelnicy ich tytułowali się królo-
wie morscy. Karol Łysy chciał zburzyć ich kolonie wojenne ale nie mógł
Szczególnie zaś te napady trwały wiek IX
przewodził Hastingsa nieprzyjaciela zawziętego szlachty i tego
i Francya najwięcej od nich ucierpiała
za którego nappowodzi dzicią na Francyę Peppin II chcąc odzyskać Akwitanię
za Karola Łysego 863 za Karola Otyłego. Królowie
Francuzcy nie mogąc ich odeprzeć opłacali się im
jak Karol Łysy zobowiązał się zapłacić im 7000 fn. srebra i poddać Francuzów co od
nich ucierpi: będąc w niewoli skazani byli płacić za skarb ten zabitego
Karol prostak zostawił (?)
dam Prowincye na północy Francyi r. 912.
lubo już poprzednio r. 850 Lotaryusz oddał w lenność Rorykowi Łysy (?)
~~tylko im niektóre ziemie~~ wodzem ich podówczas był Rolo
czyli Rollo ochrzcił się, imię przy-
brał Roberta i został wazallem fran-
cuzkiego króla. Czując swe siły po-
gardzał Królem. Zdaje się że dawni
po części pierwszych posiadłości
mieszkańcy ustąpili. Obierając in-
Książęta Normandyi
westyturę przysięgali szanować
prawa i przywileje Kościoła - szlachty
i w ogólności wszystkich Normandów - nie
prawo bicia monety - pobierali podatki, od któ-
rych jednak Duchowieństwo i szlachta było wolne.
Książęta Norm. sprzyjali Duchowieństwu. zakła-
dali Kościoły i klasztory. wielcy prałaci mieli tu
na sprawy nawet publiczne wielki wpływ. - Mo-
wa północna już w pierwszem pokoleniu całkiem u-
padła, i bardzo mało przeszło z niej wyrazów do no-
wego języka. Obudziła się w Norm. chęć do poezyi -
korzystali jednak ze swych starożytnych podań
ale czerpali treść do swych poezyi dzieje sta-
rożytne i wyprawy krzyżowe / go nie zdyb. przy opisie.

(1) Po † Karola W. z Monarchią Franc. stało
się to co i z państwami Alexandra W. Ludwik
Łagodny chcąc sam panować, ustanowił zjazd
naczelników wojskowych i Bpów, aby ogłosić
że jedność cesarstwa nie ma być rozrywa-
na. Przybrał więc za następcę syna swego
Lotaryusza ~~któremu dał Włochy~~, drugie-
mu synowi swemu Pepinowi dał Akwitanię
i północną Hiszpanię, a Ludwikowi Niem.
trzeciemu synowi Czechy i Karyntyę i Bawaryę.
(2) r. 817 Bernard król Włoch, synowiec Ludwika Łag.
powstał jako niemu - ale wkrótce opuszczony
od tych co go do tego namawiali - zdał się na
łaskę zwycięzcy, który łagodząc wyrok śmier-
ci za to przestępstwo wydany, skazał go tylko
z towarzyszami na wyłupienie oczu. W 3 dni
po tej karze umarł Bernard. a Ludwik spowia-
dał się z tego publicznie w obec Bpów, nało-
żył sobie ciężkie pokuty - i wiele pieniędzy roz-
dał na jałmużny. Wkrótce też umarła mu żona
Hermengarda. a Ludwik przedsięwziął wstą-
pić do Klasztoru. zakonnicy aby go odwieść od
tego zamiaru poradzili mu żeby się ożenił z Ju-
dytą, córką hrabiego Gwelfa z Bawaryi - co też uczy-
nił r. 819. a w następnym oddał Lotaryuszowi
Włochy. Gdy zaś Judyta r. 825 13/6 powiła Karola
Łysego, Ludwik na sejmie w Worms r. 829 wy-
znaczył mu Allemanię, Retyę i część Burgun-
dyi. Podział ten nie podobał się synom Lud-
wika, którzy powstali z wielu panami jako nie-
mu dając pretext iż się ujmują za honor cesar-
ski; bo Karol Łysy jest synem Bernarda fawo-
ryta Judyty. Na czele malkontentów stanął
Pepin i zajął Orlean. i zmusił z Ludwikiem
Niemieckim ~~ojca do przez Judytę do zrzeczenia się tronu~~ aby
Judytę odesłano do Klasztoru S. Radegun-
dy. W następnym r. przybył Lotaryusz i sta-
nął na czele ruchu. Zwoływano z Bpami
Ciekawych obrady i poświęcenie (?)
... ale że ten krok za gwałtowny uważano wzglę-
dem ojca, przeto pod dalszy dawnych fawory-
tów cesarskich zostawiono przy Ludwiku Łag.
Lotaryusza aby z ojcem władzę cesarską spra-
wował - a drudzy poszli do swych dziedzictw. Opie-
ka Lotaryusza była uciążliwa, dla starego Lud-
wika - posłał więc do Pepina i Ludwika Niem.
z propozycyą, że jeżeli go do władzy przywrócą
to im prowincye ich powiększy. Zwołano więc
zgromadzenie - Judytę z władzą wrócono cesa-
rzowi - a stronników Lotaryusza za jego zo-
mego wyrokiem skazano na śmierć. pozwo-
lono im jednak uchodzić z kraju - a Lotaryuszo-
wi powrócić do Włoch, z warunkiem że nic odtąd
przedsięweźmie jako woli ojca. W niespełna rok
potem na nowo powstali synowie przeciw ojcu
z okazyi kłótni, jakie zaszły na dworze ce-
sarskim między Gondebaud'em i Munichem, który
zaproponował Ludwikowi, aby przeciągnął na
swoją stronę Pepina i Ludwika Niem. jako Lo-
taryuszowi z Bernardem. Lecz Lotaryusz od-
stąpił, a Ludwik Niem. gdy wojsko jego zwycię-
żone zostało, Ludwik Łag. łagodnością do siebie
przyciągnął. - Opierał się tylko Pepin w Akwi-
tanii - złapany uciekł - a gdy się jeszcze opierał
pozbawiony został Akwitanii, którą oddał Ludwik
swemu najmłodszemu z Judyty synowi (miał ich bo-
wiem z niej trzech) - To dało starszym braciom oka-
zyę do powstania - Lotaryusz, Pepin i Ludwik Niem.
zebrali wojska pod Colmar w Alzacyi aby zmu-
sić ojca do utrzymania dawnego podziału. Papież
Grzegorz IV obie strony nakłaniał do zgody. wojsko
opuściło cesarza, a ten udał się z Judytą i Karo-
lem synem do obozu swych synów, aby mieli
wzgląd na obietnice uczynione Judycie. Ale
i Judytę odesłali do Tortony (we Włoszech), Ka-
rola do opactwa Prüm. a przy ojcu jak daw-
niej zostawili Lotaryusza aby rządził (r. 833).
Ten zaś zmusił go, aby się uznał niegodnym ko-
rony, i uczynił spowiedź publiczną, a potem pod-
dał się publicznej pokucie. Fakt ten oburzył
mieszkańców Francyi, Burgundyi, Germanii
i Akwitanii, Pepina i Ludwika Niem. Nastą-
piła reakcya jako Lotaryuszowi na korzyść
uciśnionego Cesarza - który nie wprzód jednak
przybrał władzę, dopóki Duchowni klątwy z niego
nie zdjęli. Lotaryusz zbrojno wystąpił aby się utrzymać
przy opiece. Przywodzcy Pepin i Ludwik Niem. od ojca ... ponow
z ochotą przybiegli. ten wojsko opuściło Lotaryusza i zmusiło prosić o przebaczenie, które łatwo otrzymał z wa-
karem, aby bez pozwolenia ojca z Włoch się nie ruszał. Po czem r. 838 Ludwik ces. uprosił Ludwika Niemiec. aby

Następcy Rollona

Robert, Wilhelm Długi miecz

Ryszard Hugo nogi -

Ryszard Dobry - Ryszard III

Robert wspaniały (w legendach Robert dyabeł)

Potęga książąt Normandzkich tak wzrosła, iż królowie Francuzcy obawiali jej się jako największych nieprzyjaciół - a wszelkie ~~ich~~ usiłowania z ich strony do zmniejszenia ich potęgi były nadaremne.

Ósmy ~~je~~ VI z kolei Książę Normandzki Wilhelm Zdobywca 1066 opanował Anglję - ztąd poszło że Książęta Normandzcy mieli większą powagę jako królowie angielscy, z drugiej zaś strony Królowie Angielscy podlegali królom francuzkim jako książęta Normandyi. Wielka część szlachty Normandzkiej przeszła wtedy do Anglii - Najbliższem zadaniem polityki Francuzkiej było tę potęgę oddalić od siebie i związek między Anglją i Normandyą zerwać.

Przy końcu X w. familja hrabiów Paryzkich i orleańskich, korzystając z osłabienia dynastyi Karlowingów, osiadła na tronie. Hugona Kapeta syna Hugona białego Francuz[kiego], który rozpoczął IIIą Dynastyę dzieląca się na 3 linje - prostą 987 do 1328 - Valois do 1589 i Burbonów z których pochodzi familja Orleańska.

Dynastya Kapetów - linii prostej od 987 do 1328

Hugo Kapet wstąpiwszy na tron [illegible] władzy króla nie uzyskał [illegible] Francya bowiem podzielona była na księstwa, hrabstwa etc. Hugo sam posiadał 3 hrabstwa: Pikardyę, Isle de France, Paryżan i Orlean z których powstała monarchja francuzka - po złączeniu tych części. Pod Karlowingami zaledwie już cień pozostał władzy królewskiej - hrabstwa stały się dziedzicznemi pod Karolem Łysym - a jego następcy dopóki jeszcze cokolwiek mieli, rozdzielali pomiędzy możniejszych, aby ich przyjaźń dla siebie kupić. Książęta i inni korzystając z tego wyrabiali sobie przywileje wielkie. Najznaczniejszymi byli panami Hrabiowie i książęta Flandryi, Szampanii, Bretanii, Gaskonii, Tuluzy i Akwitanii. Ponieważ ci wazallowie tych władza w nich samych skupiona była, ztąd wypadało [illegible]. Wazalowie w swych podwazalach mieli więcej poważania niż król [illegible], którym wazalkowie często w spory wchodzili.

(wazallowie dzielili na drobniejsze części swe lenności między podwazalów [illegible] tak że w jednym zamku kilku panów [illegible])

Królowie pozbawieni byli wszelkich środków do narzucania swych wyroków wazalom, albo do zniewolenia lenników do wypełnienia powinności.

Zgromadzenia ludu poszły w zaniedbanie - odbywały się tylko zjazdy lenników koronnych, o ile lenności swe bezpośrednio od króla trzymali; ci co do stanu i godności byli między sobą równi zwali się parami. Podobne zjazdy odbywane były w lennościach koronnych przez podwładnych lenników. Przez takie rozdrobnienie musiał się kształt rządu, system podatków a nawet prawo inaczej wykształcać. Ztąd też w tych stosunkach, nawet po złączeniu pojedyńczych części w jedną całość, wielka rozmaitość. - Najszczęśliwszy zatem zdarzył się wypadek, że Hugo Kapet tak rozległe kraje zjednoczył z nową koroną i był w stanie godność jej utrzymać. ~~[illegible]~~ Nie wszystkie jednak od razu [illegible]

Po śmierci Karola Łysego r. 877 nastąpił Ludwik Zająkliwy - ten panował tylko nad Neustryą, Akwitanią i Prowancyą, i nie inaczej tylko bo za niego panowali w Akwitanii [illegible] Bernardzi - w Prowancyi Boson a w Neustryi opaci Gauzelin i Hugo. Po jego † r. 879 synowie jego Ludwik III i Karloman wspólnie ukoronowani zostali przez Arcyb. Senoneńsk. W tym czasie Jan VIII Pap. Bosona swego syna przybranego uznał za Króla Prowancyi. Wybór ten potwierdzony został przez Sejm w Mantaille, na którym zasiadało 6 Arcybpów - 17 Bpów Prowancyi, Delfinatu, Sabaudyi i Burgundyi i pewna liczba Comesów i panów. Oba zaś królowie r. 880 podzielili się resztą w Amiens. Ludwik III wziął Neustryę, a Karloman Akwitanję - a gdy oba wnet umarli Karol Otyły trzeci syn Ludwika Niem. objął dziedzictwo ich r. 883. Odznaczył się tylko podstępnem zabiciem wodza Normandów, którego sprowadził pod pozorem układów do siebie - za co potem Normandowie przez 4 lata oblegali Paryż, dopóki Karol nie okupił pokoju. Znienawidzony byłby z głodu † gdyby mu Arcybp Moguncki nie dawał jałmużny. Złożony został r. 888 i wkrótce umarł. Nastąpił synowiec jego Arnulf jako Król niemiecki a z monarchii Karola Wielkiego powstało znowu dziewięć Królestw od siebie niezależnych. Francya właściwa leżała wtedy między morzem i Loarą, a Arcybp Senoneński po † Otyłego ukoronował na króla Eudesa, który się odznaczył w obronie Paryża i był pogromcą Normandów. Lecz potem gdy mu się z nimi nieszczęściło, z głodu okrutny [illegible] panował - a on z wojskiem poszedł na podbicie Akwitanii; wtedy Fulko Arcybp Reimski i Herbert Comes de Vermandois ogłosili królem 13 letniego Karola Prostaka syna Ludwika Zająkliwego r. 893. Jednakże Eudes panował aż do swej † r. 898, w którym Karol Prostak uroczyście koronowany został w Reims i panował do r. 920. Kiedy panowie zbuntowali się przeciw niemu, ale powrócili naraz za radą Arcybpa Reimskiego, który bronił Prostaka - jednakże zgoda nie długo trwała i tenże Arcybp za zgodą panów i Bpów ukoronował Roberta syna Eudesa - gdy Prostak uciekł. Usiłował odzyskać tron ale napróżno. Robert zginął r. 923 w bitwie z Prostakiem. Na przedstawienie Hugona białego hrabiego Paryża obrano królem Rudolfa seu Raula ks. Burgund. niedołężny. Prostak † r. 929. Za Rudolfa Hugo biały wojnę wiódł z Herbertem do r. 935. Rudolf przyłączył Burgundyę do swego królestwa. Hugo z Herbertem zabierali sobie i odbierali zamki sobie - Herbert swojego brata Hugona 5 letnie dziecię zrobił Arcybpem Reymskim. Nakoniec za wstawieniem się Henryka Ptasznika nastąpił pokój r. 935 - a w 936 † Rudolf seu Raul. Hugo biały rządził wtedy całą Francyą, od Sekwany do Loary i od Sekwany do Mozy pod imieniem Księcia Neustryi i Francyi - uważał się także za dziedzica Burgundyi należącej do jego szwagra. Był także opatem świeckim S. Marcina w Tours, S. Dyonizego i S. Germana-des-Prés i posiadał tytuł Wielkiego. Wezwał on na tron Ludwika d'Outre-Mer (z za morza z Anglii, dokąd się z matką schronił r. 923 gdy ojciec był uwięziony przez Heriberta) syna Karola Prostaka. Ale wtedy Król Francuzki posiadał tylko Laon - a wnet jedno miasto Laon należało do Heriberta - a Hugo wyniósł go na to aby uprawnić zabranie dla siebie Burgundyi którą się podzielił z Hugonem Czarnym i Gisleb[ertem]. Ludwik zamorski postanowił uwolnić się z podjarzma Hrabi Paryża pobudzany do tego przez matkę swą i Arcybpa Rejmskiego. Połączył się w kilku panami nieprzyjaznymi Hugonowi - panowie Bretanii złożyli mu hołd - Wilhelm Długi miecz ks. Normand. pojednał się z królem i innym wazalom zbuntowanym nakazał papież Stefan VIII pod klątwą podległość suwerenowi; Othon wreszcie Wielki król niemiecki. To wszystko wpłynęło, iż Hugo i Herbert złożyli hołd Ludwikowi: Wkrótce jednak Hugo uwięził Ludwika i nie chciał wypuścić aż zrzekł się Laonu. Po roku więzienia zrzekł się, ale zostawszy wolnym odebrał go. I gdy Othon zwołał na Konsylium do Ingelheim Bpów niemieckich, stanął też tam Ludwik zamorski i oskarżył Hugona o zapostowanie swego dziedzictwa przed Legatem papieskim i Bpami i królem niem. Synod Hugona wyklął - Ludwik wkrótce † r. 954 spadłszy z konia. Nastąpił syn jego Lotaryusz 13 letni. Hugo biały † r. 956 mając przed śmiercią nadane sobie księztwo Akwitanii ~~[illegible]~~ od matki Lotaryusza zapomn[iona] udzielona, jej synowi do Tronu. Lotaryusz † r. 986. Ot. Dynas. Kapet.

Ludwik V syn Lotaryusza † 986 r. zamordowany z jego podszczuwania [illegible] przez Blankę żonę swoją [illegible] przez swe wojsko w Noyon królem ukoronowany, został w Reims 3 [illegible] 987.

~~nie~~ ~~uwa~~ [illegible] godzili się na Hugona wasalowie. Lecz gdy Hugo r. 990 dostał w swoje ręce zdradą Adalberona Bpa Laon Karola Lotaryńskiego stryja Ludwika V swego współzawodnika, został panem całej Francyi.

Za czasów Hugona 996 był ~~Ro~~ Robert syn jego

Umierając Hugo polecił synowi aby się starał podobać S. Benedyktowi

pierwszy [illegible] Robertowi niebo przez szczególną łaskę udzieliło moc ~~moc~~ leczenia skrofułów - pociągając ręką po obliczu chorego + Kastylijscy wypędzał czartów - Angielscy leczyli chorobę S. Walentego - Węgierscy od żółtaczki.

Te dary ustały skoro wiara ustała. (1)

~~Za~~ Henryka I zaprowadzony był pokój Boży - Francya była podzielona między baronów, a każdy miał prawo prowadzić wojnę, ztąd napadali na siebie wzajemnie. ~~Kto~~ [illegible] tajemnie - ztąd gdy powstał tak wielki iż nawet ludzki żadnej ~~do~~ ~~ty~~ Kościół chcąc temu jako tako zapobiedz, aby wszystko ludzkość nie wyginęła, przez Synodów pod klątwą zakazał prowadzić wojnę ~~i~~ napadać dobra wedrze, rabować, i zabijać ludzi pojedyńczych przez pewnych 4 dni każdego tygodnia - zaczynając od środy wieczorem do poniedziałku rano, i to nazywało się pokojem Bożym. Ktoby ~~nie~~ zachował ten pokój, temu się zdarzyło, jużeby śli (2)

Filip I + 1108 panujący jest, ztąd że za jego czasów Wilhelm zdobywał zdobył Anglię r. 1066. Filip zazdrościł tego swemu wazallowi, ten zaś i jego następcy pogardzali suwerenem.

(Filip żartował z tłustości Wilhelma)

~~najt~~ Ztąd powstała nieubłagana nienawiść między obydwoma narodami, która się szczególniej objawiła w XIV i XV w. a z której pochodzą wszystkie wojny od XI do XVI w. W XI w. powstały i zorganizowały się gminy.

Ludwik VII należał do wyprawy Krzyżowej r. 1145 ~~a chce~~ ~~gdy~~ która się nie powiodła - za młodszy lecz bez ofiar prawie uwięzili Krzyżowcy od Damaszku r. 1149 ~~nie~~ powróciwszy do Francyi Ludwik wziął rozwód z Eleonorą dla jej bezwstydnego życia, a ona w 6 tygodni po rozwodzie uznanym przez Bpów Franc. poszła za Henryka Plantageneta ks. Normandyi - późniejszego Króla Anglii i wniosła do domu jego swe dziedzictwo. Ztąd powstała między nimi rywalizacya (5)

Filip August najznakomitszy - otoczył i uzbroił Paryż

Wypadki główne: (6) 1° Wojna krzyżowa - 2) Zabranie ziem przez Królów Angielskich posiadanych we Francyi (3) Wojna przeciw ~~Walde~~ Albigensom.

Co do 1° III-a wojna krzyżowa zaszła z powodu iż Saladyn zdobył Jerozolimę roku 1187 po zwycięztwie Gwidona de Lusignan. Filip z Ryszardem Królem angielskim udali się do Azyi - za nimi Fryderyk Barbarossa.

Co do 2°) Nagłe szczęście królów angielskich którzy z koronami angielską połączyli wiele ziem francuzkich - Filip chciał ich wyzuć z Normandyi, Anjou, Poitou, Main, Touraine - nadarzyła mu się wnet do tego sposobność - Jan bez ziemi zostawszy Królem Angielskim zabił Artura Synowca Brata swego starszego. Konstancya Matka Artura (mającego posiadłości w Normandyi) udała się do Filipa ze skargą. Filip August pozwał go przed sąd swój jako wasala swego, a gdy Jan nie stanął ~~nabo~~ nie mu zapewniając listu bezpieczeństwa odpowiedniego Filip (7) ~~zas~~ zabrał mu lenności francuzkie i do swych wcielił posiadłości. Jan więc udał się do

mówił: „Król ciebie dotyka, Bóg cię uzdrawia!" Podobne dary cudownego leczenia chorób mieli i inni Królowie. I tak: Kastylijscy

(1) Robert ożenił się z Bertą, swą krewną, w 4 stopniu, wdową po Eudesie hr. Szampanii, której dwoje dzieci nawet trzymał do chrztu. Grzegorz V skazał go na pokutę 7letnią, której gdyby nie uczynił wyklęcie w klątwę. Tak samo i Bertę, a królestwo obłożone interdyktem. Mimowolnie usłuchać musieli nieprawi małżonkowie i rozłączyć się. Historyi z tego czasu nie mamy dokładnej, gdyż opinia o końcu świata stała temu na przeszkodzie. W tym czasie zbuntowali się chłopi w Normandyi i chcieli sobie utworzyć Rzplitą - Niejaki Leutard tłukł obrazy, i krzyże, zabraniał oddawania dziesięcin - lecz został zabity - Dwaj kapłani Orleańscy Szczepan i Lisius utrzymywali że Chrystus przyjął corpus phantasticum. Oba spaleni zostali - Robert + r. 1031. Żona jego Konstancya przeszkadzała starszemu Synowi swemu Henrykowi I do tronu, ale ten przy pomocy Normand. ks. Roberta Wspaniałego objął tron. Zaraz po wstąpieniu na tron wiódł wojnę, a hrabią Szampanii Eudesem o prawo dawania inwestytury na arcybiskupstwo Senoneńskie - która się zakończyła pokojem r. 1033 lub 1034. Eudes przyjął zamianowanego przez Henryka I Geldwina, który chciał sobie wynagrodzić okup jaki za inwestyturę zapłacił, zrabował skarby swego arcybiskupiego Kościoła, jak mówią. Odtąd Henryk I ~~rozdział~~ inwestytur nie ma się tylko - daje przywileje klasztorom a Robertowi Wspaniałemu oddał ziemie między Oazą i Eptą w lenność (2) Dekret ten uroczyście przez Dyakonów był czytany ludowi, i klątwa rzucona. Henryk + r. 1060 i powierzył regencyę szwagrowi swemu Baldwinowi V hr. Flandryi a następcą wyznaczył syna swego Filipa I 7 letniego. Filip porzuciwszy swą żonę Bertę, pojął Bertradę żonę Fulkona-le-Rechin, którą mu ją wykradł. Z tej wojny - Fulko wziął się do broni, a familia Bertrady aby ją odebrać, a Robert Frison krewny Berty aby króla zmusić do przyjęcia jej (Berty) napowrót. Berta we 2 lata umarła po zaślubieniu Bertrady, jednakże małżeństwo nie mogło być ważne. Urban II polecił ich rozłączyć przeto króla wyklął a gdzie król będzie przebywał, miejsca te interdyktem będzie obłożone. Lecz dopiero r. 1104 upokorzył się i porzucił Bertradę - Do Filipa także pisywał Grzegorz wyrzucając mu jego gwałty - świętokradztwo, kupiectwa kościołów i kupczenia ~~[illegible]~~ Którzy jednak nazad się połączyli z sobą mimo za w kilka lat Bertrada wstąpiła do Klasztoru.

Po Filipie I + 1108 nastąpił syn jego Ludwik Gruby, ~~u~~ którego dążeniem było podnieść władzę królewską - popierał przeto organizacyę gmin w ziemiach swych wazali - ale nie u siebie. Za niego gminy w Laon i Amiens utworzyły się - w Laon mimo oporu Bpa - w Amiens mimo oporu barona. Protegował handel, z którego utrzymywały się jego miasta. Panował do r. 1137. Nastąpił syn jego Ludwik VII.

(4) Ludwik VII prowadził wojnę z Teobaldem IV hr. Szampanii i Blois - i obległ jego miasto Vitry i kazał je spalić (1143) 1300 osób blizko schroniło się do Kościoła - ale gdy i tam ogień się dostał wszyscy się spalili. ~~Lecz~~ Odtąd wyrzuty sumienia dręczyć go poczęły. Właśnie wtedy ~~po~~ ~~razie~~ Muzułmanie po zabraniu Edessy zagrażali Jerozolimie - S. Bernard ogłaszał drugą krucyatę - Ludwik więc r. 1145 postanowił udać się na wschód.

(5) Ludwik VII + 18 7bris ~~1180~~ 1180. Nastąpił po nim 15 letni syn jego Filip August. Ten chcąc powetować sobie ~~straty~~ wydatki, jakie ojciec na krucyaty poczynił, kazał powsadzać wszystkich Żydów do więzienia i odebrać im pieniądze jakieby mieli przy sobie - potem wydał dekret, że ci co dłużni są Żydom, z długu będą uwolnieni jeżeli 1/5 część jego oddadzą skarbowi - potem skonfiskował Żydom wszystkie immobilia na swą osobę, i pozwoliwszy im mobilia swoje poprzedawać, kazał im wyjść z kraju.

(6) ~~[illegible]~~ Gdy ~~[illegible]~~ na północ, a jeszcze bardziej na południu Francyi, zwłaszcza w Akwitanii i Tuluzie rozbójnicy korzystając z wojen między Baronami rozmnożyli się - wtedy Bp z Puy-en-Velay z 1 mieszkańcami tegoż miasta założył towarzystwo przeciw tym bandom, które nazywało się bractwem uspokajających albo kapturów.

(7) że będzie uwięziony skoro parowie taki wyrok wydadzą, który go z parami osądziła na śmierć

do Anglii z Normandyi a Filip chciał go dalej ścigać, ale Papież Innocenty III odwiódł go od tego. Jan zajęty wojną domową ze swymi Baronami nie mógł przeszkodzić temu zaborowi. Potem około r. 1213 chciał Jana Filip August wygnać z ziemi Angielskiej, ale gdy ten upokorzył się Papieżowi i ziemie swe w opiekę Stolicy Apostolskiej oddał, Filip musiał zamiaru tego zaniechać.

III° Wojna pko Albigensom powstała wprawdzie za jego panowania, ale ani za jego wpływem, ani za niego się skończyła. Albigensowie byli sektą Manichejczyków - która po swoim upadku rozdzieliła się na inne, jakoto: Bogomiłów, Paulicyanów. Paulicyanie prześladowani przez cesarzów Wschodnich rozproszyli się po Włoszech i Francyi południowej, gdzie się wyrodzili w Albigensów. Pap. Innocenty III postanowił albo ich nawrócić albo wytępić. Posłał (1) więc do Rajmunda VI hrabiego Tuluzy aby namową lub siłą oręża nawrócił Albigensów do Kościoła Katolickiego. Rajmund nie tylko nie usłuchał Papieża ale jeszcze zabił legata i popierał sektarzy otwarcie. Wówczas Innocenty III ogłosił wojnę krzyżową pko Albigensom i ich obrońcy. Zebrało się do 50,000 wojska (2) na czele którego stanął Szymon Monfort Baron franc. Wojna trwała od 1208-1229. r. 1215 darowano Montfortowi hrabstwo Tuluzy a Koncylium Later. IV potwierdziło tę donacyę. Montfort ~~[illegible]~~ przeciw któremu Tuluza powstała i zrzuciła z siebie jarzmo jego po skończeniu wojny umarł zostawiwszy dziedzicem syna swego Amalaryka (4) który nie mogąc zdobyć Tuluzy zlał swe prawa na Ludwika VIII† który mu za to dał urząd Konetabla Francyi. Podczas małoletności Ludwika IX Blanka ukończyła wojnę z Rajmundem VII synem Rajmunda VI traktatem paryzkim r. 1229 mocą którego połowę hrabstwa odstąpił Rajmund VII królowi francuzkiemu, druga zaś połowa oddaną została w posagu córce Rajmunda zaślubionej Alfonsowi bratu L. IX. Papież zaś Grzegorz IX otrzymał tymże traktatem w Tuluzkiem hrabstwie, hrabstwo Venaissin oprócz Awenionu, który później nabyli Papieże r. 1348 od Joanny tej królowej Neapolitańskiej (3)

Ludwik IX wypełniając ślub w chorobie uczyniony, uspokoiwszy zbuntowanych baronów udał się na wojnę krzyżową VII-ą (5) która mu się nie powiodła r. 1248. Przybywszy bowiem do Egiptu wpadł w niewolę i tylko za wielkim okupem się wydobył z niej. W podeszłym już wieku będąc drugi raz się wyprawił na Wschód ale umarł w Tunis z zarazy 1270. Bonifacy VIII r. 1297 kanonizował go. - Joinville towarzysz Ludwika w wyprawach krzyżowych opisał jego żywot.

Brat Ludwika ś. Karol d'Anjou otrzymał od Pap. Urbana IV r. 1266 królestwo Neapolitańskie i Sycylijskie i tam rozpoczął dynastyę Andegaweńską.

---

tu wojska swe obrócił pko Flandryi należącej do Księcia Portugalii Ferranda, który poślubił Joannę dziedziczkę tej prowincyi bez zezwolenia jej stanów - z tego też tytułu Ludwik syn Filipa zabrał jej kilka miast. Tenże Ludwik obrany został przez Baronów Angielskich królem w miejsce Jana tyrana - i udawszy się do Londynu mimo zakazu Pap. ukoronowany został. Lecz gdy Jan umarł, Anglicy synowi jego koronę wrócili.

(1) Rajmunda czyli [illegible] Piotra [illegible] a [illegible] jako wspólnika zabójstwa [illegible] Castelnau - Piotr wyklął Rajmunda za to że ustawicznie napadał na sąsiadów swoich. Rajmund kilka razy przyrzekał poprawić się ale nie poprawił się, a gdy mu to legat wyrzucał, kazał go zabić. (2) Rajmund widząc pko sobie taką siłę upokorzył się, odebrał dyscypline, zobowiązał się wziąć oręża pko Albigensom. Zdobyto Beziers, gdzie zabitych liczbę jedni 15 drudzy na 60 tysięcy podają. Papież był wyznaczył na wodza duchownego tych wojsk opata cystersów Arnalda Amalryka. Tego po zdobyciu Beziers gdy się pytano, jakim sposobem odróżnić heretyków od katolików, odpowiedział: Bijcie wszystkich - Bóg bowiem rozezna tych co do niego należą. - Potem oblegli Carcassonne krzyżowcy zabili w niej 50, a 400 spalili. Monfort w nagrodę otrzymał ziemie Rajmunda Rogera, wice-hrabiego Beziers a synowca hrabiego Tuluzy. Dotąd jeszcze nie rozpoczęto nic pko Tuluzie - wojna dopiero trwała 40 dni i wielka część krzyżowców wróciła do domu. Lecz wkrótce Piotr opat z Vaux-cernay przyprowadził posiłki. Postanowiono więc, ~~[illegible]~~ po wyklęciu, hrabię Tuluzy zawojować. Ten udał się do Piotra II króla Aragonii swego szwagra. Przystąpiono do oblężenia Tuluzy, w której utworzyła się spółka biała (katolicka) i czarna (albigensów), ale musiano odstąpić od oblężenia bo spółka czarna przemogła. Papież jednak nadał hrabstwo Tuluzy Monfortowi: tu bowiem miasta wielką liczbę zdobyło - Piotr II stanął w obronie Rajmunda ale pod murami Muretu zginął. Rajmund przy[illegible] czas został się przy Hrabstwie Venaissain i margrabstwie Prowancyi. Krzyżowcy zaś

† Roku 1224 - Ten król na czele 20,000 wszedł do Hrabstwa i tam śmierć znalazł.

ci podzielili się ziemiami, a duchowni godnościami i tak: Piotr z Vaux Cernay dostał Biskupstwo Karkassońskie - Arnald otrzymał Arcybiskupstwo Narbonny.

(3) Filip August wyklęty został r. 1193 za porzucenie swej żony Ingelburgi, a ożenienie się z Agnieszką z Meranii - ale potem porzucił ją i pojednał się z Ingelburgą i Kościołem - O posłuszeństwie jego ku Kościołowi dowodzi i to jeszcze, że syna swego Ludwika który wezwany od Baronów angielskich r. 1215 na króla ich, pomimo zakazu papieża i klątwy udał się do Anglii, jako wyklętego wspierać nie chciał. - Pko Filipowi zawiązał Ligę Cesarz Niem. Otton i Jan bez ziemi i książęta niderlandzcy. ~~ale~~ r. 1214 ale ich wszystkich zwyciężył Filip. Umarł on r. 1223. Następcą jego był syn jego Ludwik VIII †1226 (4) Lecz i Rajmund VII obstawał przy swoich prawach - Legat papiezki zapozwał obu przed Koncylium, które się zebrało 1225 r. w Bourges wobec króla Ludwika VIII - na którem odsądzono od dziedzictwa Rajmunda VII wyklęto go a polecono królowi dalej prowadzić wojnę pko heretykom - wtedy to Amalaryk odstąpił królowi Albigeois za konetablostwo - Legat oddał na tę wojnę królowi dziesięcinę z dochodów kościelnych t. j. 100,000 liwrów rocznie z królestwa - i zwołał Missyonarzy na opowiadanie krucyaty - Ludwik VIII więc ujrzał się wnet na czele 50,000 czynnego wojska - pośród zdobył Awenion, ale wkrótce po tem umarł.

(4) Cztery lata trwały przygotowania do tej wyprawy. Wielu Panów wzbraniało się przyjąć krzyż wymawiając się brakiem pieniędzy. Lecz Ludwik poradził im aby sprzedali swe dominia, które ponabywało duchowieństwo, miasta, a najwięcej on sam - a tym sposobem odjął wasallom okazyę podniesienia buntu podczas swej nieobecności i rozszerzył swe państwo. Wnieść więc trzeba, iż nie tylko pobożność ale i polityka podały mu projekt wyprawy krzyżowej.

F. Ludwik X, Filip V. i Karol IV Piękny (1) w r. 1328

H. Pow. 6.

R. VI d. 19/10 1860 r.

11

Ostatnim królem z Dynastyi Kapetów którego synowie F zakończyli ją (1) był Filip IV sławny przez kłótnie z Bonifacym VIII Papieżem i zniesieniem Templaryuszów o których w Historyi Kościelnej mówić będziemy

Po wygaśnięciu Kapetów w linii prostej pretendentami do korony Francuzkiej byli Edward III król Angielski i Filip de Valois Edward był wnukiem Filipa IV Pięk. a Filip [illegible] wnukiem Filipa III Śmiałego który był synem Ludwika IX i miał Languedocię ~~go~~ Lecz ~~że~~ Filip (VI) Walezyusz pochodził w linii męzkiej, a Edward ~~męzkiej~~ żeńskiej, przeto baronowie francuzcy przyznali Tron Filipowi de Valois +1350, który rozpoczął dynastyę Walezyuszów do 1589 Panowanie tej dynastyi było zakłócone wojnami zewnętrznemi i wewnętrznemi. Zewnętrzne były: Wojna z Anglją. Wojny Włoskie Wojny wewnętrzne t.j. wojny między stronnictwami różnemi w czasie wojen z Anglją powstałymi i wojny religijne katolików z Kalwinami XVI w. Odmówienie tronu Edwardowi III stało się przyczyną wojny od roku 1337 do 1437 która może być na 3 peryjody podzielona.

Peryod I. od 1337 do 1360. Anglja zwycięża. Edward III rozpoczął wojnę, wypadków stanowczych nie było do 1346 Syn jego Książę Czarny zwyciężył pod Crecy (w Pikardyi) Filipa VI króla Fran. który utracił 30000 wojska. Armat pierwszy raz użyto. W następnym r. 1347 Anglicy zdobyli Calais. Tymczasem morowa zaraza wyszedłszy z Azyi przebiegała Europę miliony ludzi zabierając (+) Ta przymusiła obie strony do zawarcia pokoju na rok jeden, a który przetrwał do 1356 r. (+) w samym Paryżu codziennie 500 osób zabierała a 1338

Filip VI nabył Delfinat. Humbert ostatni władzca Delfinatu bawiąc się z dzieckiem swoim wypuścił je przez okno. Boleścią przejęty udał się do Paryża, sprzedał Filipowi VI Delfinat 1349 z warunkiem aby najstarszy syn królewski, jako dawny właściciel nosił tytuł Delfina. Po tej sprzedaży Humbert zamknął się w klasztorze Dominikanów w Paryżu. (Filip VI otrzymał r. 1336 w Awenionie od papieża krzyż i wielkie robił przygotowania do nowej wyprawy na wschód, ale ta do skutku nie przyszła)

(od 1350–1364)

Następca Filipa VI był Jan II Dobry r. 1350. Wojna się rozpoczęła z Ang. Jan był zdobyty przez Księcia Czarnego pod Poitiers i odwieziony do Anglii; po czterech latach niewoli zawarł r. 1360 z Edwardem pokój, przez który ustąpił Anglii prowincyi nad brzegami Atlantyku od Loary do Garonny a za koszta wojny obiecał zapłacić 300000 złotem. Edward wrócił mu wolność i wyrzekł się posiadania tronu Francyi.

Początek Książąt Burgundyi.

Po wygaśnięciu Książąt w Burgundyi panujących, objął dziedzictwo Jan Dobry. Ten oddał je swemu synowi Filipowi Śmiałemu, który rozpoczął familię Książąt Burgundzkich z linii Valois. Było ich 4ch Filip Śmiały, Jan Nieustraszony, Filip dobry i Karol Zuchwały. Karol Zuchwały gdy zginął w bitwie ze Szwajcarami córka jego poszła za Maxymiljana Cesarza i Burgundya przeszła do Cesarzy Niemieckich.

Drugi peryod wojny Angielskiej.

Po Janie Dobrym nastąpił Karol V

Karol V Mądry pierwszy Delfin r. 1350 nie zważając na pokój zawarty w Bretigny rozpoczął wojnę z Anglikami i przez Bertranda Du Guesclin odniósł znakomite zwycięztwa – od 1370 do 1380 r. Anglicy wtedy utracili wszystko we Francyi co przez pokój w Bretigny mieli ustąpione (+) Karol był przyjacielem nauk. Kazał przełożyć biblję na francuski, założył ogromną bibliotekę. Pochowany z Du Guesclinem.

(+) wyjąwszy Calais, część Normandyi i Bordeaux

Karol VI syn poprzedzającego wstąpił na tron mając lat 12 od 1380 do 1422. Oszpiał pomieszanie zmysłów a w 24 r. zupełnego pomieszania dostał. Dla rozerwania go w czasie jego słabości wynaleziono karty.

Z powodu choroby króla stryj jego Filip Śmiały Ks. Burgun. i Ludwik Orleański synowiec Filipa a brat króla ubiegali się o rejencyę. Ztąd powstała wojna od 1393 do 1435 r. znana pod imieniem wojny Armaniaków z Burgundczykami. Ludwik utrzymał się przy rejencyi z żoną Króla Izabellą Bawarską. Filip Śmiały umarł r. 1405. Syn jego Jan Nieustraszony gwałtownego charakteru, kazał Ludwika zamordować r. 1407. Po tem zabójstwie, którego się nie zapierał, powrócił do Burgundyi.

Po śmierci Ludwika stanął na czele rejencyi Armagnac Konetabl, teść Karola starszego syna Ludwika Orleańskiego, od którego stronnictwo anty-burgundzkie otrzymało nazwisko Armaniaków. Tymczasem Karol VI jakby wyzdrowiał. Armagnac przedstawił mu złe i rozrzutne postępowanie Izabelli. Król kazał ją zamknąć. Tymczasem naraz wpadł w dawny stan. Izabella się wydobyła z zamknięcia, objęła rządy i przysięgła nienawiść Armaniakom. Przywołała z Bur-

gundyi dawnego przeciwnika jej Jana nieustraszonego. Jan zdobył Paryż i sprawił w nim rzeź w stronnictwie Armagnaców, który też sam padł pierwszy ofiarą gniewu Królowej i Jana. Delfin [illegible] (Karol VII) został przestrzeżony, z Paryża uprowadzony do stronników Armagnaców podczas tej rzezi. Jan Nieustraszony został Regentem z Izabellą roku 1410. Od r. 1410 do 1415 rzezie, grabieże i konfiskacye wypełniają czas cały.

III peryod wojny Angielskiej.

Król Angielski Henryk V korzystając z niepokojów we Francyi i słabości Króla zaraz upominał się u rejentki aby mu zwróciła prowincye przez Karola V zabrane do 1380 r. Czego gdy nie uczyniono, napadł Henryk V Francyę i zwyciężył Francuzów r. 1415 pod Azincourt gdzie wziął w niewolę 10,000 żołnierzy i nie znając z niemi co robić, kazał podobno wszystkich posiekać. Wkrótce Interessa Anglii wywołały z Francyi Henryka V. Tymczasem Karol VII Delfin widząc że wszelkie klęski pochodzą z wojny domowej, chciał się pogodzić z Burgundczykami. Ale w tym czasie Jan nieustraszony r. 1419 zabity został. Padło podejrzenie na Delfina, a przynajmniej matka własna jego to obwiniała!

Filip Dobry syn Jana Nieustrasz. mszcząc się za † ojca, i królowa z nienawiści ku Armaniakom, na czele którego stał syn Delfin, wezwali Króla Angielskiego Henryka V do Francyi. Przybył r. 1420 do Troyes w Szampanii a Izabella, Filip Dobry zaprzedali ojczyznę Anglików z następnemi warunkami: Henryk ożeni się zaraz z Katarzyną córką Karola VI i Izabelli, dopiero po śmierci Karola VI przybierze tytuł Króla. Korona francuzka przejdzie na potomstwo Henryka V i Izabelli, a Delfin zostaje usunięty od tronu za morderstwo stryja swego Jana Nieustrasz. Tymczasem Henryk V umarł (1422) i zostawił 10miesięczne dziecię Henryka VI r. 1422 a za Henrykiem V prędko Karol VI 1422. Stronnictwo Burgundzkie ogłosiło królem Henryka VI, który osiadł w Paryżu a rządy za niego sprawował stryj jego Książę Bedford; a Armagnacowie ogłosili królem Delfina Karola VII. Ten osiadł w Bourges. Henryka VI uznały kraje na północ od Loary, a kraje na południe tej rzeki Karola VII.

W takiem położeniu sam Bóg dał pomoc Francuzom do wyswobodzenia się od Anglików.

Od r. 1422 do 1429 r. wojna szła na ko-
rzyść Anglii. Henryk VI orężem Księcia Bur-
gundyi odebrał Karolowi VII wszystkie
prawie miasta. Pozostał mu tylko
Orlean przez Anglików oblężony
Karol VII już chciał ustąpić gdy
zjawiła się Dziewica Orleańska
pochodząca z Domremy na granicy Szampanii i Lotaryngii.
Gdy najezdnik pustoszył jej oj-
czyznę, ona klęczała przed o-
brazem M. Boskiej i roniła łzy
nad stanem ojczyzny. Gdy raz tak się
modliła, zdało się jej jakoby N. Panna kazała
jej śpieszyć na pomoc Królowi. - objawiła wszystko
Gubernatorowi Lotaryngii Baudricourt.
Gdy stanęła przed Karolem VII 1429
ten jej powierzył korpus 10,000 [illegible]
z którym ~~zdobyła~~ uwolniła od oblężenia Orlean - a po-
tem przebiegała po kolei mia-
sta, wypędzając z nich strwo-
żonych Anglików ~~jej~~ swem ukazaniem
się, a dodawała ducha Francu-
zom; we wszystkich bitwach gdzie się pokazała Francuzi zwyciężali. przez środek wojsk nie-
przyjacielskich przeprowadziła
go do Reims aby się ukoronował 1429. Wieść wtedy roz-
chodziła się że Karol VII nie jest
synem królewskim. Gdy się więc
modlił do Boga, aby jeśli jest prawdzi-
wie synem królewskim, zachował mu tron,
jeżeli zaś nie aby mu pozwolił schronić się do Hisz-
panii. Joanna staje przed nim i oznajmia, nie wie-
dząc o modlitwie że jest prawdziwie synem Królewskim.
Zdaje się że missya jej już się skończyła gdy król na-
maszczony został. Schwytali ją r. 1430 w Compiegne Anglicy i zapro-
wadzili do Rouen - gdzie 12 zaskarżeń przeciw niej sporządzono
Uniwersytet skazał ją na wię-
zienie z warunkiem jeżeliby się wy-
przysięgła swych błędów. Poczem gdy się do
czarnoksięstwa etc. przyznać nie chciała, od-
dana została sądom świeckim i spalona w Rouen 1431.
Karol VII r. 1449 kazał zrobić prze-
jrzenie tego processu - a potem
Papież Kalixt III r. 1455 uznano go za
niesprawiedliwy. Prawdziwych dziejów
Joanny d'Arc można się doczytać z Akt processu
które wydał Averdy p.t. Notice des extraits des
~~monuments~~ manuscrits de la bibliothèque du Roi.
Tymczasem Filip Dobry naczelnik
stronnictwa Angielskiego, któremu Anglicy
najbardziej winni byli swe zwycięztwa
pokłócił się z Betfordem a pogo-
dził z Karolem VII i obrócił oręż swój
na Anglików r. 1435. Henryk VI wyniósł się za-
raz z Francyi. Wojna coraz słabsza trwała do
r. 1450. Anglicy utracili wszystkie posiadłości i Gaskonię
natomiast tylko Calais im się zostało, któ-
re później za Maryi Tudor cór-
ki Henryka VIII ustąpione zostało Fran-
cyi. [illegible] wojna przez zniszczenie [illegible] upadła
o Karolu VII †1461 nastąpił syn jego
Ludwik XI najokrutniejszy z królów
Francuzkich - nieposłuszny Ojcu, który bo-
jąc się być przez niego otrutym z głodu
umarł. Ludwik XI wstąpiwszy na tron

gniewał się iż dwór po śmierci Karola VII nosił żałobę. Humor jego był podejrzliwy, nadto miał tę maxymę: kto zwodzić nie umie, panować nie może. W ciągu swego panowania 1461–1483 popełnił długi szereg okrucieństw. Pisarze ówcześni liczą 4000 ofiar jego podejrzliwości. Miał upodobanie przysłuchiwać się jękom nieszczęśliwych na torturach. Był on postrachem dla Baronów, którzy go nienawidzili. Jeden z nich, Hrabia Armagnac podczas wojny Ludwika XI z Ks. Burgundyi Karolem Zuchwałym, pomagał skrycie ostatniemu. Ludwik osadził go w więzieniu i torturami wymógł wyznanie winy. Dobra mu wzięto, skazano go na śmierć, i małych jego synów ukarano w dniu na karę przeznaczonym, gdy ojciec ich stanął na rusztowaniu, synowie jego, jeden 7^{go} a II^{gi} 8° letni, zostali umieszczeni na dole z odkrytemi piersiami aby krew ojca na nich spadła. Potem z obliczem krwią ich umazanem zamknięci w klatkach zostali. Okrutny ten monarcha miał sobie podobnych urzędników i przyjaciół. Balwierza swego zrobił hrabią, i podskarbim, a lekarza Kanclerzem. Skaził obyczaje narodu. Ostatnie jego chwile były straszne. Bojąc się śmierci otoczył się księżami za świętych poczytanymi, nosił czapkę z relikwiami, na której przodzie był obraz N. Panny. Sprowadził S. ampułkę z Reims, laskę Mojżeszową, drzewo Krzyża S. koronę cierniową z Paryża, jako też mnóstwo obrazów cudownych. Powiadają że z porady lekarzy dla odświeżenia krwi swej kazał wytaczać krew zdrowym dzieciom i pił ją za lekarstwo. † r. 1483. Zaprosił także na dwór swój S. Franciszka a Paulo, a gdy ten nie chciał przyjść, prosił Papieża aby mu kazał. S. Franciszek przybył z kilkoma braćmi, założył im Ludwik w Paryżu klasztor Fratrum Minimorum. Ci zakonnicy byli bardzo pobożni i miłosierni, nazwano ich les bons Chretiens. Oni to na prośbę Ludwika w zabobonnego zasadzili gruszki neapolitańskie, które od nich bonkretami się zowią. — Po Ludwiku XI nastąpił Karol VIII pamiętny przez rozpoczęcie wojen włoskich.

P. VII 26/10 1860 r.

Wojny Włoskie prowadził Karol VIII
Ludwik XII i Franciszek I Królowie Fran-
cuscy, a chodziło o Neapol i Medyolan.
Do Neapolu nabył prawa Ludwik XI przez
testament Karola d'Anjou ostatniego
z książąt Andegaw. Do Medyolanu
zaś miał prawo Ludwik XII przez swą
babkę Piękną Medyolańskią, żonę
Ludwika Orleańskiego który był
rejentem państwa za Karola VI (panującego
od 1380–1422) bratem stryjecznym był tegoż
Karola VI a synowcem Filipa Śmiałego ks. Burgun.
Karol VIII po Ludwiku XI nastąpił 1483 r. Gdy
dy ten monarcha powziął wielki za-
miar wypędzenia Turków z Europy,
chcąc zaś sobie ułatwić drogę do dopięcia
swych zamiarów postanowił zawojować Włochy.
Ludwik Maurus uzurpator Medyolanu
wezwał do Włoch Karola VIII któ-
ry ubezpieczywszy się ze strony Anglii i posuwał do Włoch
przebiegł do Neapolu
zwyciężył łatwo wojska Ferdynanda III
ale jednak niemu powstało przymie-
rze Weneckie r. 1495. Podczas gdy Ka-
rol VIII bawił w Neapolu, Ludwik Maurus
Maxymilian I ces. Niem. i Ferdynand Ka-
tolicki zawarli przymierze w celu wypędzenia
Francuzów z Włoch.
Umowy te ostrożnie prowadzono
w sekrecie
Dowiedział się o tem Karol i posta-
nowił albo im oprzeć się albo zapobiedz.
Mu nie pozostawało jak opuściw-
szy Neapol i Rzym przybyć do Wene-
cyi, gdzie zastał ogromne siły sprzy-
mierzonych, stoczył bitwę, wygrał
ją ale korzyści żadnej nie odniósł. Powró-
cił więc do Francyi a zamyślając nową wyprawę † 1498.
Ludwik XII tegoż następca od 1498 aby skuteczniej po-
pierać sprawę swą do król. Włoskich
zjednał sobie pap. Aleksandra VI.
Wkrótce wojska Francuzkie wkro-
czyły do Włoch, wojsko Maura pierzchnęły
Maurus wzięty do niewoli i do Fran-
cyi odesłany tamże w więzieniu. Stawszy się
Ludwik panem Medyolanu zaczął
myśleć o opanowaniu Neapolu
ale lękając się Ferdynanda Kato-
licka podzielenia się z nim Neapolem
przeciągnął
go na swą stronę. Zgodził się Fer-
dynand mając zamiar odebrania Neapolu Fran-
cuzom.
Król Neapolu krewny Ferdynanda
nie wiedząc o tym układzie gdy
mu Ludwik XII wypowiedział woj-
nę udał się o pomoc do Hiszpanii.
Ferdynand wysłał wojsko pod do-
wództwem Gonzalwa z Kordubyza
jemnem poleceniem aby przeszedł na stro-
nę Ludwika XII skoro wojska jego pod Nea-
pol podstąpią. Uwiadomiony o tem Fry-
deryk II król Neap. poddał się dobrowolnie
Francuzom, i potem zagrzebał się w mury
nie i oddał się Francuzom. Ferdynand tak
tymczasem, gdy się Ludwik XII Neapolem z nim
podzielił
dał polecenie Gonzalwowi aby zer-
wał z Ludwikiem XII i Francuzów
wypędził z Neapolu. Wykonał to, i odtąd
potomstwo Ferdynanda panowało aż do
r. 1714. Ludwikowi zostało się tylko ks. Medyo-

lańskie - Ferdynan wszedł w związek Juliuszem II Pap. ces. Maxymil. I i Henrykiem VIII kr. Angl. (liga święta) i odebrał Medyolan r. 1512 oddawszy go familii Sforzów starszemu synowi Ludwika Maury Maxymil.
Dalsze wojny ~~~~ będące prze-dłużeniem wojen włoskich prowadził Franciszek I o księstwo Medyolańskie. Franciszek I wstąpił na tron r. 1515 - był zięciem Ludwika XII Ferdynand bowiem miał tylko 2 córki, jedną wydał za króla franc.

Te wojny zaczynały się cztery razy i przerywały traktatami w Madrycie 1526 - w Cambray 1529 - w Nizza 1538 w Crepy 1544.
Ci dwaj zapaśnicy niszczali po-kój Europy -

Franciszek I począł dochodzić swych praw do Medyolanu - zgromadził ogromne siły. W wojsku jego znajdował się sławny Bayard - a konetablem czyli hetmanem wojsk był Karol Bourbon. Skoro Francuzi weszli do Włoch Genua i Wenecya wzięły ich stronę - Bourbon odniósł 1515 pod Marignano świetne zwycięstwo nad szwajcarskiemi wojskami które pierwszy raz tu zwyciężone ~~zostały~~. Bitwa ta zowie się bitwą olbrzymów. Tymczasem po † Ferdynanda Katolickiego r. 1516 wnukowi jego Karolowi I otworzyła się droga do tronu Hiszpańskiego Karol V otrzymał dobre wychowanie, a znakomite jego przymioty umysłowe dawały mu pierwszeństwo nad wszystkimi Europy monarchami. Wkrótce † r. 1519 Maxymilian I cesarz naznaczywszy następcą w swych dziedzicznych ziemiach Karola - więc bliskim był cesarstwa. Franciszek I dopominał się korony cesarskiej, ale Niemcy ją dali Karolowi który pod imieniem Karola V wstąpił na tron. Zawiedziony w swej nadziei Franciszek I zapowiadał niechęć ku Karolowi V. Ztąd wynikła wojna, która się 4 razy ponawiała. I-a od 1521-1526 Powód do niej był iż ~~Franciszek~~ Franciszek nie chciał oddać Medyolanu Sforzom na Karola żądanie, a Karol nie dał zapłacić Franciszka Neapolu. Ztąd wojna. Wojsko francuzkie zostało pobite we Włoszech, skutkiem czego Franciszek utracił ks. Medyol. które objął Franciszek Sforza.
Franciszek I niezrażony tem postanowił nie tylko bronić swego królestwa ale jeszcze odzyskać Medyolan.
Byłby mu się powiódł ten zamiar, gdyby był nie odstręczył od siebie Karola Bourbon. Ten miał sprawę z matką królewską o dziedzictwo a chociaż miał słuszność, jednak król rozsądził na stronę swej Matki - Bourbon mszcząc się przeszedł na stronę Karola V. Odtąd Karolowi V szło pomyślnie - wojska jego wkroczyły do Prowancyi, oblegały Marsylię - Lecz Franciszek zmusił je do odwrotu i jako

zwycięzca stanął pod Medyolanem i obległ Pawję od której zdobycia los Lombardyi zależał. Przyszło do bitwy pod Pawją r. 1526.
Cesarscy odnieśli zwycięztwo zupełne – Franciszek I dostał się do niewoli – uwięziony do Madrytu odesłany. Karol V. okazał się niegodnym szczęścia postępując surowo z jeńcem swym.

Z bitwy pod Pawii tę korzyść odniosła Francya, iż Europa widząc siłę i potęgę Karola V wzrastającą trwożyć się zaczęła – Gdy rozeszła się wieść że niektórzy monarchowie wchodzą w przymierza między sobą dla odparcia Cesarza: Karol V zawarł umowę z Franciszkiem i domagał się dla siebie Burgundyi dla Karola Bourbona Prowancyi. Delfinatu z tytułem króla, nadto kazał aby Franc. I zrzekł się praw do Włoch, Flandryi i Artezyi dał dwóch swych synów na zakładników. Franciszek odrzucił te warunki, ale potem podpisał traktat sprzykrzywszy sobie niewolę. Tymczasem stany Państwa Burgundzkiego bez pozwolenia za tajemnym Fka rozkazem nie pozwalały na podział Francyi. Klemens VII uznał traktat madryckim zwany (bo był tam zawarty) zniewolonym i uzbroił przeciw Karolowi V. Anglię i większą część Włoch. Cesarz pogardzając innymi nieprzyjaciółmi wszystkie siły obrócił na Papieża. Rzym zniszczył – Karol Bourbon zginął a Klemens VII do niewoli.

II wojna od r. 1527 – 1529.

Karol V nie chciał zmienić ani jednego punktu traktatu madryckiego a Franciszek wypełnić jako wymuszonego. Stąd wojna. Weszli do Włoch Francuzi uwolnili Papieża zaczęli oblegać Neapol ale głód i choroba wielu ich wyniszczyły. – Cesarz wtedy trzymał przez Turków napadniętym – a Franciszek I wyniszczony okazali chęć do zgody. Małgorzata Austryaczka, wielkorządczyni Niderlandów, a siostra ciotka Karola V i Ludwika Matka Fka I zawarły w imieniu obu Monarchów traktat w Cambray r. 1529 który przezwany pokojem Kobiecym czyli Damskim nazwany został. Ludwik wyrzekł się praw do Księztwa Medyolańskiego, Flandryi i Artezyi.

III^a wojna od 1535 – 1538.

Karol V r. 1535 (1533) odpłynął do Afryki przeciw Barbarossie – Barbarossa był rozbójnikiem, opanował Algier i poddał się Solimanowi II Sult. Tur. i pod jego opieką, na czele licznej floty łupił okręta na morzu Śródziemnem. wpadał do Włoch i Hiszpanii i uprowadzał niewolników. Karol zatem udał się do Afryki, pokonał Barbarossę i 10,000 niewolników oswobodził. Ale kiedy on wojował nad brzegami Afryki, Król francuzki korzystając z jego nieobecności wtargnął do Włoch.

W tej właśnie chwili Franciszek Sforza † bezpotomnie ~~Wojska Sforza~~ Wojska Francuzkie zajęły Sabaudyę, Piemont i już groziły Medyolanowi. Tymczasem Karol V przybywszy z Afryki wygnał Francuzów z Włoch i do Prowancyi wtargnął ale ~~przez~~ roztsądne środki przez Marszałka Montmorency użyte zmusiły go do ustąpienia. ~~Natem~~ Franciszek I aby pouiżyć swego rywala, zawarł traktat z Solimanem II ale z tąd nie odniósł pożytku Dożo Wenecki And. Doria sprzymierzeniec Cesarza, flotą swą powstrzymał postępy Turków. Wreszcie Paweł III Papież postanowił pogodzić obu monarchów.

Wiele go to zachodu kosztowało ale wreszcie dopiął zamiaru i nastąpiła zgoda na lat 10 w Nizzie r. 1538 – Podczas tego w Nizzie zjazdu Karol V przyrzekł po upływie pewnego czasu oddać Franciszkowi I własność Ks. Medyolańskie.

IV^a^ wojna od 1542 – 1544

Karol nie dotrzymał słowa bo inwestyturę na Ks. Medyolańskie oddał synowi swemu Filipowi a tak znowu wojna powstała, do której najwięcej się przyczyniło zamordowanie posłów Francuzkich w Medyolanie z rozkazu Karola V. Franciszek I obrażony począł grozić Hiszpanii i Niderlandom – K wtargnął do Włoch – niestrzeżono mu się, ochota też do wojen go opuściła ~~Pocał~~ więc zawarł pokój r. 1544 w Crespy (Krepi) wyrzekł się praw do Neapolu i Medyolanu. A tak Francya pozostała w tychże granicach co przedtem.

Siły tych przeciwników były równe, a widzimy że Karol przewažał – stąd ~~[illegible]~~ tego że Cesarz przewyższał rozumem i polityką Fka I, który był nałogowym Karol umiał wybierać dowódców a Franciszek niebacznie z niemi postępował, jak np. z Bourbonem, i często nie zdatnym powierzał dowództwo.

Po Fku I † 1547 nastąpił na tron francuzki Henryk II prowadził wojnę z Karolem V a gdy ten złożył koronę hiszpańską, z jego synem Filipem II

Najważniejszym wypadkiem tej wojny jest bitwa pod S. Quentin r. 1557 wygrana przez Filipa w S. Wawrzyniec – a potem pokój w Cateau-Cambresis 1559. Henryk wydał swą córkę Elżbietę za Filipa II. Gdy z powodu tej uroczystości wyprawiano gonitwy Henryk II został przypadkiem zabity na turniejach przez Montgomery 1559. Z Katarzyny de Medicis miał synów: Fka II † 1560 Karola IX † 1574 Henryka III † 1589 którzy kolejno po sobie z Maryą Sztuart zaślubiony panowali i zakończyli linię Valois. –

O Gwizyuszach –

Głowa ich Klaudyusz z ks. Lotaryngii pochodzący służył za Ludwika XII w wojsku. Będąc znakomitym wodzem za Fka Igo nabył bogactw i znaczenia. Dano mu tytuł księcia de Guise od ziemi. Córkę jego Maryę zaślubił Jakob V król Szkocyi. Z tego małżeństwa urodziła się Marya Sztuart która została żoną Fka II ks. Francyi. Skoro Fk II wstąpił na tron Gwizyuszowie tak wzrośli, iż bez ich wiedzy nic się we Francyi nie działo.

Wojny religijne toczyły
za panowania Karola IX i Henry-
ka III Królów francuzkich.

Królowie Francuzcy do religii przy
wiązani, nie chcieli aby ich podda-
ni inną wiarą wyznawali. Tym
czasem Kalwinizm wcisnął się do Francyi
jeszcze za Fka I. Odjęto im przywileje wszel-
kie za to, a choć nieraz prosili o porównanie
ich z Katolikami, prośby ich odrzucano. Powstały woj-
ny te są, zwane pod imieniem re-
ligijnych, ale w nich polityka
była treścią, a formą jej tylko
religja. Były dwa stronnictwa
1e Katolickie na czele którego oprócz
Karola IX i jego Matki Katarzy-
ny de Medicis stała familja
Gwizyuszów. Na czele zaś Kal-
winistów prócz wielu znakomitych
panów, francuzkich między którymi
liczono Admirała Coligny, ale szcze-
gólniej Burbonów pochodzących
z bocznej linii Kapetów. Ludwika.
Antoni Bourbon i brat jego Lud-
wik książę Kondeusz bogactwa
zazdroszcząc wyniesieniu się Gwi-
zyuszom przyjęli Kalwinizm, aby
mieć choć w nim stronników i przyjaciół.
Z nienawiści tych dwóch domów powstały woj-
ny. Po śmierci Franciszka II nastą-
pił na tron brat jego Karol IX.
Karol był małoletni Katarzyna Me-
dicis była rejentką, wydała de-
kret na zgromadzeniu w St Germain
r. 1562 zabraniający prześladować Hu-
gonotów, i udzielający im wolności wyznania.
Gwizyusze uczynili związek na jej
zgubę nie mogąc patrzeć na tryumf
Protestantów. Kondeusz i Coligny zaczę-
li także czynić zbrojne przygotowania.
Oba wojska stoczyły bitwę przy Dreux w Isle
de France. Protestanci zwyciężeni. Kondeusz do niewoli.
Coligny oddalił się do Orleanu z o-
statkiem żołnierzy. Gwizyusz obległ to
miasto ale tam zginął pod murami jego.
Wkrótce potem regentka Francyi
Katarzyna de Medicis zawarła pokój w Amboise
z Hugonotami. Owoż na pozór zdawa-
ła się być zgoda i przyjaźń nawzajem
zaprowadzone między oba stronnictwa-
mi. To mniemanie większej jeszcze
nabrało pewności, gdy dwór francuzki
postanowił siostrę Karola IX Kata-
rzynkę, za Henryka króla Nawarry
(Burbona) wydać. Wielu Protestantów z tego
powodu do Paryża przybyło. Kata-
rzyna de Medicis lękając się, aby władzę
od Coligniego wzbudziła w duszy Karola
IX nieufność ku Protestantom, który się
dał na ich wymordowanie. Spisek ułożono potajem-
nie. Tez r. 1572. Paryż krwią się
zalał. Coligny i 70000 Protestantów
padło ofiarą jej. Zdarzenie, to zo-
stało nazwane rzezią S. Bartło-
mieja. (W Polsce w tymże r. umarł Zygm. Aug.

Wśród tych klęsk umarł Karol IX. Wyrzuty sumienia, jakiemi był trapiony od nocy S. Bartłomieja dowodzą, że nie był skłonny do zbrodni. — W roku śmierci Karola IX Henryk brat jego został królem polskim, ale dowiedziawszy się o śmierci swego brata wrócił do Francyi i objął tron pod imieniem Henryka III r. 1574. Król ten mało się troszczył o Kalwinów — Gwizyuszowie więc własnym kosztem jako z nimi walczyli. Tymczasem ktoś (1) król umierzył temu i kazał zamordować dwóch Gwizyuszów r. 1588 t. j. Henryka Kresodoatego, i Ludwika kardynała. Katolicy powstali za to jako królowi — myśląc że myśli odstąpić katolicyzmu. Paryż stanął na ich czele. Król opuszczony od katolików udał się z prośbą do Bourbona o pomoc jako tej tak zwanej lidze świętej. Henryk Bourbon dał mu wojska z którem gdy oblegał Paryż Jakób Klement Dominikan zabił go w jego własnym obozie r. 1589. Tym sposobem skończyła się Dynastya Kapetyńska w linii Valois.

(1) poszeptał królowi że Gwizyusze widząc go bezpotomnym zamyślali osiąść na tronie za jego życia jeszcze. Król umorzył

Dynastya Kapetyńska w linii Burbonów.

L. VIII d. 7 9bris 1860 r.

Po † Henryka III tron należał do Henryka IV Bourbon pochodzącego od Roberta syna Ludwika IX. Ten Robert miał za żonę dziedziczkę ziemi Bourbon, zkąd cała ta gałąź domu Kapetyńskiego Burbonami zwać się poczęła. Że zaś Henryk był Kalwinem, przeto musiał prowadzić wojnę z ligą. r. 1589–1593 Filip II Król Hiszpański popierał lidze. Król nie mogąc jej pokonać, przyjął Katolicyzm — i przystąpił poprawić stan państwa wycieńczonego przez wojny. Do uskutecznienia tego zamiaru Opatrzność dała mu przyjaciela księcia Sully, rozumnego, szlachetnego uczciwego. Dla uspokojenia Protestantów Henryk IV wydał edykt Nanteński r. 1598 przez który zapewnił im wolność sumienia i pozwolił wprawiać niektórych z katolikami. Odtąd rolnictwo i przemysł odżyły prawa nabrały powagi — podatków pobór porządkiem się odbywał, ucisków wiele zniesiono. Henryk IV zajmował się planem urządzenia na 15 państw całej Europy, zabronić im powiększania się, zobowiązać żeby wspólnemi siłami starano się o niepodległość każdego i równowagę Europy. Już wszystko było gotowe do spełnienia tego planu nagle wszystko się zmieniło: pod ciosem Ravaillaca padł ten wielki monarcha 1610 r. w roku życia swego 61.

Ludwik XIII wstąpił na tron po ojcu pod opieką swojej matki Maryi de Medicis, mając lat 9. Przez 12 lat dwór francuzki był siedliskiem intryg. Wybuchła wojna domowa protest. z katol. Francya przyszła do upadku. r. 1622 Kardynał Richelieu został pierwszym Ministrem, który wyniósł Francyę na stopień państwa przodkującego w Europie. Richelieu Dwa cele sobie założył t. j. wewnątrz kraju rozszerzyć władzę Królewską a na zewnątrz nadać Francyi pierwsze między państwami Europy stanowisko.

Dla dopięcia 1^go celu trzeba było uśmierzyć
Protestantów - Nakłonił więc Ludw. XIII do boju
z nimi
Obległ Rochellę - nie dopuścił Angli-
kom dać pomocy oblężonym. Oblężeni po-
mimo wszelkich wysileń poddać się musie-
li r. 1628. Została im wolność sumienia bez praw
Potem zaczął uśmierzyć władzę wszystkich ma-
gnatów - wielu z nich zginęło na rusz-
towaniu - wielu uciekło - nawet matka
Królewska uciekać z Fran. musiała i na wy-
gnaniu umarła.
Wszyscy go nienawidzili bali się go
jednak i uniżeni. Co do 2° Główna za-
sada polityki Richelieugo było osłabie-
nie potęgi domu Austryackiego; w tym celu
stał się uczestnikiem wojny 30letniej
mocno zachwiał domem Austryackiego
i zjednał dla Francyi wpływu na sprawy Eu-
ropy. Nic nie mogło wzruszyć potęgi Kardyna-
ła. Śmierć dopiero wyrwała mu ster rządu.
Umarł w 56 roku życia ten mąż r. 1642
polecając Królowi Kardynała Maz-
zariniego. Ludwik XIII miał za
żonę Annę Austryacką córkę Filipa III Kr. Hiszp.
która w roku r. 1643 została małoletniego syna opiekunką.
Umierając zostawił 2ch synów
Ludwika i Filipa. Ludwik ~~XIII~~ był
następcą Ojca pod imieniem XIV
~~[illegible]~~ który był głową linii starszej
a Filip rozpoczął linię książąt orleań-
skich, która wstąpiła na tron r. 1830. w o-
sobie Ludwika Filipa.
Ze starszej linii byli Królowie:
Ludwik XIV - Lud. XV - XVI - XVIII
i Karol X wygnany z familią r. 1830.
~~młodsza gałąź wstąpiła na tron~~

Ludwik XIV wstąpił na tron w 5 roku 1643
życia pod opieką swej matki Anny Au-
stryackiej i Kard. Mazzariniego. Historya
jego panowania może być na 2 części podzielona
W jednej wypadki za małoletności
- w drugiej za osobistych jego rządów.

Wypadki za małoletności:

1° Wojna 30letnia - zaczęła się
za Ludwika XIII. Francya pomaga-
ła wciąż Protestantom niemieckim pko. Fer-
dynandowi III i Hiszpanii z nim sprzymierzonej
a to w celu osłabienia potęgi Austryackiej.
Kondeusz i Turenniusz okryli się
chwałą - Zakończyła się ta woj-
na pokojem Westfalskim r. 1648.
Francya dostała od Niemiec Alzacyę.

2° Po tym jednak pokoju Wojna
z Hiszpanią trwała aż do r. 1659. Waż-
nych wypadków w niej nie ma - Mazzarini
zawarł z Hiszpanią traktat Pyrenejski. przez
który dostał się Francyi Roussillon i Filip IV
wydał córkę swą Maryę Teresę za Ludwika XIV 1660

3° Lud Paryża i Kondeusz nie ko-
tenci z rządów Anny Austryackiej i Mazzariniego wzięli się
do broni wśród wojny z Hiszpanią
po pokoju Westfalskim, aby zmusić
Królowę do oddalenia od siebie Kardy-
nała. Wojna ztąd powstała, Frondą
zwana trwała lat 5 i skończyła się
na korzyść Mazzariniego, który się
utrzymał przy sterze rządu.

Po † Mazzariniego Ludwik XIV wstąpił osobiście na tron. Oprócz osobistych przymiotów miał także i wady: egoizm, próżność, dumę, namiętność do wojen, skłonność do przepychu i zbytków. Był szlachetnym, rozumnym, lubił nauki. Tron jego otaczali Colbert czynny i niezmordowany. Mianowany głównym kontrollerem państwa utworzył bogactwo narodowe, zaprowadził flotę, porty francuzkie napełniały się okrętami. Pomnożeniem bogactwa narodowego Colbert środków dostarczył Ludwikowi XIV do wykonania najważniejszych przedsięwzięć i postarzenia użytku z blaskiej i pojności Paryż począł jaśnieć. Założona Academie des Inscriptions akademija nauk. Ale rozrzutność Ludwika XIV wymagała ogromnych nakładów i Wersal (o 4 mile od Paryża) niszczył płody rozumu Colberta.

W historyi Ludwika XIV widzimy wojny: 1° z Hiszpanją 1667–1668 pokój w Akwizgranie – 2° z Hollandyą 1672–1678, pokój w Nimwedze – 3° z Niemcami 1688–1697 pokój w Ryswiku. 4° o następstwo Hiszpańskie 1700–1713 pokój w Utrechcie i odwołanie edyktu Nanteńskiego 1685.

1° Wojna z Hiszpanją 1667–1668

Ludwik XIV był żonaty z Maryą Teressą córką Filipa IV z pierwszego małżeństwa. Po Filipie IV panował Karol II syn jego z drugiej żony.

Do Hiszpanii należała dzisiejsza Belgia, zwana Niderlandami Hiszpańskiemi (gdyż Niderlandy północne się wybiły). W prowincyach kilku Belgii za czasów kiedy jeszcze każda z nich miała samodzielnego księcia było prawo że po ojcu miały prawo do dziedzictwa dzieci tylko z pierwszego małżeństwa. Na tej zasadzie Ludwik XIV jako mąż Maryi Teressy córki z 1ej żony Filipa IV dopominał się u Hiszpanii tej części Niderlandów, gdzie rzeczone prawo było we zwyczaju. To był powód do wojny z Hiszp. Wtenczas Francuzi weszli do Niderlandów i wiele miast zabrali. Tymczasem Rzplita Hollenderska, Anglija i Szwecya lękając się wzrostu Francyi zrobiły związek i zmusiły do Ludwika XIV zawarcia pokoju w Akwizgranie 1668 r. Ludwik XIV otrzymał przezeń 12 miast w Belgii.

2. Wojna z Hollandyą 1672–1678.

Pokój w Akwizgranie zranił miłość własną Ludwika XIV – można było spodziewać się nowej wojny. W istocie Ludwik rozrosił całą swą niechęć ku Hollenderskiej Rzplitej. Wszystko przygotował, rozkazany skutek: Anglija i Austrya, wielu książąt Niemiec i Szwecya sprzymierzyły się z Francyą. Hollandya zaś samej sobie zostawiona wzywała na pomoc Hiszpanję. Ludwik XIV uderzył na obu nieprzyjaciół zwyciężył – zmusił prosił o pokój ale dawał im go pod warunkami bardzo uciążliwemi. Hollendrzy wierzerowali morskie tamy i kraj wodą pokryli. Wojska Francuzkie przeto zaniechały opuścić Hollandyi – ale wojna ciągła się dalej w innych prowincyach Rzplitej. Niekoniec Europa przypominająca sobie czasy Karola V bojąc się przewagi politycznej Francyi, dała pomoc Hollandyi: Cesarz Leopold, elektor Brandeburski, całe Niemcy, Anglija, Danija i Hiszpanija postrzegłszy niebezpieczeństwo grożące całej Europie z przewagi Ludwika XIV ciężkie opłatą pił go częścią, jako niemu stanęły i zmusiły go do zawarcia r. 1678 w Nimwedze –

Hollendrzy prócz wyniszczenia kraju nic nie stracili. Hiszpanja kupiła sobie za pomocą Hollandy daną pokój, ustąpiwszy Ludwikowi XIV miast w Belgii i Prowincyę Franch-Comté.

3) Powód **Wojny z Niemcami** (1688-1697) był taki. Ostatni Elektor palatyński Karol umarł bezdzietnie r. 1685. Filip Wilhelm książę z drugiej gałęzi tego domu brał po nim dziedzictwo. Ale siostra zmarłego Elektora Karolina żona Filipa Orleańskiego, brata Ludwika XIV podała się bliższą dziedziczkę choć kobiety, według praw feodalnych, nie mogły lenności w niemieckich mieć. Ludwik XIV wziął stronę bratowej a Leopold ces. Niem. stronę Filipa Wilhelma. Powstała wojna trwająca lat 9. zakończona pokojem w Ryswiku (w Hollandyi). Strony wojujące wrócieły sobie nawzajem zdobycze. Pokój ten wzbudził we Francuzach niechęć ku Ludwikowi. Colbert już nie żył † r. 1683. Od tąd powstał nieład we Francyi. Dochody państwa wyczerpane, a ciężkie podatki spadły na naród. Ani szemrania, ani narzekania ludu nie mogły zagłuszyć w Ludwiku namiętności do wojny, która wkrótce wybuchła.

4) **Wojna o sukcessyę Hiszpańską** 1700-1713.

Karol II syn Filipa IV był bliskim śmierci a ponieważ był bezdzietnym przeto z jego śmiercią miał wygasnąć panujący w Hiszpanii dom Habsburski idący od Karola V. Do śmierci więc Karola II komu miała się dostać korona hiszpańska? nad tem naradzały się wszystkie gabinety europejskie. Myślano nawet już o podziale. Tem rozgniewany Karol II zapisał tron Filipowi d'Anjou wnukowi Ludwika XIV z pominięciem domu Habsburskiego panującego w niemczech w osobie Leopolda I. Wojnę tę zakończył pokój Utrechtski r. 1713. na mocy którego dom Burboński utrzymał się przy Hiszpanii. Za Ludwika XIV żyło wielu uczonych i poetów. Z tych znakomitsi: Kornel, Rasyn, Molier, Lafonten, Massillon, Bossuet, Burdalu, Flechier etc.

Przy końcu panowania Ludwika XIV spory Jansenistowskie pokryły obłokiem smutku ostatnie dni jego. Poznawszy próżność świata Monarcha ten umarł w 78 r. życia r. 1715 swemu państwu zostawując ogromne długi a niepomyślny stan Francyi. Za ostatnich lat jego życia zagładził w narodzie pamięć przeszłych dni świetnych.

Ludwik XV prawnuk Ludw. XIV wstąpił na tron 5letnie dziecię pod opieką Filipa Orleańskiego, człowieka niemoralnego w wysokim stopniu. Pod takim opiekunem przepędził Ludwik XV lat 8. a potem Filip zdał rządy na nauczyciela swego Kardynała Fleury który był ministrem do r. 1740. Chorzeul (pe…n) nastąpił i był ministrem do

Te nasiona niemoralności, jakiemi się cechował Filip Orleański, rzucone w serce Ludwika XV, wydały podobnyż plon w ciągu jego długiego

i niedołężnego panowania. Wprawdzie Francya wciągnęła się do wielkich wojen europejskich: za następstwo polskie, austryackie, do wojny 7letniej – ale niedołężność Ludwika XV ciążyła na całej massie narodu. Francya żadnej z tąd nie odniosła korzyści – ale owszem długi państwa wyniosły do 4 bilionów.

Żona Ludwika XV była Marya Leszczyńska córka Stan. Leszczyń. Za Ludwika XV Francya nabyła od Genueńczyków Korsykę.

Po wojnie zaś o następstwo polskie zabrała prawo Francya do Lotaryngii, która oddana w dożywocie Leszczyńskiemu Stanisł. po jego śmierci r. 1767 została do Francyi przyłączona.

Za Ludwika XVI wnuka i następcy Ludw. XV powstały Stany Zjednoczone Ameryki północnej należące do Anglii – Francya, której systematem było szkodzić ~~Fran~~ Anglii, na prośbę Franklina posła Stanów Zjednoczonych dała Amerykanom pomoc, i Anglia uznać musiała ich niepodległość przez pokój w Paryżu r. 1783.

Za Ludwika XVI był jeszcze większy aniżeli za jego poprzedników nieład a zwłaszcza z powodu owej wojny amerykańskiej, z tąd ~~stan~~ została Francyi najsmutniejsza przyszłość, bo na coroczne wydatki potrzeba było zaciągać jeszcze długu 190,000,000 fr. Jedyny przeto pozostał środek: nałożenia na naród nowych ciężarów.

Szlachta posiadała prawem dziedzicznem połowę ziemi a wynosiła 80,000 rodzin. Duchowieństwo posiadało $\frac{1}{6}$ ziemi a liczyło 40000 osób.

Trzeci stan wynosił 26,000,000 i posiadał zaledwie $\frac{1}{4}$ ziemi – a najwięcej płacił podatków i ponosił ciężarów.

Stany jeneralne zwołane przez króla dla obmyślenia środków zaspokojenia długów państwa odłożywszy ten cel na stronę poczęły myśleć o reformie rządu i poprawie, a przekształciwszy się zgromadzeniem narodowem konstytucyjnem rozpoczęły swe posiedzenia 17 Czerw. 1789.

Na czele tego zgromadzenia odznaczał się Mirabeau, który działał w duchu reformy – i chciał żeby i szlachta i duchowieństwo płaciło podatki wspólnie z innemi stanami – ale ci nie chcieli. Lorsqu'on ne veut pas quelque chose, on perd tout, rzekł Mirabeau. – Ludwik XVI widząc nieprzyjazne działania zgromadz. narod. ku sobie zwrócone postanowił siłą je rozpędzić – zebrał więc 30,000 wojsko koło Wersalu. Czem przerażeni Paryżanie podburzyli lud, [illegible] 14 lipca rzucił się naród [illegible] uderzył na Bastylię, zdobył ją, [illegible] królewskich – ustanowił gwardyę narodową, na czele której ustanowiono Lafayetta znanego już z męstwa w czasie wojny Amerykańskiej.

Zgromadzenie narodowe konstytucyjne zniosło wtedy prawa szczególnych miast i przywileje szlachty i duchowieństwa, [illegible] rodziny, które na tem traciły usunęły się za granicę w zamiarze szukania pomocy przeciw tej konstytucyi. Król Ludwik XVI z musu potwierdzał wszystkie postanowienia tego zgromadzenia a to jeszcze ~~[illegible]~~ bardziej ścieśniało jego władzę. Tymczasem powstał z powodu nieurodzaju głód - Paryż [illegible] nikogo go otaczających nie umiał [illegible] Król siedział w Wersalu - ogłoszono więc ludowi że od niego nie zależało ale [illegible] ciągle. [illegible] d. 5. X. 1789 robotnicy, włoszczyzny w liczbie 40,000 udali się do Wersalu i krzyczeli: do Paryża z królem!! Przewieziono go do Paryża do Tuilleries - a za nim zgromadzenie narodowe przeniosło się. W r. 1790 zgromadzenie narodowe konstytucyjne wydało następne uchwały: Odjęto Duchowieństwu i Królowi wszystkie dobra które przez to dobrami narodowemi się stały ~~[illegible]~~. Duchowieństwu postanowiono pensyę ale tylko tym którzy przysięgę złożą na nową konstytucyę ~~na wierność~~ narodowi, królowi i prawu. Król za odjęte dobra otrzymuje pensyę 25 miljonów franków i tytuł Króla Francuzów a nie Francyi - podzielono Francyę na departamentów 83. zniesiono zakony i służby, tytuły, ordery, różnice stanów odtąd znikają, wszelkie tytuły i pozostaje tylko jeden: Obywatel. Citoyen. Z tego nowego porządku rzeczy wielu było niezadowolonych i udało się za granicę - a między niemi hrabia Artois brat Ludwika XVI-go, by dwory zagraniczne wstrzymały postępy Rewolucyi. Głównem ich siedliskiem było miasto Koblenz.

W łonie zgromadzenia narodowego konstytucyjnego jedni byli co przestali na dotąd poczynionych reformach, drudzy zaś chcieli zupełnie znieść władzę Królewską, a ustanowić rzeplitą. Każde stronnictwo miało zwolenników należących do zgrom. narod. konst. zwały się one Klubami: a najznaczniejszy z nich był Klub Jakobinów, tak zwany od [illegible] na jego czele stali najzapaleńsze i najbezbożniejsze głowy: lekarz Marat i adwokaci Danton i Robespierre. Klub ten rozlał się po całej Francyi i nadawał wedle swej woli kierunek masom ludu.

W takim stanie Król przebrany za Anglika opuścił Paryż z żoną i dziećmi (20 na 21 czerwca 1791 r.) ale o kilka mil od Paryża od pewnego urzędnika poznany wśród naigrawań do Paryża odwieziony został i musiał uroczyście oświadczyć że wyjeżdżając miał na celu zwiedzenie granic państwa. Zgromadzenie udało że wierzy temu – a wygotowawszy swą pracę t. j. Konstytucyę złożyło ją u tronu. Król ją zaprzysiągł 14/9 1791. Na mocy tej konstytucyi naród Francuzki miał być reprezentowany przez swych deputowanych w liczbie 750 osób pod imieniem Zgromadzenia Prawodawczego (Assemblée legislative) które co 2 lata zgromadzać się winno było. Do tego zgromadzenia należało stanowienie praw i naznaczanie podatków – królowi władza wykonawcza – prawo wypowiadania wojny, zawierania pokoju (1). Największa część osób składających zgromadzenie pragnęła Rzplitej. Lewa strona (Girondyści) chciała wywrócić monarchię – druga zaś prawa strona chciała monarchiczno-konstytucyjnego rządu. Te 2 strony walczyły. Lewa przemogła za pomocą klubów – zepchnęła z tronu Ludwika XVI i zniszczyła monarchię konstytucyjną. Zgromadzenie Prawodawcze trwało do 21/9 1792 r.

(1) Nadawszy krajowi Konstytucyę Zgrom. Narodowe Konstytucyjne zamknęło swe posiedzenia 30/9 1791. Nastąpiło Zgromadzenie Prawodawcze.

W tym przeciągu zaszły wypadki następujące:
1° Wydanie wojny Cesarzowi Niemiec.
2° Dwa bunty ludu paryzkiego przeciw Królowi 3° Wtargnięcie wojsk nieprzyjaciół do Francyi 4° Rzeź wrześniowa.

Ad 1° Cesarz Niemiec był Leopold II brat Józefa II i Maryi Antoniny żony Ludwika XVI wezwał dwory Europejskie aby nie dopuszczały zbuntowanym Paryżanom tryumfować nad królem Francuzkim – związał się z Prusami Szwecyą i książętami Rzeszy niemieckiej. Zgromadzenie Prawodawcze zmusiło Ludwika XVI do wydania wojny r. 1792 Cesarzowi i Rzeszy Niemieckiej. Trwała ta wojna do 1797 r. z rozmaitem powodzeniem. †

2° Żyrondyści potwarzali Króla że był wrogiem konstytucyi i narodu. Podburzony lud paryzki 20/6 1792 podstąpił pod Tuilleries. Król wszedł do Sali Zgromadzenia ale tam odezwano się przeciw Królowi krzyczano zaraz głosować – a większością głosów oświadczyła się za detronizacyą – król z rodziną i służbą wtrącony do więzienia Temple.

3° Wojska tymczasem Austryackie i Pruskie z emigrantami na czele wpadły do Francyi. Wielki strach ogarnął Zgromadzenie Prawodawcze. Tysiące osób podejrzanych o tajemne sprzyjanie Królowi lub niechętnych rewolucyi uwięziono, a najwięcej księży 4° a gdy nieprzyjaciel coraz się zbliżał ku Stolicy

kazano ich wszystkich pomordo-
wać. To się zowie Rzezia Wrześnio-
wa, podczas której 5000 ofiar zginęło.
Tymczasem nieprzyjaciel odparty.
Wojska Pruskie i Austryackie opuścić
musiały granice Francyi 23. 1792.
Zgromadzenie Prawodawcze rozwiązało się 21/9 1792
a natomiast Konwencya Narodowa składa-
ła z 750 członków prawie samych Repu-
blikanów się składająca. Ci rozdzielili
się na prawą i lewą stronę. Na
prawej stronie byli Żyrondyści
którzy podczas Zgromadzenia Prawodawczego
byli na lewej (Umiarkowani) Italiści. Lewa
strona zwała się Montaniardami
(ultra republikanie sankiulotty). Pro-
wadziły te stronnictwa walkę. Zwy-
cięstwo odniosła lewa strona. Na-
stąpił terroryzm. Ludwika ska-
zano na śmierć. Konwencya
rozesłała wtedy do dworów z za-
pytaniem czy uznają nową Rzplitą.
A gdy nie uznały, wtedy wy-
powiedziała im Konwencya wojnę. Naów-
czas Anglia, Rossya, Hiszpania, Por-
tugalia, Włochy, Niemcy, wyjąwszy tylko
Danię, zawiązały przeciw Francyi 1793.
Konwencya kazała uzbroić bez roz-
różnienia ludność zdolną do broni. Żołnierzom było za-
stawiono albo zwyciężyć albo
zginąć albo na szafocie umrzeć
gdyby przegrali. Strach i bojaźń
dodały odwagi niedoświadczone-
mu żołnierzowi i odparty został nieprzyjaciel
r. 1793. W Konwencyi Żyrondyści ha-
mowali Ultra-republikanów, ale ci ostat-
ni chcąc swobodnie panować nad Francyą utworzyli plan
obalenia Żyrondystów i dokonali tego.
Odtąd panować zaczął Terroryzm.
Miecz i topór w ręku Robespierra
i Komitetu ratunku publicznego by-
ły jedynem prawem. Ogłoszono Francyą w sta-
nie rewolucyjnym. Kto tylko nie uznawał Rzeplitej
przeszło milion osób zginęło pod-
czas owych zamieszek.
Konwencya uchwaliła 1793 6/10 znie-
sła zwyczaj liczenia lat od Nar. Ch.
a wprowadzenie kalendarza rewolucyjnego
przyjęła rewolucyjny zaczynający się od 22/9 1792.
obaliła dekretem religię Chrześcijańską. Ka-
ra śmierci czekała wyznawców tej
a szczególniej kapłanów. Kościoły i obra-
zy itd. poniszczono relikwje. Wy-
rzucono z kalendarza święta i niedzie-
le. nadano inne nazwy miesiącom.
ustanowiono czcić rozumu. którego
reprezentowała najpiękniejsza i najrozpustniejsza aktorka fran-
cuzka. Gdy przybyła ta bogini
na salę obrad Konwencyi, Konwencya
padła przed nią na kolana. potem
w tryumfie odprowadzono ją do Notre-Dame
Gobel Biskup wprowadził ją i śpiewał na cześć
jej hymn rewolucyjny na cześć
rozumu.

Między Ofiarami Terroryzmu byli:
Marya Antonina żona Ludwika XVI
została ścięta 1793. toż się stało z Fi-
lipem Orleańskim (d'egalite) z roz-
kazu Robespierra ścięty. Syn 5let.
Ludwika XVI został w więzieniu otru-
jego (Ludwik XVIII) będący na wygna-
niu nazwał go Ludwikiem XVII kró-
lem panować.
Gdy się to dzieje, powstała wojna
domowa w Wandei i na południu zachód i północ.
~~podczas gdy na w~~ r. 1793. Na zachodzie zapali-
ła się dla obrony praw familii królewskiej.
Departamenta zaś na północy i południe
dla obalenia tyranii Montaniardów.
Największy pożar wszczął się na
zachodzie czyli w Wandei (Poitou, Maine,
Bretania i Normandya). Wandejczycy uzbro-
ili się za Ludwika XVII w więzieniu zamknię-
tego. Wojsko ich po liczbie 12,000 nazw. katol. royal.
to wiele bitwach. Rzplitej wojska
odniosły zwycięztwo potęgą Armii wszy-
stkiej. Miasta połyki okrucieństwa Miasta
południowe: Marseille, Toulon, Lyon, etc.
wypowiedziały posłuszeństwo Konwencyi:
ale dla niezgody nie osięgły skutku
żądanego. Marsylia pierwsza poddała się
zwyciężona, okrutnie karana.
Toulon nawet poddał się Angli-
kom. a kiedy oblegali Konwen-
cyoniści Toulon - odznaczył się
między oblegającymi Bonaparte Na-
poleon rodem z Korsyki która r.
1727 i 1730 przez Francuzów kupio-
na od Genueńczyków za Ludwika XV.
Deputowani Konwencyi znajdujący się
pod Tulonem dla czuwania nad po-
śpiechem obrotów wojennych zauwa-
żyli go i przedstawili Konwencyi jako
zdolnego oficera. Zatem z Pułkownika mianowano
Generałem. Robespierre upadł 1794 i poszedł
pod miecz wraz z innymi naj-
zapaleńszymi terrorystami. Przez ten wiec
upadek i kreatury Robespierra
upadły. a Napoleon jako żyjący
w przyjaźni z bratem Robespierra
pozbawiony stopnia, bez sposobu do
życia prawie, siedział w Paryżu
póki niespodziane okoliczności nie wywio-
dła go na pole chwały. ~~Była~~ i naj-
niebezpieczniejsza kampania przeciw koalicyi r. 1793.
skończyła się tylko na odparciu
nieprzyjaciół od granic Francyi.
Druga zaś kampania poszła na
korzyść Francyi. Pichegru wszedł
do Niderlandów Austryackich (Belgii)
i do Rzplitej Hollenderskiej zbił An-
glików którzy nieśli pomoc Sta-
thuderowi. Rzplita Hollenderska zmie-
niała zmienić swą formę rządu
na formę republikańską, francuzka-

i przezwała się Rzplita Batawską; i wypłacić musiała Francyi 100,000,000 zł. ~~Około tego~~ Kampanija ta skończyła się r. 1795. W r. 1795 d. 8 Czerwca umarł w więzieniu Ludwik XVII syn XVI. Konwencya ukończyła swe dzieło r. 1795, nadała mocy nowej konstytucyi
Zgromadzenie prawodawcze składało się z 750 osób, i złożone było z dwóch rad, jedna zwała się radą 500, druga radą starszych z 250 osób. Pierwsza stanowiła, druga zatwierdzała prawa. Nadto było 5 Dyrektorów, mających władzę wykonawania praw. Od chwili nadania Konstytucyi republikańskiej rząd zwał się Dyrektoryatem.
Członkowie konwencyi, niepewni swego losu za zbrodnie w terroryzmie popełnione, żądali przed rozejściem się, aby do rzeczonych rad przyjmowano ich w liczbie 500, bo tym sposobem zapewniliby sobie bezkarność; ale mieszkańcy Paryża, wzdrygając się na samo wspomnienie konwencyi, lękając się powtórzenia scen terroryzmu, z bronią nawet postanowili im wzbronić przystępu do tej rady. Wtedy Barras przypomniał sobie Napoleona. Wezwano go więc bezzwłocznie, odkryto pla[n] i stan krytyczny konwencyi. Napoleon przyrzekł swą pomoc i na czele kilku tysięcy straży konwencyonalnej z armatami poraził Paryżan, których do 2,000 legło.
5/10 1795 r. Potem zwycięztwie nastąpiły liczne kary, a konwencya z dawnych członków i z nowo obranych deputowanych utworzyła radę 500 i radę starszych, poczem oświadczyła że jej czynności się skończyły d. 26 Paździer. 1795 r. W kilka dni potem wybrano 5 Dyrektorów. Dyrektoryat wynagrodził Napoleona stopniem Generała Wodza. Ten poznał się u Barrasa z Józefiną Beauharnais, wdową po Aleksandrze Beauharnais, który za to że przegrał bitwę r. 1794 zginął na rusztowaniu. Ożenił się z Józefiną, a przez to zyskał większe jeszcze względy Barrasa.
Dla ukrócenia dumy Austryi z rozkazu Dyrektoryatu 3 armie francuzkie wyruszyły w pole r. 1796: 1a Włoska ciągnęła przez Piemont i Lombardyą.
2a nadreńska przez Szwabię i Bawaryę.
3a Sambry i Mozy przez Frankonię; miały ze 3ch stron zbliżyć się do granic Austryi, aby podyktować warunki pokoju w stolicy w Wiedniu. Wojna w Niemczech się nie powiodła. Arcyks. Karol II z Wurmserem odparli za Ren Jourdana i Bernadottego, a przez to musiał uchodzić ~~[illegible]~~ i ścigany przeszedł Ren 1796. Dowódzca armii włoskiej Napoleon okrył się sławą w Piemoncie i Lombardyi pod Millesimo, Cewa i Mondowi. Pobił Sardyńczyków i pod Turynem stoczył krwawą bitwę. Król Sardyński prosił o pokój i oddał Francyi Sabaudyę i Nizzę czyli Niceę, które do kongresu wied. nale-

~~Medycyna Popularna~~ H. Pow. 11.

21

~~z prelekcyi Cl. Stankiewicza spisana r. 1860/61~~

~~Prelekcya~~ I ~~d. 22 Września 1860~~ r.

rady do Francyi.
Potem Bonaparte rzucił się na ch-
stoyaków- zbitych pod Lodi stał się pa-
nem Lombardyi. Wtedy drobne księz-
twa strwożone prosiły o pokój.
Papież Pius VI i Król Neapol. Ferdy-
nand IV Bourbon drogo okupili neutralność.
Wurmser jenerał austryacki pobi-
ty będąc z niedobitkami w Mantui się
zamknął. Napoleon zniósł woj-
ska austryackie pod Arcole Rivoli.
potem zdobył Mantuę, gdzie by-
ły wielkie zapasy. 500 dział. Obrócił oręż na papie-
ża i zyskał Venaissin z Awenjonem, Bonoiję, Fer-
rarę i Romanję. Z nowo zawojowanych
tych prowincyi utworzył Rzpli-
tę Cisalpińską. Austrya zgro-
madziła siły wysłała wojska do Włoch
ale gdy Napoleon niedaleko Wiednia stanął
prosiła o zawieszenie broni. Potem opanowawszy Genueń-
Rzplitą Genueńską, przerobił na
Liguryjską. Nakoniec stanął pokój
z Austryą w Campo-Formio 1797. r.
Austrya ustąpiła Francyi Belgię, i ze-
zwoliła na wcielenie swych krajów Wło-
skich do Rzplitej Cyzalpińskiej, a za to
otrzymała posiadłości Weneckiej ~~P. X d.~~
Rzplitej- Rzeka ~~A~~ Adyga została gra-
nicą między obu państwami- Wyspy
Jońskie dostały się Francyi.—

P. X d. 15/11 1860 r.

Wówczas jednak Dyrektoryat obawiał
się powagi Napoleona wysłał go do
Egiptu. 1798 Zdobył w tej wyprawie
Maltę należącą do Kawalerów
Maltańskich, którzy ją dostali
od Karola V ~~ces. 1530~~. Z Malty od-
płynąwszy do Egiptu zdobył Alexandryę
wyruszył ku Kairowi- pod piramidami
zbił Mameluków zajął Kair.
ale Nelson admirał angielski
zniszczył pod Abukir flotę Franc.
~~Fr~~ 5000 Francuzów zginęło a 4000 poszło do niewoli
Gdy tak Napoleon odnosi zwycięstwa
Jenerał Berthier z rozkazu Dyrek-
toryatu z narodu państwo Rzymskie usta-
nowił Rzplitą. Piusa VI uwiózł
i ten r. 1798 umarł na wy-
gnaniu. Potem przerobili
Francuzi Szwajcaryę na Rzpli-
tą Helwecką. — Mocarstwa Eu-
ropejskie bojąc się przewagi Francyi
zawiązały drugą koalicyę, do której
weszły: Anglja, Austrya, Niemcy, Rossya Neapol i Turcya.

Król Neapolitański nie zważając po zwy-
~~ciężkie~~ rozpoczął wojnę – Francuzi weszli do Neapo-
~~lu~~ ~~i tron~~ ~~tego~~. Obalili tron Króla
Neapolitańskiego, królestwo to zmie-
nili na Rzplitę Parthenopejską,
zabrali potem Piemont. Tak więc na
początku r. 1799 byli panami całych Włoch.
Cesarz Paweł I wysłał pod Suwaro-
wem armję na pomoc sprzymie-
rzonym do Włoch. Suworow pobił Fran-
cuzów pod Cassano, nad Trebją i pod Novi.
Wówczas całe Włochy wypadły
z rąk Francuzów ale 1799 Massena
zbił Korsakowa, dowódzcę dru-
giej armii rossyjskiej w Szwajcaryi
i Hermana w Hollandyi. Dowiedziaw-
szy się o tych klęskach Cesarz Paweł woj-
ska cofnął i z koalicyi wystąpił.
Bonaparte szczęśliwie dowodzi się
we Francyi, zostawia Klebera dowódz-
cą w Egipcie a sam do Paryża przybywa.
r. 1799 Rada 500 rozwiązał zara-
zem z Dyrektoryatem, a na to miejsce
ustanowiono rząd tymczasowy
z 3ch osób konsulami zwanych.
Konsulami temi byli: Napoleon,
Sieyes i Roger-Ducos, cała jednak wła-
dza była przy pierwszym
który objąwszy ster Rzpltej
chciał wejść w układy z Euro-
pą, ale Austrya dumna ze swoich
powodzeń we Włoszech i Niemczech,
nie chciała przystać na pokój. Wówczas
Moreau poraził wodza
Austryaków. Napoleon przez górę
s. Bernarda udał się do Włoch.
Wszedł do Medyolanu gdy Jenerał
Melas nie chciał nawet wie-
rzyć aby był we Włoszech. Milan
~~[illegible]~~ je suis jeune mais demain j'aurais
pod Marengo pobił Melasa Na-
poleon, a Włochy dostały się w moc jego.
Lombardya przybrała nazwę Rzplte-
tej Cyzalpińskiej, wojsko Austryac-
kie cofnęło się za Mincio. Za-
stąpiło to zawieszenie broni korzystne dla Fran-
~~[illegible] 1801~~
Wojna jednak dalej ciągnęła się na pro-
wincyi. Wodzem Austr. był Jan drugi
brat Cesarski. Moreau zadał mu
klęskę i stanął niedaleko Wied-
nia. Austrya musiała zawrzeć
pokój w Luneville r. 1801. 9 Lutego na
warunkach pokoju w Campo-Formio z do-
datkiem że Austrya zrzekła się Księstwa Parmy
a Francya z 1200 mil kw. i 4 000 000 miesz.
zyskała lewy brzeg Renu tu
gdzie są prowincye nadreńskie
Tymczasem Anglia prowadzi-
ła dalej wojnę z Francyą. Jenerał
Vaubois po 2letniem przez Anglików oblężeniu
głodem zmuszony musiał im
oddać 1800 Maltę. To samo z Egip-
tem się stało. Kleber zabity
przez Turka. Anglicy pod

Abukir wylądowali i pobili Francuzów (8 Marca 1801 r.) i szczątki ledwo ich armii wróciły do Francyi. W Anglii na Pitta miejsce nowy nastał minister który pojednał Anglię z Francyą pokojem po Amiens 1802 r. zawarłszy z Anglią traktat począł myśleć Napoleon o wyniesieniu się na Cesarza. W tym celu przedsięwziął środki do polepszenia bytu kraju zachęcał przemysł i umiejętności zjednał sobie miłość przywróceniem religii Rzymskiej 15 Lipca 1801 r. ~~Narodowi~~ pozwolił wrócić do kraju książętom nieprzysięgłym na konstytucyę i Emigrantom. Został r. 1802 konsulem dożywotnim. Wznowiła się wojna z Anglią która nie chciała dopełnić warunków Amieńskich. Wojska francuzkie wkroczyły do Hanowerskiego ~~kraju~~ Elektoratu ~~Królestwa~~ które do Anglii należało. Regencya Hanoweru zobowiązała się utrzymywać wojsko francuzkie u siebie. Wśród tej wojny wykryto spisek rojalistowski, popierany od Anglii. Jenerała Pichegru przywiązanego do Burbonów, Jenerała Moreau i Kadoudala uwięziono. Głęboka tajemnica pokrywała proces. Pichegru w więzieniu uduszony, Kadoudal ścięty. Moreau pozwolono wyjechać do Ameryki. Ks. d'Enghien porwany w Baden i rozstrzelany. Odkryte spiski na obalenie Konsulatu, bojaźń żeby Burbonowie nie wrócili przyspieszyły ukoronowanie na Cesarza Napoleona r. 1804. Pius VII przybył z Rzymu (który mu ~~tro~~ konkordatem 1797 r. wrócony został) do Paryża i namaścił i ukoronował Napoleona na Cesarza, ale nie chciał go koronować na Króla Włoskiego, utworzonego z byłej Cisalpińskiej Rzplitej. Napoleon w r. 1805 ukoronował się na Króla Włoskiego. Rzplita Liguryjska wcielona do Francyi została. Powstała IIIa koalicya przeciw Francyi (1805) do której weszły: Anglia, Rossya i Austrya, a Prusy zostały neutralne. Napoleon przeszedł Ren, zawarł przymierze z Księstwami Badeńskim, Wirtemberg. i Bawar. zmusił Macka jenerała austryackiego z 25000 wojska do poddania się i zajął Wiedeń (13 Listop. 1805) i ścigał dalej Austryaków i Rossyan. Wszedł do Morawii pod Austerlitz d. 2 Grud. t. r. pobił wojska sprzymierzone w rocznicę swej koronacyi. 30000 legło na placu z obu stron. 15,000 jeńców 100 dział i bogate łupy dostały się zwycięzcom. Bitwa ta zowie się bitwą trzech cesarzy bo tu się wszyscy 3. to jest: Napoleon, Alexander I. i Franciszek II. osobiście na niej znajdowali. We dwa dni po bitwie tej Ces. Franciszek osobiście udał się do Napoleona i umówił się o przedstępne warunki pokoju zawartego w Presburgu 26 Grud. Francuzom ustąpił Ces. Austryacki zabranych krajów przed tą wojną, nadto posiadłości Weneckie po obu brzegach morza Adryat. z Dalmacyą i Albanią Wenecką. Książęta Bawarski, Wirtemberski i Badeński uznani zostali za niezależnych panujących, a 2 pierwsi za królów. Austrya przez pokój w Presburgu utraciła 1,000 mil □ i 3,000,000 mieszk.

W r. 1805 21 Paźdz. Anglicy pod Trafalgar zniszczyli Flotę franc. i hiszp. Villeneuvea. Nelson zginął. Podczas gdy Nap. prowadził wojnę z Austryą Neapol pomimo kontraktu zapewniającego neutralność przyjął załogi Angielskie i Rossyan. Przeto Napoleon wypowiedział Ferdynandowi IV kr. Neapolu wojnę – Anglicy i Rossyanie dowiedziawszy się o Austerlitz cofnęli się – a Francuzi zajęli Neapol 26 Stycznia 1806 r. Józef został Królem Neapolitańskim Obojga Sycylii – 30 Marca.

Rzplita Batawska zostawszy pod zupełnym wpływem Francyi musiała teraz przyjąć za króla w 1806 Ludwika brata jego który ukoronowany został w Hadze 5 Lipca 1806 r.

Franciszek II (Cesarz Niemiecki jeszcze), widząc że cesarstwo jego rozpada się na części – gdyż Baden, Wirtemberg i Bawarya uznane zostały za niepodległe a Darmstadt, Nassau, Hohenzollern etc. utworzyły związek Reński pod protekcyą Napoleona złożył koronę niemiecką i przestał na tytule Cesarza Austryi 1806 r. co powiedział na sejmie w Ratysbonie 6 Sierp. 1806 r. Przez utworzenie związku Reńskiego Francya powiększyła się o 2500 mil □ i 8,000,000 mieszkańców. Napoleon odtąd jako Cesarz, Król i Protektor panował nad Francyą, Włochami, Hollandyą i związkiem reńskim i 60 milionami ludności kierował.

Wojna Pruska.

Do poprzedniej Koalicyi nie należały Prusy – teraz 120000 ich wojska pod Hohenlohem się zebrało ale bitwy pod Jena i Auerstedt (14 Paźdz. 1806 r.) przez Napoleona i Davousta rozstrzygnęły losy Prus, albowiem dwie armje broniące Prus zostały rozproszone – i w przeciągu 6 tygodni całe Prusy przeszły w ręce Francuzów, którzy pozdobywali twierdze zajęli Berlin 25/10 cała więc przestrzeń kraju od Renu za Odrę mająca 9,000,000 ludności dostała się w moc Francuzów. Przelękniony powodzeniem Francuzów Elektor Saski przystał do księstwa reńskiego i otrzymał tytuł króla Saskiego. Po zwyciężeniu Prus wojska Napoleona stanęły nad Wisłą. Polska była rozebrana. Teraz więc i Napoleon wydał do Polaków pod Pruskiem będących odezwę podpisaną przez Dąbrowskiego i Wybickiego – Na tę odezwę stanęły szeregi ochotników i złączyły się z Francuzami. Napoleon toczył wojnę z Rossyą – po Pułtuskiem Napoleon, a pod Preussisch-Eylau Davoust zwyciężeni zostali od Rossyan przy pomocy Prusaków – a pod Frydlandem 14 Czerwca 1807 r. Francuzi oba wojska t. j. pruskie i rossyjskie zbili. Nastąpiło za tem widzenie się Aleksandra I z Napoleonem i

pokój w Tylży między Alex. I i Napoleonem 7 Lipca - a między Napol. i Prusami 9 Lipca 1807 r.
Skutkiem traktatu Tylżyckiego Prusy utraciły połowę swojej posiadłości z 5000000 mieszk. od Renu do Elby. - Z krajów Niemieckich pruskich z Hessen Kassel, Brunświk i Hanoweru utworzone król. Westfalskie i oddał Napoleon najmłodszemu bratu swemu Hieronimowi. - Z krajów b. Polski oderwanych a będących pod Prusami powstało Xsięstwo Warszawskie 1807 r. i oddane królowi Saskiemu. - Alexander I musiał uznać 6 królów przez Napoleona utworzonych, t. j. Bawar. Wirtemberg. Hollendersk. Westfalsk. Saskiego i Neapolit. dostał obwód Białostocki t. j. 100 mil □ i 400,000 mieszkańców. - i zobowiązał się zaprowadzić w swem państwie system kontynentalny, tj. przeciwko Anglii, aby jej towarów nie przyjmować. (Napol. dekretem w Berlinie $\frac{21}{11}$ 1806 r. ogłosił Anglię w stanie oblężenia.)
O tem Napoleon przedsięwziął zawojować Portugalję za to że sprzyjała Anglii. Junot zdobył Lizbonę $\frac{30}{11}$ 1807 i cała Portug. przeszła w ręce Francuzów. Wkrótce potem wyprawiona została druga armja do Hiszpanii. Ferdynand VII w Bajonne zrzekł się musiał korony Hiszpańskiej, na którą wstąpił Józef brat Napoleona a Murat szwagier Napoleona Neapolitańską. Wojna ta Hiszpańska była najkrwawsza i najniesprawiedliwsza. Wieść o wypadkach zaszłych w Bajonnie Hiszpanie zapalili się nienawiścią ku Francuzom. Gdy Józef wjeżdżał do Madrytu wybuchło powstanie: Generał Palafox z 10,000 żołnierzy bronił Saragossy mężnie. Powstańcy pod wodzą Castanosa wzięli 16000 Francuzów do niewoli. Józef opuścił Paryż. Lord Wellesley (Wellington) wypędził Francuzów z Jen. Junotem z Portugalji 1808.
Na wieść o tych klęskach Napoleon na czele 180,000 wojska przeszedł Pyreneje, pobił Hiszpanów przebył straszne wąwozy Samosiera przy pomocy Polaków, których używał w najkrwawszych bitwach, wprowadził Józefa do Madrytu. Saragossa wpadła w ręce Francuzów. - Tymczasem gdy Napoleon chce odpierać Anglików, którzy przybyli na pomoc Hiszpanii, dowiedział się w 1809 r. w Stycz. iż wybuchła wojna z Austrya. - Opuścił więc Hiszpanję zostawiwszy dowództwo Soultowi. Odtąd los wojny był rozmaity. R. 1813 Francuzi wygnani zostali z Hiszpanii a Ferdynand VII powrócił na tron i panował do roku 1833. Franciszek II napadł Bawaryę sprzymierzoną z Francuzami. - Napoleon pospieszył na pomoc Bawaryi 22 i 23 Kwietnia 1809 r. pod Eckmühl i Ratysboną uderzył na armję Austryacką, potarł ją i wszedł do Wiednia. a 21 i 22 Maja pod Gross-Aspern i Esling pobił Arcyksięcia Karola - wkrótce 5 i 6 Lipca pobił Austryaków pod Wagram. - Zawarł potem traktat w Schönbrunn (o małą milkę od Wiednia, zamek)

Austrya utraciła 2000 mil □ i 3,500,000 mieszk. Napoleon z Dalmacyi Kroacyi, Istryi etc. utworzył prowincye Illyryjskie –

W r. 1812 nastąpiła kampanja rossyjska Alexander I. zniosł był ~~nie zachowywał~~ w sobie systema kontynentalny. Napoleon bowiem zabrał r. 1810 Xięstwo Oldenburskie należące do familii Rossyjskiej. Ztąd wojna. Sprzymierzeńcami Francyi były: Królowie Saski, Bawarski, Westfalski, Neapolitański, Pruski, Cesarz Austryacki i Związek Reński.

Armja Francuzka dzieliła się na 3 części: Ia pod rozkazami Napoleona miała korpusy Davoust, Oudinot i Neya; IIa pod dowództwem Eugeniusza Beauharnais; IIIa pod dowództwem Hieronima Króla Westfalii. Kampanja zaczęła się 12 Czerwca 1812 r. Napoleon wszedł do Smoleńska i ścigał Moskalów aż do Moskwy, lecz nim do niej doszedł po zniszczeniu Smoleńska i pod wsią Borodino 7 Wrześ. nastąpił wielki bój w którym 120,000 z obu stron poległo. Napoleon plac otrzymał, wszedł do Moskwy, ale ta z rozkazu rządu Moskiewskiego spalona została. Armja Francuzka upadać musiała na duchu. Zima nastąpiła wczesna i ostra ~~zima~~. Napoleon chciał wrócić do kraju i zawrzeć traktat, lecz Alexander nie przystał. Napoleon chciał wrócić drogą na południe Rossyi, ale mu się nie udało, uchodzić musiał z Rossyi, zbity pod Berezyną, wyjechał do Paryża po nowe posiłki. Wojna następnie 1813 r. przeniosła się do Niemiec, gdzie Rossyanie ścigali Francuzów. Prusy oświadczyły się przeciw [illegible] Rossyi, do nich przystąpiła Austrya. Szwecya w 2 rokuje ~~[illegible]~~ w dwóch [illegible] z różnem powodzeniem prowadzonych nastąpiła bitwa pod Lipskiem $\frac{18}{10}$ 1813 r. W innych utarczkach Napoleon zwyciężał, ale Marszałkowie jego przegrywali. Sprzymierzeni weszli do Paryża. Napoleon postanowił ~~[illegible]~~ nowych [illegible] na [illegible]. Senat Francuzki ~~[illegible]~~ powiedział posłuszeństwo Napoleonowi. Złożył koronę, wstąpił Ludwik XVIII. Napoleonowi wyznaczono na posiadłość Elbę, tytuł Cesarza i 2000000 fr. pensyi. Sprzymierzeni zawarli traktat ~~z~~ Francyą. Wszyscy monarchowie przybyli w 1814 r. zebrali się na kongres do Wiednia, gdzie [illegible] zawarty ~~[illegible]~~ Napol. ~~[illegible]~~ względem koronowania Monarchów nie zgadzając się. Opuszcza Elbę, przybywa do Francyi, przyjęty z zapałem wypowiedział wojnę Europie, ale pod Waterloo r. 1815 pobity, wojska sprzymierzone weszły do Paryża. Napoleon musiał wyrzec się Cesarstwa i ~~poddał się~~ oddał się w ręce Anglików, którzy zawieźli go na wyspę S. Heleny i tam smutnie dni zakończył 5 Maja 1821 r.

Na kongressie Wiedeńskim Austrya odzy-
skała wszystko co straciła – Król Sar-
dyński także i zyskał Genuę. Hol-
landya złączona, została z Bel-
gją i oddana Statuderowi pod i-
mieniem królestwa Niderlandów.
Szwecya otrzymała Norw. za-
brana Danii za to że do ostatka
trzymała z Francyą; widzimy tu
niekonsekwentność bo Alexander
Ces. Ros. zaj. Szwecyi Finlandyę
za to że nie trzymała z Francyą
i Rossyi dotąd ją trzyma – Anglja zyska-
ła Maltę i opiekę na Rzplitą Wyspiarską
Najwięcej zyskały Prusy, bo część Księz-
twa Warszawskiego (Poznańskie) połowę Króle-
stwa Saskiego i prowincye między Re-
nem i Mozellą. Rossya wzięła Pol-
skę – Marya Ludwika żona Napo-
leona utrzymała się przy księstwie
Parmy i Placencyi, które po jej śmier-
ci miało wrócić do księcia Karola II z dy-
nastyi Burbonów – Burbonowie wró-
cili na tron neapolitański w oso-
bie Ferdynanda IV, który odtąd po-
czął się zwać Ferdynandem I. Mu-
rat zaś został rozstrzelany 1815 r.

Niemcy

Niegdyś składały się z kilku oddziel-
nych i niezawisłych, które przetrwały
do niepodległości swojej do w. VIII po Chr.
W II ej połowie tego wieku Karol W.
król Franków
rozpoczął wojnę z Saxami miesz-
kającymi na północy Niemiec między Renem
Elbą i Odrą
aby ich wstrzymać od napadów na
granice Francyi. Wojna ta trwała
30 lat (771–801) Karol ich pobił i wodza
ich Witykinda zmusił do przyjęcia Chrztu
W tymże przeciągu czasu Południowa
(Bawarya) i wschodnia (Austrya)
części Niemiec musiały się. Odtąd
Niemcy przez cały wiek IX należały do Kar-
lowingów. Ludwik Łagodny po Karolu panował
nad Niemcami od 814 do 840
~~do 840.~~ Umierając zostawił 3 synów
którzy przez 3 lata wiedli z so-
bą spór zakończony 1843 pokojem w Verdun.
Od 843 r. więc Niemcy z Fran-
kami do jedności nie wrócili.
Lotaryusz dostał Włochy – Ludwik
zwany Niemieckim – państwo Nie-
mieckie a Karol Łysy ~~Ludwik Łagodny~~ Fran-
cyę. Ludwik Niemiecki przed + podzie-
lił państwo między 3ch swych synów:
Karlomana, Karola Otyłego i Ludwika.
Karol Otyły przeżył ~~3~~ braci, którzy
zeszli bezpotomnie i ich części posia-
dł (884 r.) – lecz w 887 r. został przez
Niemców z tronu złożony dla nieudolności.

Na miejsce jego obrano Arnolda czyli Arnulfa syna Karlomana z nieślubnej żony. Ten zostawił r. tron małoletniemu Ludwikowi dziecięciem zwanemu z którego śmiercią w 911 r. wygasła na tronie niemieckim dynastya Karlowingów idąca od Karola W.

Tron Niemiecki stał się obieralnym. Pierwszą Dynastyą obieralną była Saska. — Ludwik dziecko właśnie wstąpił na tron po ojcu swym Arnoldzie wtedy gdy dla Niemiec potrzeba było monarchy silnego. Tłumy Normandów wpadły do Niemiec sprawiły zniszczenia. Wśród tych klęsk umarł Ludwik Dziecko. Wtedy Niemcom wypadło iść pod władzę Karola prostaka, ale że Niemcom potrzeba było króla mężnego i energicznego przeto, ominąwszy Karola Prostego postanowili oddać tron jednemu z między siebie. Wówczas w Niemczech wasallów było 5 głównieyszych: Saski, Frankoński, Bawarski, Turyngski i Szwabski. Niemcy dzielili się na 5 wielkich Księstw, które lennem prawem ulegały cesarzowi t. j. na Saxonię, Frankonię, Turyngię, Bawaryę i Szwabię. Wybór wasalów zgromadzonych padł na Ottona Księcia Saskiego. — Otto wymawiał się starością podał na Kandydata Konrada Księcia Frankonii. Wszyscy zgodzili się na to — i Konrad Królem Niemieckim ogłoszony został. Odtąd pozostał tron Niemiecki obieralnym aż do 1806 r.

Dom saski od 919 do 1024 r.

Po † Konrada (919) ci książęta oddali tron z książąt saskiego Henrykowi I. Ptasznikiem zwanemu, iż gdy mu o obiorze doniesiono on ptaki łapał. Utrzymał on w posłuszeństwie wasalów, zapobiegł najazdom Węgrów. Zaprowadził porządek w wojsku i bezpieczeństwo w kraju.

Następującego r. 936 był Otto I. Wielki. Najznakomitszym czynem jego jest zawojowanie północnych Włoch, gdzie było Królestwo Włoskie, a gdzie były ciągłe niepokoje. Królem był wtedy Berengaryusz II nielubiany od narodu i od Papieża, którzy wezwali Ottona, aby przybył do Włoch, przyrzekając mu pomoc do zawojowania Lombardyi. Otton przyjął ich wezwanie, r. 961 pokonał Berengaryusza, państwo jego zajął. Koronował się na króla włoskiego w Pawii koroną żelazną. Korona ta miała w sobie żelazny gwóźdź z rany Zbawca.

Poczem Otto udał się do Rzymu,
gdzie Jan XII. 962 wznowił tytuł
cesarza zachodniego na rzecz Ottona I
króla niemieckiego. Następcy Otto-
na W. wybrani na królestwo
niemieckie musieli się udawać
do Włoch, aby w Medyolanie przyj-
mować koronę włoską, a w Rzymie
cesarską. Dopóki bowiem ukoronowanym nie został na cesarza wybrany król Nie-
Otton I popierał nauki - usta- miecki dotąd nie mógł nosić tytułu
nawiał Bpów na granicach we- cesarza
państwa dla nawracania pogan.
Następcy Ottona I byli: Otton II
Otton III i Henryk II Świętego, których
panowanie niczem nie jest pamiętne.
Henryk II zasłużył sobie ~~na~~ ~~imię~~ ~~świętego~~ Henryk Cl. dosłownie już ze Zdanowicza
świętego za liczne nadania Koś- wypisał, który mówi, że za bogoboj-
ciołom i klasztorom poczynione. ne życie - nie zaś że za nadania klasztorom poczynione otrzymał Henryk II tytuł świętego.

N.B. Zdaje mi się, że tytuł świętego na proste nadania klasztorom nie pozyskuje się - tak też i Henryk II musiał czemuś wię[c]ej zasłużyć sobie miejsce w niebie a tytuł świętego na ziemi. Ill. K.

Dom Frankoński-Salicki 1024 - 1125.

Po wygaśnięciu dynastyi Karolowingów
na tronie niemieckim, panowa-
ły w Niemczech następujące dyna-
stye: Dom Saski (919-1024) - Frankoński-Sa-
licki (do 1125) Dom Hohensztaufów (1137-1254)
Dom Habsburski, Luxemburski i Bawarski 1273-1558.
Linja Habsburska Niemiecka 1558-1740.
Dom Habsbursko-Lotaryński z kądzieli ni-
ieńskiej przez Maryę Teresę wstąpił
na tron r. 1745 i panuje dotąd.
Familija Frankońsko Salicka panowała 100
lat. Pierwszym cesarzem był Konrad II. po-
nim Henryk III od włosów koloru czarnym zwany
po którym panował Henryk IV sław-
ny przez kłótnię o inwestyturę
z Grzegorzem VII i Urbanem II.
Tu nadmieniamy, że powodem kłótni
cesarzów z Papieżami był następujący.
W Niemczech było bardzo liczne Bi-
skupstwa w bogate dobra przez cesarzy
opatrzone. Był tedy zwyczaj w Europie zachodniej
że monarcha oddając w ręce
Bpów dyecezye i dobra do Bi-
skupstwa należące - wręczali
przy tej okazyi pastorał i pier-
ścień jako godła godności Bpiej. Mający
zaś dostać Bpstwo przysięgał na wier-
ność cesarzowi, i obowiązywał się stawić
mu w czasie wojny pewną ilość żołnierzy.
To nazywało się inwestyturą
duchowną. Przez taki obrzęd wybrany przez
cesarza a potwierdzony przez Papieża Bp
wchodził w posiadanie rzeczywiste bpstwa.
Z powodu wielkich dochodów jakie Bpstwo przynosiło zawsze
było wielu kandydatów do wa-
kującego Bpstwa, a każdy pieniędzmi
chciał sobie zyskać życzliwość cesarską
kto
najwięcej dający otrzymywał
tę godność. Najczęściej młodzi ludzie
bez obyczajów i nauki, zapłaciwszy cesa-
rzowi lub jego ulubieńcom dostawali bi-
skupstwo, a potem mało dbali o pieczę
duszę swej straży powierzonych, byle tylko brać dochody.

Lecz żaden Cesarz nie był bardziej dostęp-
ny przekupstwu nad Henryka IV. żaden
też z tak powszechnem zgorszeniem nie stano-
wił mniej godnych ludzi w stanie Duchownym.
Grzegórz VII przeto powstał jako prawa Tyczące
inwestytur, aby położyć tamę tym nadużyciom.
Jeden tylko Papież mógł i powi-
nien był zapobiedz temu - i Grze-
górz VII oświadczając się jako Stróż miał
prócz tego na celu poprawę Monarchów duchow-
nych i narodów.
Surowością tylko można było
dojść do tak zbawiennego celu.

Grzegorz VII człowiek wysokiej
cnoty, szczytnego charakteru, zaprze-
czył r. 1076 Henrykowi IV prawa mianowania
biskupów w ten sposób
że zakaz wywołał spór - Cesarz
nie usłuchał. Papież rzucił kląt-
wę i pozwolił tron zabrać inne-
mu jemu - uwolniwszy poddanych
od przysięgi wierności. Naraz kilku
mających osobiste z Cesarzem zatargi
Możnych stało z tej klątwy, i zjechawszy
się na sejm, zabierali się złożyć go z tronu
wiedząc
że muszą ulegać głowie Kościoła.
Henryk przelękniony obiecał przepro-
sić Papieża, który bawił wów-
czas w Canossa. Henryk udał
się do Włoch 1077. W czasie zimy przez
Alpy. - Papież nim go przypu-
ścił kazał mu odbyć pokutę pu-
bliczną. Cesarz wśród ostrej zimy w łachma-
nie, boso, z odkrytą głową, bez żadnej odzie-
ży przez 3 dni stał modląc się pod zamkiem
Grzegorz wysłuchawszy go
zdjął klątwę - lecz co do prośby Cesarza
aby Papież nakazał wasalom jego wrócić
do uległości - zostawił to Grzegórz do dalszej swej
uwagi. Tymczasem Henryk do kraju wróciwszy zastał
że książęta niemieccy czekając ostatniej woli Papie-
ża wybrali Rudolfa Księcia Szwabii na tron.
Cesarz z pomocą wiernych poddanych
ścigał przyjaciół wszystkich Rudolfa, a
pokonawszy go oddał Szwabię Fry-
derykowi Hohenstaufowi swe-
mu stronnikowi. Henryk IV czując się wzmo-
cnionym przez to zwycięstwo, oświadczył się
znowu przeciw Papieżowi, który go powtórnie
wyklął. Wojna toczyła się z różnem szczęściem.
Cesarz Rzym opanował - i zniszczył
stolicę dalej aniżeli bar-
barzyńcy - Północna część mia-
sta gdzie teraz są winnice - do szczętu
zrujnowane
Pałac i Mausoleum Adryana
zniszczone. Zamek S. Anioła i posadził
na tronie Papiezkim Klemensa III Anty-
papieża - Grzegorz VII zmuszony do u-
cieczki, umarł w posiadłościach swe-
go stronnika Roberta Guiskarda
Księcia Neapolit. w Salernie
1085 r. - ale duch jego działał przez na-
stępców jego władzy. Henryk (V) syn
cesarski podniósł bunt przeciwko Ojcu

pokonał go i przywiodłszy do In-
1105 r.
gelheimu tu obec zgromadzonych ksią-
żąt zdarł z niego oznaki godności
cesarskiej i kazał mu się wyrzec tytułu Cesarza.
Wkrótce Henryk IV umarł w klasz-
torze – a ciało jego dopiero po 5 latach
po wyjednaniem przez Henryka V od Pa-
pieża pozwoleniu, w grobie Cesarzów
według obrządku Kościoła złożone zostało.
Nie lepszy był los Henryka V pod
którym trwała dalej wojna o in-
westytury pod Wiktorem III, Urba-
nem II i Paschalisem – z różnemi
obu stron powodzeniem.
Za Paschalisa Pap. Henryk V przy-
był do Rzymu pragnął zmusić
Papieża do przyznania sobie prawa in-
westytury – Uciskany Papież
zgodził się, aby Henryk ~~albo~~ zrzekł
się prawa inwestytury, a Bpi
zwrócili dobra. ale Bpi i Kardy-
nałowie na to nie pozwolili – Obra-
ził się tem mocno Henryk V. ale w koń-
cu musiał zawrzeć z Kalixtem II
przymierze r. 1122 mocą którego
zrzekł się prawa ~~inwestytur~~ wybierania Bpów
które Kapitułom zostawiono – Cesarz
wybranemu przez Kanoników Bpowi
oddawał ziemie do Bpstwa należą-
ce wręczając mu berło zamiast Pa-
storału i pierścienia.

XII – 22/11 1860 r.

Upokorzenie Cesarzów: Henryka IV i V
przez dwóch papieży miało poli-
tycznie ważne znaczenie. Wiel-
cy bowiem wazalli i udziel-
nych panów podd. się Papie-
żowi. ztąd powstało wielkie
zbaczenie świeckiej ich władzy – któ-
ra najwyższego szczytu dosięgła
pod Grzeg. VII Urbanem II Innocentym III.
Ta władza była konieczna i wiele dobrego przy-
niosła dla Europy
Na pierw. Papież sprawa nad umysłami
narodów trzymał w karbach
posłuszeństwa wszystkich, co było
potrzebnem w owych czasach, kiedy
prawo, mocniejszego jeszcze panowało.
Dwór Rzymski klątwami u-
trzymywał w bojaźni wszyst-
kich nikogo nie oszczędzając, a gro-
żąc surową karą naruszycieli spokoj-
ności publicznej częstokroć zapo-
biegał wojnom ~~domowym~~ domowym. Papie-
że i Bpi przyjmowali pod swą obro-
nę uciśnionych. Klasztory podów-
czas były przytułkiem nieszczęśli-
wych. W nich przechowały się pla-
mas pomniki oświaty starożyt-
nej. Duchowieństwo też wielce się
przyczyniło do rozkrzewienia chrzescijanstwa.

Feudalizm znalazł silny opór w Ce- sarstwie Rzymskiem. Papieże bowiem swoją potęgą utrzymywali wasalów w bojaźni i posłuszeństwie.

Henryk V umarł bez potomności. Linja więc męzka skończyła się na nim, ale była żeńska. Byli dwaj siostrzeńcy zmarłego Cesarza Fryderyk i Konrad Hohensztaufowie, którzy spodziewali się otrzymać koronę Cesarską. Tymczasem Książęta Niemieccy wybrali Księcia Saskiego Lotaryusza, jedynie dla tego aby tron Niemiecki nie zdawał się być dziedzicznym w jednej rodzinie. Fryderyk i Konrad stali się nieprzyjaciółmi zawziętemi Lotaryusza, który mając jedną córkę Gertrudę, chcąc jej zapewnić tron cesarski pośrednio, wydał ją za Henryka Pysznego ks. Bawaryi. Lotaryusz przed wstąpieniem na tron posiadał Księstwo Saskie, ale że po wyniesieniu na tron według praw feodalnych nie mógł pamiętając go posiadać już z koroną, Henrykowi Pysznemu zięciowi swemu przeto oddał to księstwo chcąc go uczynić najpotężniejszym z książąt niemieckich.

Dom Hohensztaufów.

Nazwa ta pochodzi od góry tegoż imienia w Wirtembergskiem, na której familja ta miała zamek. Pierwszy z tego domu był Fryderyk Hohensztauf, pomagał Henrykowi IV walczącemu z anty-Cesarzem Rudolfem księciem Szwabskim. Fryderyk tak się odznaczył w boju, iż Henryk IV pokonawszy Rudolfa Szwabję z Agnieszką swą córką oddał Fryderykowi. Fryderyk zostawił Fryderyka i Konrada, a ostatni obrany r. 1137 i rozpoczął dynastyę Hensztaufów na tronie niemieckim.

Po † Lotaryusza 1137 Konrad Hohensztauf lękając się aby Henryk Pyszny zięć Lotaryusza mając za sobą stronę Biskupów i Panów Bawarskich nie otrzymał korony, uprzedził dzień elekcyi i nie czekając aż się zjadą wszyscy elektorowie przez swoich stronników królem ogłoszony został potem koronował się w Akwizgranie i wyznaczył książętom przeciwnej strony dzień na składanie sobie przysięgi. Niektórzy uznali go za Cesarza ale Henryk Pyszny omylony w nadziei zostania Cesarzem wypowiedział mu posłuszeństwo zarzucając nieformalności elekcyi.

Konrad III po długiem namawianiu
Henryka do zgody wyzuł go na-
reszcie jako nieposłusznego wazala
z Bawaryi i Saxonii. Bawaryę oddał
Leopoldowi V Margrabi Austryackiemu
a Saxonię Albertowi Niedźwie-
dziowi Margr. Brandeburg. To dało po-
wód do kłótni między domem
Henryka Pysznego a Hohensztaufami
z której wywiązały się stronnictwa
Gwelfów i Gibelinów. Nazwa
obu tych stron ztąd poszła: Henryk
Pyszny † 1139 wyzuty z księztw swych zo-
stawiwszy nieletniego syna Henryka Lwa
Stryj jego Welf mający dobra
familijne w Szwabii przyjąwszy nad
Henrykiem Lwem (synem H. Pysznego) opiekę
chciał odjąć Leopoldowi Ba-
waryę na korzyść synowca swe-
go. Gdy Welf w Bawaryi z Leopoldem
wojował, wtedy Cesarz Konrad III
obległ jego stolicę zamek
Weinsberg. 1140 Welf z Bawaryi po-
spieszył na odsiecz Weinsbergowi.
Tu zaszła stanowcza bitwa pa-
miętna tem że przed zaczę-
ciem walki Welf dał hasło żoł-
nierzom swe nazwisko. Wojska
zaś cesarskie wzięły za hasło Waj-
blingen nazwę zamku w Wirtembergu z ka-
tórego pochodzili Hohenstaufi:
bitwę tę wygrali Cesarscy.
Welf się upokorzył – ale dwa
hasła raz wzięte oznaczały zaw-
sze dwa nieprzyjazne sobie Stron-
nictwa – Cesarscy Wajblingen – anty-Ces. Welfy.
Otóż te dwa imiona w ustach
Włochów przemienione na Gwel-
fów i Gibelinów i przeszły do
potomności pod innem już znacze-
niem t. j. Gwelfowie oznaczali
stronnictwo papiezkie Gibelini ce-
sarskie w wojnach między Papie-
żami i Cesarzami. W ogólności
potem zwano Gibellinami obroń-
ców władzy monarchicznej – a
Gwelfami republikańskiej
Te nazwy przetrwały we Wło-
szech do XV wieku. Honesztauf Konrad III
należał do IIej wyprawy
Krzyżowej r. 1147. S. Bernard
zachęcał do niej. Konrad
udał się z Ludwikiem
Królem Franc. Umierając
r. 1152 zalecił na tron synow-
ca swego Fryderyka I Barbarus-
sę – który też obrany pano-
wał od 1152 – 1190. W historyi

jego widzimy 3 główne wypadki:
1° Wojnę z północnemi Włochami:
2° Nabycie praw do korony Neapolitańskiej
3° Trzecia wojna krzyżowa

I° Przez Włochy Północne rozumieją się teraźniejsze królestwo Lombardzko-Weneckie, gdzie się wówczas znajdowało wiele miast które od Ottona ~~które podczas~~ i jego następców ~~wyrobiły sobie wojen cesarzów z papą~~ wyrobiwszy sobie różne przywileje miały swój rząd wolny i tylko pewne daniny cesarzowi składały. Daniny te były: cło od towarów w komorach, opłata za spławianie po rzekach, opłata za łowienie ryb i polowanie i za pozwolenie bicia monety. W czasie wojen cesarzów z papieżami zaprzestały płacić tych danin owe miasta. Henryk IV i V nie chcąc ich zniechęcać ku sobie obojętnie na to patrzeli; lecz Fryderyk Barbarossa przybył 1154 do Włoch i kazał sobie złożyć dokumenta na mocy których uwolniły się od rzeczonych powinności. Wyznaczona komisja z prawników oznaczyła stopę danin i miasta uległy temu bez szemrania i płaciły. Lecz urzędnicy cesarscy w miastach dla wybierania tych podatków ustanowieni popełniali wiele gwałtów a gdy Fryderyk skarg na nich nie słuchał to Medyolan pierwszy powstał a z nim 25 miast i połączyły się pod nazwą ligi lombardzkiej postanowiwszy sobie wywalczyć sobie tę niepodległość jaką mieli za Henryka IV. Byłyby niezawodnie upadły w tej nierównej walce, gdyby nie kłótnia cesarza z papieżem Aleksandrem III a to z tąd. Przy obiorze papieża w 1159 kardynałowie podzielili się na 2 części: większość obrała Aleksandra III, mniejszość Wiktora III. Oba dwa wybrani prosili o pomoc cesarza naówczas w Pawii będącego. Fryderyk wezwał obu do siebie dla rozstrzygnięcia. Wiktor przybył, ale Aleksander III odpowiedział, że nie żąda od cesarza aby mu przyznawał papiestwo, ale że jako już prawnie

obrany żadą pomocy tylko Anty-
papieżowi. Obrażony tem Cesarz
uznał Wiktora IV Papieżem. Ale-
xander, wspierany przez swego wasal-
la Króla Neapolitańskiego
i przez Rzplitą Wenecką sta-
wił cesarzowi czoło, wyklął go, uwol-
nił poddanych od przysięgi i wciąg-
nął Króla Neapolitańskiego i Wenecyę do Ligi Lombardzkiej.
Ztąd wojna z miastami Wło-
skiemi przeciągnęła się lat 20. Ce-
sarz 5 razy robił wyprawę na Włochy
ale zawsze mu się udało uspokoić Lombar-
dzyę, ta znowu powstała.
Nakoniec gdy był raz naszedł
Ligę Lombardzką r. 1176, ta mu na po-
kór uległa. Wudzony tem Fryderyk
wojsko rozpuścił i z niewielką siłą tylko pozostał.
Liga korzystając z tej nieostrożności
napadła nań pod Legnano
i tak go zbiła, że ledwie sam
incognito uciekł, poczem mu-
siał zawrzeć zawieszenie broni na
lat 6: pojednać się z Alexandrem III
Po sześciu latach nastąpił pokój Konstan-
cyjski, wolność i przywilieja ich uzy-
wali koronni wazalowie, tak-
że cesarz przyznał Lidze, a ta
cesarzowi prócz wierności i pew-
nej liczby żołnierzy w czasie wojny
żadnych danin nie składała.

II° Fryderyk I ożenił syna
swego Henryka VI z Konstancyą, córką
Rogera II a ciotką Wilhelma II kr. Neapol.
1186 r.
Że zaś ten Król był bezdzie-
tnym, Neapol zatem i Sycylia
po jego śmierci na Konstancyę
spaść miały, przeto baronowie za-
raz po ślubie przysięgę jej na wier-
ność wykonali.
Przejście Korony Neapolitańskiej
do Cesarzy źle było widziane
przez ~~Cesarzów~~ Papieży, bo potem nie
mieliby żadnej pomocy, wra-
zie napaści Cesarzów — postanowili
więc albo oddzielić tron Sycylii od
Niemiec, albo Hohenstaufów od tro-
nu obu odsunąć. Udało się ostatnie.

III° Fryderyk I przedsięwziął
wojnę Krzyżową III po zawojo-
waniu Jerozolimy przez Saladyna Suł-
tana Egiptu r. 1187.
Do tej wyprawy należał też
Ryszard Lwie-Serce i Filip-
August. Naprzód się wy-
prawił Fryderyk I a gdy ten
utonął 1190 część wojska nie-
mieckiego powróciła, część
została w Palestynie.
Po Fryderyku I Barbarussie
objął tron niemiecki Henryk VI
i zarazem spadł Neapolitański
na niego. Ale Neapolitańczycy
wybrali sobie Tankreda syna nie-
ślubnej żony Rogiera II. Tan-
kred panował od 1190 do 1194.

Interessa niemieckie nie pozwo-
liły Henrykowi VI zarazo przybyć
do Włoch i upominać się praw swych.
Nareszcie ukarał tęż z wojskiem
w Neapolu r. 1194. Tankred już
nie żył a Neapolitańczycy oddali
tron synowi jego Wilhelmowi III
którego Henryk VI pokonał bez tru-
du. On popełnił wiele okrucieństw
nad tymi którzy go za króla uznać
nie chcieli. Pozabierał dobra, pozabijał
do Niemiec wysłał – a Wilhelma posadzi-
wszy nagiego na rozpalonym krześle żelaznem
koronę żelazną do głowy ćwiekami wbić kazał.
Panowanie Henryka VI było krót-
kie. Własna jego Konstancya
bolejąc nad nieszczęściem ziomków
truciznę mu zadała jak mówią.
Przed śmiercią Henryk VI kazał 3let-
niego syna swego Fryderyka uzna-
wać ~~królem~~ w Niemczech następcą.
Wasalowie przysięgę wykonali. Opie-
kunem dziecka był stryj
jego Filip. (Papieżowi Innocentemu III
~~także~~ oddał w opiekę go Henryk VI)
Książęta niemieccy gdy po
śmierci Henryka VI zebrali
się na obiór nowego cesarza, pa-
pież Innocenty III pragnąc oddzie-
lić tron Sycylijski od Niemieckiego
radził im, aby obrali cesarzy z in-
~~nego~~ ~~uznał~~ ~~ten~~ ~~wybór~~ ~~na~~
nego domu. Filip zatem widząc
~~niepewność~~ niepodobieństwo utrzy-
mania synowca na tronie – sam sta-
nął na kandydata i obrany został.
Innocenty III uznał ten wybór (1)
pod imieniem Ottona IV zła
było ~~źle~~ złe cesarzy. Syn zaś
Henryka VI młody Fryderyk zo-
stał królem Neapolu.
Chociaż Innocenty III oświadczył się
za Ottonem IV i rzucił klątwę
na Filippa i jego przyjaciół, jed-
nak i ten ostatni przy pomocy przy-
jaciół swoich panował do r. 1208, w któ-
~~rym~~ zabity został
~~przez~~ Ottona Witelsbacha bo Filip
przyrzekł wydać swą córkę Ku-
negundę za Hrabiego Palatynatu Otto-
na Witelsbacha, człowieka grubych oby-
czajów
później dla pozyskania Innocent. III
obiecał ją wydać za synowca jego
pominąwszy Witelsbacha. ~~cośtu~~

Tenże Otton Witelsbach obrócił oczy
na córkę Henryka Brodatego
księcia szląskiego i prosił o pro-
tekcyę w tym względzie od
cesarza. Cesarz dał mu ni-
by list ze wstawieniem się za
nim. Otto chcąc się dowiedzieć
co list w sobie zawiera otworzył

(1) nieważnym wówczas stron-
nictwo Gwelfów powołało do tro-
nu Ottona księcia Burgundy
syna Henryka Lwa, po imie...

go, a znalazłszy nie pochlebne u sobie zdanie zwrócił z drogi i własną ręką zabił Cesarza w Bambergu w Bawaryi r. 1208. – Po † Filipa Otton IV został powtórnie obrany ~~ogłoszony~~ we Frankfurcie i koronowany w Akwizgranie. Potem od Innocentego III otrzymał koronę Cesarską, gdy przyrzekł że o dobra Matyldy dopominać się nie będzie (dobra Matyldy ofiarowane Grzegorzowi VII były i dziedziczne i feudalne – o te ostatnie z początku a potem i o pierwsze poczęli się upominać). Lecz wkrótce umocowawszy się na tronie Otton IV zaczął od Papieża wymagać zwrotu onych dóbr. Innocenty III wyklął więc Ottona IV r. 1212 i wezwał Elektorów Cesarstwa aby Fryderyka króla Neapolitańskiego obrali na Cesarza. Stronnictwo Hohenstaufów korzystając z tego chętnie przyjęło wezwanie Innocentego III i Fryderyk dawszy obietnicę Papieżowi, że oddzieli tron Neapolitański od Niemiec, że nie będzie się upominał o dobra Matyldy i że na wojnę Krzyżową się uda, został wybrany 1212 r. w Frankfurcie a w Akwizgranie r. 1215 ukoronowany. Otton IV zaś opuszczony, do dóbr dziedzicznych w Brunświku schronił się gdzie † 1218.

P. XIII d. 23 1860 r.

Fryderyk II (od r. 1215–1250) pierwsze 5 lat rządów jego nic
ważnego nie zawierają. Zaraz po
koronacyi puścił Królestwo obojga Sy-
cylii 2letniemu synowi lubo sam rządził.
r. 1220 przeklął się uroczyście prawo do ziem
przez Matyldę Kościołowi przekaza-
nych. — Od r. 1220 do 1250
historya panowania jego przedstawia spo-
ry jego z Pap. Grzegorzem IX i Inno-
centym IV z powodu wojny krzyżo-
wej i wojny z Ligą Lombardzką.

Co do wojny krzyżowej Cesarz ten
zobowiązał się przysięgą, że że pój-
dzie do Palestyny dla przywrócenia kró-
lestwa Jerozolimskiego, lecz pewnych przyczyn
zwlekał jednak spełnienie tego śłu-
bu aż do r. 1220. W tym czasie oddział
Krzyżowców z rozmaitych narodów
zebrany, uważając iż dla utrzymania
~~ziemi świętej~~ potrzeba zawojować Egipt

opanował Damiettę
port leżący przy ujściu Nilu. Wieść
o tem przyjęła nadzwyczajnym zapałem
ludy Europy. Papież Honoryusz III
wezwał Fryderyka II aby uiszczając
się ze ślubu niósł pomoc Krzyżow-
com w Damiecie. Cesarz wymawiał się.

Tymczasem Sułtan egipski oddawał
Krzyżakom dobrowolnie (przestraszo-
ny ich powodzeniem) ziemię Ś. byle ustą-
pili z Egiptu — lecz Krzyżowcy licząc
na prędką pomoc Fryderyka II więcej niż na siłę
chcąc pewnej przez zdobycie Egipt
po swej stronie przeciągnąć ku Kai-
rowi stolicy Sułtana. Natenczas
Turcy otworzywszy śluzy Nilowe
zalali wodą grunt pod nimi, przecię-
li Krzyżowcom drogę do Damietty i przy-
wiedli ich do tego stanu że albo umrzeć
albo się poddać musieli. Ażeby
się okupić Sułtanowi oddali mu
Damiettę i wrócili r. 1220. Na tę
wiadomość
Cały zachodni obruszył się na
Fryderyka przypisując mu utra-
tę Damietty.

Jednakże dalej zwlekał Fryderyk
krucyatę, aż do † Honoryusza III, któ-
rego następca Pap. Grzegorz IX
pogroził klątwą Cesarzowi je-
żeli zobowiązania się swego nie spełni.
Nakoniec Fryderyk puścił się do
Azyi ale nie przywykły do morskiej żeglugi
zachorował i wrócił do Neapolu.

Papież ten rozgniewany chorobę uwa-
żając za zmyśloną rzuca nań
klątwę, o której zniesienie nie
postarawszy się Fryderyk r. 1228

z niewielką siłą, popłynął do Jeruzalem. Duchowieństwo i wszyscy Chrześcijanie mieli mu za złe, że będąc wyklętym przedsięwziął oswobodzić Grób Pański. Papież nawet pisał do Ziemi Ś. aby żadnej rycerstwo nie dawały mu pomocy — żaden też kapłan nie chciał mieć Mszy wobec wyklętego Cesarza. Tymczasem Fryderyk II został ostrzeżony przez Sułtana, po kilku z nim układach, że własni jego towarzysze knują spisek na jego życie. Ujęty tem Cesarz zaprzestał wojny i drogą układów odzyskał Jeruzalem na lat 10. Za powrotem do Włoch pojednał się z Papieżem r. 1230. Jednak ich pojednanie nie było długiem. —

Cesarz będąc panem Obojga Sycylii chciał upokorzyć miasta Lombardzkie; nakazał aby Medyolan głowa miast wszystkich wrócił mu przywileje przywłaszczone. Medyolan nie usłuchał. Cesarz rozpoczął wojnę, pobił Medyolańczyków. Miasta Lombardzkie poddawały się mu po kolei. Papież Grzegorz IX wystąpił w obronie Ligi — przypomniał Fryderykowi warunki pokoju Konstancyeńskiego i ofiarował swe pośrednictwo między Cesarzem i związkiem. Fryderyk nie przyjął ofiary. Papież rzucił klątwę, napisał do książąt niemieckich aby Cesarza z tronu strącili — nadto ogłosił przeciw niemu Krucyatę. Dla ukarania Grzegorza IX Cesarz obrócił oręż na ziemie papieskie niszcząc je ogniem i mieczem. Papież zwołuje na Sobór (1240 r.) do Rzymu Xsięży francuzkich i włoskich, angielskich i niemieckich, ale żaden tam dostać się nie mógł bo okolice Rzymu przez Cesarza były zajęte. Papież wtenczas rozkazuje Xsiężom zgromadzić się w Nicei, a flota Genueńska miała ich przewieść do Rzymu. Ostrzeżony Cesarz wysłał kilka okrętów na spotkanie floty Genueńskiej i zabrawszy wszystkich Xsięży odesłał do Sycylii. —

Grzegorz IX tem dotknięty umarł a stolica papiezka wakowała lat 2.

Na koniec wybrano Innocentego IV Genueńczyka — Genua zaś nienawidziła Cesarza.

Chciał zgody z Cesarzem Innocenty IV i obiecał z niego zdjąć klątwę, ale wprzód wymagał uwolnienia Xsięży — wrócenia wolności miastom Lombardzkim i odstąpienia od Rzymu. Cesarz zaś chciał aby go 1-od z klątwy uwolniono. Gdy tak się z sobą nie zgadzają, papież bojąc się być przez Fryderyka II

schwycanym incognito dostaje się
do Genui, ztamtąd do Lugdunu, któ-
ry zostawał podówczas pod władzą
swego Arcybpa. Tu zwoływa Sobór
r. 1245 zamierzony przez Grzegorza IX
wobec Bpów i świeckich panów. ob-
winia na nim Cesarza o grabież koś-
ciołów i klasztorów, najechanie krajów s. Piotra
o herezyą, na którą rzucona ekskomunika
przez Grzegorza IX rzucona - zosta-
ła go złożonego od wszelkich god-
ności uwalnia poddanych od przy-
sięgi i odejmuje mu tron Neapoli-
tański. Innocenty IV skłonił Wilhel-
ma hrabię Hollenderskiego do objęcia
tronu Niemieckiego. Stronnictwo jego
było nieliczne
jak rozdwojenie ztąd wojny które
w Niemczech i kilka klęsk prze[illegible]
bie Lombardzka, zadanych wojskom cesa-
rskim
Zwątliły zdrowie Cesarza i o śmierć
go w r. 1250 przyprawiły. —

Zostawił syna Konrada IV Fry-
deryk po swej śmierci. Papież dołożył
starania aby go nie obrano na cesarza.
Konradzie zostając bardziej troska
Sycylią skłonił jechać do Neapolu
nie chcąc wojny z niemieckim nieprzyjaznego sobie domu
naftym tronie
papież koronę ofiarował Hen-
rykowi III Królowi Angielskiemu
a gdy ten jej nie przyjął, ofia-
rował ją bratu króla Franc. Ludwika IX
Karolowi hr. Andegaweńskiemu
Tymczasem Konrad r. 1254 umiera zo-
stawiwszy w dobrach dziedzicz-
nych w Szwabii 3letniego syna Konrady-
na a bratu swe Manfredowi
w Sycylii powierzył rządy i opiekę
nad synem.
Po śmierci Konrada IV Wilhelm Hol-
enderski posiadł koronę Niemiec
i panował do r. 1257 —
W tym bowiem (1257) roku
wojując z Fryzami przejeżdżał
zimą po zamarzłem bagnie, lód
się załamał pod koniem i Wilhelm
zginął z ręki nieprzyjaciel-
skiej, dla ciężkiej zbroi nie mogąc
się wydobyć z bagna.
Peryod czasu, który upłynął od † Kon-
rada aż do wstąpienia na tron Rudolfa
Habsburskiego (1254-1273) nazywa się
w historyi Wielkiem bezkrólewiem, choć
było wówczas kilku Cesarzów
współcześnie obranych po śmier-
ci Wilhelma Hollend. a mianowicie Ry-
szard hrabia Kornwalijski
brat króla Angielsk. i Alfons X
król Kastylski. Korona Niemiec-
ka była wówczas sprzedawana wię-
cej dającemu. Ryszard obiecał ksią-
żętom niemieckim stosownie do

ich wpływom na elekcyę, po 12, 10 i 8
tysięcy funtów srebra i został obwo-
łany cesarzem. Jeden z elektorów
który otrzymał tylko 8,000 czując się
skrzywdzonym przeszedł na stronę
Alfonsa X i dostawszy od niego 20,000
funtów srebra, przy pomocy swych stronników
ogłosił go cesarzem. Jednakże Al-
fons nie przyjechał do Niemiec a
jego przeciwnik Ryszard został
koronowany w Akwizgranie i pa-
nował do r. 1272.

Od † Konrada 1254 syna Fryde-
ryka II skończyło się panowanie
domu Hohensztafów w Niemczech, ale
w Neapolu dom ten rządził do r. 1268.
Manfred zostawszy opiekunem
nad Konradem Konradynem
korzystając z małoletności jego
przywłaszczył sobie tron r. 1258 - a
tymczasem Klemens IV potrafił nakło-
nić Karola d'Anjou do przyjęcia tego tronu. Książę
ten
wszedł r. 1266 do Włoch od-
niósł zupełne zwycięstwo nad Man-
fredem pod Benewentem, gdzie Man-
fred zginął. Tron więc objął Karol
ale okrucieństwa złe postępowanie
jego wojowników w Sycylii i Neapo-
lu obudziły powszechną ku Francuzom nie-
nawiść.
Oczy Neapol. zwróciły się na Konrada
Konradyna który też pośpieszył na
wezwanie Neapolitańczyków matk-
i z przyjacielem swym Fryderykiem Badeń-
skim na czele 10,000 żołnierzy wszedłszy do Neapo-
lu pokonał Karola, ale gdy żołnierze jego łupili
Karol napadł nań i rozbił jego
wojska a Konradyna samego i jego przy-
jaciela, gdy ratując się ucieczką schro-
nili się do stronnika domu Hohenstaufów
zostali przez tegoż zdradliwie Karolowi wydani.
Wyznaczył Karol sąd i na nich skazał
ich na ścięcie - i nim za-
prowadzeni zostali na rusztowanie
kazano im wysłuchać
wszystkim ich duszę. Lud
Neapolitański zbiegł się przy-
patrywać śmierci tego którego
sam wzywał do tronu.
Zginęli oba na rusztowaniu.
Tak skończył się dom Hohenstaufów!

Cesarze z domów: Habsburgiego, Luxemburskiego i Bawarskiego.

Po † Ryszarda (1272) było kandydatów do korony Niemieckiej. Ottokar Król Czeski (któ[re] Czechy nietylko własciwe ale i Austrya należała) i Rudolf hrabia Habsburski (od zamku w Szwajcaryi). Pierwszego zalecały posiadłości wielkie, drugiego przymioty osobiste i został obrany dla tychże. Obrażony Ottokar nie chciał uznać Rudolfa, wszczęła się więc wojna. Na polu Markfeld niedaleko Wiednia Ottokar poległ w bitwie r. 1278. Czechy spadły na jego syna Wacława, ale Austrya, Styrya i Karniola jako lenność Cesarstwa Niemieckiego odjęte zostały Wacławowi za bunt ojca jego.

Rudolf oddał ~~Austryę~~ je synowi swemu Albertowi: Austryę, Styryę i Karniolę — i to się stało początkiem wielkości domu Habsburskiego, odtąd dom ten zwać się począł Habsbursko Austryackim.

Po Rudolfie Habsburskim Cesarzu na tron niemiecki wstąpił (1298) syn jego Albert I. Za niego (r. 1308) wybiły się na wolność Kantony Szwajcarskie pod Wilhelmem Tellem. To dało początek Rzpltej Szwajcarskiej. Kiedy Cesarz szedł do Szwajcaryi na uskromienie niespokojnych, przeprawiając się przez rzekę Reuss został zabity przez synowca swego Jana za to iż będąc opiekunem jego, po dojściu nawet jego do pełnoletności nie chciał mu wrócić ojcowskiego dziedzictwa. Po zabójstwie tem synowiec uciekł do Florencyi i ukryty przebywał aż do t[...] w Klasztorze.

Po † Alberta I Książęta Niemieccy nie mogąc zgodzić się dla intryg na obiór Cesarza, przystali wszyscy na zdanie Arcybpa Trewirskiego dla zalet swoich od wszystkich poważanego. Arcybp. ~~[illegible]~~ podał na Cesarza brata swego Henryka hrabiego Luxemburskiego, który też został wybrany na Cesarza pod imieniem Henryka VII. Za niego korona Czeska dostała się w ręce domu Luxemburgskiego.

Nabycie Korony czeskiej

Czechy mieli od początku książąt i królów narodowych. Ta linja królów ze słowiań. szczepu wygasła r. 1306 (do Łokietka u nas) na Wacławie V. Wacław V miał 2 siostry: Starsza za Henrykiem ks. Karyntyi i młodsza Elżbietę pannę jeszcze. Zaraz po † Wacława książęta czeskie wybrali, objął Czechy ale dla okrucieństwa wypędzony został. Wówczas wysłali Czesi do Henryka VII ces. poselstwo ofiarując jego synowi Janowi koronę czeską z ręką Elżbiety. (Jan Luxemburski rycerz po całej Europie znany z podróży swych – na starość oślepł i w wojnie zginął) Henryk przyjął tę ofiarę i ożeniwszy Jana z Elżbietą osadził familję Luxemburską na tronie czeskim.

Po † Henryka VII 1314. książęta obierający cesarza podzielili się na 2 części: większość oddała koronę Ludwikowi Bawarskiemu – mniejszość obrała cesarzem Fryderyka pięknego ks. Austry. syna ~~pierwsze~~ ~~go~~ Alberta I. Wojna domowa zniszczyła całe państwo Ludwika Bawar. W bitwie pod Mühldorf r. 1322 Fryderyk popadł w niewolę Ludwika. Pap. Jan XXII nakazał Ludwikowi wypuścić jeńca i zdać na sąd Stolicy Apostolskiej rozstrzygnienie wyboru. Ludwik odrzucił to żądanie – Odtąd powstała między Janem pap. i Ludwikiem walka. Jan XXII wyklął cesarza ten wybrał Antypapieża. Nareszcie następca Jana potrafił dokazać tego że książęta elektorowie wybrali na tron Karola IV Luxemb. syna Jana króla czeskiego. Dwaj rywale rozpoczęli walkę, która się skończyła gdy Ludwik na polowaniu spadł z konia i umarł z odniesionej rany. Ludwik V Bawarski pierwszy zaczął używać pieczęci majestatycznej dwóch orłów. Potem cesarz Wacław zamienił ich na jednego z dwiema głowami.

Karol IV

syn Jana Luksemburskiego ~~z brata~~ z wnuka Henryka VII Cesarza Niemieckiego wstąpił r. 1347. Uważając że ciągłe zamieszania w Cesarstwie pochodzą, z elekcyi nie określonej prawami; wydał na Sejmie r. 1356 bullę złotą, która przepisał liczbę elektorów i formy elekcyi.

Elektorami według tej bulli byli: Arcybpi: Moguncki, Koloński, Trewirski ~~Arc~~ Król Czesk. Elektor Palatynat Sask. i Brandeburg. (Po wojnie 30letniej było 9 elektorów) i oznaczono miejsce elekcyi we Frankfurcie n. Menem (gdzie w Ratuszu jeszcze zachowuje się ta bulla złota, tak zwana dla tego że ma pieczęć ze złota nie zaś że ~~w~~ w puszce złotej była zamknięta). Elekcyę stanowiła większość głosów pod przewodnictwem Arcybpa Mogunckiego, który ogłaszał Cesarza a koronacyę w Akwizgranie sprawował Arcybp Koloński. (Dla tego mówi ta bulla siedmiu elektorów, że jest 7 grzechów śmiertelnych że w ~~świętym tere~~ Starym testamencie był lichtarz o 7 ramionach etc.) Na przypadek śmierci lub nieobecności Cesarza ustanowieni zostali 2 wikaryusze: Elektor Palatyński i Sask.: Syn Cesarza jeżeli za życia ojca był obranym następcą, po nim nosił tytuł Króla Rzymskiego. Karol IV chcąc zapewnić synowi swemu Wacławowi + Często pijany chodząc po ulicy kazał ścinać kto mu się nie podobał. Spowiednikiem przy jego żonie był Ś. Jan Nepomucen który z jego rozkazu został utopiony r. 1383. policzony w poczet SS. r. 1729. Nie kontenci z niego elektorowie zrzucili go z tronu r. 1400, a koronę niemiecką oddali Elektorowi Palatyńskiemu Robertowi. Jednak Wacław panował w Czechach nie zrzekając się tytułu Cesarza. Nareszcie po śmierci Roberta gdy elektorowie r. 1410 wybrali ~~jego~~ brata Wacławowego Zygmunta Wacław zrzekł się tytułu Cesarza na rzecz brata i † 1419.

+ koronę niemiecką zapłacił każdemu z elektorów po 10,000 dukatów. Wacław w 15 roku życia wstąpił na tron Czeski i niemiecki. Był leniwy oddawał się pijaństwu i polowaniu.

Zygmunt I Luxemburski

Syn IIgi Karola IV przez małżeństwo swoje z Maryą starszą córką Ludwika, Kr. Węg. i Pol. dostał po śmierci swego teścia w r. 1382 Węgry. Po † cesarza Roberta 1410 otrzymał koronę cesarską, a po bracie swym Wacławie r. 1419 Koronę Czeską

Głownym czynem Zygmunta I było
uspokojenie wielkiej schizmy za-
chodniej, która trwała od 1378-1417.
W tym to celu zwołał sobór z Janem
XXIII do Konstancyi r. 1414 na który
zjechało się 18,000 wyższego i niż-
szego duchowieństwa i 16,000 panów
świeckich. Jan XXIII i Benedykt XIII
zostali z tronu złożeni - Grzegorz
XII sam złożył tyarę - a nowym Pa-
pieżem Marcin V obrany został.
Na tym Synodzie spalony został
za herezyę Huss. Jan Huss był
Rektorem Uniwersytetu w Pra-
dze czeskiej i spowiednikiem żony
Króla Wacława - gdy począł roz-
szerzać zdania heretyckie Pa-
pież r. 1411 powołał go do Rzymu,
ale się nie stawił. Nareszcie w cza-
sie soboru w Konstancyi cesarz
Zygmunt prosił brata swego
Wacława Króla Czeskiego aby
kazał Husowi stawić się przed
soborem w celu oczyszczenia
się z herezyi - Huss przybył i
gdy przekonany o herezyą odwo-
łać nie chciał, został żywy spa-
lony r. 1415. Skoro wieść o tem do
Czech doszła, stronnicy Hussa za-
przysięgli Niemcom i ich cesa-
rzowi Zygmuntowi nienawiść.
Jakoż gdy Wacław r. 1419 umarł,
a korona prawem spadku należa-
ła do Zygmunta cesarza, Czesi
mu nie pozwolili jej objąć i trwa-
ła wojna z tego powodu przez
lat 14. Naczelnikiem Czechów
był Jan Zyżka, szlachcic czeski,
który zgromadziwszy wieśnia-
ków, bił mieczem wojska cesarskie
dopóki nie umarł z zarazy - po
śmierci swojej kazać skórę swoją
z bęben powlec.
Zygmunt I był ostatni z domu
Luxemburskiego - umarł 1438 r.
zostawił córkę Elżbietę zaślu-
bioną Albertowi III Austryac-
kiemu dla którego wyjednał
u elektorów koronę cesarską. -

P. XIV 29/11 1860 r.

Rzut oka na rząd feudalny Niemców w wiekach średnich.

W czasie kiedy się rozwiązało
się państwo Franków Niemcy podzie-
lili się na 5 pokoleń: Franków,
Bawarczyków, Szwabów, Turyngczyków i Saksonów.
Frankowie uważali się za lud
główny i mieli osobne przy-
wileje; każdy lud miał oddzielne
swoje prawo, które w pierwotnych swo-
ich zasadach było jedno i toż samo lecz
w szczególnych zastosowaniach prze-
zwyczaj, różnice obyczajów i nawyk-
nień natworzyły się różnice, a
rozmaite ludy szczycił [?] się
zasadzały aby własne ustawy
i prawo zachować. Wkrótce potem
zwiąpała się pomiędzy niemi wza-
jemna zazdrość, i nad tem czuwały
aby godność króla nie dostawa-
ła się po dziedzictwo żadnemu w szcze-
gólności wyłącznemu pokoleniu;
nie dawała powodu do jakiegoś pierwszeństwa.
W Niemczech nie ustaliły się
wyobrażenia na zwierzchniczą wyższej władzy
jak w innych krajach. Rząd
Karola W. nie mógł się utrzymać bez we-
wnętrznej potęgi — upadł on szybko. i ten upa-
dek był korzystnym dla właściwego
wykształcenia się ludów Niemieckich
zostały same sobie oddane.
Dlatego też musiał się tu utwo-
rzyć zupełnie odmienny kształt
rządu.
Dochody cesarskie były szczupłe.
wypływały z dóbr królewskich.
Duchowieństwo baronowie opie-
rali się ustanawianiu podat-
ków oddzielnych podatków, żąda-
li oni aby król pilnując dobrego gospo-
darstwa poprzestał na dochodach z dóbr.
Według ówczesnych pojęć cesarstwo rzymskie [?]
do Karola W. a potem do
Ottona I przeszło. Koronacja w Rzy-
mie mocą zaraz była za istotny
warunek tytułu cesarza. Tak,
jak Kościół przy względzie religijnym jedną [illegible]
pod papieżem obrazował.
podobnież pod względem politycz-
nym najwyższym opiekunem i
obrońcą Kościoła miał być cesarz.
Otrzymał on tytuł Sacra
Majestas imperialis.

Jak godności duchowne od papieża wypływały, tak godności świeckie od cesarza. Itak nawet niepodlegli książęta potwierdzenie cesarskie poczytywali za rzeczywiste prawo swych umocnienie — udawali się nawet dobrowolnie do niego jako do najwyższego sędziego i rozjemcy w sporach swoich. Cesarze rości[li] sobie prawo do zwierzchnictwa nad całą Europą. Był zatem z koroną cesarską połączony jakiś blask zewnętrzny, któremu nie odpowiadała władza i potęga stosowna, który jednak dosta[te]cznej jaśnia przyczyny powodujące zgromadzonych nawet książąt do ubiegania się o nią tak gorąco. Nabytek Włoch przez Cesarzów jako nie naturalny nie mógł się nigdy stać sprawą ludu Niemieckiego.

Od Fryderyka I zwrócona była uwaga na prawo rzymskie. Za wzór prawa rzymskiego i kościelnego był pochopem w Niemczech, do późniejszego wypracowania prawa krajowego. Pierwsze księgi praw sporządził szlachcic saxoński między 1215 a 1218[o] nazwiskiem Eckard pod tytułem Zwierciadła Saskiego. Pierwotnie ułożone było po łacinie potem przełożone na niemiecki. Ta praca była nadzwyczaj cenioną w[e] wszystkości, opatrzona była scholjami i glossami. Zwierciadło to używane było i w innych krajach niemieckich opatrzone licznemi dodatkami pod imieniem prawa ziemiańskiego albo księgi prawa lennego czyli feudalskiego. Sądy sprawowane były przez osobnych urzędników. Karną władzę albo sądownictwo karne sprawował wójt (Voyt) (Schultheiss) miejskie zaś sołtys. Miasta pierwotnie po większej części zostające pod bezpośrednią władzą cesarza, a wójtowie i sołtysi przez niego wybierani i mianowani. Utworzenie się związku reńskiego równie jak Hanzy przypada w poł.

XIII w. Pierwszy tytuł ścisłego związany szlachcic. Nie długo się utrzymał — ale związek hanzeatycki miał daleko swobodniejszą siłę i rozleglejszą przestrzeń do działania. Źródłem jego potęgi był handel zagraniczny. Związek reński był przez potężnych książąt i szlachtę otoczony, którym

wzrost miast zdawał się niebezpiecznym. Hanza (t.j. związek) zaś pokazuje się jako całość polityczna, która weszła w pewne stosunki z zagranicznemi książętami i Monarchami, zawierała umowy, prowadziła wojny. Liczne wyprawy do Włoch i wyprawy krzyżowe do ziemi świętej [illegible] miały na obyczaje Niemców. Wogóle jednak panowała jeszcze wielka prostota. Książęta żyli skromnie, najwięcej kosztowały konie, rynsztunek - tylko podczas turniejów i wesela i pasowania na rycerza widać było przepych. - Uroczystościom wieków średnich najwięcej uroku i powabów nadawały turnieje, które bardzo wcześnie w zwyczaj [weszły]. Mieszkania były proste - miasta z domów drewnianych nieporządnie jeden obok drugiego stawianych. Naukowe wykształcenie i oświata Niemców były ograniczone. Dopiero przez związki z Burgundami i Włochami obudziła się skłonność do poezyi i potworzyły się Niebelungi - (śpiewy) szlachta nawet nie poczytywała za rzecz niższą od godności swej zatrudniać się poezyą. Między ludem panowała wesołość; kuglarze byli wprawdzie pogardzani, igrzyska wszakże znajdowały wielkie oklaski nawet u dworów. —

Luxemburczyk Karol IV ustanowił porządek elekcyi Cesarza. Liczba elektorów do 7 ograniczona. Elektorstwa świeckie miały być prawem pierworodności odziedziczane. Na przypadek małoletności opieka musiała być powierzana starszemu bratu zmarłego elektora. Podczas bezkrólewia po śmierci cesarskiej elektor palatynatu w krajach zostających pod prawem frankońskiem a elektor Saski w krajach pod saskiem prawem będących namiestnikami byli rządcami państwa, którzy praw cesarskich pod pewnemi jednak warunkami i ograniczeniami używać mieli.

Późniejsi cesarze mieli zamiar Niemcy na monarchię zamienić i usiłowali wszystko co tylko tylko się nadarzyło połączyć ze swojemi dziedzicznemi krajami.

Usiłowanie Cesarzów i książąt rozszerze-
nia granic było zgubnem, albo-
wiem państwo wciągnięte zostało
w stosunki zupełnie obce swojemu lu-
dowi, który pozostawiony swemu działaniu
mógłby się prędzej wykszta-
łcić. Żydzi byli w wiel-
kiej liczbie, zostawali pod
nadzorem Kanclerza Cesarstwa t.j.
Arcybpa Mogunckiego, musieli roz-
maite podatki opłacać, jako to: złoty czyn-
szowy od każdej osoby mającej lat 12, trze-
ci fenig przy koronacji. Nadto do różnych danin
[illegible] byli obowiązani, tak np.
musieli dostarczać pargami-
nu do Kancellaryi Cesarskiej, za to
dozwolona im była lichwa w całej
rozciągłości. Wznosiły się wprawdzie
przeciw nim wielkie prześladowania
a to najwięcej z powodu nie-
godziwości w sprawach pie-
niężnych, ale Żydzi powyrabiali
sobie na swe summy tak prawomoc-
ne świadectwa i obligi, że Cesarskie
nawet rozkazy nie mogły przywieść
żadnego uszkodzenia tych wymaga-
niom. W niektórych krajach niemie-
ckich Żydzi byli tylko przypuszczani
[illegible] za pozwoleniem Cesarskiem.
Wielu jednak książąt, którym
potrzeba było pieniędzy, [illegible]
wielce Żydom sprzyjało.
Miasta wolne usiłowały
się z pod wpływu uwolnić.

Dom Habsburski.

Albert I od 1298 Henryk VII
Albert II od 1314

Albert II Austryacki dostał powtórnie tronu niemieckiego był połowicznie początkiem domu Habsbursko-Austryackiego, który się utrzymał na tronie do r. 1740. Albert II pozostawił Władysława pogrobowcem zwanego iż się po śmierci ojca urodził. Elektorowie wezwali na tron Fryderyka III.

50-letnie panowanie tego cesarza nic pamięci godnego nie zawiera. — W r. 1453 nadał Austryi tytuł Arcyksięztwa — pierwej była Margrabstwem. Fryderyk III był nadzwyczaj skąpym tak dalece, że nawet ~~nie~~ nie dał nauczyciela synowi swojemu Maxymiljanowi. Fryderyk ożenił Maxymiljana z Maryą córką Karola Zuchwałego Księcia Burgundyi (Niderlandy i Franche-Comté), który gdy zginął w wojnie z Szwajcarami, zatem Burgundya dostała się Maxymiljanowi.

Maxymiljan I wstąpił r. 1493. miał syna Filipa Pięknego, ożenił go z córką Ferdynanda Katolickiego Króla Arag. i Kast. Joanną (Obłąkaną) i przez to zapewnił mu dziedzictwo Hiszpanii i Burgundyi. Z Joanny swej żony Filip miał Karola (V) i Ferdynanda.

Maxymiljan przez ożenienie
1515 Ferdynanda z Anną ostatnią księżniczką z domu Jagiellonów panującego w Czechach i Węgrzech, utorował mu drogę do tych dwóch tronów. Od tego czasu Czechy i Węgry weszły w dom Habsburski.

Maxymiljan podzielił Niemcy na 10 cyrkułów. — Maxym. miał zwyczaj 2 kufry wozić z sobą, w których była trumna i kamienie grobowe. ~~Na~~ † 1519. Nastąpił po nim Karol V.

Karol V syn Filipa Pięknego naprzód został Królem Hiszpańskim r. 1516 po śmierci Ferdynanda V Katolickiego, ~~jako ożeniony z jego córką Joanną Obłąkaną~~.

Gdy Maxymilian I umarł, ubiegał się z Franciszkiem I Królem Francyi o koronę Cesarską i otrzymał ją. Franciszek I za to powziął taką ku niemu nienawiść że przez całe życie toczył z nim wojnę.

Dwa główne wypadki: – 1º Wojny z Francyą – (wojny włoskie) 2º Reformacya Lutra.

O 1º już mówiliśmy – co do Reformacyi Lutra.

Leon X widząc że środkami łagodnemi i drogą umiarkowania nie zdoła przywieść do zgody powaśnionych umysłów z powodu sporów religijnych, które z początku z nadużycia odpustów powstałe tak daleko zaszły że niektóre artykuły wiary odrzucone były, i że tego wszystkiego sprawcą był Marcin Luter pisał do Karola V o jego ukaranie. Karol V zwołał r. 1521 sejm do Worms gdzie stawił się Luter – tam bronił swej nauki. – Karol pozwolił mu wyjść z miasta, ale sejm ogłosił go nieprzyjacielem Ojczyzny i wydał rozkaz pojmania go. Zapobiegając temu elektor Saski kazał go niby schwytać przez kilkudziesięciu ludzi zbrojnych zamaskowanych i osadził go w Wartburgu niedaleko Frankfurtu w Saxonii aby udać że go cesarscy ludzie zabili –

Tymczasem nauka Lutra bardzo się rozszerzyła popierana od Książąt, którym się zachciało dóbr kościelnych – i w tym celu wprowadzając niby reformę zniosłli dawną starą katolicką wiarę.

Od 1521 – 1525 – w Niemczech przyjęli naukę Lutra trzej znakomitsi Książęta. – Tymi byli: 1. Jan Stały brat Fryderyka Mądrego Elektora Saskiego i zarazem jego następca. 2. Albert W. M. Krzyżaków, który zmienił wiarę r. 1525 i został pierwszym Książęciem Pruskim pod opieką Zygmunta I. Albert powinien był blisko 80letniego wieku ożenił się – i 3. Filip Landgraf Heski: Luter także się ożenił z Katarzyną Bore r. 1525. Chociaż nauka Lutra nagle robiła postępy jednak Cesarz Karol V zajęty wojnami z Franciszkiem I (1521-1529) nie wiele się jej opierał. Dopiero po

ukończeniu tej wojny zwołał r. 1529 sejm do Spiry, gdzie uchwalił że luteranizm może być cierpiany, ale go dalej rozszerzać zabroniono. Przeciwko temu dekretowi Elektor Saski, Landgraf Heski i wielu innych książąt, tudzież posłowie 14 miast wolnych podpisali protestacyą. Zkąd protestantami zostali nazwani sectatores Lutra.

Karol V r. 1530 zwołał sejm do Augsburga. Tam Lutrzy podali mu swoje wyznanie wiary ułożone przez Melanchtona stronnika Lutra. Wyznanie to więc Augsburskiem się zowie. Cesarz te potępił i nakazał protestantom połączyć się z kościołem katolickim pod utratą majątku i karą więzienia.

W r. 1531 jednak z rozkazem tym Karola V protestanci zebrali się w Smalkalden (w Wirtembergskiem) utworzyli związek Smalkaldzki z państw protestantów w celu obrony przeciw cesarzowi. Karol V ze swej strony poczynił przygotowania do wojny, siłą oręża chciał zmusić ich do uległości — ale wpadli Turcy z Solimanem II do Austryi w 300000. Cesarz potrzebując pomocy książąt protestanckich

~~Kiedy tak Soliman~~ Zawarł wtedy ~~[illegible]~~ przymierze w Norymberdze 1532 r., przez które zapewnił im wolność wyznania aż do zwołania powszechnego soboru, który interes ten miał rozstrzygnąć. Protestanci dali posiłki cesarzowi, który zmusił Turków do odwrotu.

~~ale~~ Uspokoiwszy się z Francyą traktatem w Crepi r. 1544 Karol powtórnie przystąpił do załatwienia sporów religijnych. Koncylium powszechne, do którego odłożono interess protestantów już się zaczęło w Trydencie 1545. Ze protestanci oświadczyli zaraz z początku, że nie przyjmą postanowień jego, cesarz zatem postanowił orężem zmusić ich do uległości Kościołowi.

H. 6.19
37

Protestanci widząc Cesarza gotującego się do wojny stanęli w 80,000 ludzi. Cesarz ich pokonał i zmusił do uległości. Zwiazek Smalkaldzki rozproszył się. Cesarz po zupełnem zniszczeniu sił Protestantów zwołał r. 1548 Sejm do Augsburga aby sporom religijnym położyć koniec. Tam ogłosił 26 artykułów mających być prawidłem dla Protestantów aż do ukończenia nowego Koncylium – Koncylium bowiem Trydenckie rozeszło się dla morowej zarazy. Te artykuły zwano ad Interim. Wiele miast, a osobliwie Magdeburg nie przyjęły tych artykułów.

Karol V polecił Maurycemu Księciu Saskiemu ukarać te miasta, ale ten uderzył na samego Cesarza w Insbrucku – i omało Karola V którego nie złapał. Cesarz dowiedziawszy że Niemcy biorą się do broni polecił bratu swemu Ferdynandowi aby wszedł w układy z Maurycym Saskim. co też dopełnił w Passawie r. 1552. Na mocy układu passawskiego Ministerium książęce i Cesarz przyrzekł zwołać sejm dla ukończenia sporów religijnych i zwołał go do Augsburga r. 1555 gdzie Katolicy i Protestanci zawarli ~~zwany~~ z sobą pokój zwany pokojem religijnym, którego główne warunki były: 1° Protestanci mają używać zupełnej wolności sumienia. 2° Dóbr Duchownych sekularyzować nie wolno. 3° Protestanci mieszkający w dobrach duchownych mogą sobie Kościoły budować i nauczać publicznie –

Karol V począł w swej osobie starszą linję Habsburską, która panowała w Hiszpanii do 1700 r. Wstąpiwszy na tron Cesarski puścił dziedziczne Austryackie ziemie Ferdynandowi bratu swemu ~~który się korona~~ – Karol V był ostatnim królem niemieckim który się koronował w Rzymie. –

P. XV 30/11 1860 r.

Złożywszy Karol V z siebie korony udał
się do klasztoru S. Justa w Hisz-
panii i tam prędził życie proste
razem z zakonnikami. Przed
śmiercią, chciało mu się widzieć
swój pogrzeb – kazał sobie spra-
wić nabożeństwo – po czem wpadł
w gorączkę, i na tym samym
katafalku we dwa dni leżał u-
marły, na którym leżał będąc
żywym.

Dom Habsburgsko-Niemiecki

Ferdynand I począł linię młod-
szą Habsburską w swej osobie
panującą od 1558–1740
męzką. Wstępując na tron po-
siadał Austryę, a z powo-
du małżeństwa z Anną Jagiellon- = córka Władysława brata Zygmunta I
ką odziedziczył r. 1540 Czechy, Węgry.
W r. 1543 wydając swą starszą córkę
Annę za Alberta V księcia saskiego
którym traktatem ślubnym zapewnił
dziedzictwo Austryi, Czech i
Węgier, jeśliby płeć męzka domu
Habsbursko-Niemieckiego z czasem
wygasnąć miała. Ten warunek w 200
lat potem spowodował wojnę Euro-
pejską o następstwo austryackie w r.
1740. Po Ferdynandzie panował
Maxymilian II który zostawił
synów Rudolfa II i Macieja.
Rudolf II od 1576–1612 oddawał się Astrolo-
gii i Alchemii, chcąc dojść
do wynalez. proszku lub
kamienia filozoficznego, któ-
rymby posypany jaki
kolwiek metal zamieniał się
w złoto. Takie było mniemanie
w owe wieki. Rudolf niem prze-
mijający cały czas obracał na szu-
kanie tego kamienia, nie dbając o rząd.
Chcąc przywrócić katolicyzm
odjął przywileje Protestantom
ale ci go zwyciężyli i dostali od nie-
go przywilej na swobodne wyzna-
wanie swej wiary. Przywilej ten znany jest
p. n. listu Cesarskiego. Rudolf II † 1612 r.
po nim nastąpił Maciej
za którego była wojna 30 let-
nia o to z następującej przy-
czyny. Protestanci Czescy wysta-
wili kościół na gruncie Opata
Katol. w Braunau, choć nie mieli do
tego prawa na rodzinnym grun-
cie, a drugi we wsi Kloster-
grob należącej do Arcybisk.

Prażskiego. Arcybp i Opat sprze-
ciwiali się temu; gdy jednak Protestanci
usłuchać nie chcieli Arcybp kazał zburzyć Kościół Klostergrabski
a Opat zamknąć w Braunau.
Protestanci zanieśli skargę do Macie-
ja. Partya Katolicka uwiadomi-
ła o tem, że Katolicy mają słu-
szność. Cesarz więc odpowiedział ze zbu-
rzenie i zamknięcie nastąpiło z jego woli.
Obrażony tą odpowiedzią hrabia szlach-
cic możny czeski stronnik Protest.
i dowiedziawszy się czyja namową
pochodziła odpowiedź zgromadził
pewną liczbę protestantów i wszedł do sali
gdzie zasiadała rada Królewska
kilku radców kazał wyrzucić
oknem z sali z wysokości 40
łokci. Po tym postępku Turn wezwał
wał protestantów czeskich do powsta-
nia przeciwko Cesarzowi.
To dało powód do wojny 30-
letniej. — Maciej † 1618. za-
tem w parę lat po tym wy-
padku bezdzietnie nie uskro-
miwszy powstania. Dziedzictwo Czech, Węgier
i Austryi przypadało jego bratu
stryjecznemu Ferdynandowi. Lecz
Protestanci wiedząc że im nie
sprzyja wtenczas właśnie
gdy obierali go Cesarzem elektoro-
wie Protestanci zebrali się w Pradze
i odjęli mu koronę Czeską
i wezwali na tron elektora Palaty-
natu Protestantów, który się ukoro-
nował na króla Czech pod imie~~niem Ferdynan~~ Fryderyka V 1619 Fryderyka V 1612
Ferdynand dla odzyskania tronu Czech
wezwał na pomoc Księcia
Bawarskiego Maxymiliana obiecując
mu że to przeniesie do jego
domu ziemię tytuł Elektora odjąwszy
szy go Fryderykowi V. —
Maxymilian na czele 50,000
wojska podstąpił pod Pragę
zwyciężył Czechów 1620 na Bia-
łej Górze. Król nowo-obrany
ledwie ze stolicy uciekł. Tu
upadła ostatni Czechów. Ger-
manizm opanował je zupeł-
nie. Książki czeskie popalo-
no — tylko do nabożeństwa
książeczki po czesku być
mogły

Wśrzaśie Bitwy pod Pragą w wojsku Maxymiliana był Wallenstein. Był wtedy tylko Półkownikiem a za odznaczenie się w bitwie został Generałem. Nadzwyczajne zdolności i moc duszy zwróciły nań baczność Cesarza, który po zwycięztwie kazał mu ścigać powstańców i przywrócić władzę w Czechach porządek. Za krótką a szybkie i zręczne spełnienie tych poleceń Cesarz nadał mu znaczne dobra w Czechach a Minister Wojny Harrach wydał za niego swą córkę, która mu jeszcze większe dobra w posagu przyniosła.
O tem zwycięztwie nad Protestantami czeskiemi. Maxymilian wysłał swe wojsko pod dowództwem Tilly Generała na zajęcie Palatynatu. Fryderyk V nie będąc w stanie go bronić, musiał uciekać za granicę.
Cesarz zwoł. Sejm, który ogłosił Elektora Palatynatu za nieprzyjaciela Cesarstwa, odjął mu dziedzictwo i tytuł elektora i wraz z ziemiami oddał go Maxymilianowi Bawarskiemu.
~~Do tej wojny naprzód wmię~~szała się Dania.
Wyzucie elektora Palatynatu z jego dziedzictwa na sejmie z samych stronników Cesarza złożonym, skłoniło państwa protestanckie składające cyrkuł dolnej saxonii do oporu przeciw Cesarzowi.
Król Duński Chrystyan IV jako Protestant i krewny Elektora przyjął stronę protestantów i stanął na czele cyrkułu saskiego w r. 1625.
Książe Maxymilian Bawarski wysłał Generała Tilly, którego początkowe działania stanowczego skutku nie miały. Tymczasem Ferdynand II przy wielkiem wycieńczeniu skarbu nie mógł tak prędko utworzyć potrzebnej siły zbrojnej. Wallenstein dowiedziawszy się o tem obiecał że w przeciągu kilku miesięcy zaciągnie własnym kosztem 50,000 ludzi byleby miał nad niemi nieograniczoną władzę. Cesarz zgodził się na to i Wallenstein zgromadził

AK Poz 20
39

szystko to siebie już obietnicami, stopni już złotem już odgłosem swej sławy różnego rodzaju ludzi. W przyrzeczonym czasie ukazała się z obiecana liczba;

Cesarz uradowany nadał mu tytuł Xięcia Friedlandu. Lecz dla utrzymania tego wojska dochody z jego dóbr nie wystarczały mu — szukał przeto środków zarobku nakładając kontrybucye tak na przyjaciół jako na nieprzyjaciół. Obaj jenerałowie Tilly i Wallenstein obrócili swe siły na Chrystyana IV i na dolną Saxonią.

Chrystyan IV porażony przez Tillego pod Lutter 1626 opuścił Niemcy, cofając się w głąb swego kraju, ale i tu ścigany przez Tillego uszedł do Kopenhagi. Tilly opanował posiadłości Chrystyana na lądzie a Wallenstein wszedłszy do Saxonii rozsiewał zniszczenie.

Wszyscy wkrótce upokorzyli się i poddali Cesarzowi. Król Duński wierząc dolną Saxonią, w ręku Cesarza Ferdynanda II i zniszczenie własnego kraju prosił o pokój, który zawarty został r. 1629 w Lubece, podług którego Cesarz wszystko co było Chrystyanowi zabrane wrócił mu.

Ferdynand II więc uspokoiwszy nieprzyjaciół przybywszy do Czech kazał wydalić się wszystkim Protestantom nie chcącym się pojednać z Kościołem. 30,000 familij opuściło ojczyznę i przeniosło się do ościennych krajów. Nadto Cesarz rozkazał, aby zabrane przez Protestantów dobra Kościołowi zwrócone zostały. Tymczasem wzrosły skargi powszechne na Wallensteina za okrutne obchodzenie się z przyjaciółmi i nieprzyjaciółmi.

Maxymilian Bawarski zazdroszcząc sławy i łaski Cesarskiej Wallensteinowi radził Ferdynandowi zmniejszyć wojsko i odjąć dowództwo Wallensteinowi. Cesarz uspokoiwszy Niemcy i Czechy a chcąc Ferdynanda III swego ~~synowi~~ syna mianować następcą po sobie zwołał sejm do Ratysbony r. 1630. Lecz przed rozpoczęciem obrad

3 elektorowie duchowni i 3 świeccy rozjątrzeni na Wallensteina o niszczenie ich posiadłości a najbardziej że cesarzowi doradzał elektorów uniżyć przez zmniejszenie ich wpływów

do interessów państwa - do czego obiecywał mu być pomocnym ze swym wojskiem, ani chcieli słyszeć o wyborze syna Cesarskiego na króla Rzymskiego aż Wallensteina oddali. Cesarz ustuchał, usunął go i wojsko zmniejszył. Wallenstein z zemstą w sercu ustąpił i udał się do dóbr w Czechach i wojsko rozpuścił, które go ubóstwiało.
Elektorowie jednak nie spełnili życzeń cesarskich i wybór Ferdynanda III ~~na następcę~~ na króla Rzymskiego odkładając do sejmu innego. Protestanci Niemieccy oręż Wallensteina zgnębieni umilkli - cesarz panował samowolnie.
Lecz Francya za Ludwika XIII rządzona przez Kardynała Richelieu lękając się wzrostu cesarza Niemiec, namawiała Szwecyę do wojny z cesarzem, obiecując Gustawowi Adolfowi królowi Szwedzkiemu pomoc pieniężną.
Wieść o mającym nastąpić wkroczeniu Gustawa Adolfa króla Szwedzkiego tak mało znajdowała wiary u katolików - że Wallenstein powiedział: „Niechno tylko ten student wejdzie do Niemiec, a ja go rózgą wypędzę". Dworzanie Ferdynanda II także mówili, że nie potrzeba oręża na Gustawa Adolfa, że jego śnieżna mość stopnieje gdy mu przygrzeje południowe słońce Niemiec.
Tymczasem inaczej się stało. Gustaw Adolf wylądował na brzegach Pomeranii z wojskiem karnem i wyćwiczonem w wojnie z Polakami. Wojska cesarskie bez Wallensteina wyparte z Pomeranii spiesznie przed Gustawem uchodziły. Protestanci niechętni cesarzowi szli pod chorągiew Gustawa, za nim też oświadczył się Magdeburg.
Ferdynand II powierzył dowództwo Tillemu - który przeszedł od króla Bawarskiego do służby cesarza. Tylly obległ naprzód Magdeburg - po 6 tygodniach oporu zdobył go - oddał na rabunek, który trwał 3 dni i 3 nocy 4000 domów obrócono w perzynę 30000 osób wyrznięto lub spalono.
Nakoniec na stosach gruzów kazał Tylli odśpiewać Te Deum, i wysłał gońca do cesarza z doniesieniem że od zburzenia Jerozolimy oko ludzkie nie widziało takiego spustoszenia.

Gustaw Adolf wciągnąwszy elektora Brandeburskiego Saskiego do wojny obrócił się ku Saxonii. Tylli udał się tamże i aby przeszkodzić elektorowi do połączenia się z Gustawem zajął Lipsk.

Gustaw zbliżył się ku Lipskowi i tu zaszła bitwa gdzie Tilly na głowę porażony został (r. 1631). Gustaw zaraz poszedł na Bawaryę a Elektor saski na Czechy. Tylli dniami i nocą śpieszył na pomoc Bawaryi i zabiegł drogę przy rzece Lech. Gustawowi gdzie zaszła bitwa – Tilly raniony umarł a Gustaw opanował Bawaryę. Król szwedzki i jego jenerałowie Horn i Banner uwolnili Niemcy od wojsk cesarskich z drugiej strony zabrali Czechy i zuchwale wszystko cesarzowi grozili wtargnięciem do Austryi. Utraciwszy cesarz Tyllego, przywiedziony do ostateczności, widząc Czechy w powstaniu i Niemcy zajęte przez Szwedów przywołuje na pomoc Wallensteina, który drugi raz, niedufając cesarzowi sam o sobie myśląc począł obejmuje dowództwo z zamiarem przywłaszczenia sobie tronu Czeskiego. W krótkim czasie utworzył wojsko do 40,000 i Sasów z Czech wypędził.

Maxymilian Bawarski wzywa jego pomocy, lecz Gustawowi, który go całego kraju pozbawił. Wallenstein żeby wyciągnąć Szwedów z Bawaryi uderzył na Saxonię. Elektor saski błaga Gustawa o prędką pomoc grożąc w razie przeciwnym przejściem na stronę cesarza. Król szwedzki występuje z Bawaryi do Saxonii i pod Lützen r. 16 Listop. 1632 zaszła bitwa. Król Gustaw zginął w 38 roku życia. Zwycięstwo jednak pozostało przy Szwedach. Szwedzi dowiedziawszy się o śmierci mia- z płodu jego małoletnią córkę Krystynę, a dalsze prowadzenie wojny powierzają Oxenstiernowi Kanclerzowi państwa przyjacielowi Gustawa Adolfa.

Wallenstein po bitwie pod Lützen usunął się do Czech, zgromadził nowe wojsko i począł śpiesznie układać plan objęcia tronu Czeskiego. Unikał odtąd bitwy, i starał się wejść w układy z Bro-

testantami, ale i biorąc jego
oświadczenia za wojenne pod-
stępy wszelkiego z nim zbliżenia
się unikali. Tymczasem pora u-
pływała. Wojska szwedzkie odno-
siły zwycięstwa po zwycięz-
twach i nakoniec pokroczyły do Bawaryi.

Cesarz zdziwiony nieczynnością Wallen-
steina rozkazał mu iść na po-
moc Maxymiljanowi. Wallenstein
zrazu ociąga się, przychodzi po czasie
kiedy Bawarya była już w ręku szwe-
dów. Wallenstein wraca do Czech i
nic nie robi. Nareszcie osob-
ści nieprzyjaciele jego odgadują
jego plany, ostrzegają o nich Cesarza
i nagla odjęcie mu dowódz-
twa. Uwiadomiony o tem Wallen-
stein podnosi jawnie chorągiew
buntu i namawia do udziału w niem
jenerałów. Większa ich część opiera
się. Piccolomini jeden z nich wiernym Cesarzowi pobiegł do Wied-
nia, oznajmując że całe wojsko
jest w poburzeniu i Wallenst. idzie na Wiedeń.
Przerażony Cesarz daje Piccolomi-
niemu rozkaz dostawienia
Wallensteina żywym czy umarłym.
Wallens. opuszczony udaje się z niewiel-
kim oddziałem do m. Egry (w Czechach)
Trzej Szkotowie: Lesly, Butler i Gordon
dowiedziawszy się o wielkiej pieniężnej
nagrodzie chcieli go dostać
żywcem, ale nie mogąc
tak zabili go w pokoju
sypialnym. 25 Lutego 1634 r.
Na miejsce Wallensteina wybra-
ny wodzem syn Cesarza Ferdynand
pod przewodnictwem Jenerała Austryac.
Piccolominiego uderzył na Szwedów
jen. Horna i protestantów pod Nordlingen r. 1634
~~19000 Szwedów zginęło~~ i odniósł sta-
nowcze zwycięstwo. ~~Horn 1634 r.~~
~~ze~~ 19,000 Szwedów zginęło, zabrano 80
armat 4,000 wozów amunicyi i 300 chorągwi.
Horn dostał się w niewolę.

Po tej przegranej Elektor saski
Jan Jerzy pojednał się z Au-
stryą i zawarł pokój w Pradze.
Szwedzi byli prawie zniszczeni.
Ferdynand przedsięwziął kroki
do ostatecznego ich wygnania z Cesarstwa
i miasto Gustawa zwycięstwo
Katolików pod Nordlingen i
pokój z Elektorem saskim w Pradze
dały Cesarzowi przewagę nad
Protestantami.

Wdanie się Francyi.

Francya spostrzegłszy smut-

ne położenie Protestantów
Niemieckie wdałała się ot-
warcie w wojnę z Cesarzem
wysłała wojsko do Niemiec i
rzeki wojsko Hiszpańskie z Cesarskim
wyciągnąć
i wypowiedziała wojnę Hiszpanii
r. 1635. Uczestnictwo Francyi w tej
wojnie przedłużyło ją lat 13, jeszcze (1635–1648)
Wkrótce umarł i Cesarz
Ferdynand II a syn jego Ferdy-
nand III dalej prowadził tę woj-
nę. Teatr wojny był w różnych
punktach: we Francyi, Niemczech
w Hiszpanii i Niderlandach Hisz-
pańskich. W przeciągu lat 13
zaszła niezmierna liczba ~~bitew~~
bitew. Wielu jenerałów się
wsławiło, jak Ludwik Bourbon,
który rozpoczął zawód wojenny ma-
jąc lat 22. Nakoniec ogólne sił wyniszczenie
wniosły Niemiec skłoniły
obie strony do zawarcia pokoju.

Posłowie Katolickich państw ze-
brali się w Münster a Pro-
testanci w Osnabrück (mia-
sta te w Westfalii więc
i pokój westfalskim się zowie).
Ostatecznym wypadkiem woj-
ny trzydziestoletniej było:
1. Lutrzy i Kalwini porównani
są z Katolikami w prawach i przywi-
lejach i otrzymali wolność wyznania swojego.
2. Familja elektora Palatyna-
tu Fryderyka V wróciła do części
swego dziedzictwa, t. j. dolnego Palatynatu
na rzecz tej familii utwo-
rzono ósmy elektorat. –
3. Maxymiljan Bawarski utrzy-
mał się przy górnym Palatynacie
i przy tytule elektora Bawarskiego.
4. Szwecya dostała Pomeranję
i Rugję. – Pokój ten za-
warty został między Francyą
Szwecyą i Protestantami z jed-
nej a Cesarzem i Katolikami z drugiej strony.
Lecz Francya dalej pro-
wadziła wojnę z Hisz-
panją, aż do r. 1659 t. j. do po-
koju Pirenejskiego. –
Po Ferdynandzie III nastąpił Leopold I syn jego.
który prowadził wojnę z Lud-
wikiem XIV w obronie Palatynatu.

który Francuzi zabrać chcieli (od 1688–1697). Pokój w Ryświku tę wojnę zakończył. 2° Z Sułtanem Tureckim Mahometem IV i następcami o posiadanie Węgier. Na początku tej wojny pamiętne jest oblężenie Wiednia. Król Jan Sobieski uwolnił Wiedeń od grożącej zguby r. 1683.

Pokój Karłowicki tę wojnę zakończył r. 1699.
3° Wojna o następstwo Hiszpańskie.

Ustanowił dziewiątego elektorów r. 1692 – dziewiąty na rzecz Ernesta Augusta Księcia Brunświckiego za pomoc sobie daną przeciw Francyi. Za panowania Leopolda niektórzy elektorowie dostąpili godności królewskiej. – Elektor Saski August Mocny został Królem Polskim r. 1697, a elektor Brandeburski Królem Pruskim r. 1701. W kilka lat potem dom elektoralny Brunświcko-Hanowerski wstąpił na tron Angielski r. 1714 w osobie Jerzego I.

Leopold I zostawił Józefa I i Karola VI, którzy umierając bez potomstwa płci męzkiej zakończyli r. 1740 męską linię domu Habsburskiego. ~~Karol VI~~ brat Józef I krótko panował i umarł w czasie wojny o następstwo Hiszpańskie.
Karol VI brat Józefa I ukończył wojnę o Hiszpańskie następstwo r. 1714 i otrzymał Niderlandy Hiszpańskie (Belgja), Królestwo Neapolu Sardynję i Medyolan. Nie mając synów tylko córki, chcąc najstarszej z nich Maryi Teresie zapewnić następstwo po sobie we wszystkich dziedzicznych t. j. Austryi, Czechach, Węgrzech, napisał testament zwany Sankcya Pragmatyczna. – Sankcya pragmatyczna zawierała ~~[illegible]~~ ostatnią wolę Cesarza na mocy której w braku potomków płci męzkiej po Karolu VI otrzymać miała ziemie dziedziczne domu Habsburskiego Habsburskiego jego córka Marya-Teresa z wyłączeniem córek pozostałych po starszym bracie Józefie I.
Tę ustawę przyjęły kraje dziedziczne Austryackie i na nią przysięgły. Dwie córki Józefa I jedna Józefina za Fryderykiem Augustem Królem Polskim druga za Elektorem Bawarskim Karolem Marya odstąpiły

swoich do dziedzictwa Austryi. Nadto
Karol VI wyjednał u wszystkich
głównych mocarstw zaręczenie
i że nie dopuszczą, aby kto in-
ny prócz Maryi Teressy zajął
tronie Austryackiego Hab-
sburckiego domu męzkiego jed-
nak nie wykonano, bo nie
długo powstała wojna o na-
stępstwo Austryackie ob.
stron. następ.

P XVI d. 5/12 1860 r.

W tym czasie była wojna
o następstwo Polskie
Po + Fryderyka II Augusta 1733 Po-
lacy przy elekcyi podzielili się
na 2 stronnictwa z których
jedno obrało Królem syna zmarłego
króla Fryderyka Augusta, a męża Józefiny synowicy Karola VI drugie Leszczyńskiego
Francya stała z Leszczyńskim była
którego Ludwik XV był zię-
ciem. Karol zaś VI stronę sy-
nowicy i jej męża Fryderyka Augu-
sta. Stąd wynikła wojna europejska.
Francya z Hiszpanią podarczyła
swe siły przeciwko Austryi
i niemcom. Wojna trwała lat 2.
Teatrem jej były Włochy i ukończo-
na została traktatem paryzkim. tak:
1. Fryderyk III utrzymał się na tro-
nie Polskim 2do Leszczyński zatrzy-
mał tytuł Króla polskiego
i Lotaryngię (stolica Nancy)
w dożywocie, która po jego śmier-
ci do Francyi przejść miała
(W Nancy się znajduje we środ-
ku miasta pomnik wielki
z napisem: Au roi bienfaisant
la Lorraine.)
3o Książe Lotaryngii ~~Lotaryn~~ mąż Ma-
ryi Teressy Franciszek (I) miał
dostać w zamian za Lotaryngię
W. K. Toskańskie
gdzie, dogasała familia Med-
iceuszów w osobie Gastona r. 1733.
które to Księstwo prawem spadku
należało się Burbonom w Hiszpa-
nii panującym.
4o Don Karlos syn Filipa V za ustąpienie
praw do Toskanii otrzymał Król-
estwo Obojga Sycylii z warunkiem
że nigdy to królestwo do Hisz-
panii przyłączone nie zostanie.
5. Cesarz za utratę Królestwa
Obojga Sycylii miał dostać Księ-
stwo Parmy i Placencyi.
Cesarz Karol VI + 1740 r. był ostat-
nim potomkiem w linii męzkiej
domu Habsburskiego. Śmierć je-

go wywołała wojnę 1740–1748

o Następstwo austryackie.

Skoro bowiem umarł Karol VI. chociaż zaręczoną otrzymał potwierdzenie sankcyi pragmatycznej, wystąpili pretendenci jednak
zbrojno przeciwko Maryi Teressie korzystając z jej niemożności oporu.
Do Austryi należały
Arcyksięstwa Austryackie, Tyrol, Karyntya, Czechy, Węgry, Szlązk, Księstwo Medyolańskie, Niderlandy, księstwa Parmy i Placencyi. Pretendentami przeciw Maryi Teressy byli: Elektor Bawarski rządał dziedzictwa na mocy kontraktu ślubnego zawartego r. 1543 między jego przodkiem Albertem V a cesarzem Ferdynandem I. przez który w razie wygaśnięcia linii męzkiej od Ferdynanda I. idącej potomstwo Alberta V miało posiąść posiadłości Austryac.
2. Elektor Saski Fryderyk August III jako mąż starszej córki Józefa I. 3° Królowie: Hiszpański, Francuzki i pruski wmięszali się do wojny dla korzystania z okoliczności.
Najgłówniejszą sprężyną tej wojny była Francya przyrzekła aby rozdrobić dom Habsb., którego ziemie
dać podtrzymując elektora Bawarskiego. Z Francyą złączyły się: Hiszpania, Bawarya, Neapol, Król pruski i Polska. Marya Teressa miała za sobą Anglię, Hollandyę i Rossyę.
Król Pruski Fryderyk II. słusznie czy niesłusznie Wielkim nazwany uderzył pierwszy na Szlązk i zabrał znaczną część jego r. 1742. Elektor Bawarski zajął Austryę i Czechy i koronował się w Pradze. Elektorowie niemieccy w Frankfurcie zebrani wezwali do tronu cesarskiego elektora bawarskiego, który przyjął imię Karola VII. – Marya Teressa otoczona przez nieprzyjaciół broniona tylko przez Węgrów aby Króla Pruskiego odciągnąć od związku z Francyą zawarła pokój z nim 1742 r. ustępując mu zdobytej części Szlązka – również nakłania Króla polskiego do zrzeczenia się praw swoich.
Król Angielski i Hollandya przysłał Maryi Teressie wojska które pomogły jej do wyparcia bawaryków z Czech i Austryi. – Natenczas Ludwik XV widząc upadek sprawy Karola VII napadł na Niderlandy austryackie a obiecując Fryderykowi II cząstkę Królestwa czeskiego, wciągnął go powtórnie do wojny z Austryą.
Król Pruski napadł na Czechy r. 1744 – tymczasem cesarz Karol VII umarł nagle, syn zaś jego Józef Emmanuel chcąc odzyskać dziedzictwo oj-

rowskie zrzekł się prawa do ziem Austryackich i pojednał się z Marya Teressą. Elektorowie Niemieccy za wpływem Anglii obrali cesarzem męża Teressy Fka I z lotaryńskiego domu więc Habsburko-lotaryński wstąpił na tron r. 1745. Aby odciągnąć naczelną Prussy od Francyi Marya Teresa powtórnie odstąpiła Fryderykowi II pokojem w Dreźnie 1745 r. resztę Szlązka. Francya jednak uporczywie dalej prowadziła wojnę z Austryą. Tymczasem cesarzowa Rossyjska Elżbieta wysłała nad bregi Renu na pomoc Maryi Teressie 30,000 wojska z Repninem. Ukazanie się Rosinów skłoniło Francyę do pokoju zawartego w Akwizgranie r. 1748.

1º Marya Teressa utrzymała na wszystkie traktaty przy posiadłościach Austryackich i wstąpiła na tron ~~austr~~ cesarsko-Niemiecki z mężem swym Franciszkiem I. 2º Krol Hiszpanii Ferdynand VI otrzymał księstwo Parmy i Placencyi dla swego brata Filipa. 3º Fryderyk II został większą częścią Szlązka.

Wojna siedmioletnia

wynikła z zawiści Francyi do Anglii o granice Akadyi (w Nowej Szkocyi w Ameryce), którą Francya ustąpiła Anglii traktatem Utrechtskim w dawnych swoich granicach. Tymczasem Francuzi zawężali jej granice w obrębie samego półwyspu a Anglicy do brzegów rz. S. Wawrzyńca ją posuwali, gdzie Francuzi wyłącznie mieli rzeglugę. Francuzi chcąc między Kanada i Luizyana ustanowić komunikacyę przez ziemie do Anglii należące, wyciągnęli linię twierdz ponad rzeką Ohio wzdłuż Kolonij angielskich.

Anglia wymagała zniesienia tych twierdz jako niebezpiecznych dla Wirginii. Dla załatwienia tych nieporozumień toczyły się układy w Paryżu od r. 1750, które jako nieszczere przewlekały się. Anglicy wiedząc że Francya się uzbraja rozpoczęli ~~wojnę~~ kroki nieprzyjacielskie w Ameryce zabrawszy 300 statków kupcom francuzkim, co dało początek wojnie siedmioletniej. Anglia zawarła traktat z Krolem pruskim Fryderykiem II, aby zasłonić swe prowincye na lądzie (Hanower) ze strony swych nieprzyjaciół. Francya weszła w podobne przymierze z Austryą. Fryderyk II dowiedziawszy się że Austrya przeciąga na swą stronę Krola polskiego Augusta III elektora saskiego nie ~~czekając~~ wypowiedział ~~[illegible]~~ wojny

wpada do Saxonii i całą zabiera
Przez to otworzył sobie drogę
do Austryackich posiadłości a
mianowicie do Czech. Ale ten gwałt
wywołał ptko niemu ligę, do której
weszły: Cesarzowa: Elżbieta Rosyjska
Marya Teresa, Saxonija, Niemcy i Francya
stąd wywiązała się wojna Euro-
pejska aby poniżyć króla
Pruskiego, Fryd. II któremu sta-
bo tylko pomagała Anglja. Teatr
wojny był na morzu między An-
glją i Francyą, a na lądzie między
Fryderykiem II a ligą; Fryderyk II od-
był 7 kampanij, stoczył 14 wielkich bitew
5 przegrał a 9 wygrał. Naj-
sławniejsze zwycięztwo odniósł nad
Francuzami i Niemcami przy Ros-
bach a najcięższą przegranę pod
Kunersdorf. Wojna mor-
ska zaś wypadła na korzyść
Anglii, która zabrała Francyi
wszystkie jej posiadłości w Ame-
ryce Azyi i Afryce. Tymczasem
Król Pruski przez okropne wy-
niszczenia kraju znosząc sam
jeden ciężar wojny lądowej
mimo zwycięztw był bliskim zguby
Śmierć Elżbiety ocaliła go.
Jej następca Piotr III zawarł z nim
pokój. Zaraz po odstąpieniu Rosyi
z ze związku stanął r. 1763 w Hubertsburg
pokój niedaleko Drezna
między Prusami, Austryą
i Saxonią. Na mocy tego po-
koju wojujące strony wróciwo-
szy nawzajem poczynione w cią-
gu wojny tej zabory w jakim
znalazły się po stanie przed
wojną były. Francuzi zaś
z Anglikami zawartym
traktatem w Paryżu u-
stąpili Anglikom Kanady a
rzeka Missisipi od źródła do uj-
ścia swego stanowić miała grani-
cę między koloniami Angielskie-
mi i francuzkiemi. W Afryce
ustąpiła Francya Anglii Senegalu
w Indyach zaś wschodnich straty odzyskał.
Franciszek I i Marya Teresa
zostawili synów Józefa II i
Leopolda i córkę Maryę
Antoninę, która z mężem swoim
Ludwikiem XVI w Paryżu pod gilotyną †
Franciszek I zostawił umarł
r. 1765 syn jego Józef II wstą-
pił na tron w dziedzicznych swych krajach, podaństwo znięsł
znany w ko-
ściele z wielu praw najnie-
przychylniejszych Kościołowi
wi tak iż Pius VI mu-
siał zjeżdżać do Wiednia.
Opisał on ile ma być świec
na ołtarzu wkładał wszystko
etc. z tąd Fryderyk II król Prus-
ki nazwał go bratem Zakrystyanem

Za jego panowania był pierwszy rozbiór Polski r. 1772. Po panował syn jego Franciszek drugi, za którego wybuchła rewolucya Francuzka – Skutkiem której Burbonowie zostali z Francyi wygnani. Franciszek II ujmował się za Burbonami z tej przyczyny i wplątał się w długą wojnę z Francyą 1796, 1797. podczas której utracił Niderlandy i Medyolan. Następnie r. 1806 gdy Napoleon ogłosił się Protektorem Rzeszy niemieckiej. Franciszek II widząc ~~[illegible]~~ iż powaga jego nic w Niemczech nie znaczy zrzekł się tytułu cesarza Niemieckiego. ~~Odtąd~~ a został Cesarzem Austryackim pod imieniem Franciszka I nie II. Wszystkie kraje cesarstwo Niemieckie składające stały się odtąd niezawisłemi. Dla wzajemnej jednak obrony utworzyły wspólnie r. 1815 Związek Niemiecki. Po nim wstąpił Ferdynand I panował do 1848 r. niedołężny trochę, ale pobożny i sprawiedliwy monarcha. Odtąd żyje w Pradze czeskiej.

Anglja dzisiejsza składa się
z 4ch części: Właściwa
Anglia, Xięstwo Walii, Szkocya i Irlandya.
Połączenie tych części tak nastąpiło.
Wilhelm I podbił Anglię
(Wilhelm Zdobywca Xiążę
Normandzki). Henryk II
Plantagenet (który zabił S.
Tomasza Kant.) przyłączył Irlandyę
Edward I przyłączył księz-
two Wallii. Nakoniec Jakób I
wstępując na tron Anglii przyłączył Szkocyę.
Sięgając najdawniejszych czasów
Brytanii, trzeba się nam
wrócić do Historyi Rzymskiej.
Anglja była pod panowa-
niem Rzymian ale nie cała.
Na początku V, kiedy ludy
Barbarzyńskie napadać poczęły
na państwo Rzymskie, napa-
dali i na Bretanję (właściwą An-
glję) Piktowie i Kaledonowie (czyli
Szkotowie). Rzymianie nie mogąc
się im obronić opuścili wyspę.
Bretonowie (t.j. mieszkań-
cy właściwej Anglii) samym
sobie zostawieni, dla skutecz-
niejszego odparcia Szkotów wez-
wali na pomoc Anglów i Saxo-
nów, którzy mieszkali w Danii, w dzi-
siejszym Szlezwiku. Oddział tych Germa-
nów zakradł się w Brytanii pod wo-
dzą Hengista i Horsa około połowy V w.
Pognębili oni Szkotów a pó-
źniej spostrzegłszy słabość mieszkań-
ców opanowali ich. Pewna część kra-
ju. Ta okoliczność wplątała Bretonów
w niszczącą wojnę z przychodniami.
Pewna część Bretonów w Xięstwie Walii,
inni zaś
osiedli w tej części Francyi,
która od ich nazwy Bretanją się zowie.
Anglo-Saxonowie utwo-
rzyli sobie 7 królestw: Kent,
Westsex, Est-sex, Sudsex, Est-Anglja, Mersja,
Northumberland,
ogólnie zwanych Hepta-
rchją. Były one niezawi-
słe. Religja Xińska wpro-
wadzona została do Anglii pod-
czas Heptarchii, dla rozkrze-
wienia której Grzegorz W.
posłał tam Benedyktyna
Augustyna z 40 towarzy-
szami w r. 604.

Augustyn założył stolicę swoją w Kantorbery w królestwie Kentu, ztąd Arcybp Kantuaryjski był Prymasem Anglii. Heptarchija utrzymywała się od końca V w. do początku IX wieku. Egbert król Westsexu połączył w r. 827 wszystkie części Heptarchii, połączył w jedno królestwo i nazwał Angliją.

Od Egberta do dni naszych 9 familij panowało w Anglii: Ia Anglosaxońska od Egberta w r. 827 do 1013.
IIa duńska 1013 do 1066 od Swenona
III Normandzka od Wilhelma Zdobywcy od 1066 – 1154
IV Dynastya Plantagenetów od Henryka II do r. 1399.
V Lankasterska od Henryka IV do 1461.
VI Jorkska od Edwarda IV do 1485 Tudorów od Henryka VII do 1603. Sztuartów od Jakoba I do 1714.
Brunszwicko-Hanowerska od 1714 do dni naszych.

Dom Anglo-saxoński. 827–1013.

Głową familii Anglo-saxońskiej był Egbert. Panowanie jej (?) naznaczone jest ciągłemi napadami duńskiemi. Podczas tego przeciągu czasu (od r. 827 do 1013) 154 bitew lądowych a 40 morskich nie licząc mniejszych bitew.

Między królami tej dynastyi zasługuja na uwagę Etelwolf syn Egberta. Pod nim Duńczycy, których zwano i Normandami, wdarli się do Anglii, opanowali Londyn, ale Etelwolf zadał im taką klęskę, że ani jeden nie wrócił do ojczyzny. Przypisując ten wypadek łasce opatrzności odbył pielgrzymkę do Rzymu, gdzie za wasalla Stolicy Apostolskiej uznał się i obowiązał płacić grosz S. Piotra. Ta danina dopiero za Henryka VIII zniesioną została.

Alfred Wielkim słusznie zwany, współczesny Karolowi W.F Pierwszą jego myślą była oswobodzenie Anglii od nieprzyjaciół – zaczął się najprzód zajmować wewnętrznem urządzeniem państwa. Lecz wkrótce ~~[illegible]~~ tłumy Duńczyków i Normandów napadło na Anglię, Alfreda wojsko odstąpiło w strachu przed nieprzyjacielem. Alfred zaś przebrany pracował jak prosty służący u Włoś-

F Nieprawda, bo Karol W. ~~panował~~ 768–814 a Alfred W. panował od 871 do 900.

cianina - żywiąc nadzieję oswo-
bodzenia ludu swego. Nakoniec
szlachetne rysy twarzy o mało
go nie zdradziły - uciekł zatem i prze-
obwarował się w ~~zamku~~ jedynym
miejscu częste czyniąc wycieczki
na nieprzyjaciół wspólnie z innymi
patryotami. Wreszcie podczas uroczy-
stości pewnej przeszedł przebrany za barda do
obozu nieprzyjaciół a bawiąc ich muzyką ~~podpatrzył~~
ich obóz - poczem plan swój
objawił swoim poddanym - zebrał
znaczną ich liczbę i uderzywszy
na Duńczyków zbił ich tak
że przez całe panowanie
Alfreda do Anglii już nie
najeżdżali. Wtedy zajął się ubez-
pieczeniem porządku, spra-
wiedliwości i oświaty. ~~Żo~~ Zabez-
pieczył Królestwo siłą lądową
i morską, ożywił handel, rol-
nictwo, ustanowił szkoły
i założył podstawę sławnego
uniwersytetu w Oxfordzie.
Sam przetłomaczył na język
Angielski psalmy Dawida,
bajki Ezopa i dzieło Boe-
cyusza De consolatione philoso-
phiae. Alfred mądry i najcnot-
liwszy z monarchów pano-
wał lat 29. Błogosławień-
stwo wszystkich jego pod-
danych i łzy nieznużone
towarzyszyły mu do grobu.

L. XVII d. 6 Grudnia 1860 (od 978-1013)

Pod Etelredem II (s. Edwarda męczennika) z Duńczykami na-
stępowała się wojna ustawicz-
na, ~~która się~~ skończyła na korzyść ostat-
nich. Przez długi bowiem przeciąg najazdów
Duńczykowie pobudowali sobie do-
my na brzegach Anglii, zkąd
napadali i łupili kraj. Etel-
red w umówionym czasie
w całej Anglii ich domy po-
palił a ich wycinał r. 1002. To
rozpaliło zemstę w Duńczy-
kach, którzy pod królem Swenonem po 10 latach woj-
ny opanowali Anglię (1013)
a Etelred z żoną Emmą
i synem Edwardem szukał
schronienia u swego szwa-
gra Ryszarda księcia Nor-
mandyi.

Famiglja Duńska (1013–1042)

Pierwszym królem z tej familji był Swenon który krótko panował — po nim nastąpił

Kanut W. syn jego.

Kanut W. aby uniknąć wojny z Ryszardem Księciem Normandyi który dochodził praw swej siostry Emmy został królem po ~~[illegible]~~ ożenieniu się z tąż Emmą wdową od r. 1016. Synowie jego Harald i Hardy-Kanut byli okrutni — po których śmierci bezpotomnej Anglicy na radę hrabiego Godwina wezwali z Normandyi syna Etelreda II Edwarda III, który panował od 1042–1066 r. ożeniwszy się przez wdzięczność z córką Godwina Edytą. Że zaś Edward III przepędził młodość na dworze Książąt Normandzkich we Francyi, przeto podobał sobie bardzo obyczaje i język francuzki i otaczał się Normandami, oddając im godności tak duchowne jako świeckie, z czego Baronowie angielscy wielkie nad tem pomrukiwali, i nienawidzili Normandyjczyków. Edward III umierając bezdzietnie r. 1066 zapisał tron towarzyszowi młodości Wilhelmowi Księciu Normandyi.

Edward III został policzony do świętych wyznawców. —

Dom Normandzki 1066–1154.

Po śm. Edwarda III Anglicy z nienawiści dla Normandów, uchylając testament jego oddali Królestwo szwagrowi Edwarda III Haraldowi, który zaczął panowanie pod im. Harolda II.

Wilhelm udał się do Pap. Aleksandra II z prośbą o pozwolenie podbicia Anglii obiecując płacić podatek. Papież przysłał mu chorągiew poświęconą, i Wilhelm z 60,000 wojska napadł Anglię i podbił ją w bitwie niedaleko Hasting gdzie Harold II tron i życie postradał r. 1070. Wilhelm I wziął tytuł Zdobywcy (le Conquerant) odjął lenności baronom angielskim i podzielił je na 60,215 części. Z tych 1,400 sobie zatrzymał — 28,015 dał duchowieństwu a 30,800 rozdał między 700 Baronów normandzkich na z warunkiem stawienia pewnej ilości żołnierzy na wojnę.

Hasting leży w kącie brzegu południowo-zachodniego Anglii.

Tym sposobem zaprowadził rząd feudalny. Księga, gdzie spisane są lenności i nazwy osób, które je wówczas dostały, zowie się Księga dnia sądnego.

Po † Wilhelma I r. 1100 przeszedł kolejno na jego synów: Wilhelma II Rudego i Henryka I[F] r. 1106. Ten ostatni wydał swą córkę Matyldę za Godfryda Plantageneta hrabiego Anjou, Maine i Tourraine i z nią dał mu w posagu Księstwo Normandyi. Po śmierci ojca † w Brytanii w r. 1135 Matylda miała najbliższe prawo do korony angielskiej. Tymczasem wnuk Wilhelma I Stefan de Blois (pochodzący od Adeli córki Wilhelma I) zjednał sobie liczne stronnictwo w Anglii i zasiadł na tronie z krzywdą Matyldy. Z tąd wynikła wojna przez cało panowanie Stefanowe. Wojnę tą Matylda i Stefan r. 1153 zawarli traktat, na mocy którego Stefan zatrzymał koronę do śmierci, po czem miała ona przejść na syna Matyldy Henryka. Jakoż gdy Stefan umarł w następującym, Henryk jej syn pod imieniem Henryka II wstąpił na tron r. 1154.

[F] Henryk I wstąpił na tron z krzywdą brata swego starszego Roberta, którego oślepił i zamknął w Kardiff.

Dom Plantagenetów do 1399 w linii prostej

z którego pierwszym był Henryk II. Imię ich pochodzi od ziela w ich herbie będącego t. j. ziele St. Jańskie. Panowała na tronie przez lat 330 – albowiem po wygaśnięciu na Ryszardzie II r. 1399 tej ~~familii~~ linii prostej panowały 2 gałęzie: Lankaster i York.

Henryk II był najpotężniejszym z monarchów, bo posiadał prawem od matki Księstwo Normandyi, po ojcu objął hrabstwa Anjou, Maine i Tourraine, przez żonę Eleonorę[F] dostał Gaskonię i Poitou. Więc był dziedzicem 1/3 posiadłości Francyi. Henryk II rozdzielił posiadłości swe ~~między~~ we Francyi między synów swoich: Henrykowi starszemu dał Normandyę, Ryszardowi Lwie-serce Gaskonię, trzeci Godfryd przez ożenienie się z Konstancyą dziedziczką

[F] Eleonora poślubiła Henryka II po rozwodzie z Ludwikiem VII (młodszym) Królem Francyi w 6 tygodni. Życia nagannego była. Jej Francuzy dali rozwód.

Bretanii otrzymał to księztwo w posagu. - Czwarty zaś Jan najmłodszy nic nie dostał od ojca, który go najwięcej kochał i przeto obiecał mu dać Irlandyę, którą wówczas zdobywali jego wojownicy - Bracia zaś nazwali go Janem-bez-ziemi (Jean-sans-avoir).

Panowanie Henryka II pamiętnem jest 1º zabójstwem ś. Tomasza Beketa 1170 r. i 2º zawojowaniem Irlandyi 1172 r.

Co do 1º Duchowieństwo Angielskie miało bogate dobra, wolne było od opłacania podatków - miało swe sądy własne. Chciał Henryk II pozbawić ich sądów, a pod swego sądu podciągnąć - nadto aby po śmierci Bpa dochody z wakującego biskupstwa szły na rzecz Króla - Oparł się temu Tomasz Beket Arcybp Kanterb. (Tu także nadmienić należy że ś. Tomasz pochodził z dawnych Anglo-Saxonów) i rozkazy Króla do Alexandra III Pap. To nieporozumienie trwało lat kilka - wreszcie król w uniesieniu raz wyrzekł: „tyle liczę przyjaciół, a nikt się za mnie nie zemści!" Natychmiast udało się kilku do stolicy Arcybpstwa zabili Arcybpa u ołtarza.

Papież Alexan. III rzucił klątwę dopóki na naród angielski dopóki zabójcy Arcybpa ukarani nie zostaną, a Arcybpa w poczet ŚŚ. policzono. Henryk II przysięgą wobec Biskupów że powiedział słowa swoje nie myślał każąc zabijać Bpa - pomimo to musiał odbyć pielgrzymkę do grobu świętego Męczennika i tam przy śpiewie „Miserere" 80 kapłanów kolejno uderzało króla dyscypliną 4 razy po ramieniu. Tą pokutą król pogodził się z duchowieństwem i naród od pokuty uwolnił. (Potem Henryk VIII kazał spalić relikwie ś. Tomasza na to).

Co do 2º Zawojowanie Irlandyi. Irlandya ani przez Rzymian ani przez ludy Germańskie podbita nie była. Dzieliła się na 5 niezależnych od siebie królestw a nieustanne między niemi kłótnie ułatwiły Henrykowi II podbicie tej wyspy - i w r. 1172 znaczną jej część opanował - a resztę podbili jego następcy. -

Po śmierci Henryka II, ponieważ
najstarszy syn tegoż umarł jeszcze
przed ojcem bezpotomnie, przeto
wstąpił na tron Ryszard Lwie Serce
w r. 1189. i odznaczył się on w trze-
ciej wojnie krzyżowej. Po zawar-
ciu pokoju z Saladynem Sułt. Egiptu
gdy wracał do kraju wpadł
Leopolda Margrabiego Austrji. który go sprzedał
w ręce Henrykowi VI Cesarza
Niemieckiego, ~~gdzie~~ u którego przesie-
dział w więzieniu 18 mcy - w
zamku niedaleko od Wied.
Anglicy wykupili go i po
powrocie do kraju panował lat
jeszcze 5. Jeden z wasalów jego
r. 1199 przywłaszczył sobie wielki
skarb odkryty przez wieśniaka na je-
go polu. Ryszard chciał zabrać ten
skarb na mocy praw feu-
dalnych - Wasal oddać nie
chciał - Ryszard więc obległ
zamek Chalus, gdzie skarb został
ukryty, lecz podczas oblężenia
strzałą ugodzony życie zakończył.
Po śmierci Ryszarda bezdzietnego
syn jego Artur miał prawo
do tronu - lecz był jeszcze
dzieciątkiem i pod opieką
matki swej Konstancyi w Nor-
mandyi był. Jan bez Ziemi
jego stryj
zagarnął więc tron korzysta-
jąc z jego małoletności - Filip Au-
gust król Franc. którego Artur był
wasalem, namówił Artura do do-
chodzenia praw swych do tronu przy-
rzekając pomoc - ale się z nią spóźnił -
a Jan bez Ziemi zwyciężonego Artura do więzienia
wtrącił gdzie zdradną ręką miał mu
oczy wypalić - ale gdy ten mi-
mo to ~~Jan~~ żył jeszcze, wyrzu-
cił go oknem z wieży i zabił.
Konstancja wtedy zaskar-
żyła Jana przed Filipem Au-
gustem jako jego suwerenem.
Filip wezwał Jana przed
sąd parów jako swego wa-
salla - ale Jan nie stanął
Sąd więc parów dał prawo
Filipowi zająć jego ziemie
orężem - Filip więc posłał
wojska swe do Norman-
dyi, która nienawidząc
Jana chętnie się Filipo-
wi poddała - została się
tylko Gaskonja przy Anglikach.

Okrutne i samowolne rządy
nikczemnego Jana-bez-Ziemi
wywołały niechęć ogólną i po-
wstanie Baronów. Ci udali się
do Papieża Innocentego III, aby ze-
zwolił na złożenie Jana z tronu.
Że zaś Jan obraził i duchowień-
stwo, Papież zgodził się na to i tron
oddał Filipowi Augustowi Kr. Fran.
który już gotował się wkroczyć do Anglii
gdy Jan widząc że orężem nic
zrobi nie baronom pogodził
się z niemi i podpisał im pew-
nien przywilej Wielka Karta
(Magna charta) zwane r. 1215 — ta kar-
ta podpisaną została przez króla i baro-
nów na wyspie Runimed na Tamizie.
(Podpisów baronów na tej kar-
cie jest 36 — ale tylko 3 są włas-
noręczne podpisy — inne zaś
krzyżykami). Na mocy tej kar-
ty Baron tylko przez sąd parów mógł
być więziony lub dóbr pozbawiony
a jeśliby król choć jeden punkt
jej przekroczył, baronowie wolni
byli od posłuszeństwa i przysię-
gi wierności. W rok po ogłosze-
niu Wielkiej Karty Jan bez Zie-
mi nie mając się za związanym naruszył ją
a lud i Baronowie powtórny
bunt jako niemu podnieśli. Jan
musiał z kraju uchodzić i umarł
w nieszczęściu r. 1216.

Henryk III syn jego, przysię-
gał na to prawo i Anglja wró-
ciła do posłuszeństwa. Choć długo panował
jednak nic ważnego nie zawiera-
ją dzieje jego panowania.

Parlament.

Od najdawniejszych czasów Kró-
lowie Angielscy mieli zwyczaj
wzywania do rady pewną licz-
bę Baronów t.j. wasallów tak
świeckich jak duchownych, którzy bezpośrednio od króla trzymali lenności;
[illegible] się Lordami. Lecz wzywa-
nia te zależały od woli króla.
I dopiero Wielka Charta za-
broniła królowi nakładać
podatki bez zezwolenia rady z lor-
dów. Za panowania Henryka III
prócz Baronów wzywano jeszcze
deputowanych od szlachty i z wszystkich miast.
Ci deputowani zasiadali w innej
izbie aniżeli lordowie.
I to była Izba niższa, a
gdzie lordowie zasiadali
była Izba wyższa. Obie
zaś Izby stanowią parlament.
Parlament więc wobraża cały
naród Angielski — co Parlament
uchwali to Anglikanom obowiązuje.

Po Henryku III † 1272 r. wstąpił na tron Edward I syn jego pamiętny przez podbicie Wallii. Kraj ten był niezawisłym aż do Edwarda I. Od X w. dzieje Wallii przedstawiają ciągłe wewnętrzne wojny między naczelnikami które nie pozwoliły im utrwalić swej potęgi. Wszcze Henryk II zmusił książąt wallijskich do hołdu. Bardowie mieli tam wpływ, oni stanowili narodowość Wallii. (Około r. 1079 wprowadzono tu rozmaite instrumenta muzyczne z Irlandii.) Po przyłączeniu Wallii do Anglii bardowie byli prześladowani, a nawet jeszcze w. XV trwała między Anglją i Wallją nienawiść tak dalece że zabroniono anglikom zawierać ślub z wallijkami i przeciwnie mieszkańcami Wallii. Wojna między Wallją i Edwardem I trwała lat kilka — nareszcie Wallja uledz musiała przemocy Edwarda I. Właśnie w tej epoce żona Edwarda I, która z mężem znajdowała się w Wallii urodziła tam syna, któremu nadano imię Edward II. Edward I wyszukował baronów podbitego księstwa, którzy chcieli mieć księcia urodzonego w ich kraju i nieumiejącego po angielsku — dał im go za księcia. Odtąd każdy następca tronu angielskiego nazywa się Księciem Wallii.

11. Z dynastji saxońskiej było 3ch Edwardów. Teraz historycy angielscy na nowo liczą z królów od podbicia Anglii przez Normandów. Ztąd pochodzi że Edward który wstąpił na tron 1272 r. jest Edwardem I. Syn jego Edward II [illegible]. — Edwarda II panowanie przedstawia ciągłe pasmo wewnętrznych niepokojów. Żona jego Izabella córka Filipa Pięknego uknuła spisek na męża z Rogerem Mortymerem i skłoniła parlament do pozbawienia męża jej tronu. Małoletni syn jego Edward został ogłoszony królem pod opieką matki i Mortymera. Stary zaś król mieszkał pod ścisłą strażą. Królowa lękając się aby Parlament nie przywrócił męża do tronu kazała go zabić przez najętych zbrodniarzy r. 1327.

Edward III stawszy się peł-
noletnim r. 1330 przestrzeżony
od nieprzyjaciół Mortymera, jaką
śmierć poniósł ojciec jego - ka-
zał Mortymera ująć i po ba-
daniu skazał na śmierć a Matkę
na zamknięcie w Klasztorze,
gdzie 25. lat przesiedziała.
Edward III był najznakomitszy
z dynastyi Plantagenetów roz-
począł - 100 letnią wojnę o
posiadanie Tronu Francuz-
kiego po wygaśnięciu li-
nii Kapetów prostej na
synach Filipa IV Pięknego.
Pamiętniejsze wypadki tej woj-
ny za Edwarda III były:
1. Bitwa pod Crecy w Pikardyi wy-
grana przez Anglików A. 1346.
2.o Wzięcie Calais 1347 3. Bitwa przy
Poitiers 1356 wygrana przez księcia Czar-
nego. 4.o Pokoj w Bretigny 1369 na lat 10.
Podczas oblężenia Calais mięs-
kańcy podżegający powodzy od
Krola Francuzkiego mężny
stawiali Anglikom opór - ale
widząc się bardzo ściśnionymi
wysłali do Edwarda III poselstwo chcąc pod-
dać mu się - z początku Edward
który przysiągł że żadnemu mięs-
kańcowi nie przebaczy, trwał
w swem postanowieniu - potem
zaś obiecał przebaczyć, jeżeli
6 mieszkańców boso w śmiertelnych koszulach
z powrozem na szyi przy-
dą, oddadzą mu klucze od
miasta ~~i b z nich~~ oddadzą
się na śmierć dobrowolnie. Znalazł
się naprzód Eustachy de St. Pierre
który ofiarował się oddać w ręce
Krola Angielskiego. Za nim poszli 2
rodzeni bracia jego - i jeden brat stry-
jeczny, do których przystali 2 cnotliwi
obywatele. Gdy stanęli przed królem, ten nie-
[illegible] oddać ich oprawcom.
Już byli na miejscu kary
gdy syn Królewski Edward ks.
Czarny i żona Krola Filipina
rzucili się do nóg króla błagając
~~zaofiarawszy~~ ~~[illegible]~~ Edward III im daro-
wał życie. Zakazał u-
żywać języka francuz-
kiego w Anglii.

Edward III ustanowił order Podwiązki; który ma 24 kawalerów, a 25tym jest król lub królowa panująca. Daje się za wielkie zasługi. Jest to wstążka z błękitnego aksamitu mająca rąbek złoty z napisem w środku Honny soit qui mal y pense. Mężczyźni noszą pod kolanem a kobiety u lewego łokcia (?)

Syn Edwarda III Edward Czarny umarł przed ojcem zostawując syna Ryszarda. Potem po Edwardzie III r. 1377 wstąpił na tron wnuk jego Ryszard II.

Niedołężne jego rządy sprowadziły zaburzenia. Brat jego stryjeczny Lancaster Henryk, sprężystego charakteru bogaty, zjednał sobie miłość powszechną, a stał się ~~tem~~ nienawistnym Ryszardowi. Raz Henryk Lancaster zaniósł skargę przed Ryszardem II na lorda Norfolka że nieprzystojnie mówił w jego obecności o królu. Norfolk zadał kłamstwo i postanowił odbyć pojedynek sądowy. Gdy ~~się~~ zaś już przeciwnicy stanęli w szranki: król, który oddawna się lękał Henryka, przysłał wyrok skazujący księcia Norfolk na utratę dóbr i wieczne wygnanie a Henryka Lancaster na 4letnią nieobecność ~~z~~ w kraju. Wyrok ten zdziwił wszystkich. Henryk udał się do Francyi potem do Prus, z Krzyżakami napadał na Litwę i oblegał zamek Wileński: za powrotem do ~~Francyi~~ Anglii dowiedział się o śmierci swego Ojca, którego wielkie dobra kazał Ryszard II zabrać na rzecz skarbu.

~~d. XVIII d. 1860 r~~ Tymczasem ucisk (?) ani Irlandczycy zbuntowali się. Ryszard poszedł ich uskromić. Z tej nieobecności króla skorzystał Henryk Lankaster wezwany przez nieprzyjaciół króla wylądował z 60 żołnierzami na brzegi Anglii, gdzie w krótce urósł się na czele 60,000. Ryszard przez 3 tygodnie nie wiedział o tej rewolucyi bo wiatry przerwały stosunki z Irlandyą. Nakoniec gdy wrócił z 20,000 żołnierzy do Anglii, 14,000 przeszło na stronę Henryka a on zdał się na łaskę jego i złożył koronę z namowy Henryka. Parlament przyjął to i obwołał tego ostatniego królem ~~w~~ w r. 1399 pod im. Henryka IV. W skutku tej rewolucyi zakończył się szereg królów z familii w prostej linii i korona angielska przeszła na linię boczną, idącą ~~od Edwarda III~~ trzeciego syna Edwarda III

O. XVIII d. 13/12 1860.

Dom Lankasterski

z którego pierwszym królem był
Henryk IV który lękając się
aby Ryszard II nie powodował
się z więzienia i nie objął tronu
gładem go umorzył. Ale
korona po jego śmierci na-
leżała się drugiej linii idącej od
Lyonela Ks. Klarencyi drugiego sy-
na Edwarda III (Roger 1399.
z której były dwoje dzieci
Edmund i Anna w dziecin-
nym wieku Oboje wtrąceni do więzie-
nia, gdzie Edmund umarł, a Anna wypuszczona
wyszła za Ryszarda Księcia Or-
ku, z tąd familia ta na mocy tego
małżeństwa nabyła praw do tro-
nu Angielskiego. Dalsze rządy Hen-
ryka IV nic ważnego nie przedstawia-
ją. Ostatnie dni jego były zachmurzone
swawolnem życiem jego syna Henryka V.

Henryk V po koronacyi r. 1413 oświad-
czył swym towarzyszom że zmienia
swe obyczaje - i że jeżeli
oni chcą przy nim pozostać
muszą to samo uczynić. Ta obiet-
nica, której później dotrzymał,
natchnęła serca wszystkich słodką na-
dzieją. Henryk V rządził tylko 9 lat. - korzy-
stając z zaburzeń we Francyi Arma-
niaków z Burgundczykami, wznowił pre-
tensye do tronu Francuzkiego - wtargnął do Pikardyi
odniósł świetne zwycięstwo pod Azin-
court r. 1415. gdzie poległo 10,000 Fran-
cuzów, a 10,000 dostało się do niewoli
po czem Francuzi nie mo-
gąc mu się oprzeć odda-
li mu tron z ręką Kata-
rzyny, córki Karola VI. Od tąd (1420)
aż do 1435 r. Francya zostawała
pod panowaniem Anglików.

Henryk VI (od 1422 r.) w 10 mcu życia
dostał dwie korony: fran. i angiel.
Utracił obie po dojściu
do pełnoletności. Dwaj Stry-
jowie jego Xiąże Bedford i Glocester
rządzili za niego - pierwszy Fran-
cyą drugi Anglią. Henryk VI tak
tępej był głowy że nawet
czytać nie mógł się nauczyć.
Ta słabość umysłowa potem prze-
szła w pomieszanie zmysłów częste.
Francya po 15 latach woj-
ny zrzuciła nakoniec jarzmo
angielskie r. 1435 w tym samym roku
śmierci Bedforda. Henryk VI
przeniósł się do Anglii gdzie pa-
nował spokojnie i dał narada

księcia Glocester. Lecz gdy ten
r. 1447 umarł. Król zaczął
częściej doświadczać skutków
swej słabości. W chwilach takowej
jego choroby brała ster rządu jego
żona Małgorzata d'Anjou, cór-
ka Renata Króla Neapolu, nie-
wiasta o tyle godna korony o ile
jej mąż był niegodny.

Lecz że po śmierci stryjów kró-
lewskich krewnym najbliż-
szym Henryka VI był Ryszard (II)
z linii Yorkskiej, książę ten
dumny i chciwy panowania, nie
mógł znieść, aby państwem rządzi-
ła kobieta, a nie raz on
który najbliższe miał pra-
wo przez związki krwi. Do te-
go zaszczytu takoż przez za-
wiść ganił rządy królowej i sta-
rał się nakłonić króla, aby pod-
czas swej choroby powierzył mu opie-
kę nad krajem. Stąd przyszło do o-
twartej wojny między Małgorzatą i Ryszar-
dem, zmusił i w skutku na koniec Ryszard
Króla do usunięcia żony od rzą-
du i zastąpił jej miejsce pod
tytułem Protektora Królestwa.
To dało powód do woj-
ny Róż tak zwanej od herbu
Yorkskiego (róża biała) i Lankastru (czerwona)
dwóch domów, która
ciągnęła się od 1452 do 1485 r.
W tym przeciągu czasu zaszło 12 bitew
wielkich, zginęło 80 książąt z obu domów
i więcej niż milion wojska.
Zakończyła się zagładą obu domów.
Na początku tej wojny
Ryszard miał na celu
usunąć Królową od rzą-
du ale Małgorzata nie
mogąc znieść swego poniżenia
przemocą wypędziła Ryszarda
z Londynu. Nie długo potem ksią-
żę Yorkski odniósł zwycięstwo, poj-
mał Henryka VI w r. 1460 i wy-
stąpił z prawami do tronu Angli-
których nabył przez swą matkę
Annę Mortymer ostatnią księż-
niczkę pochodzącą od Lyonella
drugiego syna Edwarda III, a
zatem mającą bliższe prawo do
tronu niż dom Lankasterski

idący od trzeciego syna tegoż Edwar-
da III. Na mocy przeto tych preten-
syj, tudzież korzystając ze zwy-
cięztwa, Ryszard wymógł na
słabym królu Henryku VI
uznanie siebie za dziedzica
tronu Angielskiego, z wyłączeniem
nawet rodzonego syna Edwarda Ks. Wallii.
Małgorzata stanęła w obronie
praw męża i syna i odniosła
r. 1460 zwycięztwo, w którym Ry-
szard zginął. Jednak syn jego Ed-
ward dalej wojnę prowadził i w
roku 1461 zasiadł na tronie
pod imieniem Edwarda IV
i tym sposobem rozpoczął
familię Yorkską.

Familija Yorkska.

Przez lata 1461 do 1471 los wojny
rozmaicie się ważył.
Małgorzata z pomocą ~~...~~
wojska zaciągnionego we Fran-
cyi niepokoiła Edwarda IV. Na końcu
r. 1471 przegrała walną bitwę.
Na placu bitwy zemdlała ~~przegrała~~
i do niewoli dostała się.
Syn jej 17letni stawiony przed
Edwardem IV i zapytany jak się ośmie-
lił najeżdżać Anglię? Przyszedłem
powiedział domagać się praw moich
i pomścić krzywdę mi uczynioną. Na
te słowa przez braci królewskich zabity
został wobec króla, i ojciec jego trzymany
w wieży Londyńskiej dotąd także zabity został.
Małgorzata zaś więziona
przez 4 lata i wykupił
Ludwik XI (za 50000 talarów)
jej krewny
Dalszy ciąg rządów Edwarda
IV. przedstawia okrucieństwa
i anarchię w Anglii sprawione
przez wojnę dwóch róż. Prawie
wszystkie książęta domu Lan-
kasterskiego zostali wytępieni. Je-
den Henryk Tudor potla-
[illegible] uniknął zemsty Edwarda IV
i uciekł do Bretanii
Edward IV ~~ał~~ zabił nawet ro-
dzonego brata swego Księcia
Klarencyi, bojąc się, aby ten
jego dzieci nie usunął od tro-
nu. W tym celu obwinił go
przed parlamentem jakoby
knuł spisek na wydarcie mu

tronu. Parlament ślepe narzę-
dzie woli królewskiej uznał win-
nym księcia Klarencyi, któremu
Król za całą łaskę zostawił
wybór rodzaju śmierci. Ten mówią że żą-
dał aby go w beczce wina Mal-
mazyi utopiono.

Edward IV umierając zosta-
wił Edwarda (V), Ryszarda i Elżbietę ma-
łoletnich jeszcze pod opieką brata swego Ryszarda
księcia Glocester którego na-
pozór łagodny charakter nie wzbudzał podej-
rzenia żadnego w nim.
Ryszard wkrótce zaś sposobu ogłosze-
nia królem zamknął synow-
ców swych w Londyńskiej wieży - gdzie
po 2 tygodniach śmierć im zada-
kazał, i sam wstąpił na tron pod im. Ry-
szarda III tylko 3 lata
panował okrutnie od 1483 do 1485.
Henryk Tudor korzystając
z niechęci powszechnego prze-
ciw Ryszardowi III, wspierany przez
Karola VIII Kr. Franc. ukazał się w An-
glii. Ryszard III opuszczony od swo-
ich w bitwie z Tudorem pod Bosworth poległ 1485.
Zwycięzca Henryk Tudor
został obwołany zaraz
królem pod imieniem
Henryka VII

Rzut oka na państwo Angielskie od początku aż do Tudorów.

Na oświatę Saxonów kaznodzie-
je w Anglii nie jedna okolicz-
ność wpłynęła. Weszli
oni w ścisłe stosunki z ludem
bretońskim, który ich znacz-
nie oświatą przewyższał.
Chociaż bowiem Bretonów (cf. ark 22 str 94)
wielu opuściło kraj, jednak
wielu się zostało - kraj
był spustoszony wprawdzie
przez wojnę, ale Saxonowie samiście
wpływom wyższej oświaty podać mu-
sieli, skoro chcieli używać owoców swych
podbojów. Z ludami, które ich otaczały
łodać się musieli w nieprzyjazne stosun-
ki, a że wyspa składała się z 4 królestw
oddzielnych, musiała się między niemi
zapalić się nieustanna
wojna, która je w osła-
bieniu utrzymywała. To dało
sposobność Duńczykom
do podbicia Anglii (1). Kró-
lestwa owe 4 połączył
w jedno podwładne Egbert - zostawiwszy
im swych naczelników, którzy

(1) Xtstwo zaszczepione między Anglosaxonami około r. 597 rozwijało zarody wyższej oświaty i stosunków towarzyskich, które się szybko rozwinęły. Bo między drobnemi państwami, na które dzieliła się wyspa, zgody nie było - jedne drugie podbijały.

włoskiwie mowiąc, w których tyl-
ko byli z nimi stosunkach. Norman-
dowie coraz częściej poczęli napa-
dać Anglję pod królami niedołęż-
nemi; a Skandynawja wspierała
ich ciągle nowemi posiłkami łu-
pu szukającemi.
Alfred Wielki wyswobodził
i zasłonił ojczyznę od barbarzyń-
ców – on był tylko zdolnym do dźwi-
gania berła w tak trudnych okolicz-
nościach. Nadaremnie chciał przez
umowy utrzymać spokojność;
Duńczycy szydzili z umów
i przysiąg – jedynym zabezpiecze-
niem przeciw nim była silna flota.
Alfred zbudował okręty i obsadził je
rozbójnikami morskimi. Całe
Anglosaskie państwo było
rozwiązane – sam Alfred ukry-
wać się musiał dla ocalenia życia

a gdy nadeszła przyjazna oko-
liczność wpadł na Duńczy-
ków, pokonał ich króla, który przy-
rzekł przyjąć chrzest, i pod tym tyl-
ko warunkiem Duńczykom w An-
glii pobyt dozwolonym został w Ost-
Anglii. Ale po śm. Alfreda na nowo
Duńczycy zaczęli się zgromadzać w kra-
ju i musiano pozwolić na uciążliwe daniny.
Wielki [illegible] go-
tował się dla Duńczyków na wys-
pie, ale Swenon po 11 la-
tach wojny opanował cały kraj.
Panowanie Duńskie było nader
uciążliwe dla Anglo-Saxonów –
zdawało się teraz że te ludy
zespoićby się powinny – ale
Duńczycy uważali Anglję
za kraj podbity – znacz-
niejszych Saxonów – wygnali
z kraju lub wytępili. – Kształt
rządu Anglo-Saxońskiego był
zupełnie Germański – królowie
byli wybierani z królewskiego
rodu – i prawa ich były w wie-
lu względach ograniczone. Sto-
sunki lenne musiały się sa-
me z siebie rozwinąć – albo-
wiem Saxonowie byli zdobyw-
cami, a nie było wcale innego
sposobu jakimby kraj po-
siadać mogli. Prawa obywa-
telskie zależały od pewnej licz-
by posiadłości ziemskiej –

Obowiązku wojennego, od budowania mostów i warowni nikt nie był wyłączonym.

Lud dzielił się na szlachtę, wolnych i niewolnych. Ostatni mogli nabyć prawa drugich. Zgromadzenie mędrych składało się z duchownych i szlachty. Do niego mógł należeć ten tylko kto posiadał 45 t manso ziemi. Zgromadzenie to zwoływane było pospolicie w czasie wielkich uroczystości; sądziło zarazem sprawy między szlachtą.
Pierwsze prawa ogłoszone były przez króla Kentu Etelberta r. 616. które od innych królów potem powiększone zostały.
Inne też państwa wydały swe prawa ustawiczne. Szczególniej uzupełnione i pomnożone były zachodnio-saxońskie prawa króla Ina r. 696. Zostały one wznowione i powiększone przez Alfreda, Edwarda. Kanut król duński zatrzymał
Ułożone były w dawnym języku ludowym. Prawa łacińskie Edwarda Wyznawcy są zbieraniną późniejszą. Przyczyną umiejętnej oświaty było używanie mowy krajowej do piśmiennego użytku. Aldhelm, Beda i Alcuin etc. pobożnych mężów wiele się przyczyniło krajowi; ale w następnych smutnych czasach nauki upadły. Alfred dał im nowe życie — sam tłumaczył dzieła sławne i pożyteczne na język ojczysty. Londyn był głównem miejscem handlowem już w VII w. i znakomitem miejscem, lubo Anglo-Saxonowie zewnętrznego handlu nie prowadzili — Poezya Anglo-Saxońska znalazła wielu zwolenników. Godny jest uwagi szczególniej poemat bohaterski o królach północnych. Rozgrzewający ~~dotad~~ ~~na~~ ~~wschodzie~~ Beowolf i Hyglaka. Już od VII w. zaginęły dzieła te w Anglii.

Kiedy Anglja przeszła pod Wilhel-
ma Zdobywcę (1066 r) mieszkańcy
jej doznali wielkich ucisków zo-
krucieństwo. Towarzysze Wilhelma
domagali się nagrody za swe
usługi - musiał zatem pomię-
dzy nich podzielić hrabstwa i baronje.
które wydarte były dawnym
właścicielom. On sam zatrzy-
mał sobie znakomite dobra ko-
ronne - Służebności lenne zosta-
ły teraz ściślej i surowiej określone
Duchowni nawet zostali zo-
bowiązani do powinności z dóbr ziemskich.
Prawa leśne były surowe.
W lasach królewskich pod utra-
tą wzroku niewolno było
polować - Wilhelm pozakła-
dał knieje myśliwskie - zamie-
niając w puszczę uprawną okolicę.
Głównym środkiem przez który
chciał utwierdzić się na tronie by-
ło osadzanie posad Normandami.
Zdawało się że to panowanie potarga dawne
stosunki i pociągnie za sobą nie-
ograniczoną władzę królewską - jed-
nak w gruncie rzeczy pozostały też
dawne Anglo Saxońskie - osoby tylko się zmie-
niły. Spory o następstwo tronu
podały sposobność baronom do uzys-
kania przywilejów i położyły
granice samowolności królów.
Henryk II starał się koniecznie
szlachtę osłabić - zmniejszył licz-
bę zamków i uwolnił od pilnowania ich
poddanych swych osoby. Przez niego
zaprowadzony był sąd przy-
[illegible] odstąpił [illegible]
po[illegible] urzędnia. Targnął się
nawet na przywileje du-
chownych - skąd pozstało
zabójstwo S. Tomasza. Dla
uwolnienia się od klątwy
musiał król spełnić karanie
[illegible] Duchowieństwa, które
wszystko odtąd łącznie z baro-
nami wielkie znaczenie, sta-
rając się o to aby każdy nowy
Król uznał w całości prawa du-
chowne i zachowanie ich swoim
słowem zaręczył. Nie wiadomo
czy u Anglo-Saxonów dozwolo-
ny był pojedynek jako środek
dowodu. Normandowie przy-
nieśli go z sobą aż do czasów
Królowej Elżbiety.
Magna charta (ob. arb. 24. str. 3) r. 1215

była zasadą wolności Angielskiej.
Nie była to konstytucya, według
sposobu rozumienia późniejszych
czasów, ale tylko umową, jaką
roztropniejsze ludy wieków śred-
nich mieć pragnęły wszędzie. Ztą
tem uważając z dzisiejszego stano-
wiska, zdaje się być niedokładny,
a jednak on jest przybytkiem wolności
Angielskiej. Duchowieństwo najszczuplejsze przyjęło składanie
dy otrzymało najliczniejsze
przywileje. Stosunki lenne by-
ły ściślej oznaczone. Nikt nie
mógł być sądzonym, lub więzio-
nym tylko przez równych sobie.
Miasta otrzymały potwierdzenie
praw swoich. Ustanowio-
no wagi i miary jednostajne.
Każdy nowy władzca musiał zaprzy-
sięgać tę ustawę, na przekraczających
była kara wyklęcia. Dwa razy
do roku była odczytywana w katedr. koście.
Miasta się podniosły i otrzy-
mały liczne przywileje. Już Ed-
ward III uznał że być godnemi
aby je zwoływać na sejm szcze-
gólniej dla pożyczków pieniężnych
których bardzo potrzebował
z tle w 1297 otrzymała dodatek
M. Charta że bez zezwolenia miast
podatków nakładać nie moż-
na. Powoli oddzielili się depu-
towani szlachty krajowej od pa-
rów i składali osobny stan, a po-
łączeni z deputowanymi od miast
poczęli tworzyć Izbę niższą.
Niedołężny Henryk III (ob. str. 94) był
bardzo ograniczony przez Par-
lament, a nawet pod Edwardem III
z powodu braku pieniędzy dla wojny
z Irlandyą, zwoływane były często parla-
menta. Stany przywłaszczały sobie co-
raz większe prawa, wymagały
powiększenia liczby ministrów, i
nalegały na króla aby nic bez
ich rady nie poczynał.
Królowie domu Lankaster
wątłe prawa mający
do tronu nie odważali się
bez zezwolenia parlamentu
wybierać podatków i tym spo-
sobem zasada ta przez samo
używanie tak się silnie wkorze-
niła, że nawet w dalszym prze-
ciągu czasu nie ważono się
jej przestępować.
Spory między domami York-
skim i Lankasterskim wystawiły
Anglię na najzgub-
niejsze wewnętrzne wstrząś-
nienia.

Dzieje Angielskie w ciągu tych rozruchów są smutnym przykładem zdziczenia, do jakiego chęć zemsty i inne namiętności prowadzą. Najzaciętsi [illegible] [illegible] pobijani lub na rozstępowaniu [illegible] zguba, była ta wojna dla oświaty, obyczajów i życia towarzyskiego. Lud zaś rozwiązał się i podzielił na stronnictwa.

Podbicie normandzkie zdawało się grozić dawnej mowie. Zwycięzcy chcieli język francuzki uczynić panującym — język Anglo-saxoński był wzbroniony, urzędowym językiem był francuzki. Prawa były w obcej mowie wydawane. Dzieci uczniowie szkół [illegible]. Urzędy wszystkie tylko Normandom oddawano przez długi czas. Szczęśliwe jednak dla języka narodowego zdarzyły się okoliczności, gdy oddzieloną została Normandja od Anglii. Dawna mowa tylko między ludem się zachowała, lubo pomięszana z francuzkim. Przez uczestnictwo stanu trzeciego w parlamencie wprowadzoną została mowa ojczysta do spraw publicznych. Od czasu wojen francuzkich za Edwarda III przez nienawiść język francuzki upadać zaczął. Utworzył się język Anglo-saxoński, który jednak w charakterze został germańskim. Utworzyła się poezya na gruncie dawnej Anglo-saxońskiej. Wolna jej miara (metr) zamieniła się na rymy francuzkie. Przełożone także zostały z francuzkiego poezye romantyczne trubadurów XIV w. Nowy język tak dalece był ukształcony, że mógł być użytym przez poetów. Duchowieństwu normandzkiemu należy się to Anglii ta sława, że rozszerzał nauki i umie-

jętności. Anglja była przytułkiem najznakomitszych rozumów uwielbianych i podziwianych w wiekach średnich. Lanfranc, Anzelm zasiadali na stolicy kantuaryjskiej; Jan Salisbury, Alexander Hales, Jan Duns Skotus, Wilhelm Occam, Walter, Burley byli filarami szkoły scholastycznej; byli to mężowie wielkiej myśli i zręczności dyalektycznej. Godny podziwienia umysł Rogera Bacona Franciszkana zapuszczał się w tajemnice matematyki, fizyki i poszukiwania jego dopiero późniejsze czasy sprawdziły.

Rolnictwo, żegluga, handel i przemysł były w Anglii bardzo zaniedbane. Skąd częste głody. Ołów, cyna, masło, skóry a osobliwie wełna były najznakomitszemi płodami wywozu. Handel Niemiec z Anglją dla rozbojów morskich nie rozwinął się. Rozboje morskie w ciągu wojen domowych były uważane za przemysł. Opaczna polityka handlowa królów angielskich przeszkadzała przez długi czas rozwijaniu się handlu angielskiego. Żydzi uważani byli za niewolników króla. Zasadą było, że nic dla siebie ale dla króla wszystko zarabia, jednakże przez lichwę nabyli wielkich bogactw a przez przekupstwo pozyskali opiekunów.

Pomimo ich prześladowania przez Ryszarda Lwie Serce, pozostali oni w Anglii aż do Edwarda III. Edward I zabronił im lichwy i wymagał aby się z pracy rąk utrzymywali [illegible] i obrzynać pieniędzy [illegible]. Edward III wypędził ich z Anglii i aż do czasów Kromwella Anglja od nich wolną była.

Po nieszczęsnych wojnach między domami Yorkskim i Lankasterskim Henryk VII Tudor osiadł na tronie Anglii, a przez zaślubienie Elżbiety Yorkskiej zjednoczył prawa do tronu obu tych domów.

Familja Tudorów

z których pierwszym był Henryk VII zwany przez Anglików Salomonem angielskim dla mądrych rządów. Miał 4 dzieci. Najstarsza córka Małgorzata wyszła za króla Szkockiego Jakoba IV. Skutkiem tego Małżeństwa familja Szkotów wstąpiła na tron angli na początku XVII w. Marya czwarte jego dziecko była babką nieszczęśliwej Joanny Grey. Henryk VII ożenił starszego swego syna Artura z Katarzyną córką Ferdynanda V Katolickiego, i gdy Artur w kilka miesięcy po ślubie umarł, ojciec jego z natury skąpy, aby nie zwracać posagu 200,000 dukatów wynoszącego, namówił drugiego swego syna Henryka (VIII) do ożenienia się nawet wbrew skłonności z wdową po bracie. Książę ten nastąpił po ojcu pod imieniem Henryka VIII.

P. XIX d. 14/12 1860.

Henryk VIII wstąpił na tron w 18 r. życia — niestały, okrutny, namiętny — zdał ciężar rządów na faworyta swego Wolseya, który z najniższej klassy ludzi wyniósł się na godność Kanclerza Państwa i Kardynała. W tej właśnie epoce Luteranizm zaczął się rozszerzać w Niemczech. Henryk VIII napisał książkę, w której zbijał naukę Lutra i tę książkę poświęcił Papieżowi Leonowi X, który mu nadał za to tytuł obrońcy wiary.

Ale nie długo tenże obrońca wiary stał się jej ~~i Papieża~~ głównym nieprzyjacielem, a to ~~z~~ tej przyczyny: We 20 lat po ożenieniu się z Katarzyną Arragonką, z której miał jedyną córkę „Maryę" obrzydziwszy ~~potem~~ sobie pożycie z tą kobietą, prosił Klemensa VII o rozwód; na który tenże nie chcąc obrazić Karola V, siostrzeńca Katarzyny, zezwolić nie chciał, czego nawet słuszność wymagała, kiedy Król przez 20 lat żył spokojnie z żoną. Obrażony tem Henryk r. 1530 odłączył się od Kościoła, utworzywszy nową religię, mieszaninę katolicyzmu i ~~ka~~ Luteranizmu. Usunął władzę Papieża — sam się uczynił głową nowego Kościoła, poznosił klasztory, ~~wizerunki~~ cześć obrazów, niektóre obrzędy i rozkazał odprawiać nabożeństwo w języku narodowym — jednak zachował hierarchię katolickiego Kościoła.

Za rzeczą, że nie było powodu prawnego do rozwodu

Henryk VIII po oderwaniu się od Kościoła opuściwszy Katarzynę ożenił się z Anną Boleyn, która była dawniej w usługach Katarzyny, po 4 letniem pożyciu miał córkę Elżbietę — Lecz chcąc ~~kas~~ wejść w nowe związki, słusznie czy niesłusznie oskarżył ją o cu-

dziedzictwo i skazał na śmierć. Po-
czem wszedł w związki małżeńskie
po raz 3ci z Joanną Seymour
która umarła po roku wydając
na świat syna Edwarda (VI).

4ta żona Henryka była
Niemka Anna Księżniczka Kliwii
którą po kilku miesiącach oddalił od sie-
bie nie mogąc jej ścierpieć dla
zbytniej szpetności, nazywa-
jąc ją szkapą flamandzką. Wkrót-
ce zawarł potem związki z An-
gielką Katarzyną Howard. Ta w [illegible]
poszła pod miecz kata
oskarżona o niewierność. W koń-
cu ożenił się z wdową Katarzyną Parr.
Ta przeżyła małżonka swego.
Henryk kazał zniszczyć
grób ś. Tomasza Kantua-
ryjskiego. Zapozwawszy
go przed sąd naprzód,
a gdy się nie stawił wydał nań wyrok,
relikwie spalił i skarby zabrał.
Henryk VIII miał dzieci Ma-
ryę, katoliczkę, Elżbietę
i Edwarda, które były
wiary ojca. Edwarda wy-
znaczył następcą po sobie
a po nim jeśliby umarł bezdzietnie
miała posiąść tron Marya a po
niej Elżbieta.
Edward VI wstąpił na tron w 16
roku życia pod opieką wuja Księcia
Somerset, po śmierci którego r. 1552 zdał rządy
na Jana Dudley księcia Nor-
thumberlandu. Edward VI rozkrzewiał
gorliwie Kalwinizm bo od wy-
jątku był w nim wychowa-
nym. Książę Northumberland za-
uważywszy że Edward jako
suchotnik umrze nie dłu-
go, chciał zapewnić sobie nadal
wpływ do rządu. W tym celu
nieraz wymownie kreślił przed Królem
smutny los jakiemu u-
legnie Kalwinizm we Anglii, gdy-
by tron przeszedł po jego śmier-
ci na Maryę córkę Henry-
ka VIII katoliczkę – i aby temu
zapobiedz poradził Edwardowi
uchylić testament Henryka
VIII, a wyznaczyć po sobie na
następczynię 17-letnią siostrze-

nięcę swoją Joannę Grey kalwinkę. Ta księżniczka pochodziła wprawdzie z familii Tudorów od Maryi zmarłej córki Henryka VII ale żadnych praw do tronu nie miała. Chory Edward bez porady Parlamentu zniszczył testament ojca i przekazał tron Joannie Grey. Jan Dudley ożenił z tą księżniczką nie wiedzącą o testamencie Edwarda VI, syna swego Gilforda, spodziewając się sam panować pod imieniem tej pary. Wkrótce Edward VI umarł. Dudley zaś uwiadomił Parlament, że wolą zmarłego króla w miejsce Maryi Tudor Joanna Grey do tronu powołaną została. Chociaż zasługiwała Joanna na tron, ale nienawiść ku Dudleyowi i nieprawność tego wyboru sprawiły że interes Joanny Grey mało znalazł stronników. Tymczasem Marya Tudor dowiedziawszy się o śmierci swego brata i nominacyi Joanny Grej udała się do Londynu z przyjaciołmi stoczyła bitwę, wzięła Jana Dudley i jego syna do niewoli, skazała ich na śmierć a Joannę Grey wsadziła do więzienia. Marya Tudor przywróciła uroczyście wiarę katolicką ale przez surową reakcyę i srogie prześladowanie kalwinistów oburzyła ich na siebie. Ci uknuli spisek chcąc koronę odebrać Maryi Tudor a oddać Joannie Grey. Spisek odkryto Marya ~~tak~~ skazała Joan. Grey na śmierć którą poniosła w siedemnastym roku życia. Marya pojęła za męża syna Karola V. ces. Filipa II Króla Hiszpańskiego. Ten król wdawszy się w wojnę z Francyą wciągnął do niej i swą żonę. Podczas tej wojny Anglia utraciła ostatnią swą posiadłość na stałym lądzie Europy, port Calais. Tę utratę uczuła królowa tak boleśnie że umarła z udręczenia r. 1558.

Elżbieta Tudor

nastąpiła po śmierci Maryi
na mocy testamentu Henryka VIII.

Za jej panowania religja Prote-
stancka uznana, została
za panującą, z zachowa-
niem obrządku prałatów ~~Epple~~ Epi-
skopalna się zowie ta wia-
ra. – W tym czasie Szko-
cya stała się Kalwińska
~~krysto-~~ ztąd ich religja jest purytańska;
Elżbieta pomagała Hugonotom
Francuzkim, a mianowicie Henry-
kowi (IV) Bourbon przeciw Katoli-
kom – i Kalwinom Hollandzkim,
przeciwko Filipowi II królowi Hiszp.
~~[illegible]~~ skutkiem tej pomocy pro-
wincye północne Niderlandów i wybi-
ły się z pod panowania Hisz-
panów i utworzyły Rzplitą
Hollenderską.

Filip II za to wytężył przeciw
Anglii swe siły, utworzył
armadę, flotę niezwyciężoną; r. 1558, ale gdy do ~~[illegible]~~ La Manche weszła ta flota,
8 statków Angielskich w nocy
wcisnęło się między nią – i pod-
paliło – a wiatr zniszczył zupeł-
nie ~~[illegible]~~ ją;
Pod koniec XVI w. angielscy
żeglarze kosztem rządu odby-
wali podróże do Ameryki. Sław-
ny Drake za przykładem Magiel-
lana opłynął świat. – Raleigh
odkrył Wirginię – tenże wpro-
wadził zwyczaj palenia
tytoniu do Europy, którego się
nauczył u dzikich mieszkańców.
Wielu znakomitych pisarzy uświetniło pano-
wanie Elżbiety: Spenser – Szekspir –
Bakon Werulamski – lecz
Elżbieta splamiła pamięć swe-
go imienia śmiercią Ma-
ryi Stuart – która była cór-
ką Jakoba V króla szkocyi;
Ta w niemowlęctwie r. 1542 po śmier-
ci ojca zostawszy królową
pod opieką swej matki
wysłaną była na dwór Henryka II
króla Francyi gdzie zaślubiła
syna jego Franciszka II,
po którego śmierci wróciła do Szkocyi;

i tam poszła za swego krewnego
Henryka Darnleja - człowieka
pięknej postaci lecz nie obyczajów.
Marya była katoliczką - naród
zaś szkocki kalwińskim i wytę-
piał z wściekłością ślady katolicyzmu.
Marya z boleścią patrzała na
prześladowanie katolików którym po-
mocy dać nie mogła - Taki
niepokój w narodzie i w panują-
cym wywarła nieszczęśliwy wpływ
na losy Maryi. Piękność jej przy-
niosły nikczemny w oczach Purytanów
przedewszystkiem jej zbrodnią, że była kato-
liczką.
Tymczasem mąż jej Darnlej pi-
janica i ~~[illegible]~~ Gracz, z którym
nie mieszkała śmiertelnie
zachorował - Lekarze przenie-
śli go do domu wiejskiego - i gdy
już wracał do zdrowia, dom
wraz z nim spalili.
Głos Purytanów przypisywał
Maryi tę śmierć - Sama
też podwoiła podejrzenie
wyszedłszy za mąż po kilku ty-
godniach za swego poddanego hra-
biego Botwela - Tym postępkiem
uzbroiła pko sobie baro-
nów, którzy ją zmusili do
złożenia korony na rzecz
jej syna Jakoba VI r. 1568.
Marya wtedy udała się do
swej krewnej Elżbiety do An-
glii; ale że była jedyną
dziedziczką korony Anglii
w razie śmierci Elżbiety
stąd katolicy niecierpli-
wie ~~[illegible]~~ śmierci Elżbiety oczekiwa-
li, aby się uwolnić od jej ucisku
i Elżbieta lękając się, aby obec-
ność Maryi nie stała się powo-
dem do buntu - trzymała ją
ściśle w rozmaitych więzieniach
przez lat 18 - nareszcie osadziła ją w Fotheringay.
Przyjaciele Maryi ~~[illegible]~~ usiło-
kusili się, aby ją uwol-
nić z rąk Elżbiety - ale to
się nie udawało - owszem
podwoiło to czujność El-
żbiety - Niedługo powstał
spisek na życie Elżbiety ~~Ba-
bington~~ pod przewodnictwem
barona Babington, do które-
go bez żadnych dowodów wplą-
tano Królowę szkocką - i to
posłużyło za pozór do ska-
zania ją na śmierć, która

poniosła na rusztowaniu r. 1587. Elżbieta umierając niezamężna r. 1603 zakończyła na swej osobie dom Tudorów i przekazała tron Angielski familii Sztuartów, do której z prawa należał. — Następcą Elżbiety był syn Maryi Sztuart Jakób VI.

Dom Sztuartów od 1603.

Jakób VI wstępując na tron angielski pod imieniem Jakóba I połączył Szkocyę z Anglią. Jakób był purytaninem. Zasiadłszy więc na tronie angielskim uważał że religia anglikańska więcej sprzyja monarchizmowi, przyjął ją i chciał ją zaprowadzić nawet do Szkocyi przez co zniechęcił Szkotów ku sobie. Katolicy znów Angielscy uciskani przez Elżbietę, spodziewali się że Jakób I jako syn Maryi Sztuart katoliczki, zniesie prawa przeciwko nim od Elżbiety ustanowione. Lecz zawiedzeni w nadziei obie strony powzięły ku Jakóbowi I nienawiść. r. 1605 uknuty został spisek Prochowy t. j. pod domem gdzie Parlament zasiadał pod prezydencyą króla zasadzono 36 beczek prochu aby go zapalić gdy Parlament zgromadzi się z królem. Ale spisek odkryto a winowajców śmiercią ukarano.

Charakter Jakóba I był dziwną plątaniną wad i przymiotów. W rozmowie widać było zdrowsze rozumowania a w postępkach niedorzeczności. Był uczonym, a szukał społeczności towarzystwa — pracowity w rzeczach małej wagi — niedbały w wielkich — lubił sprawiedliwość a pozwalał ulubieńcom swoim dopuszczać się niesprawiedliwości — Sam oszczędny a rozrzutny przez ręce podskarbiego.

Syn jego Karol I nie podobał się Anglikom ponieważ się ożenił z Henryettą córką Henryka IV Bourbon. Widzieli oni w tem zbliżenie się do kościoła katolickiego. Dla rozrzutności zwoływał często Parlament w celu wyjednania od niego pie-

między. Gdy raz ten naczelna dowódca
nia pomocy wymagał naprzód od
Króla, zrzeczenia się niektórych
uciążliwych podatków. Król zwy-
kle go rozwiązywał i dalej pobierał
te same podatki. Tak 11 lat rządził
bez parlamentu – stanowił podatki
gwałtownie wybierał. Słowem
wielu nadużyciami swojemi przy-
najmniej zrządził narodową Rewolucyę.
Nakoniec zmuszony został
zwołać Parlament po 11 latach.
Widząc, że Purytanizm uspo-
sabia umysły Szkotów do oporu władzy
chciał siłą wprowadzić wia-
rę angielską do kraju tego za
radą Bpa Londyńskiego Lauda. Lecz
lud prosty porwał się do
kamieni ~~[illegible]~~ pomy pędząc
duchowieństwo Anglikańskie
ze swych Kościołów – niektórych
pozabijał – a kiedy raz chciał
użyć zbrojnej siły – Szkotowie pobi-
li jednak wojska królewskie r. 1640.
Król wtedy chcąc dostać pieniędzy
zwołał Parlament, ale ten
zwołany raz nie chciał się rozejść
dopóki nie poprawi nadużyć wła-
dzy królewskiej. Ten parlament
zwał się Długim albowiem trwał
~~aż~~ od 1640–1653. Zaraz z początku
powstały zaraz w nim
2 stronnictwa: umiarkowanych
i Independentów. Pierwsi chcie-
li tylko ograniczyć władzę
królewską, drudzy zaś wywrócić
monarchię a ustanowić Rzplitą.
Król zlękniony groźną po-
stawą parlamentu zezwo-
lił na wiele nowych uchwał
które go całkiem władzy po-
zbawiły. – ~~Tymczasem r. 1644~~
~~Katolicy Irland~~

Tymczasem Katolicy Irlandyi r. 1641 spostrzegając, że znajdą we rozruchach Anglii i Szkocyi porę, do wydobycia się z pod ucisku Anglii powstawać poczęli. Kilka zapaleńszych ~~Anglików~~ umysłów uknuło spisek wyrżnięcia Anglików w Irlandyi mieszkających. Jakoż kilka tysięcy protestantów zginęło. Skoro dowiedziano się o tem w Anglii, nieprzyjaciele króla zaczęli ogłaszać, iże rzeź ta stała się za wiedzą a może i z namowy króla, który udał się do tego środka aby sobie zapewnić pomoc Katolików Irlandzkich przeciw burzącym się Szkotom i Anglikom. Ta wieść znalazła wiarę u ludu. Karol nie będąc pewnym życia w Londynie opuścił go z rodziną, i postanowił orężem zmusić parlament do uległości. Ten ze swej strony zgromadził liczne wojsko pod dwoma wodzami: ~~F~~ Fairfax i Oliwierem Kromwellem. i wezwał na pomoc Szkotów przeciwko Karolowi I. — Tym sposobem wybuchnęła wojna między królem i parlamentem, która się ciągnęła lat kilka. Stronnicy królewscy na głowę pobici zostali. Nareszcie Karol I ścigany gwałtownie przez wojska Angielskie, mając przed sobą oddział Szkotów idący na pomoc parlamentowi, gdy już nie mógł się ratować ucieczką, stanął bezbronny w ich obozie. Szkotowie ci sprzedali go Parlamentowi za 400000 funtów szterlingów. Parlament go zamknął ~~to~~ w Tower. Independenci domagali się złożenia sądu na króla i stało się zadość ich woli. Parlament osądził i skazał Karola I na ucięcie głowy. —

Anglja Rzplita

Po śmierci Karola I w 1649. Oliwier Kromwell głowa Independentów skłonił Parlament do ustanowienia Rzplitej, która trwała do 1660 r. Na przełożenie Kromwella zniesioną została Izba wyższa czyli Lordów, i ten Parlament składający się z jednej tylko izby niższej zwany był Parlamentem bezgłowym. Wola Kromwella była głową tego Parlamentu. Siła Kromwella spoczywała w wojsku złożonem z zapalonych republikanów. Tymczasem niektóre prowincye Irlandyi ogłosiły królem Karola II, syna Karola I ściętego. Karol II wylądował na brzegi tej wyspy, ale Kromwell pobił rojalistów, t. j. stronników króla, i gdy ten kusił się jeszcze o wtargnięcie do Anglii ze szczątkami swego wojska, ale Kromwell pobił go r. 1651 i po wielu niebezpieczeństwach udało mu się ledwie wrócić do Francyi, do której po śmierci Ojca był uszedł. Hollandya przyjęła wówczas stronę Stuartów. Kromwell chcąc ją od tego odciągnąć ofiarował jej swą przyjaźń i przymierze, co gdy odrzuciła powstała wojna między nią i Anglją. Kromwell bowiem dla ukarania Hollandyi ogłosił r. 1651 sławny Akt nawigacyi

czyli dekret tyczący się kupieckich okrętów, który bronił wnijścia do portów angielskich okrętom wiozącym cudze nie zaś w swoim kraju wyrobione towary. Przez to najwięcej Hollendrzy ucierpieć musieli, jako mający handel obcemi towarami, po które jeździli do wszystkich części świata. Wojna ta zakończyła się pokojem w Londynie 1654. Hollandya opuściła Sztuartów.

Już w r. 1653 Kromwell został ogłoszony ~~dziedzic~~ dożywotnim Protektorem Rzplitej z władzą najwyższą nad wojskiem, mocą stanowienia praw i władzą sądowniczą. Kromwell podzielił Rzplitą na 12 kantonów, które oddał naczelnikom wojskowym swego stronnictwa.

Kromwell był lat 5 Protektorem. Ostatnie chwile spędził w ciągłej bojaźni o swe życie, na które czyhali osobiście jego nieprzyjaciele lub rojaliści. Syn jego Ryszard otrzymał po nim tytuł Protektora, ale nie mając ani mocy charakteru ani zdolności potrzebnych do utrzymania porządku w tak burzliwych okolicznościach, złożył r. 1659 swoją władzę.

Zaraz wojenni naczelnicy przywłaszczyli sobie władzę najwyższą w swoich okręgach. Bunty i rzezie nowe objęły Anglję; nikt nie był pewny majątku i życia — wzdychano do starego porządku. Naówczas wojenny rządzca Szkocyi Generał Monk dla położenia końca okropnościom bezrządu zwołał nowy Parlament,

który mając teraz po swojej stronie większość Rojalistów, zniósł Rzplitą i wezwał Karola II r. 1660. Tak więc familja Stuartów zasiadła powtórnie na tronie Anglii w osobie Karola II.

Rządy Karola II były niedołężne i samowolne. Uciskał on Anglję podatkami i postępował z parlamentem dumnie jak jego Ojciec, jednakże nie spotkał go los Ojca albo na rząd lękał się powtórzenia okropnych ~~sta~~ niełądu. Za Karola II nastąpiła ustawa:

<u>Habeas corpus</u>. Często zdarzało się, że Karol II więził długo obwinionych nie rozsądzając sądownie ich winy. Parlament przeto wyrobił sobie roku 1679 prawo zwane <u>Habeas corpus</u>, na mocy którego żaden Anglik nie może być dłużej nad 24 godzin więziony, po czem ma być stawiony przed właściwym sądem lub na wolność wypuszczony, skoro nie ma prawnej przyczyny do jego uwięzienia.

Za Karola II utworzyły się w Parlamencie 2 stronnictwa: Torysowie i Wigowie. Na te dwa stronnictwa podzielił się potem cały naród. (Tory znaczy Arystokrata, Wig u Szkotów znaczy [illegible]). Pierwsi arystokraci bronili władzy Królewskiej ~~drugą~~ która drudzy chcieli ograniczyć prawami a parlament uczynić niezawisłym od króla. Torysowie przeto są stronnictwem dworu i wyższej szlachty. Wigowie zaś stronnictwem narodu i w nieustannej z sobą zostają walce. — Za Karola II także zdarzył się r. 1666 w ~~Anglji~~ Londynie okropny pożar, który obrócił w perzynę 13,000 domów po większej części drewnianych, 90 kościołów i 60 ulic.

Jakoba II 3letnie rządy (1685–1688) zapełnione są rozterkami. Chcąc przywrócić religję katolicką spowodował bunt. Rokoszanie jednak pokonani zostali, a król chcąc się przez postrach i kary utrzymać na tronie wyznaczył komisyą do wyśledzenia wspólników buntu.

Jakob II pozwolił Katolikom wejść do Parlamentu i mieć urzęda. Protestanci znosili to dosyć spokojnie, mniemali bowiem że król wkrótce umrze bezdzietnie. Tymczasem r. 1658 rozeszła się wieść że Królowa powiła syna, któremu na chrzcie nadano imię Jakob. Zaraz Anglja i Szkocya porwały się do oręża dla wydalenia od tronu Jakoba II i jego męzkiej linii. Lecz Jakób II miał z pierwszej żony 2 córki, wychowane w wierze luterskiej: Maryę za Wilhelmem Księciem Oranii rządcą Rzplitej Hollenderskiej, i Annę za Księciem Duńskim.

Naród wezwał Wilhelma, który wylądował na brzegi Anglii. Zaraz wyższa i niższa klassa szlachty, lud i wojsko za nim się oświadczyło. Jakob II przestraszony tem, lękając się losu Ojca swego Karola I opuścił stolicę i z rodziną udał się do Paryża gdzie Ludwik XIV przyjął go wspaniale. — Po ucieczce Jakóba II Szkotowie zgromadzeni w Edynburgu a Anglicy w Londynie wybrali na Króla Wilhelma księcia Oranii męża Maryi córki Króla Jakoba II pod imieniem Wilhelma III.

Przytem ogłosili prawo wyłączające od tronu Wielkiej Brytanii każdego Księcia Katolickiego i zapewniające koronę po śmierci Wilhelma III Annie młodszej siostrze Maryi.

Wilhelm III z Maryą – Anna.

Ludwik XIV nieprzyjaciel Hollandyi, a następnie jéj rządcy Wilhelma III. pomagał Jakóbowi II. w odzyskaniu tronu angielskiego. Jakób II wylądował w Irlandyi r. 1690. która będąc katolicką uzbroiła się dla dania mu pomocy. Lecz Wilhelm III pokonał ich i Jakób II musiał wrócić do Francyi, gdzie umarł r. 1701. zostawujac syna, którego Ludwik XIV przez niechęć ku Wilhelmowi III uznał prawym dziedzicem korony angielskiéj pod imieniem Jakoba III. zwanego pretendentem.
Kiedy po wygaśnięciu familii Habsburskiéj r. 1700 wstąpił na tron hiszpański dom Bourbonów w osobie Filipa V wnuka Ludwika XIV a Cesarz Leopold rozpoczął z nim o to wojnę, Wilhelm III wciągnął da niéj Anglię przeciw Ludwikowi XIV, urażony na niego o wspieranie linii męzkiéj Sztuartów.

Lecz Wilhelm III nie doczekał końca téj wojny, umarł bowiem r. 1702 bezdzietnie. A korona angielska przeszła na Annę drugą córkę Jakoba II. Wojna o następstwo hiszpańskie ciągnęła się przez całe panowanie Anny. Zakończył ją pokój Utrechtski r. 1713 przez który Anglia otrzymał od Hiszpanii twierdzy Gibraltar bardzo ważną od Francyi zaś Akadyę w Ameryce i zapewnienie że opuści stronę pretendenta i odmówi mu dalej u siebie nie pozwoli: – Anna miała 17 dzieci które ją poprzedziły do grobu. Parlament przeto zapewnił tron rodzinie familii Brunświcko Hanowerskiéj, która była gałęzią żeńskiéj linii Sztuartów.
~~Naby~~

Nabyła ona prawa do tronu angielskiego przez zupełne wyłączenie od niego linii męzkiéj Sztuartów a zapewnienie go linii żeńskiéj tegoż domu. ~~Ta~~

(ob. ark. 29. str. 3.)

Córka Jakoba I Elżbieta wyszedłszy za Fryderyka V Palatyna Reńskiego wydała na ~~świat~~ świat córkę Zofię, która została Ernesta Augusta pierwszego Elektora Hanowerskiego. Śmierć Zofii w r. 1714 na kilka

tygodni przed śmiercią Anny
otworzyła drogę do tronu angiel-
skiego jéj synowi Jerzemu, który
wstąpił pod imieniem Jerzego I.
Po Jerzym I panował
Jerzy II który brał u-
dział w wojnie o następ-
stwo Austryackie – w wojnie
7letniej i w wojnie o następ-
stwo polskie r. 1733, z których żad-
néj nie odniósł korzyści – i ow-
szem w czasie wojny o następ-
stwo Austryackie o mało nie
utracił korony Angielskiej
przez Wtargnięcie do Szko-
cyi Edwarda pozostałego pre-
tendenta z familii Sztuartów.
Jakob II pozbawiony tronu
Anglii uszedł do Fran-
cyi – Synem Jego był
Jakob III, zwany pre-
tendentem – a wnukiem
Karol Edward, który nie mało
miał stronników zwłaszcza
w Szkocyi. Ojciec i syn z boleścią
widzieli tron swych pradziadów
w ręku obcej rodziny, sami mieszka-
jąc w Rzymie na łasce Papie-
żów, bez pieniędzy i opieki mocarstw
nie śmiejąc nic przedsiębrać. Tymczasem
Jerzy II wdał się w wojnę
o następstwo Austryackie, i z tego
powodu całe swe siły ściągnął do Niemiec.
To pobudziło Sztuartów
do kuszenia się o odzyska-
nie tronu. Karol Edward
przybył r. 1745 do Francyi a ztąd na
małym okręcie z 7 towarzyszami
wioząc zaledwie 100,000 franków, 2,000
strzelb i 1,600 szpad na podbicie
Wielkiej Brytanii.
Skoro stanął na brzegu Szkocyi
1500 górali oddało mu
się – z nimi zajął E-
dynburg. Wieść o wzięciu
tego miasta przeraziła rząd
angielski. Jerzy II wyjeżdżając
do Niemiec ledwie 6,000 regular-
nego wojska zostawił w Anglii;
Rząd wysłał spiesznie te siły
przeciw Edwardowi i wyzna-
czył za jego głowę 30000 funtów
szterlingów. Pretendent na cze-
le 4000 dzikich górali, bez
armat i jazdy pobił wojsko
angielskie, położywszy 300
nieprzyjaciół, gdy ze swoich

ledwie 60 ludzi utracił. W nie-
wolę zabrał 1000 ludzi tudzież
armaty i chorągwie.

Gdyby potem uderzył na-
raz na Londyn byłby
może obalił dynastyę Hano-
werską — lecz ~~słuchające~~ rady
lękliwych dworzan i obietnice
Francyi i Hiszpanii, które do-
wiedziawszy się o szczęśliwym
początku działań przyrzekły
mu prędką pomoc w ludziach
i pieniądzach, zgubiły sprawę
tego księcia, który stracił 6 tygo-
dni daremnie oczekując obiecanych posiłków.
Tymczasem Jerzy II zawia-
domiony o tem wrócił
do Londynu, i wysłał przeciw pre-
tendentowi 14,000 wojska pod
wodzą swego syna księcia Kum-
berland, które z Niemiec odwo-
łał.

Kumberland wszedłszy do
Szkocyi stoczył morderczą bitwę
z pretendentem w której zniósł
całe ~~jego~~ tegoż wojsko r. 1746.
Nieszczęśliwy Sztuart ścigany
przez Anglików błąkał się przez
5 mcy w pustyniach i górach Szko-
cyi i po tysiącznych przypadkach
potrafił dostać się do Francyi, gdzie
jednakże nie długo używał pokoju.
Rząd bowiem francuski
pokojem Akwizgrańskim 1748 (ob. art. 22)
zobowiązał się nie dawać
schronienia Pretendento-
wi we Francyi. Że zaś Książę
Karol Edward, któremu nieszczę-
ście prawie zmysły odjęło, nie chciał
dobrowolnie opuścić Francyi, został
z rozkazu Ludwika XV gwałtem
ujęty, skrępowany i w zakrytym
pojeździe wywieziony za granicę.
Po czem udał się do Rzymu, gdzie
w nędzy i zapomnieniu
1788 r. zakończył życie
ostatni potomek linii męzkiej
Sztuartów. Żoną Karola E-
dwarda była Marya Klemen-
tyna Sobieska córka Jakoba
Królewicza, a wnuczka Jana III
Sobieskiego Króla polskiego.

Jerzy III wnuk Jerzego II wstąpił na tron r. 1760. Za panowania jego nastąpiło Oswobodzenie się Ameryki północnej Angielskiej.

W pierwszej połowie XVII wieku liczne emigracye Anglików skutkiem religijnych i politycznych prześladowań zaludniały pomiędzy północną Amerykę. Za Jakoba I. katolicy uciekali ~~przeniesieni do Ameryki~~; za tegoż króla i jego syna Karola I tysiące purytanów szkockich wzbraniających się przejść na wiarę episkopalną opuściły rodzinną ziemię szukając schronienia w północnej Ameryce. Podczas Rzeczypospolitej w Anglii wielka liczba rojalistów przeniosła się do Wirginii.

Nowem w przeciągu lat 50 powstało w Ameryce 13 osad angielskich które powoli zaludniały znaczną część północnej Ameryki i wkrótce drogą rolnictwa i handlu przyszły do kwitnącego stanu. Osady te nad sobą uznawały władzę rządu angielskiego lecz miały rząd wolny swój, tworzyli urzędników i tylko dostarczały rządowi Angielskiemu wojska i pieniędzy w czasie wojen, które musiał prowadzić z obcemi mocarstwami w Ameryce. Lecz wzrost i bogactwa tych prowincyj obudziły zazdrość w parlamencie angielskim, który się ujmował za handel stanowiąc ustawy, aby osadnicy prowadzili handel wyłącznie swojemi towarami i na statkach angielskich jedynie aby je sprzedawali tylko na rynkach angielskich, aby nie wyrabiali u siebie tych rzeczy, których ~~w Anglii~~ dostać można z fabryk angielskich.

[illegible] wprowadzał do Anglii wełny Amerykańskiej i wszelkich wyrobów wełnianych. Nareszcie z powodu skargi zaniesionej do Parlamentu przez kapeluszników londyńskich, kazano znieść w osadach fabryki kapeluszy — wkrótce potem zniszczono wszystkie hamernie.

Osadnicy amerykańscy niéraz
udawali się do rządu z proś-
bą o uchylenie tych uciążliwych
dla handlu postanowień. Lecz
ich żądania pozostały bez skut-
ku. Owszem rząd angielski po
ukończeniu wojny austryac-
kiéj r. 1748 i siedmioletniéj 1763
widząc swój skarb wycieńczo-
nym do dawniejszych ciężarów
dodał nowe. Wprowadził pa-
pier stemplowy, nałożył cło na towa-
ry do Anglii wprowadzane, nałożył
opłatę od szkła, papieru, ołowiu, farb i
herbaty, które z Anglii szły do portów Ameryki.
Tem rozjątrzeni osadnicy
postawili nie nabywać od
kupców angielskich i zerwać
stosunki handlowe z W. Brytanią.
Także kiedy r. 1773 kupcy angiel-
scy przywieźli herbatę z In-
dyj wschodnich do Bostonu, miesz-
kańcy 327 cybików do morza wrzucili.
Rząd angielski pojecie władzy miejscowéj ukarać
mieszkańców wojsko kazało pod murami Bostonu.
Wówczas deputowani 13
osad w liczbie 50 zgromadzeni
w Filadelfii utworzyli związek

w celu odparcia Anglików
orężem. To było hasłem woj-
ny Angielsko-Amerykańskiéj

---

od 1773 do 1783. Północne pro-
wincye przybrały nazwę
Stanów Zjednoczonych
i zgromadziły wojska pod do-
wództwem Washingtonem. Ten wódz
na czele 14,000 żołnierzy
wystąpił do wojny z całą
potęgą zamożnéj Anglii.
Los wojny długo niepewny roz-
strzygł się, nakoniec w r. 1778
poseł Stanów Zjednoczonych znako-
mity naukowiec i pracownik Franklin
stanął w Wersalu z prośbą
o pomoc dla sprawy amerykań-
skiéj. (Ludwik XVI był królem Francyi)
Francya ~~uznawszy~~ mniemając,
iż zada cios stanowczy swéj
rywalce Anglii, uznała nie-
podległość Stanów Zjednoczo-
nych i posłała im 10,000
wojska w pomoc.

La fayette i Kościuszko walczyli w szeregach ochotników za niezawisłość Amerykanów.

To oświadczenie się Francyi na korzyść Stanów zjednoczonych wciągnęło ją w wojnę z Anglją. Podczas tej wojny Król Hiszpański Karol IV przyjął stronę Francyi; także też i Hollandya uzbroiła się przeciw Anglii zawarłszy traktat handlowy z Ameryką. Do tych kłopotów Anglii przyłączyła się wojna w Indyach wschodnich z księciem Missory, który zrzuciwszy z siebie jarzmo Anglii, pobudził przeciw niej inne ludy Indyjskie. Toczył się więc bój krwawy na lądzie i morzu we wszystkich częściach świata. Nareszcie Jerzy III widząc że wszystkim nie podoła zawarł r. 1783 pokój w Wersalu, przez który uznał udzielność 13 stanów zjednoczonych. Wojna ta kosztowała Anglię 103,000,000 funtów szterl. - Francyę 912,000,000 franków. Amerykę 135,000,000 dolarów (dolar 8 złp.)

O zawarciu pokoju w Wersalu

Stany zjednoczone tworzyły z sobą związek, na mocy którego każda prowincya ma co do interessów wewnętrznych własny rząd niezawisły, ale interessa ogólne, od których zależy dobry byt Stanów, jako to: pokój, wojna, siła morska i lądowa, traktaty z mocarstwami, handel, poczty i t. d. idą pod rozstrzygnienie Kongresu Stanów zjednoczonych, który składa się, jak parlament angielski, z dwóch izb: Reprezentantów czyli Deputowanych i Senatu. Do pierwszej wybierani są co 2 lata deputowani z 13 prowincyj, licząc jednego deputowanego na 33000 ludności. Do drugiej każda prowincya wybiera na lat 6 po dwóch Senatorów. Prawa i postanowienia obchodzące ogół Stanów zjednoczonych rozstrzygane bywają w izbie reprezentantów. Senat zaś je potwierdza lub odrzuca. Prezydent Kongresu co 4 lata wybierany, wykonywa wszystkie uchwały Kongresu. On jest także naczelnym wodzem siły zbrojnej, przyjmuje posłów zagranicznych i zarządza skarbem. Pierwo-

synem Prezydentem Kongresie Stanów zjednoczonych był Jerzy Washington.

W dalszym ciągu panowania Jerzego III Francya skutkiem swej rewolucyi 1789 r. zaprowadziła u siebie rząd republikański.
Anglja gdy nie chciała go uznać tej Rzplitej dała powód do długiej wojny naprzód z samą Rzplitą, potem z cesarzem Napoleonem jakeśmy widzieli w opowiadaniu wojen napoleońskich.
W 1810 roku Jerzy III dostał obłąkania umysłu, w którem przetrwał aż do swej śmierci r. 1820.

Podczas choroby rządził Jerzy ~~IV~~ syn jego z tytułem regenta, który nastąpił po Ojcu swym r. 1820 pod imieniem Jerzego IV.

Jerzy IV umarł 1830 r. a na tronie po nim osiadł brat jego Wilhelm IV. Gdy ten zszedł bezpotomnie 1837 r. korona ~~ang.~~ Wielkiej Brytanii dostała się w ręce jego synowicy Wiktoryi córki Edwarda księcia Kent trzeciego syna Jerzego IV. Wiktorya wyszła za mąż za księcia Sasko-Koburgskiego Alberta i dotąd panuje.

Uwaga

Królowie Angielscy (~~[illegible] Wilhelm~~) ~~Wielkie~~ z domu Hanowerskiego do r. 1814 posiadali łącznie z Anglją elektorat Hanowerski. W roku zaś 1814 Hanower na kongresie Wiedeńskim otrzymał tytuł Królestwa z warunkiem że tylko linja męzka będzie go posiadać. Skoro więc Wiktorya wstąpiła na tron 1837 r. Hanower przeszedł na jej Stryja Ernesta Księcia Kumberland, który tym sposobem został udzielnym Królem Hanowerskim.

P. XXI d. 3 Stycznia 1861 r.

Historya Hiszpanii

Hiszpanija do V w. była pod władzą Cesarzów Rzymskich zachodnich, których religiję i język przyjęła. Po czem uległa najazdom ludów germańskich i Arabów. —

Na początku V w. w r. 410 trzy narody Germańskie t. j. Wandalowie, Swewowie i Alanowie przybywszy do Hiszpa. rozdzielili ją między siebie i tak: Swewowie osiedli w części zachodniej gdzie dziś Portugalia, Wandalowie na południu, Alanowie we środku.

Ale nie długo ci zdobywcy posiadali Hiszpaniję — bo ukazali się w niej Westgotowie pod wodzą Ataulfa. Wandalowie zaś, ustępujący do Afryki, gdzie założyli Wandalskie Królestwo, a prowincya, którą zajmowali byli w Hiszpanii Andaluzya, a Wandaluzya się zowie.

Alanowie zostali wytępieni lub przeszli z Wandalami do Afryki, a Swewowie do VI w. utrzymali się przy swej cząstce, przez Ataulfa byli także ujarzmieni.

Panowanie Westgotów w Hiszpanii do pocz. VII wieku przetrwało. Szczegółowa historya tego narodu nic pamięci godnego nie zawiera. Królowie byli obierani, mijając potomków dawnego panującego rodu roszczących prawo do korony. Królowie Gotów zaczęli naśladować etykietę cesarzów Rzymskich. Od czasów Rekareda (586 r.) używali także tytułu Flavius — ztąd państwo Gotów zowie się niekiedy Flawijskiem.

Pierwsze prawa pisane przyznają Eurykowi królowi. Prawa westgockie zostały przełożone na gminny dyalekt i stanowią podstawę późniejszych praw hiszpańskich.

Król Rekared r. 586 przeszedł z Aryanizmu do katolicyzmu i odtąd duchowieństwo hiszp. otrzymało wielkie znaczenie. Biskupi stali się niejako pierwszym stanem państwa. Po przejściu na katolicyzm zaprowadzona została liturgja

i officium gothicum czyli Mosarabicum, którą niesłusznie S. Izydorowi przypisują. Papieże tę liturgię usiłowali znieść, ztąd spory, które przez konsilia musiały być rozstrzygnięte. Ta jednak liturgia utrzymała się u Chrześcian pod Arabami będących.

Osiadanie Arabów na północno Afrykańskich brzegach groziło Westgockiemu państwu niebezpieczeństwem. Już w. 675 kusili się Arabowie o osiedlenie się w Hiszpanii a wewnętrzne rozruchy i rozdwojenia między państwami Westgockiemi nie mało ich zamiarom sprzyjały. Wamba przez intrygi został z tronu zrzucony, nastąpił Erwig potomek rodu Królewskiego, powszechnie znienawidzony. Następcą naznaczył swego pasierba Egizę, którego syn Wittiz dla rozpusty i zbytków a szczególniej że chciał ograniczyć wpływ duchowieństwa został tronu pozbawiony, który opanował Roderyk. Synowie Wittiza usiłując mu go wydrzeć wezwali na pomoc Arabów, którzy nie omieszkali korzystać z tego, pobili Gotów r. 711 w bitwie przy Xeres de la Frontera, gdzie Król ich poległ, a Arabowie rozbiegli się po całej Hiszpanii. Wielka część dawniejszych mieszkańców została pod ich panow. ale zdolni do broni Gotowie schronili się w Górach Asturyi i Galicyi i tu nowe państwa pozakładali, które do XV w. połączone zostały w jedną całość.

Hiszpania pod Arabami.

Arabowie przybyli do Hiszpanii
pod dowództwem Tareka r. 711. Że
zaś mieszkali w Mauretanii
przeto Hiszpanie nazwali
ich Maurami, a sami zaś
zwali się Saracenami t. j. jeźdźcami.
Tarek wylądował na brzeg
Wandaluzyi, i wojska swe
rozlokował na górze (Gibel) po arab. później
od niego zwana El-Ta-
rek — co przekręcone zostało
w wymawianiu na Gibraltar.
Hiszpania podbita, została najprzód
kalifa Arabskiego Walida mieszkają-
cego w Damaszku, lecz nie długo
do niego należała. Gdy bowiem
w Kalifacie wschodnim wszczęły się rozruchy
wewnątrz ~~~~ arabskiej
między którymi zwada była
była Hiszpanię ogłosili się nie-
zawisłymi. Stąd około po-
łowy VIII w. powstało w Hisz-
panii około 10 królestw Arabs-
kich od siebie wzajem niezależnych.

Utworzenie się królestw Chrześciańskich.

Skoro wojsk podzielili
między między sobie nadobne
części podbitej ziemie Arabowie
powstały między nimi niezgody.
z czego korzystając wszyscy gotowie
poczęli wychodzić ze swych
kryjówek w górach, i około poło-
wy VIII w. zdobyli na nich niewiel-
ką przestrzeń ~~~~
u spodu gór Asturyjskich
leżącą, którą przezwali króle-
stwem Leonu. Później zaś
odjęli Arabom kawał ziemi
zwany
hrabstwem Kastylskiem. W dru-
połowie VIII w. Karol W. we-
zwany na pomoc od tych
drobnych Książąt Arabskich
przeszedł góry Pyrynejskie i zagar-
nął cały kraj od tych gór do rz. Ebro
tzyli
margrabstwa: Nawarskie-
Aragońskie i Katalońskie.
Około połowy IX w. podczas
gdy wnuki Karola W-o syno-
wie Ludwika Łagodnego Fran-
cyę podzielili
poróżnili z sobą, część Hiszpanii
muzka
ogłosiła się niezawisłą od
Francyi, podniesiona do króle-
stwa Nawarry, do którego na-

leżało niewielkie hrabstwo Aragonii,
Katalonja zaś wierna Francji
została.
W połowie X w. hrabstwo Kasty-
lii w skutek domowej wojny oddzie-
liło się od Leonu z tytułem królestwa
hrabstwo Aragonii oderwało
się od Nawarry i królestwem
Aragońskiem zwać się poczęło
Tym więc sposobem przy końcu
X w. w północnej części Hiszpanii by-
ły 4 kraiki królestwa. Leonu - Nawarry
Kastylii i Aragonii.
W r. 1000 Król Nawarry Sanchez
W. zbiegiem pomyślnych okolicz-
ności złączywszy w jedno ciało cząst-
ki te kraikie, posiadał je
do 1035 r. Umierając podzielił
swe państwo między 3ch sy-
nów - i dał Nawarrę najstarsze-
mu Garciasowi, od którego poszli
królowie Nawarry aż do ostatniego
~~do~~ Jana d'Alberta r. 1512 czy-
li do Ferdynanda Katolickiego któ-
ry to podbił królestwo - młodsze-
mu Ferdynandowi Leon z Kastylją
Potomkowie Ferdynanda panowa-
li tu do Izabelli I r. 1474 - nakoniec
Aragonję 3mu synowi Ramirowi
którego ostatnim potomkiem był
Ferdyn. V Katolicki w r. 1479.

Odtąd (XI w) znowu było w Hisz-
panii 3 królestwa, które prze-
trwały aż do końca XV w. Rzuć-
my okiem na ich stan owczesny.

Co do Nawarry ta nie
była potężną bo była z jednej
strony ściśniona przez Francję
z drugiej przez Kastylję i Aragonję.
Król Nawarry ograniczony był
w swej władzy przez Kortezy
(rada złożona z 12 szlachciców
znakomitej szlachty, duchowień-
stwa i Deputowanych 25 miast)
zwoływane one były przez króla,
a spory między nim a stanami
rozstrzygał sąd polubowny. Oświa-
ta mało tu czyniła postępy - a han-
del i przemysł nizko stały.
Pierwiastkowi mieszkańcy Nawar-
ry byli Kantabrygowie, którzy się
rozprzestrzenili po obu stronach
Pyreneów - szczątki ich przetrwa-

ły dotąd w Biskajach, mieszkających w Biskaji i we Francuzkiej części pogranicznych krajów.

Kastylia.

W czasie podbojów Arabskich ci, co nie chcieli się poddać pod obce jarzmo, schronili się w góry Asturyi, Biskaji i Kastylii i tam też zachowali państwo Ruskie. Później siedlisko swoje założyli w Oviedo a wkrótce państwo rozszerzyło się kosztem Arabów.

W Leon r. 918 stało się jako stolica. Wojny z Arabami trwały prawie nieprzerwanie. Królowie Leonu rozprzestrzenili się dosyć daleko aż na zachód i w stronę południową aż do Tagu.

Niekiedy królowie Leonu musieli także walczyć z Normandami, którzy na brzegi napadali. Na Arabach r. 1069 zdobyli Koimbrę, a Toledo r. 1085 zostało zajęte, wielu drobniejszych władców Arabskich musiało się uznać ich hołdownikami.

Z tych walk wynikneły 3 zakony rycerskie hiszpańskie, których było celem wojowanie z niewiernymi. Zakony te były:

1) Kalatrawa założony w r. 1157 przez dwóch cystersów, którzy nie kopiawszy srodze w obronie Malatrawy (zamku) zajęli opuszczone przez Templaryuszów miejsce.

2) Zakon S. Jakoba (S. Jago) ustanowiony r. 1175 miał przeznaczenie opiekować się pielgrzymami i mieć o nich staranie w czasie pielgrzymek do Compostelli, gdzie miał być grób S. Jakóba. Rycerze ci mogli wchodzić w związki małżeńskie.

Trzynastu najwaleczniejszych składało radę Wielkiego Mistrza.

3) Zakon Alkantara założony r. 1219 według reguły s. Benedykta na wzór innych zakonów. Wpływ tych zakonów wyobrażanych przez W. Mistrza był wielkim. Posiadały one znakomite dobra i przywileje – miały swe sądy
nadzoru
wolne były od Bpa i Arcybpa podlegały tylko Stolicy Apostolskiej. Te zakony miały także wpływ na wykształcenie szlachty, która się w Kastylii daleko właściwiej rozwijała niż w Aragonii – i już w owych wiekach wynurza się pierwszy początki i źródło Grandów.

Fr. Ferdynand III 1230 r. połączył na zawsze państwa Kastylii Galicyi i Leonu

Wydarł Arabom Kordubę, Murcyę, Sewillę, Kadyx i zmusił nawet Króla Grenady

do uznania siebie za zwierzchnika. Dalsze pasmo dziejów Kastylii przedstawia tylko obraz nieustannej walki między królem a szlachtą – później spory

o następstwo tronu, do których nawet obce mocarstwa z silnem wdały się uczestnictwem. Szlachta miała także samowładztwo w rządzie tyle jako i w Nawarze.

Co do Aragonii kiedy po r. 1035 podziale przez Sancheza W. Ramir objął Aragonię, była ona nie wielkim krajem. Łatwo jednak mogła być ona rozszerzoną kosztem Arabów. Przeto też potęga jej wzrosła i

wzmocniła się w ciągłej wojnie z Arabami.

Główne rysy i zasady kształtu rządu były dosyć do siebie podobne we wszystkich państwach hiszpańskiego półwyspu – Oprócz opłacającego podatek ludu wiejskiego

który po części składał się z dawnych mieszkańców i Arabów były 3 stany – duchowieństwo a tak nimi przywilejami, szlachta i mieszczanie. Dawniej aniżeli w innym jakim kraju podniosły się tu były miasta skutkiem rozszerzonego

handlu i przemysłu. Miasta katalońskie prowadziły nader znakomity handel nawet z Syryą, Egiptem, Grecyą i innemi krajami. Głównym przedmiotem wywożonym była wełna – a katalońskie wełniane i bawełniane wyroby znajdowały wszędzie odbyt. Że w czasie walki z Arabami zależało także bardzo wiele na wierności miast – starali się więc królowie zyskać je przywilejami. Mieszkańcy Saragossy uznani byli wszyscy za szlachtę. Już w połowie XII w. przyznane było uczestnictwo w Kortezach miastom Aragonii dawniej aniżeli katalońskim, gdzie walka przeciw Maurom mniej była gwałtowna, i niebezpieczna, i gdzie dopiero 1283 r. od miast deputowani na Sejm zwołani zostali. Król przy wstępowaniu na tron musiał przysięgać, iż zachowywać będzie prawa – a urzędnik sprawiedliwości obwieszczał mu, że tylko pod tym warunkiem zostaje królem, iż sprawiedliwości przestrzegać będzie. Szlachta i miasta zjednoczyły się z sobą dla oparcia się usiłowaniom ~~[illegible]~~ królów dążących do podniesienia swej władzy i uciśnienia swobód i przywilejów stanów. Tym sposobem rozwinął się w Aragończykach wspaniały duch wolności, który się w późniejszych czasie okazał.

Hiszpania w domu Aragońskim.

Druga połowa XV w. jest nader ważną dla Hiszpanii. Królestwa Hiszpańskie na nowo skupiają się, poczęły pod berłem jednej familii. W Kastylii rządziła Izabella I od r. 1474 – w Aragonii Ferdynand V 1479. Ich małżeństwo złączyło z najważniejsze królestwa: Kastylii i Aragonii. Panowanie więc tej pary wysoko wzniosło potęgę Hiszpanii. Ważniejsze wypadki tej epoki są:

1) Wprowadzenie Inkwizycyi.
2) Zdobycie Grenady
3) Tytuł króla katolickiego.
4) Zdobycie Neapolu
5) Zdobycie Nawarry
6) Połączenie całej Hiszpanii.
7) Odkrycie Ameryki.

1) Inkwizycya z początku była sądem w ręku księży Dominikanów dla śledzenia nowo nawróconych Maurów i Żydów, zmuszonych gwałtem do przyjęcia wiary Chrześcijańskiej, czy rzeczywiście wierni trwają, i czy potajemnie nie wracają do wiary swoich Ojców. Ojczyznej obowiązkiem było czuwać aby innowiercy nie dostali się do Hiszpanii.

Ferdynand V połączył wszystkie 3 zakony rycerskie, a w swojej osobie łączył godność wielkiego Mistrza. Odtąd kortezy ich na stany ustały i nie mogły przeszkadzić wprowadzeniu Inkwizycyi, niezgodnej z ich przywilejami. Wprowadzenie Inkwizycyi było oraz sposobem i środkiem użytym do założenia samowładztwa, tudzież do zgnieczenia potężnego duchowieństwa i dumnej szlachty, aniżeli skutkiem gorliwości o religię. Nowy zatem sąd był czysto królewskim, król mianował wielkiego Inkwizytora bez względu na jaki bądź zakon. Dobra skazanych przypadały na skarb – (co schlebiało dumie i skąpstwu Ferdynanda i jego następcy) a nie Kościołowi; przez to sądownictwo stało się chciwem i okrutnem. Świadkowie nie byli wymienieni przed oskarżonym.

Wrupkowie nawet pociągani być mogli za przewinienia swych przodków. Długi czas minął nim nowy sąd uznanym został we wszystkich częściach państwa, które własny kształt rządu zachowały. Aragończykowie przeczuwając prawdziwe jego przeznaczenie opierali się zaprowadzeniu Inkwizycyi lecz później ustąpili skoro Katalończykowie ją przyjęli – potem wprowadzoną została przez Hiszpanów w Sycylii i Sardynii. Przekonani o herezyę skazywani bywali na ogień – ceremonija spalenia odbywała się z uroczystością na placu publicznym i zwała się aktem wiary (auto-da-fé) – Naczelnikiem jej był Wielki Inkwizytor – Pierwszym był Dominikan Torquemada, za którego przez 14 lat miało być spotępionych 5,000 osób. Był on spowiednikiem Izabelli.

2) Zdobycie Grenady.

Arabowie co w VIII w. zajęli byli całą Hiszpanię, skutkiem podziałów i niezgód domowych do tego przyszli, że przechodząc XV w. już posiadali mały tylko szczątek swych zaborów t. j. królestwo Grenady. Ferdynand V uderzył na nie. Wojna trwała lat 11. Nakoniec Arabowie utraciwszy wszystko zamknęli się w stolicy Grenadzie. Gonzalw z Kordyby sławny wódz Ferdynanda V zdobył to miasto po 10 miesięcznem oblężeniu r. 1492. Z upadkiem Grenady ustało panowanie Maurów w Hiszpanii, które trwało od r. 711 do 1492.

Boabdil pożegnał Andaluzyę i do Afryki się udał.

3) Po zdobyciu Grenady Ferdyn. V rozkazał Maurom i Żydom wbrew(?) królestwa albo przejść na wiarę katolicką albo Hiszpanię opuścić – wielka część Maurów nawykłszy uważać Hiszpanię za swą ojczyznę wyrzekła się Islamu, byle zostać w rodzinnym zakątku.

Żydzi zaś udali się do Afryki lub Portugalii.

Za tę gorliwość o wiarę Alexander VI Pap. nadał Ferdynandowi V tytuł Króla Katolickiego r. 1493, którego dotąd używają następcy Ferdynanda V.

Uwaga. Żydzi Hiszpańscy odznaczali się bogactwem i naukowem wykształceniem. Kalifowie Hiszpanii aby ich odciągnąć od wszelkiego związku ze wschodnimi, starali się ich wspólwyznawcami, oddzielną między nimi zaprowadzić hierarchię. Talmud przetłomaczony został na język arabski.

Żydzi Hiszpańscy najwięcej się zajmowali przekupstwem, a przez lichwy ściągnęli do siebie każdy zapas pieniędzy. Królowie którzy nawet czynili ich niekiedy swymi podskarbiemi, możni panowie ajentami i pełnomocnikami. Pomiędzy ludem wzniecała się przeciwko nim zawziętość i nieraz na nich skargi zanoszono na zgromadzeniach. Wielu Żydów pozornie tylko przeszło do chrztu. Kiedy ~~Gdy~~ dekretem ~~kretów~~ Ferdynand V, ~~który~~ r. 1492 przeciwko nim ogłoszony został, który pod karą śmierci i utraty majątku nakazywał im opuścić Hiszpanię, i kiedy dozwolone im było zabrać wartość sprzedanej własności tylko w towarach lub wekslach — 800,000 Żydów opuściło Hiszpanię czyli 160,000 rodzin.

4) ~~Dzieci~~ Zdobycie Neapolu.

Dziesiątym Królem Aragońskim i Sycylijskim był Ferdynand IV Sprawiedliwy, który zostawił dwóch synów: Alfonsa V i Jana II. Alfons zdobył Królestwo Neapolitańskie w r. 1435, lecz mając jednego tylko syna z nieślubnej żony Ferdynanda, oddał przed śmiercią dziedziczne Królestwo Aragońskie i Sycylię bratu swemu Janowi. Zdobyte zaś przez siebie Królestwo Neapolitańskie synowi Ferdynandowi zostawił. Lecz po śmierci Alfonsa, Jan zaprzeczył synowi jego prawa do Neapolu twierdząc że on brat Alfonsa V miał pierwszeństwo przed synem tegoż z nieślubnej żony. Jednakże nie miał czem popierać swych pretensyj i umarł r. 1479. Syn zaś jego Ferdynand V katolicki porozumiawszy się z Ludwikiem XII Królem Francyi wyzuł z tronu Neapolitańskiego r. 1500 potomstwo Alfonsa V, obiecując podzielić się z Ludwikiem XII Neapolem.

Tymczasem wodz jego Gonzalvo Francuzów z ~~króle~~ Neapolu wypędził: ob. Ark. 7. str. 2.

5) Zdobycie Nawarry.

Małe królestwo Nawarskie było jeszcze r. 1512 własnością Jana Alberta. Lecz król ten podczas wojny Ferdynanda V z Ludwikiem XII przystał do Francyi. Ferdynand V za to zabrał całą Nawarrę w r. 1512. Jan Albert uciekł do Francyi gdzie umarł 1516 r. zostawując syna Henryka, który nosił czczy tytuł Króla Nawarry — a córka jego Joanna wyszedłszy za Antoniego Bourbon wniosła do tego domu swoe prawa do Nawarry. Stąd syn Antoniego Henryk IV Bourbon nosił także tytuł Króla Nawarry chociaż rzeczywiście nie posiadał tego Królestwa. Dopiero Ludwik XIV zrzekł się pokojem Pyrenejskim tytułu króla i praw do Nawarry. ob. ark. 9.

6) Połączenie całej Hiszpanii:

Przez zdobycie Nawarry Ferd. V. uzupełnił połączenie całej Hiszpanii w jedno Królestwo, co jest największą jego zasługą. Odziedziczył po Ojcu Aragonię, Sycylię, Sardynię i wyspy Balearskie. Izabella przyniosła mu w posagu Kastylię, a potem wspólnemi siłami zdobyli Grenadę, nakoniec r. 1512 Nawarra dostała się w moc Ferdynanda V. Tym sposobem półwysep Pyrenejski, wyjąwszy Portugalię, w jedną całość spojony — na nowo zwać się począł Hiszpanją.

7/ Odkrycie Ameryki.

Prócz Hiszpanii i Neapolu Ferdynand V. nabył nowych krajów po odkryciu ~~Ame~~ Ameryki przez Krzysztofa Kolumba.

Wielki ten mąż z 3 tylko okrętami puścił się na odszukanie drogi do Indyj wschodnich, odkrył grupy wysp Antylskich w zatoce Meksykańskiej leżących. Następnie Kortez i Pizarro zdobyli dla Hiszpanii Meksyk i Peru. i otworzyło dla Hiszpanii pole do rozszerzenia swej potęgi i bogactwa. A jeżeli wewnętrzna przemysłowość Hiszpanii nie była na nowo ożywiona jak się to zdarzyło w Hollandyi i Anglii, a nawet z początku w Hiszpanii, ale raczej prawie ~~ale~~ całkiem wygasła przyczyn tego należy szukać w nierozsądnym sposobie, jakim postępowała z osadami i zakładami. Nie podboje w Ameryce, nie wygnanie Żydów i Maurów spowodował upadek Hiszpanii ale upadek ten był skutkiem samowładztwa zaprowadzonego przez ostatnie rządy, które się coraz więcej rozwijało i było przyczyną umysłowej otęzałości i przytępienia szlachetniejszych zakładów. Tym sposobem Hiszpania mimo swej pozornej wielkości długo w odrętwieniu zasypiała a nawet prawie dotąd zasypia.

Ferdynand V miał tylko 2 córki: Joannę, za Filipem Pięknym synem Maxymiliana I Cesarza — i Katarzynę za Henrykiem VIII Królem Anglii. Izabella umierając r. 1504 zobowiązała męża do ustąpienia zięciowi (Filipowi Pięknemu) Królestwa Kastylii, gdzie ten Książę panował do 1506 r. Joanna po śmierci męża (Filipa Pięknego) dostała obłąkania i żyła do r. 1555. (Joanna obłąkana). Filip Piękny zostawił synów: Karola (V Cesarza) i Ferdynanda, nad którymi dziad Ferdynand V przyjąwszy opiekę rządził znowu całą Hiszpanią do r. 1516 — a umierając oddał ~~Kró~~ starszemu Karolowi który wstąpił pod imieniem Karola I. Filip Piękny wcielił do

do Królestwa Kastylskiego Niderlandyj Franche-Comté, które odziedziczył po swej matce Maryi Burgundzkiej, żonie Maxymiljana I a córce Karola Zuchwałego, ostatniego z książąt Burgundzkich w linii męzkiej. Ob. ark. 18 str. 2.

Dom Habsburski w Hiszpanii od 1506

Za panowania tego domu Hiszpania doszła do najwyższego znaczenia, mianowicie pod Karolem I (V) i Filipem II. Dom ten w synach Filipa Pięknego rozdzielił się na 2 gałęzie: starszą, Hiszpańską, w osobie Karola I (V) i młodszą, Niemiecką, w osobie Ferdynanda I. Gałąź Hiszpańska panowała do 1700 r.

Karol I ur. w Gandawie w Niderlandach r. 1500 został królem Hiszp. r. 1516 a cesarzem Niemiec pod imieniem Karola V r. 1519 po śmierci dziada swego Maxymiljana I. Panował lat 40. Prowadził 4 wojny z Franciszkiem I Królem Franc. o prawo do Medyolanu i Neapolu. Pokój w Crepy zakończył je na korzyść Hiszpanii ob. ark.

Za Karola I nastąpiła reformacya Lutra w zachodnim Kościele, której postępy powstrzymać się starał ale ustąpić musiał duchowi wieku i nadał Lutrom przywilej swobodnego wyznania swej religii r. 1533.

Nakoniec złożywszy r. 1556 koronę Hiszp. na rzecz syna swego Filipa II usunął się do klasztoru S. Justa w Estramadurze, gdzie umarł r. 1558 w sukni zakonnika. Z Izabelli córki Emanuela króla Portugalii swej żony miał syna Filipa (II), a drugiego z nieślubnej żony Don Zuana (Don Juan) jako też córkę Małgorzatę Austryacką.

Don Juan pobił Turecką flotę pod Lepanto – Małgorzata była wielkorządczynią Niderlandów.

Za Filipa II od r. 1556 ważniejsze wypadki są:

1) Wojna z Francyą od 1556 do 1559 ob. art.

2) Śmierć jego syna Don Karlosa 1568. Między warunkami pokoju w Cateau Cambresis z Francyą zawartego r. 1559 był warunek, że Henryk II wyda swą córkę za Don Karlosa syna Filipa II 15letniego młodzieńca. Gdy zaś portret Elżbiety przesłany został do Madrytu Filip II naówczas wdowiec po śmierci Maryi Tudor r. 1558 postanowił ożenić się z Elżbietą, co miało obudzić w Don Karlosie nienawiść ku ojcu, która z postępem czasu wzrastała w księciu od urodzenia już niezdolności okazującym, które przez miękkie wychowanie bardziej się rozwinęły. Mściwy, gwałtowny najmniejszy opór zapalał go wielkim gniewem.

Kiedy w Niderlandach pokazywać się zaczęły iskry grożącego wybuchu, Don Karlos poprosił ojca o urząd wielkorządcy w tym kraju lecz ~~tena~~ Filip powierzył je księciu Albie. Natenczas Don Karlos z nienawiści ku Ojcu wszedł w stosunki z powstańcami zabierał się do wyjazdu obiecując sam stanąć wkrótce na ich czele. Gdy się zaś z pewnych podejrzeń okazało jakoby knuł tajemne spiski na życie Ojca, Król pod ścisłą strażą trzymać go rozkazał. Inkwizycya, do której Filip II odesłał tę sprawę zajmowała się czynnie rozpoznaniem winy Don Karlosa, który przewidując smutny koniec kusił się kilkakrotnie o odebranie sobie życia ale bezskutecznie. Nakoniec Inkwizycya uznała Don Karlosa winnym zamachu na życie ojca i skazała na śmierć co Ojciec potwierdził. Gdy synowi o tem znać dano, dostał skutkiem gwałtownego wzruszenia silnej gorączki tak że Filip zawiesił spełnienie wyroku, kazawszy powiedzieć lekarzowi, aby zostawił chorobę biegowi naturalnemu. Lekarz miał mu podać lekarstwo zaprawione trucizną,

po uwięzieniu którego nawet 23 letni książę jedyny syn Filipa II zakończył dni swe w więzieniu r. 1568.

3) Odpadnięcie północnych Niderlandów r. 1567.

W IIej połowie XVI w. protestantyzm rozszerzać się począł w Niderlandach w północnej części czyli (a mianowicie w dzisiejszej) Hollandyi.
Małgorzata Austryacka Wielkorządczyni (z nieprawego łożnej) córka Karola V) której łagodny charakter nie zgadzał się z surowością Filipa jako nowowiercom, opuściła swoje stanowisko a miejsce jej zajął od 1567 do 1573 r. książę Alba. Ten nie zgnębił wiary protestantów, ale jego okrucieństwa powstania nie uśmierzyły.
Z północnych prowincyj pod nazwą Rzplitej Hollenderskiej, złączywszy się, wywalczyły wolność i niepodległość zupełną. Ta walka z Hiszpanją ciągnęła się lat 80, zakończył ją dopiero pokój Westfalski po wojnie 30 letniej w Münster i Osnabrück, na korzyść nowej Rzplitej.
Lecz Niderlandów połowa t. j. południowa część pozostała przy Hiszpanii pod nazwą Niderlandów Hiszpańskich, bo tam przemagał Germanizm jako między potomkami dawnych Fryzów.

4) Zdobycie Portugalii 1580.

~~Utra~~ Filip II stratę Niderlandów wynagrodził sobie przez zdobycie Portugalii w r. 1580. W tym czasie familja Awis wygasła w osobie Henryka Kardynała, i choć wielu było pretendentów do tronu Filip II uprzedzając wszystkich wysłał do Portugalii księcia Alby, który na jego rzecz podbił Portugalję w 3 tygodni

5) Zniszczenie floty niezwyciężonej r. 1587.

Filip II pałając zemstą przeciw Elżbiecie Angielskiej za to że pieniędzmi i posiłkami ze wspierała Rzplitą Hollenderską, tudzież z namowy Syxtusa V ułożył plan zdobycia Anglii i wystawił flotę złożoną ze 130 okrętów niezmiernej wielkości wiozącą 20,000 żołnierzy 8,000 majtków i 260 armat z zapasem żywności na całe pół roku.

Ta ogromna flota wypłynęła z Lizbony pod dowództwem Medyny Sydonia. Lud widząc ją nazwał tę flotę niezwyciężoną – lecz przy wejściu do kanału la Manche zaskoczoną została przez burzę i napadniętą przez małe statki Angielskie, przez co poniosła taką klęskę że zaledwie kilka okrętów wróciła do Hiszpanii.

6) Wojna z Henrykiem IV Bourbonem 1593–1598.

Po wygaśnięciu familii Valois r. 1589 tron francuzki należał prawnie do Henryka IV z domu Bourbon, lecz że ten był Kalwinem, Katolicy nie chcieli go uznać za Króla, Filip II pomagał im i posłał wojsko pod wodzą Alexandra Farnezego syna Małgorzaty Austryackiej w celu osłabiania Francyi. Gdy zaś Henryk IV Bourbon wyrzekłszy się kalwinizmu przyjął katolicyzm i wstąpił na tron w r. 1593, wydał zaraz wojnę Filipowi II która ciągnęła się lat 5 bez żadnej dla stron wojujących korzyści. Pokój w Vervins zakończył ją r. 1598.

Filip III dalej prowadził wojnę z Rzplitą Hollenderską, lecz nie mając stanowczego powodzenia zawarł z nią w r. 1609 zawieszenie broni na lat 12.

Wygnanie Maurów

Z pobudek religijnej gorliwości za namową Inkwizycyi skarżącej się że Maurowie powierzchownie tylko wyznawali wiarę katolicką, nakazał Filip III r. 1610 wydalić się z Królestwa arabom w Hiszpanii mieszkającym po upływie 6 mies. — przez co Hiszpanja utraciła więcej niż 1,000,000 mieszkańców pracowitych. Spostrzegł się r. 1620 Filip II, że tem osłabił państwo wyzuwszy je z wielkiej liczby rolników, kupców i fabrykantów - nadał przeto szlachectwo wszystkim bez wyjątku Hiszpanom, którzy uprawą roli trudnić się będą - ale już nic naprawić nie mógł.

Gdy wstąpił na tron Filip IV r. 1621 upłynął termin zawieszenia broni z Hollandyą.

Król przeto rozpoczął wojnę, która zakończył po 27 latach pokój westfalski r. 1648, na korzyść Rzplitej, która za niepodległą Hiszp. uznała. Spółcześnie toczyła się wojna 30letnia podczas której Król Hiszpański Filip IV pomagał Ferdynand. II i 3 Ferd. III ces. Niem. Że zaś Francya w tej wojnie trzymała stronę Protestantów, Hiszpanja więc wplątała się w wojnę z Ludwikiem XIII i Ludwikiem XIV. Gdy zaś Portugalja r. 1640 zrzuciła z siebie jarzmo Hiszpanów, ogłosiwszy królem Jana IV z domu Książąt Bragańskich, Filip IV obrócił i na nią także oręż swój.

Tym sposobem 4 wojny z Hollandyą, Francyą, Protestantami Niemie. i Portugalją prowadzić musiał, które wypadły na korzyść nieprzyjaciół Hiszpanii i wycieńczyły skarb jej. Pokój westfalski r. 1648 pojednał Hiszpanję z Hollandyą i Protestantami niemieckimi, pokój Pyrenejski r. 1659 z Francyą - nareszcie pokój Lizboński uznał niezawisłość Portugalii r. 1668.

Karol II niedołężny na ciele i umyśle prowadził 2 wojny z Ludwikiem XIV - jedna o posiadanie Niderlandów Hiszpańskich - w drugiej niósł pomoc Hollandyi podczas jej wojny z Francyą. Skutkiem tych wojen Karol II utracił 26 miast w Niderlandach i prowincyę Franche-Comté. Że zaś Karol II nie miał potomstwa, zgon jego mógł zapalić wojnę Europejską - dwaj bowiem książęta rościli sobie prawo do Korony Hiszpańskiej:

1) Delfin syn Ludwika XIV i Maryi Teressy córki Karola II.

2) Leopold I Ces. Niem. jako głowa domu Habsburskiego

Zapobiegając przeto grożącej wojnie Anglja Hollandya i Francya ułożyły między sobą traktat podziału tak iż młodszy syn Leopolda Karol miał być Królem Hiszpańskim, dostać i Niderlandy Medyolan i osady w Ameryce a Książę Francuzki miał otrzymać Królestwo Obojga Sycylii. Kiedy Karol II o tem się dowiedział postanowił Koronę Hiszpańską zapisać jednemu tylko z pretendentów. Na ówczas Ludwik XIV i Leopold starali się przez posłów aby wybór padł na nich. Karol II namówiony radami swego ministra zapisał całą monarchię Filipowi Księciu Anjou młodszemu synowi Delfina (który się utrzymał na tronie) Zapaliła się zatem wojna o następstwo Hiszpańskie. Posiadłości domu Habsburskiego w Hiszpanii zawierały kraje następne: Hiszpanię - Królestwo Neapolitańskie, wyspy: Sycylię, Sardynię, Balearskie, Księstwo Medyolańskie - Niderlandy Hiszpańskie i osady w Ameryce. Pretendentami byli: Ludwik XIV jako opiekun wnuka swego Filipa [illegible] powołanego testamentem Karola II do tronu Hiszpanii, Leopold Cesarz, i Wiktor Amadeusz Ks. Sabaudzki jako potomek Katarzyny córki Filipa II Króla Hiszpańskiego.

Z tego ubiegania się wynikła wojna powszechna. Anglia i Hollandya przyjęły stronę Niemiec przeciw Ludwikowi XIV a za Cesarzem Leopoldem I, za którym stanęły też Prusy, Portugalja i Niemcy. Francya zaś i Hiszpanija stanęły w obronie praw Filipa d'Anjou, który ukoronował się w Madrycie pod imieniem Filipa V. Wojna toczyła się od 1700 do 1713 i sprzymierzeni odnieśli wielkie zwycięstwo nad Ludwikiem XIV. Nareszcie pokój w Utrechcie r. 1713 między Anglją i Francyą – a w r. 1714 w Rastadt między Francyą i Cesarzem Niemieckim ~~tem~~. Karolem VI nastąpił.

Warunki pokoju Utrechtskiego r. 1713: 1) Dom Burbonów utrzymał się na tronie Hiszpańskim, ale dziedzictwo familii Burbonów uległo rozdrobnieniu.

2) ~~W tym roku (1713)~~ Austrya dostała Niderlandy Hiszpańskie, Księstwo Medyolańskie, Królestwo Neapolitańskie i wyspę Sardynję.

3) Wiktor Amadeusz otrzymał Sycylję i tytuł Króla – potem z Karolem VI zamienił ~~się~~ Sycylję na Sardynję r. 1720 i odtąd zwać się począł Królem Sardyńskim.

4) Anglja otrzymała Gibraltar, który zdobyła na początku tej wojny. Nadto Francya odstąpiła jej w Ameryce Akadyę czyli Nową Szkocyę w dawnych granicach.

Fryderyk Elektor i Książę Pruski uznany został za Króla przez całą Europę.

Burbonowie w Neapolu

Filip V. zdobył Sycylię i Neapol na domie Austryackim 1737 r. Wojna o ~~następstwo~~ tron Polski między Stanisławem Leszczyńskim a Frydenskiem Augustem III (ob. ark.

nastręczyła Filipowi V sposobność zawojowania Królestwa Neapolitańsko-Sycylijskiego. Że zaś podług warunków pokoju Paryzkiego, który tę wojnę zakończył, Korona Neapolitańska nie mogła być połączona z Hiszpańską, Filip V ustąpił ją młodszemu synowi Don Karlosowi r. 1735. —

Famiłja Burbonów więc posiadała 3 korony: Francuzka, od r. 1589 Hiszpańską, od 1700 - i Neapolitańską, od 1734.

P. XXIII d. 5 Stycznia 1861 r.

Filip V wniósł do Hiszpanii prawo Salickie, prawo zasadnicze narodu Francuzkiego, które usuwa od tronu płeć żeńską. — Po ukończeniu wojen o następstwo Austryackie r. 1748 dom Burbonów panujący w Hiszp. otrzymał Księztwa Parmy i Placencyi, na rzecz Filipa, najmłodszego syna Filipa V. Filip V umierając w r. 1746 zostawił tron synowi Ferdynandowi VI. — Gdy ten zszedł bezpotomnie, Don Karlos Neapolitański prawem starszeństwa wstąpił na tron Hiszpański pod imieniem Karola III, zrzekłszy się korony Neapolitańskiej na rzecz młodszego syna Ferdynanda, którego linja do dziś dnia w Neapolu panuje. — Rządy Karola III nie godnego pamięci nie zawyżają.

Józef Buonaparte w Hiszpanii.

Za panowania Karola IV syna
Karola III, Napoleon przedsięwziął
zdobyć Hiszpanję, i w tym celu
zjednał sobie ulubieńca Karo-
la IV. Manuela Godoy, zrobiwszy
z nim tajemny układ dla pod-
bicia portugalii, której część po-
łudniową zapewnił dla niego
z tytułem Króla. Godoy więc
nakłonił swego Monarchę aby
pozwolił wojskom francuzkim
przejść przez Hiszpanję. Woj-
ska te r. 1807 pod wodzą Junota
zdobyły Portugalję i zajęły Lizbo-
nę. Niedługo potem drugie woj-
sko pod wodzą Murata miało
wkroczyć do Hiszpanii celem
zajęcia tego państwa. Gdy więc
o tem doszła do Madrytu lud
rzucił się do broni, a obwinia-
jąc Godoya o tajemne stosun-
ki z Napoleonem, zmusił Króla
naprzód oddalić od siebie swego
ulubieńca a potem złożyć
koronę na rzecz syna Ferdy-
nanda, który w 1808 został o-
głoszony Królem pod imieniem
Ferdynanda VII. Napoleon
dowiedziawszy się o tem, uda-
jąc przyjacielskie zamiary
dla Karola IV, pod pozorem
pojednania Ojca z synem, spro-
wadził rodzinę Królewską do
Bajonny, gdzie postrachem na
Ojcu i synie wymógł zrzecze-
nie się ~~do~~ tronu Hiszpanii.
Poczem odesłał Karola IV do
Marsylii, gdzie tenże umarł,
a Ferdynanda VII z bratem je-
go Don Karlosem do zamku
Valençay własność Talleyranda.
Korona Hiszpańska poszła
na głowę Józefa brata Napo-
leona, który się jednak nie
długo utrzymał przy tronie
przywłaszczonym.-

Po klęsce Napoleona (1812 r.) Hisz-
panie w r. 1813 przy pomocy
Anglików wypędzili Francuzów.
Ferdynand VII przybywszy z Valençay
wstąpił powtórnie na tron
i panował do r. 1833.

Utrata osad w Ameryce.

Przykład Stanów Zjednoczonych
Ameryki Północnej, które przy
końcu 18go w. wydobyły się
z pod zawisłości potęgi Angli-
działał na osady Hiszpańskie
w Ameryce. Jednakże powsta-
nie przeciw zwierzchnictwu Hisz-
pańskiemu wybuchło r. 1814.
Odtąd w ciągu lat 10. oderwały
się od berła Hiszpańskiego
wszystkie Kolonje Amerykańskie:
Wenezuela, Nowa Grenada, Peru
~~Meksyk i t. d. Hiszp.~~ Dwie
pierwsze nazwały się Rzplitą
Kolumbijską. Bohaterem, któ-
ry najwięcej się odznaczył w oswo-
bodzeniu tych osad, zwłaszcza Kolum-
bii i Peru, zowie się Boliwar.

Zniesienie prawa salickiego

Ferdynand VII nie miał potom-
stwa linii męzkiej, tylko dwie
małoletnie córki swoje;
musiałby zatem koronę przeka-
zać według prawa salickiego
młodszemu bratu Don Karlosowi.
Lecz dla zapewnienia tronu swej
starszej córce Izabelli, Ferdynand
zwołał Kortezy, i przedstawił
im swe życzenie, aby znieść pra-
wo salickie wprowadzone przez Burbonów.
Kortezy lękając się rządów Don
Karlosa nikczemnego charakteru
przystały na to i ogłosiły Izabel-
lę (II) następczynią tronu. Lecz
skoro Ferdyn. VII umarł w 1833
Don Karlos wystąpił z prawami do ko-
rony twierdząc że prawa raz prze-
naród względem sukcesyi tronu przyj-
ęte ani przez Króla ani
przez Kortezy znoszone być
nie mogło. Stąd między Stryjem
a Synowicą wynikła domowa wojna
do 1839 r. trwająca. Na koniec Don Kar-
los ustąpił przemagającej sile
i schronił się do Francyi nie zrzeka-
jąc się swych praw. Że zaś Izabella
miała tylko 3 lata przy wstą-
powaniu na tron, przyjęła opie-
kę nad nią matka jej Krysty-
na, której gdy rządy nie podobały

się Hiszpanom, zmusili ją udać się do Francyi. Jenerał zaś Espartero który najczynniej przyłożył się do jej wygnania, zastąpił jej miejsce z tytułem Regenta w r. 1840. Gdy zaś Espartero chciał rządzić według prywatnych widoków przymuszono go do opuszczenia Hiszpanii. Izabella uznana przez cały naród za pełnoletnią objęła rządy i dotąd panuje. Matka zaś jej Krystyna z Francyi do Hiszpanii wróciła.—

Historya Portugalii.

Kraj ten składał część monarchii westgockiej do VII w. Kiedy Maurowie wydarli westgotom Hiszpanję, Portugalja uległa temuż losowi. Odtąd do XI w. ciążyło na niej okrutne jarzmo Muzułmańskie. W tym czasie Królowie Kastylii i Leonu wojując z niewiernymi zdobyli na nich przestrzeń rzekami Minho i Duero objętą, zwaną Portugalją, bo z jednej strony rzeki Duero na wzgórzu stało miasto Porto, czyli Oporto, z drugiej zaś mały port z miasteczkiem Kale. Zrazu więc część ziemi pomiędzy ~~Oporto i Cale~~ Minho i Duero ~~potem i na dalszą~~ zwała się Portugalją, która to nazwa potem i na dalszą przestrzeń została rozciągnioną. Portugalją rządzili przez niejaki czas Hrabiowie w imieniu Królów Kastylskich.

Przy końcu ~~dziesiątego~~ XI wieku Alfons VI ściągał zewsząd rycerzy do walki z Arabami. Król francuzki Filip I przysłał mu na pomoc swego krewnego Henryka Burgundzkiego z linii Kapetów. Walecznością swoją Henryk pozyskał przyjaźń Alfonsa VI, który mu wywdzięczając się za rycerskie usługi dał za żonę córkę swoją Teresę, a z nią w posagu hrabstwo portugalskie, które miał posiadać jako wasal Kastylskiej korony r. 1095. Od końca XI w. aż do naszych czasów 3 domy panowały w Portugalii:

1) Dom Burgundzki – 1095 do 1385.
2) Dom zwany Avis od 1385–1580.
3) Dom Braganzki od 1640 r.

Dom burgundzki

Za panowania tego domu Portugalja ustaliła swe granice. Powierzchnia tego kraju ze względu na czas zjednoczenia się dzieli się na 3 części: 1) Między Minho i Duero nadane Henrykowi Burgundzkiemu przez Alfonsa VI. 2) Od Duero do Algarbii zdobyta na Arabach przez Alfonsa I. 3) Królestwo Algarbii odjęte Arabom przez Alfonsa III.

Stolicą Portugalii za Burgundów była Koimbra.

Portugalja Królestwem.

Portugalja nosiła tytuł hrabstwa do r. 1139. W tym roku Arabowie panujący w części dzisiejszej Portugalii i w Algarbii wystąpili do walki z Alfonsem I synem i następcą Henryka. Wojska spotkały się na równinie Ourique. 1139. Alfons przed bitwą oświadczył żołnierzom że przeszłej nocy widział we śnie Chrysta, który mu zwycięstwo zapewnił nad niewiernymi, co zapaliło odwagę wojska. Zaczęła walka, w której chociaż według opowiadań kronikarzy było Arabów 400,000 a Portugalczyków tylko 13,000 jednak zwycięstwo zostało przy Portugalczykach. Wówczas Alfons I przysiągł na pobojowisku że Chrystus kazał mu przybrać tytuł króla a za herb wziąć 5 ran Jego i 30 srebrników, za które był zaprzedany. Lecz przez to obraził Kastylję, która go uważała za swego wasala i wymagała od niego uległości hołdowniczej. Alfons I dla zasłonienia się z tej strony od napaści Kastylii, w r. 1142 uznał siebie za wasalla Papieżów. Papieże więc pod klątwą zakazali królom Kastylii prześladować Alfonsa hołdownika Stolicy Apostolskiej.

Zwycięstwo nad Arabami na płaszczyźnie Ourique uczyniło Alfonsa panem całego obszaru ziemi od rzeki ~~od~~ Duero do Królestwa Algarbii.

Alfons I założył zakon rycerski w r. 1146, który z początku w Koimbrze miał swoje siedlisko, lecz później do Avis przeniesiony został i od tego miejsca zakonem Avis przezwany

Na zgromadzeniu stanów r. 1143 uchwalone zostało stałe niewzruszone prawo o następstwie tronu. Uchwała ta stanowiła prawo pierworodności. Gdyby król umarł nie mając potomka płci męzkiej, wtedy następować miała córka, z warunkiem, aby nie była zaślubiona za granicami państwa a potem brat; synowie zaś brata jedynie za przyzwoleniem stanów.

Następcy Alfonsa I: Sancher I Alfons II i Sancher II nic pamiętnego nie uczynili: Alfons III zdobył Królestwo Algarbii r. 1249. Odtąd granice Portugalii raz ustalone pozostały aż dotąd.

Następca Alfonsa III Dyonizy ~~Stanisław~~ chwalony jest przez kronikarzy za szczególnej dobroci, sprawiedliwości, tudzież słynie jako opiekun nauk i rolnictwa. Dyonizy założył r. 1291 wyższą szkołę w Lizbonie, którą potem r. 1308 przeniósł do Koimbry. Długi wszakże przeciąg czasu upłynął nim literatura narodowa uczyniła jakieś postępy. Nie ma też żadnego prawie pomnika języka portugalskiego, wyjąwszy niektóre drobne poemata i akta publiczne przed XV wiekiem.

Staro Burgundzkiej dom wygasł na Ferdynandzie r. 1385. Małżonka zmarłego Króla Eleonora objęła rządy państwa w imieniu Beatryxy swej córki, która poślubiona była Królowi Kastylii Janowi I — ale ten według rozporządzenia następstwa tronu Portugalskiego, wcale do rządu prawa rościć nie mógł, przeto naturalny syn Króla Ferdynanda Książę Jan W. Mistrz Zakonu Avis, złożywszy godność wielkiego Mistrza, wstąpił na tron pod imie. Jana I i początek panowania domu Avis, które jest najświetniejszą epoką dla Portugalii.

Familja Avis

Jan I obudził w Portugalczykach namiętny pociąg do morskich podróży. W r. 1415 zrobił

pierwszą wyprawę do Afryki
na Maurów dla powstrzymania ich
od napadu na brzegi Portugalskie.

Wylądowawszy w okolicy Ceuty zdo-
był to miasto, gdzie w głównym
meczecie pasował swych synów
na rycerzy. Odtąd bez przerwy u-
trzymywały się stosunki mię-
dzy Portugalją a tą częścią A-
fryki. W lat 3 potem t. j. 1418,
mały statek portugalski dą-
żący do Ceuty, gwałtownym wi-
chrem od brzegów Afryki odbity
wypłynął na otwarte morze.
Majtkowie którzy po raz pierw-
szy oddalili się od brzegów sta-
łego lądu, oczekiwali co chwila
smutnego zgonu, gdy wtem u-
ukazała się nieznana wysepka
do której zawinąwszy nazwali ją
Portem świętym (Porto-Santo).
To odkrycie obudziło w żegla-
rzach portugalskich chęć przedsię-
brania śmielszych podróży. W r. 1420
odkryto
wyspę Maderę, której żyz-
ność skłoniła rząd portugal-
ski do założenia na niej pier-
wszej osady europejskiej.
Odtąd przez lat 40 (1420-1460) żeglarze
portugalscy pod przewodnictwem
wspaniałego syna Jana I Henryka księ-
cia Viseu, który był najczynniejszym
przedsiębiorcą wszystkich wypraw
zwiedzili brzegi Afryki aż
do 15° stopnia szerokości północnej.

W tej przestrzeni zdążyli od-
kryć grupy wysp Azorskich
i Zielonego przylądka.

Nakoniec w r. 1486 za pano-
wania Jana II Dobrego dopłynęli
pod dowództwem Bartłomieja Diaza
do samego południowego krańca
Afryki t. j. do przylądka Dobrej
nadziei czyli przylądka
Burz.
Tak więc 66 lat potrzeba było
im portugalczykom opłynąć całe
zachodnie pobrzeże Afryki.

Podział

Podział odkryć między Portugalję i Hiszpanję.

Odkrycia te Portugalczyków obudziły współzawodnictwo Hiszpanów, którzy puścili się także w zawód morskich podróży. Lecz król portugalski lękając się, aby żeglarze Hiszpańscy odkrywając jednocześnie z jego żeglarzami te same ziemie nie zaprzeczali mu prawa własności udał się do Aleksandra VI Pap. Podług wyobrażeń owego wieku papież miał prawo rozdawać kraje i wyspy nieznajome jeszcze przez ludzi. Na tej zasadzie Jan II Dobry prosił papieża, aby wydał swą Apostolską rozstrzygnięcie na Oceanie Atlantyckim co ma należeć do Portugalii a co do Hiszpanii. Aleksander VI pociągnął na globusie linję idealną przechodzącą przez obydwa bieguny = w odległości 460 godzin drogi na zachód od wysp Azorskich z warunkiem że ziemie na wschód tej linii odkryte należeć będą do Portugalczyków, a na zachód tej linii do Hiszpanów.

Pod Emmanuelem, Vasco de Gama odbył tą podróż około Afryki do Indyj Wschodnich r. 1498. Przez odkrycie tej drogi handel ze wschodem przeszedł od Wenecyi w ręce Portugalii, która urosła nagle w bogactwa i sławę.

W roku 1500 Alvarez Cabral płynąc do Azyi gdy go wiatry do Ameryki zawrócił, odkrył Brazylię, sławną podówczas kopalniami złota i dyamentów.

Tym sposobem Portugalja po nabyciu w Ameryce rozległej ziemi przestrzeni, założeniu licznych osad na zachodnich brzegach Afryki i zdobyciu w Indyach Wschodnich kilka wysp i miast portowych stała się panią handlu z Ameryką Afryką i najbogatszą częścią Azyi. Okręty Portugalskie

wiozły płody 3ch części świata do Lizbony, która została przeto składem Europejskim. Ten stan pomyślności trwał za Emanuela i Jana III t.j. 1495 – 1557. Jan III wprowadził Inkwizycyę i Jezuitów, którym powierzył wychowanie młodzieży. Wnuk i następca jego Sebastyan pragnął jedynie nawrócić Maurów w Afryce i gdy wezwany został przez jednego z nich na pomoc, udał się z wojskiem do Afryki, ale w bitwie pod Alkasar 1578 r. życie utracił nie zostawiwszy potomstwa (1).

(1) Po Sebastyanie obrany był królem stryj jego Henryk kardynał 70letni, który czując się bliskim śmierci, a widząc tron bez następcy, zwołał stany aby z pomiędzy pretendentów do korony, rozstrzygnąć ~~[illegible]~~ jaś prawnie oddać wypadnie.

Między pretendentami najznakomitsi byli 1° Katarzyna Księżniczka Bragancka, jako stryjeczna siostra Sebastyana pochodząca od Edwarda starszego brata jego ojca. 2° Filip II król Hiszpański. Skoro Henryk życie zakończył r. 1580 nieułatwiwszy interesu następstwa do tronu Filip II wysłał dla poparcia swych praw Księcia Albę z wojskiem, który w 3 tygodnie zdobył Portugalję na rzecz swego Monarchy r. 1580.

Portugalja pod Hiszpanją.

60letnie panowanie Hiszpanii nad Portug. było dla tejże nie pasmem klęsk i poniżenia. Zostawszy cząstką Hiszpanii najwięcej ucierpiała podczas wojny Filipa II z Niderlandami. Filip II chcąc przymusić Hollendrów do poddania się zabronił im wstępu na rynki Lizbony w tej myśli, że zatamowanie handlu z Portugalją zniszczy jedyne źródło ich bogactwa i siły. Tymczasem Hollendrzy udali się sami po towary do Indyj.

W ciągu lat kilkunastu zdobyli prawie wszystkie osady Portugalskie, których ten naród wyzuty z wojska i pieniędzy, bronić już nie był w stanie.

Nieszczęśliwym więc zbiegiem okoliczności 200letni owoc prac i podróży Portugalczyków stał się zdobyczą śmiałych Hollendrów. Lecz niemniej ucierpiała Portugalja w wewnętrznym zarządzie. Lud ubogi bez handlu i rolnictwa, przeciążony podatkami – urzędy przedajne, bogatsze miejsca w kościele w ręku Hiszpanów – dobra Koronne sprzedane, arsenały opróżnione, porty zaniedbane. Zniszczone

wojsko krajowe, szlachtę usunię-
to od urzędów, 300 okrętów i
2000 armat odwieziono. Tak było do
r. 1640. Gdy Filip IV wplątał Hisz-
panję do wojny 30-letniej, to
stało się hasłem dla Portugalii
do uświadomiłby się bicia się na wolność
i powstanie wybuchnęło w Grudniu
1640 r. Nienawiść (ku Hiszpanom) była tak wiel-
ka iż naród całą massą ude-
rzywszy na nieprzyjaciół w prze-
ciągu tygodnia oczyścił z nich kraj.
Portugalczycy wezwali na
tron Jana Księcia (potem) Bragancji
wnuka Katarzyny Bragantskiej,
który wziął imię Jana IV.

Familja Bragancka.

Zaledwie Portugalja samodziel-
ność uzyskała wypadło jej jedno-
cześnie 2 wojny. 1) z Hiszpanją o u-
trzymanie świeżo nabytej niezawisłości
i 2) z Hollandyą o odzyskanie osad
przez nią zabranych.
Pierwsza ciągnęła się lat 28,
i zakończyła się traktatem Lizbońskim
uznającym niezawisłość Portugalii
r. 1668, a druga 1669 pokojem w Hadze,
na mocy którego Hollendrzy u-
trzymali się przy swych zabo-
rach wyjąwszy Goa i Diu w Azyi
które oddali Portugal-
czykom. Tym sposobem chociaż
Portugalja po 60letniej niewo-
li skruszyła jarzmo hiszpańskie,
jednak utraciła wszystkie najpiękniejsze
osady w Afryce i Indyach wschodnich
już do swych bogactw daw-
nych wrócić nie zdoła.

Po Janie IV panował niedołęż-
ny syn jego Alfons VI, który
r. 1667 został złożony z tronu
przez rodzonego brata Piotra.
Ten jako Regent sprawował rządy
do r. 1683 t. j. do śmierci Al-
fonsa VI. naówczas wziął ty-
tuł Króla pod imieniem Piotra II.
Panowanie tego Króla i ty-

na jego Jana V ~~wstąpił w~~ nic osobliwszego nie zawiera. Józef Emmanuel syn Jana V wstąpił na tron r. 1750. Ministrem i ulubieńcem jego był Pombal. Za wpływem tego ministra władza Inkwizycyi została ograniczoną, o auto-da fé zniesione.

1755 r. okropne trzęsienie nawiedziło Lizbonę skutkiem którego 30 tysięcy mieszkańców pod gruzami domów zmiażdżonych zginęło. Pombal nie lubił Jezuitów, których usunął z dworu Lizbońskiego, a gdy wkrótce wymierzony był zamach na życie króla r. 1758 i Jezuici obwinieni zostali jakoby i oni mieli w tem swój udział, Pombal postarał się o ich zupełne wygnanie z Portugalii. Jednakże po śmierci Józefa Emmanuela, pobożna jego córka Marya wstąpiwszy r. 1777 na tron, wydaliła Pombala z ministeryum i przyzwała Jezuitów do dworu.

Marya

wyszła za stryja swego Piotra III z którym wspólnie panowała po śmierci zaś jego r. 1786 sama jedna rządziła do r. 1799

Gdyż w tym czasie dostała pomieszania zmysłów, w którem przetrwała aż do śmierci w r. 1816. Syn jej Jan z tytułem współrządcy rządził wtedy potem od r. 1816 jako król portugalski pod imieniem Jana VI.

W r. 1807 Napoleon wydał mu wojnę iż nie chciał zerwać przyjaznych stosunków z Anglją;

Jenerał Junot zdobył Portugalję a Jan VI przeniósł się do Brazylii; i chociaż wkrótce Francuzi za współ-

działaniem Anglii wygnani zostali z Portugalii, Król nie chciał wracać do Europy i pozostał w Ameryce do r. 1822.
W r. 1820 wybuchnęła rewolucya w Portugalii celem wprowadzenia Karty Konstytucyjnej, na którą gdy Król zezwolił, Brazylijczycy naśladując przykład Portugalczyków podobnie, że Karty od niego wymagali. Jan VI nadał im Konstytucyę lecz zniechęcony ku Brazylii opuścił Amerykę zdawszy rządy na syna swego Don Pedro. Za powrotem do Portugalii musiał przysiądz na zachowanie Konstytucyi tego narodu. Żona Jana VI Karolina Hiszpańska i młodszy syn Don Miguel nie mogąc ścierpieć tej Konstytucyi uknuli spisek, żeby ją obalić. Stąd wynikła wojna domowa, która trwała od 1823 do 1824 r. Że zaś Król w ciągu tej wojny okazał się pobłażającym dla stronników Konstytucyi: syn własny osadził go pod strażą, lecz Anglicy przyszli na pomoc Ojcu, który nareszcie przebaczył synowi, skazawszy go tylko wyjechać za granicę. Konstytucya się utrzymała.
Tymczasem Brazylja zerwawszy węzły łączące ją z ziemią macierzystą ogłosiła się niepodległem konstytucyjnem Cesarstwem, obrała swym cesarzem Don Pedra starszego syna Jana VI r. 1824.
Gdy Jan VI umarł w r. 1826. Stany Brazylijskie cały do wyboru Don Pedrowi: albo opuścić Brazylję dla Portugalii: albo zrzec się Portugalii dla Brazylii. Don Pedro uczynił ostatnie. Zrzekł się Korony Portugalskiej na rzecz swej córki Maryi da Gloria, która po dojściu do lat miała zaślubić stryja swego Don Miguela.
Ten książę bawiący naówczas w Wiedniu przystał na ten układ i podpisał kontrakt ślubny i zaprzysiągłszy Konstytucyę przybył do Lizbony r. 1828. Lecz skoro objął ster państwa w imieniu swej przyszłej

małżonki: złamał Konstytucyę
ogłosił się Królem Portugalii i
rządził z surowością do r. 1830.
W tym czasie zaszło powsta-
nie w Brazylii, skutkiem którego
Don Pedro musiał zrzec się
tronu dla syna swego Don
Pedra II, powrócił do Portugalii,
aby odzyskać tron należny
swojej córce Donnie Maryi da Gloria.
Ukazaniem się na granicach
Portugalii Don Pedro wywołał
wielką rewolucyę, skutkiem której
Don Miguel musiał z kra-
ju uchodzić a Don Pedro u-
trzymał swą córkę na tro-
nie, która wyszła potem za Fer-
dynanda Księcia Sasko-Ko-
burskiego, Z ~~którym~~ nim wspólnie
rządziła Portugalją do

83

Historya Powszechna

p. O. R. Bulińskiego prelegowana podczas drugiego półrocza roku szk. 1860/61. w Warszawskiej Rzymsko-Katolickiej Duchownej Akademii.

P. I d. 8 Marca 1861 r.

84

Historya Krajów Włoskich.

Wyjąwszy Grecyę i półwysep
Skandynawski, żaden kraj Eu-
ropejski nie jest tak od na-
tury przeznaczony do jedności

a przez wyraźne i naturalne
granice tak odosobniony
jak Włochy, a jednak te one
były zawsze rozdrobnione
na mnóstwo państw małych, wy-
stawione na najazdy obcych ludów.

Pomiędzy tamtymi mieszkań-
cami nastąpiła mięszanina
najrozliczniejszych ludów, z któ-
rej wyniknął następnie oddzielny charakter
przez wspołdziałanie klima-
tu i rządów.

Od r. 1395 Włochy należały do Cesarzów Rzymskich
zachodnich rezydujących w ~~Rzy-~~
~~mie~~ naprzód, potem w Medyolanie a nakoniec w Rawennie.
Gdy przez wszystkie prowincye ich, przez Germanów za-
brane zostały, Włochy ostatnie
uległy przemocy plemion najezd-
niczych. Od tej ważnej epoki
zaczyna się Historya Włoch
którą dzielimy na 3 okre-
sy

I od upadku Cesarstwa
do Ottona I od 476 do 961.

II od Ottona I od utworzenia się drob-
nych państw Włoskich
od 961 do 1350. III od
1350 do naszych czasów.

W Okresie pierwszym ziemia Włoska uległa 5ciu najazdom:

I. Najście Herulów pod Odoakrem r. 476. Ostatni cesarz zachodni rzymski nazwany Romulus Augustulus mieszkający w Rawennie, gdy odmówił prośbie podwładnej swojej straży przybocznej złożonej po większej części z narodu niemieckiego z Herulów, aby im wydzielił za zasługi pewną ilość ziem włoskich, zepchnęli go z tronu i ogłosili na miejsce wodza swego Odoakra [illegible] tytułu Cesarza Zachodniego. Odoaker nie śmiał się mianować tem imieniem, przestając na tytule króla Włoskiego panował do r. 493.

II. Najście Ostgotów r. 493. pod Teodorykiem.

Przy końcu V w. naród Ostgotów (Ostrogotów) mieszkał w dzisiejszych Węgrzech. Teodoryk udał się do Włoch za zgodą Cesarza wschodniego Zenona, który chcąc się uwolnić ich łupieży ustąpił im Włochy jako krainę prawem spadku sobie należną, po wygaśnięciu domu Cesarskiego na Zachodzie. Teodoryk pobił wojska Odoakra, lecz [illegible] wezwawszy na pomoc Westgotów z Galii opanował Włochy. (1)

Współcześni oddają pochwały Teodorykowi. Urządził [illegible]. On był sprawiedliwym, lubił nauki, wspierał rolnictwo i handel i odnowił publiczne gmachy (w Rawennie, Weronie, Pawii, Spoletto, Neapolu) przez najazdy barbarzyńców popsute. Za jego czasów pamiętni są jego sekretarz Cassiodorus, którego listy do dziś dnia zostały — i dwaj senatorowie: Symmach i uczony zięć jego Boecyusz filozof. Obaj byli dworzanami i powiernikami Teodoryka. Zawistni dworzanie obwinili ich o zdradę przed królowi, i po ciężkich męczarniach poszli pod miecz katowski. Teodoryk umierając (r.) podzielił państwo swe

(1) Przy Odoakrze została się tylko Rawenna — gdzie przez 3 lata trzymał się przeciw Teodorykowi. Nakoniec za staraniem Bpa Rawenny pokój między obu stronami zawarty został, na mocy którego Teodoryk z Odoakrem mieli z równą władzą wspólnie rządzić Włochami — lecz po kilku dniach Odoacer wśród uczty rękami lub przynajmniej z rozkazu Teodoryka zamordowany został.
Państwo Teodoryka rozciągało się od Ebro do Dunaju — obejmowało: Italję, Sycylję, Recyę, Noryk, Dalmacyę, Pannonję, Galję narbońską i Hiszpanję południową.

swych wnuków wieletnich
między Amalaryka i Athalaryka. Każdan był granicą między ich posiadłościami. Włochy dostał Athalaryk a matka jego Amalazunta opiekę nad synem 20letnim (1)

Panowanie Ostrogotów nad Włochami trwało od r. 493 – 553. Przez ostatnie lat 18 toczyła się wojna między Cesarzami wschodniemi i Gotami. Sławny wódz Cesarza Justynjana I. Belizaryusz rozpoczął ją, a Narses zupełnie ukończył wytępiwszy Ostrogotów całkiem.

Włochy pod Grekami.

R. 553 Włochy przeszły pod panowanie Greków, pod którem zostawały do r. 568. Narses z ramienia Cesarzów wschodnich na rządce ich (Exarcha) przeznaczony obrał sobie za stolicę Rawennę, zkąd cała prowincya przyległa Exarchatem Rawenńskim się zwała. W skutek wojen Greków z Gotami głód powstał wielki tak iż w samym okręgu Picenum 40,000 robotników z głodu umarło. Po latach 15 skutkiem intryg Cesarzowej Zofii żony Justyna II z miejsca wyzuty przed odjazdem z Włoch wezwał do tego kraju potajemnie Alboina wodza Longobardów.

Pow. 2. II

(1) Z łagodnych i spokojnych rządów Amalazunty Gotowie nie byli kontenci: odebrali jej opiekę nad synem - który wnet w skutek złego wychowywania rozpiwszy się i zniewieściały umarł. Amalazunta wtedy chcąc się utrzymać przy władzy przybrała do rządów swego krewnego Teodata, który widząc się pewnym władzy, wtrącił ją do więzienia i udusić kazał. Ujmując się za nią ~~Belizar~~ Justynian, wysłał Belizaryusza z wojskiem. Belizaryusz gdy przybył do Włoch, Teodata przez Gotów z kapelat(?) zrucono a obrano królem Witygesa wodza. Belizaryusz z małą tylko garstką żołnierzy zajął Rzym 536 r. Oblegał go Witygies więcej niż przez rok napróżno, poczem schroniwszy się do Rawenny sam od Belizaryusza obleżony został. Tymczasem Justynian zawarł z Teodatem bez wiedzy Belizaryusza traktat. Belizaryusz traktatu nie uznał obiecując przyprowadzić Witygesa do Konstpola w kajdanach. Goci dla złagodzenia go ofiarowali mu włoską koronę, ale Belizaryusz jej nie przyjął - miasto z królem zdobył za kapitulacyą - i powołany do Konstantynopola pospieszył tam ze zdobyczami swemi. Jednak zostały się jeszcze inne miasta niezajęte. Totyla objął władzę - ~~co~~ 11 wodzów następców Belizaryusza, nie dokazać nie mogło. Totyla opanował Italię północną, Neapol, Kumy, Lukanię, Apulię, Kalabryę i oblegał Rzym. Belizaryusz znów więc wysłany został - ale prawie był pozbawiony środków do wojowania, a zamiast przybyły mu żądane posiłki, Totyla opuścił Rzym na pół zrujnowany. Zajął go Belizaryusz i ufortyfikował i przez Totylę obleżony został. ~~odpar~~ Belizaryusz Totylę odparł, lecz nie mając czem dalej wojny prowadzić, prosił o odwołanie siebie z Włoch. Justynian uczynił zadość jego żądaniu i posłał Narsesa - Ten stoczył ~~ze~~ z ~~Totylą~~ Gotami bitwę pod Tagina, gdzie Totyla zginął 552 r. Goci uznali się za Po- i obrali królem Tejasa - lecz i tego Narses pobił i odprawił wjazd tryumfalny do Rzymu i miasto to nieco odbudował.

III. Najście Longobardów r. 568.

Longobardowie mieszkali przedtem w ziemiach Węgierskich. Na początku VI w. przenieśli się nad granicę Włoch północnych. W r. 568 na wezwanie Narseza pod wodzą Alboina wszedłszy do Włoch, zdobyli je na Grekach wyjąwszy Exarchat Rawenński, Księstwo Rzymskie, Pentapolis, czyli pięć miast nadmorskich i południe Włoch. — Alboin założył stolicę w Pawii i podzielił zdobyte przez siebie Włochy między 36. wodzów, z tych trzej dostali tytuł Książęcy, inni Baronów lub Hrabiów. Ci zwali się Wasalami i byli w stosunkach feudalnych względem Króla. Między następcami Alboina zasługują na uwagę: 1) Teodolinda, która się przyczyniła do wytępienia aryanizmu u Longobardów. Grzegorz I W. Pap. przysłał jej za tę gorliwość gwoździe Męki Chr. Teodolinda kazała zeń ukuć cieniuchną obrączkę i oprawić w inną złotą grubą na cal i wysokości czterech cali. Tą obręczą koronowali się jej następcy, zowie się ona koroną żelazną i przechowuje się w Monza blisko Medyolanu.

Z innych Królów Lombardzkich są sławniejsi:

2) Astolf, (749–756) korzystając z rozruchów w Cesarstwie greckiem wzniesionych przez Konstantyna Kopronima skutkiem prześladowań czcicieli obrazów, [illegible] 751 r. prowincye Włoskie do Greków należące: Exarchat i Pentapolis i zdobył je bez oporu. Po czem obrócił oręż na Księstwo Rzymskie które od 724 r. wybiwszy się z pod Greckich Cesarzów przybrało nazwę Rzplitej Rzymskiej. Lecz Papież Stefan II naczelnik tej Rzplitej udał się osobiście do Francyi r. 754 szukając wsparcia u Króla Pepina,

który tylko co osiadłszy na tronie z Merowingów, przyrzekł mu pomoc obiecał. Jakoż przybył do Włoch r. 755 i zwyciężywszy Astolfa, zmusił go nie tylko zaniechać pretensyi do Rzymu, ale jeszcze ustąpić Papieżowi Exarchat i Pentapolis.

Dezyderyusz był ostatnim Królem Lombardzkim, (756-774) którego córka Dezyderata wyszła r. 769 za Karola W. — lecz że była chorowitą, król francuzki odesłał ją do Ojca w r. 771.

IV Najście Franków r. 774.

IV ~~Najś~~ Obrażony Dezyderyusz tem, a domniemywając się, iż to się stało z namowy Adryana Papieża, najechał ziemie papiezkie i zdobył Exarchat Rawenski r. 774. Adryan prosił o pomoc Karola W. który

Skwapliwie przybywszy do Włoch obległ Dezyderyusza w Pawii — i po kilkomiesięcznym oporze wziął go do niewoli, zamknął w więzieniu na całe życie, a królestwo jego wcielił do monarchii francuzkiej. Tym sposobem ustało panowanie Longobardów we Włoszech i Włochy północne, albo raczej wszystko co i posiadali dostało się w moc Franków i zostawało w ich ręku aż do r. 884. Wtedy bowiem Karol Otyły wstąpiwszy na tron Francuzki połączył całą niegdyś monarchję Karola W.

Lecz nie długo potem ten został złożony z tronu dla nieudolności, a Włochy (północne, bo południowe należały do Greków) stały się niezawisłemi, miały własnych Królów w liczbie 10. (od 889-961) Imiona tych Królów są:
1. Gwido, 2. Lambert, 3. Arnold — 4 Ludwik Burgundzki — 5. Berengar. 6. Rudolf Burgundzki — 7 Hugo Prowancki — 8 Lotaryusz — 9 Berengar II. — 10 Adalbert.

1. Gwido. Po Karolu Otyłym nastą-
piła niezgoda o koronę włoską, mię-
dzy Berengarem Księciem Friaul
a Gwidonem Księciem Spoletto. Gwi-
do zwyciężył, otrzymawszy przy-
tem godność cesarską r. 891. Syn
2) jego Lambert utrzymywał się
przy obu koronach t.j. Królew-
skiej włoskiej i cesarskiej, lecz
r. 898 został zamordowa-
ny. Wezwano podówczas
3) Ludwika króla Burgundyi, któ-
ry przez lat kilkanaście spokojnie
panował, lecz r. 905 został na-
padnięty i pozbawiony oczu
przez Berengara, który też
r. 916 otrzymał godność cesarską.
Ale wkrótce uknuty został
przeciwko niemu spisek i we-
zwany został Król Burgundzki
4) Rudolf. Ale ten nie
mógł pokonać Berengara,
wspieranego przez Węgrów, a
nawet gdy został zamordowa-
nym nie mógł się Rudolf utrzy-
mać. Włosi wybrali na króla
5 Hugona Hrabiego prowancyi, któ-
ry pojął w małżeństwo ha-
niebną Rzymiankę nazwiskiem
Marozyę. Ta łącznie z mat-
ką swą Teodorą miała
wielki wpływ i uczestnic-
two w sprawach publicznych
i intrygach owego czasu.
Całe panowanie Hugona jest tyl-
ko pasmem spisków z buntów
i rozruchów. Hugo podejrzli-
wy i okrutny wygładził powoli
znaczniejszych baronów królestwa swego
których tylko lękał się
przewagi lub cnoty. Je-
den z możnych wasalów Be-
rengar uszedł przed śmiercią
na dwór króla niemieckiego
Ottona I. r. 940. Ten pozwolił

mu zaciągnąć w swem państwie wojsko, z którem gdy wrócił do Włoch r. 945, wszyscy niechętni powstawszy przeciwko Hugonowi złożyli go z tronu.

Jednakże nie oddali korony Berengarowi, lecz synowi Hugona Lotaryuszowi, zostawiwszy przy Berengarze kierunek interessów państwa. Lecz Berengar tem nie zadowolony miał otruć Lotaryusza r. 950 i kazał obwołać siebie królem włoskim pod imieniem Berengara II wraz z synem Adalbertem, którego przyjął za wspólnika rządów. ~~Że~~ Lotaryusz zostawił młodą i piękną wdowę Adelajdę. Berengar chciał ją zmusić do zaślubienia Adalberta, aby tem małżeństwem pogodzić oba domy.

Adelajda odrzuciła tę propozycyę, i udała się z prośbą o pomoc do Ottona I, który przybywszy do Włoch w r. 951 zwyciężył Berengara, a sam poślubił Adelajdę.

Jednakże ustąpił Włochy Berengarowi pod warunkami lennemi. Tym sposobem panował on jeszcze lat 10 t. j. od r. 951 do 961.

V. Najście Niemców r. 961.

Gdy rządy Berengara nie podobały się wielu baronom a zwłaszcza Pap. Janowi XII, niechętni wezwali znowu do Włoch Ottona I. który tem chętniej przyjął to wezwanie, iż sam żałował ustąpienia Włoch Berengarowi. Jakoż przeszedłszy Alpy pokonał Berengara i w Pawii włożył na swą głowę koronę żelazną.

Po czem udał się do Rzymu, gdzie Jan XII idąc za przykładem Leona III wznowił na rzecz jego tytuł Cesarza Zachodniego r. 962. Tym sposobem całe Włochy Lombardzkie przeszły pod panowanie Niemców, a tytuł cesarza pozostał bez przerwy przy Królach niemieckich do 1806 roku. Od tego czasu zaś po zniesieniu Cesarstwa Niemieckiego przez Napoleona, godność cesarska przeszła na panujących w Austryi.

Okres drugi.

W tym okresie historya Włoch dzieli się na Historyę Włoch ~~północnych~~ średkowych i Historyę Włoch południowych. Te ostatnie przybierają tytuł Królestwa Neapolitańskiego i są niezawisłe od władzy cesarskiej. Historya zaś Włoch północnych t.j. Lombardzkich pod rządem Cesarstwa Niemieckiego zamyka cztery wieki: pierwszy od Ottona I do Henryka IV (961 do 1056 II Od Henryka II do Fryderyka I (1056 – 1152) – III^ci^ od Fryderyka I do Fryderyka II^go^ (1152 - 1250. IV^ty^ od Fryderyka II do połowy XIV w. (1250 – 1350).

Historya Włoch w przeciągu tych czterech wieków jest nadzwyczaj ciemną i zawiłą, poprzestaniemy tu na ogólnym rysie wypadków politycznych tej epoki.

<u>Charakter Igo wieku od Ottona I do Henryka IV</u> (od 961 – 1075.) jest następujący: Włochy północne i środkowe przeszły pod berło cesarzów Niemieckich – uznając swoją od nich zależność składając coroczne daniny, zwane regalia (królewszczyzny). Otto I miał zamiar połączyć całe Włochy, a nawet rozpoczął w tym celu negocyacyę z Grekami, i aby ich tem łatwiej skłonić do ustąpienia, starał się o księżniczkę grecką dla swego syna w małżeństwo – co mu się nie udało. W ogólności kształt rządu pozostał taki sam, jak był za czasów Franków.

<u>W drugim wieku</u> (1056-1152) miasta Włoskie skutkiem przywilejów już od Cesarzów nabytych, już samowolnie przywłaszczonych przestają opłacać regalia. Uwolniły się zaś od tej zależności najbardziej w czasie zaburzeń Włoskich z powodu kłótni o inwestytury między Cesarzami: Henrykiem IV i V a papieżami mianowicie: Grzegorzem VII Hildebrandem, Urbanem II i jego następcami.

Przy końcu tego okresu pomiędzy szlachtą a miastami ciągła toczyła się nienawiść. Ostatnie rozprzestrzeniły się kosztem pierwszych, a wkrótce sama szlachta zmuszoną się uznała przyłączyć do gmin miejskich.

Miasta zaczęły gorliwie starać się o swą obronę, z tego też napływali do nich coraz nowi mieszkańcy. Władza cesarska od czasów Grzegorza VII. upadała w miarę jak się podnosiła papiezka. Miasta znajdowały zawsze u Papieżu pewną pomoc kiedy się cesarzowi opierały. Tym sposobem powstało we Włoszech i Niemczech więcej niż 30 miast wolnych, które ze względu na postać swojego rządu zwać się poczęły Rzplitemi. Znaczniejsze między niemi były:

Medyolan, Florencya, Genua, Pawja, Sienna, Padwa etc. i prawie wszystkie znakomitsza miasta.

Charakter III go wieku (1152-1250).

Cesarze Fryderyk I i Fryderyk II usilili się ale bezskutecznie aby zmusić miasta włoskie do uległości. Fryderyk I odbył 6 kampanij od 1156 do 1176. Miasta włoskie w celu oparcia się cesarzowi utworzyły ligę Lombardzką, na czele której stanął Medyolan. Papież Alexander III przyjął stronę miast włoskich przeciw Fryderykowi, który mocą oręża zamierzał zmusić miasta do uległości. Pomiędzy Medyolańczykami miłość ku ojczyźnie zjednoczyła najwaleczniejszych bohaterów w towarzystwo śmierci, które się nie mało przyczyniło do rozstrzygnienia losu bitwy. Fryderyk zbity przy Lignano 1176 r. zezwolił na sześcioletnie zawieszenie broni, poczem nastąpił pokój w Konstancyi r. 1183, przez który cesarz

zostawił miastom ich rząd re-
publikański; nadał prawo no-
szenia broni, prowadzenia wojny,
uzbrajania miast rowem i mu-
rem etc. Miasta przybrały cha-
rakter wasalów koronnych, tak
pełniły te tylko obowiązki, do któ-
rych każdy wasal był obowiązany t. j.
przysięgały na wierność
stawiały żołnierzy na wojnę,
a w czasie pobytu cesarza we Wło-
szech naprawiały drogi i za pie-
niądze dostarczały żywność dla
niego i dla jego wojska.
Fryderyk II zostawszy przez
swą matkę Konstancyę panem
obojga Sycylii i korzystając z nie-
zgód między miastami włoskiemi
rozpoczął z niemi r. 1235 piętna-
stoletnią wojnę celem ich u-
jarzmienia. Ale miasta zagro-
żone odnowiwszy ligę Lombardz-
ką stawiły mu opór. Grzegorz IX
i Innocenty IV Papieże oświadczy-
li się za ligą i wyklęli Frydery-
ka II, który po zaciętej walce nie
dopiąwszy swego zamiaru u-
marł we smutku w 1250 r. — Po
ustaleniu pokoju usiłowały miasta
silniej i lepiej urządzać swoje kształty
rządów, ale ten rząd wyrodził się
z czasem na Oligarchię; wielu dum-
nych kosztem reszty ludu podnieść
się usiłowało. Dwa stronnictwa
teraz wyraźniej się wykształciły:
w samym Medyolanie np. było 3 głów-
nych stronnictw. Lecz pośród tych roz-
ruchów dobry byt postępował, spusto-
szenia i wojny rozciągały się tylko na
otwarte okolice
a w miastach przemysł
znajdował opiekę potężną.
Wyprawy krzyżowe szczególniej
miały wielki wpływ na handel
miast nadmorskich: Wenecyi, Ge-
nui, Pizy etc. Miasta Lombardz-
kie miały we Francyi szczególniej
wielki odbyt na swe płody i pro-
wadziły tam rozległy handel.
Kupcy włoscy ~~z~~ składali osobne
zgromadzenie (korporacyę, cech)
które miało własnych konsu-
lów i każdy mógł sobie wybrać
miasto, jakie mu się podobało

i zdawało być najdogodniejszem
do prowadzenia swoich spraw han-
dlowych. Rękodzieła także za-
kwitły, a zabranie znajomości
ze wschodem i z państwem
greckiem dało powód Włochom
do założenia u siebie licznych
rękodzielni i fabryk.

<u>W periodzie IV (1250-1350)</u>
republikanie włoscy skutkiem
wszczętych wojen domowych
tracą powoli tę wolność, któ-
rej się tak drogo dokupili.

Powodem do tych kłótni
było ubieganie się o najwyż-
szą władzę. Starszcie gmin
i szlachta ciągłą walką zmę-
czeni zrzekli się powoli udzia-
łu w kierowaniu Rzplitą, zlewa-
jąc całą władzę na jednego urzęd-
nika już wspólnie, już przez zwy-
cięzkie stronnictwo obranego. Ci
urzędnicy różnie w różnych miastach się
zwali, nazwy mianowicie
Kapitanów, Podestów, Signo-
rów. W w. <u>XIV</u> prawie wszy-
scy tacy Urzędnicy
(podstępem, pieniędzmi, orężem,
rozmaitemi drogami) po-
trafili uczynić dziedziczną
swoją władzę, którą na czas
tylko dostali. Rzplite Włoskie
poznikały stopniami.

Wszystkie zamieniły się
w Księztwa prócz Wenecyi
i Genuy, które byt swój repu-
blikański do samej rewolu-
cyi francuzkiej utrzymały.

Okres III od r. 1350 aż do naszych czasów

Historya Włoch północnych i środkowych, rozdrabnia się na tyle historyj ile powstało państw oddzielnych z połączenia kilku dawniejszych Rzplitych w jednąz całość polityczną.
Po śmierci Cesarza Fryderyka II (1250) w północnych i środkowych Włoszech skrostnęły same Rzplite. Lecz już przy końcu XIII w. liczono w tej stronie tyle domów książęcych, ile przedtem było miast wolnych. ~~Państwo Medyolańskie~~ Przebieżymy tu główniejsze kraje i znakomitsze w nich zdarzenia.

Xięztwo Medyolańskie.

~~Po † Fryderyka II w półn. i środk. Włoszcz. były same rzplite.~~

Medyolan jak pierwszy wyrwał niepodległość, tak pierwszy ją utracił po długich i krwawych sporach między gminem a szlachtą. Ostatnia obrała naczelnikiem Mateusza Visconti z tytułem Signior 1315. Visconti (familia) utrwalając władzę, zaledwie miała sam Medyolan pod władzą w ciągu XIV w. skutkiem pomyślnych okoliczności podbiła kilkanaście rzplitych, z których powstało Xięztwo Medyolańskie. Znaczniejszy z tej familii był Jan syn Mateusza Arcybp Medyolański, który zdobył kilka rzplitych. Po Janie rządzili dwaj jego synowie: Galeazzo i Barnabo, obaj nader okrutni. Po Galeazzo nastąpił Jan Galeazzo znakomity tyran i zdobywca. Posiadłości jego obejmowały przy końcu XIV w. 80 dawnych Rzplitych. Wśród mnóstwa Signiorów w północ-

nych Włoszech, on był najpotęż-
niejszym, chcąc przeto i tytułem
różnić się od innych, r. 1395
kupił sobie godność książę-
cą od Wacława Cesarza.
Wydając swą córkę Walenty-
nę za Ludwika Orleańskie-
go brata Karola XVI Króla Franc.
kontraktem ślubnym za-
pewnił, że skoro familja
Visconti'ch wygaśnie w linii
męzkiej, Medyolan przejdzie na
potomstwo Walentyny. Na tym
właśnie kontrakcie zasadzał swe
prawa do Medyolanu Ludwik XII
i jego następca Franciszek I.

Jan Galeazzo umierając
zostawił dwóch synów Jana Ma-
ryę i Filipa Maryę, którzy po-
dzielili się spuścizną ojcow-
ską. Starszy zabity na okrucień-
stwa r. 1412 a młodszy złączy-
wszy na nowo całe księstwo
do 1447 r. posiadał je.

Panowanie Filipa Maryi
pamiętne jest wojnami z We-
necyą, która zdobywszy na nim
wiele miast sąsiednich
utworzyła z nich swe po-
siadłości stałego lądu.

Gdy ze śmiercią Filipa Mary.
r. 1447 zakończył się dom Visconti'ch
Medyolańczycy postanowili przy-
wrócić dawny kształt rzą-
du republikański. Lecz bę-
dąc pobóści[?] w wojnie z Wenecyą
wezwali na pomoc Con-
dotiera ~~Francesca Sforzę~~ ~~znanego~~
~~z waleczności, który naj-~~
~~lepiej~~ Franciszka Sforza, któ-
rego zrobili naczelnikiem
wojsk swoich. W średnich wie-
kach wiekach mianowicie[?]
we Włoszech żaden książę nie trzy-
mał stałego wojska, ale tylko naj-
mował żołnierzy na czas wojny. Ta-
kowi najemni wodzowie nazywali się
Condottieri, którzy stawali swego inte-

nia ściągnąwszy kilka tysięcy ochotników szli z kraju do kraju ofiarując za pieniądze swoje rycerskie usługi. Jednym z takich condottierów głośnym z waleczności był Franciszek Sforza, którego zmarły Książę Medyolański Filip Marya nie raz używał do wojny z Wenecyą, i któremu w nagrodę dał za żonę swą córkę z nieślubnej żony Blankę. Franciszek Sforza wezwany przez Medyolańczyków odparł Wenecyan, lecz wszedłszy do Medyolanu opanował to miasto i ogłosił się Księciem Medyolańskim r. 1450 prawem swej żony Blanki: córki ostatniego Viscontego. Tym sposobem familja Sforzów zajęła miejsce domu Visconti'ch z pominięciem praw dzieci Walentyny. Nowy dom rządził Księstwem Medyolańskiem od 1450 do 1535. Franciszek Sforza zostawił ~~dw~~ dwóch synów t. j. Galeazzo Maryę, który ~~później~~ został zabity na sprzysięgnięstwa i Ludwika Maura, który zostawszy opiekunem synowca Jana Galeazzo, otruł go, i opanował całe księstwo w 1495 r.

Ludwik XII król Franc. rozpoczął wojnę z nim o posiadłości Księstwa Medyolańskiego w r. 1499, do którego rościł sobie prawo przez swą babkę Walentynę. Ludwik Maur dostał się mu w ręce i umarł we Francyi, a Medyolan zostawił pod władzą zwycięzcy do r. 1512.

gdzie orężem S. Ligi był mu odjęty i 20 letniemu starszemu synowi Ludwika Maura Maxymiljanowi.
Lecz Franciszek I król Francuzki odebrał go napowrót ~~po~~ po bitwie pod Marignan 1515 r. i posiadał do r. 1521. W r. 1521

Francya utraciła Medyolan, który oddany został drugiemu synowi Ludwika Maura Franciszkowi. Gdy ten ostatni potomek familii Sforzów umarł bezdzietnie w r. 1535. Karol V cesarz na mocy praw feudalnych jako suweren objął jego księstwo i po roku od-

dał je synowi swemu Filipowi, który wstępując na tron Hiszpański r. 1556 wcielił to księstwo do Hiszpanii. Medyolan więc zostawał pod panowaniem linii Habsburgsko-Hiszpańskiej do 1714 r.

Kiedy Hiszpania uległa rozdrobnieniu po Karolu II. księstwo Medyolańskie dostało się pokojem Utrechtskim Austryi, która je trzymała do r. 1797. Podczas rewolucyi Francuskiej Napoleon zdobył na Austryi to Księstwo i zamienił ją na Rzplitą Cyzalpińską, która też utrzymała do r. 1805.

Napoleon zostawszy Cesarzem zamienił tę Rzplitę na Królestwo Włoskie, którego sam był pierwszym królem, i koronował się koroną żelazną. Po upadku Napoleona, wyrokiem Kongresu Wiedeńskiego Królestwo Włoskie połączone zostało z Rzplitą Wenecką, ~~i nazwą~~ i oddane Austryi pod nazwą Królestwa Lombardzko-Weneckiego.

W naszych czasach Medyolańskie Księztwo odebrane zostało Austryi orężem króla Sardyńskiego, czyli raczej Napoleona III, a Wenecya jeszcze czeka.

Królestwo sardyńskie

jest zbiorem kilku niegdyś nie-
zawisłych cząstek, a w kolei wie-
ków w jedną całość spojonych

Główniejsze części są: Księztwa:
Sabaudya i Piemont i urywki
Księztwa Medyolańskiego.

Genua, Nizza (Nicea) od-
stąpiona dziś Francyi
i wyspa Sardynja.

Zarodkiem Królestwa sardyńskie-
go jest Sabaudya, która przed
XI wiekiem stanowiła część Kró-
lestwa Burgundyi i była pod naczelnikami
z tytułem hrabiów. Nie-
zawisłość Sabaudyi sięga
XI w. Pierwszym udzielnym
Hrabią Sabaudyi był Hum-
bert Białoręki. Od niego do
dziś dnia rządzili hrabiowie, któ-
rych było 16, książęta, których
było 14 i królowie, których było 7.
Tytuł hrabstwa nastał przed XI
w. księztwa zaś od r. 1416
a królestwa od 1713.

Hrabiowie Sabaudzcy nie-
li z początku jedną Sabaudyę,
dalej nabyli Piemont w XI w.
Lecz te części nie mogły długo trwać
spojone dla formy rządu ówczesnego,
gdzie podział ziem między
familjami był zwyczajny. — Ztąd
Piemont przez kilka wie-
ków rządował się w li-
nii pobocznej, aż nakoniec
po jej wygaśnieniu 1417
wrócił do familii panującej,
która naówczas posiadała ra-
zem Sabaudyę, Piemont i Nizzę
zdobytą na królu Neapolitań-
skim r. 1388. Za panowania hra-
biów w Sabaudyi ustanowiono
dwa zbawienne prawa: 1) Prawo

salickie r. 1263. 2) Prawo niepodzielności ziem w r. 1383, na mocy którego porządkiem pierworodztwa miano dziedziczyć hrabstwo sabaudzkie i inne ziemie od niego zawisłe. — Między hrabiami znakomitszymi byli: Amadeusz V w r. 1323 i Amadeusz VI w r. 1383 (zwany hrabia zielony od koloru zbroi) najznakomitszy z panujących. On wprowadził dwa wspomnione prawa. Amadeusz VII 1391 r. albo hrabia czerwony zdobył w r. 1388 Nizzę na królu Neapolitańskim. Amadeusz VIII r. 1451 ostatni hrabia i pierwszy Książę Sabaudyi.

~~Sabaudya zostaje Księstwem~~

~~At~~ Amadeusz VIII w r. 1416 otrzymał godność Książęcą od cesarza Zygmunta ~~w r. 1434~~ w r. 1434 ~~potem~~ ją złożył, został Antypapieżem Feliksem V (na Koncylium Bazylejskiem) na koniec zakończył dni swoje na ustroniu r. 1451. Między jego następcami pamiętny jest Karol III (1504-1553) z powodu nieszczęść, jakie wyniknęły skutkiem wojen Karola V ces. z Franciszkiem I, podczas których gdy przyjął stronę cesarza Franciszek I odebrał mu Sabaudyę r. 1536. Dopiero Emanuel Filibert (1) otrzymał napowrót całą Sabaudyję r. 1559.

Za Karola Emanuela Wielkim zwanego (1580-1630) podzielił ~~[?]~~ się dom Sabaudzki na dwie gałęzie: starszą, która wygasła r. 1830. i młodszą, która od tegoż roku panuje.

(1) który odznaczył się w wojsku hiszpańskiem, i jako wódz naczelny w bitwie przy St. Quentin odniósł zwycięztwo nad Francuzami, ~~otr~~ na mocy pokoju w Cateau Cambresis

~~Za~~

W czasie wojny o następstwo Hiszpańskie Wiktor Amadeusz II wystąpił jako pretendent do tronu Hiszpańskiego — po ukończeniu tej wojny pokojem Utrechtskim w sposób wynagrodzenia za tron hiszpański otrzymał część Księstwa Medyolańskiego i wyspę Sycylię z tytułem Króla — zaś r. 1720 zamienił Sycylię na Sardynię i przyjął tytuł Króla Sardyńskiego.

~~Rozpoczęcie dziejów następstwa~~ Następcy Wiktora ~~Amadeusza~~ Amadeusza rozszerzyli granice swych lądowych posiadłości mięszając się do głośnych wojen europejskich.

Po wojnie o następstwo Karol Emanuel III. dostał r. 1738 dostał Nawarrę i Tortonę oderwane od Księstwa Medyolańskiego. W wojnie o następstwo austryackie otrzymał r. 1748 dalszą część Księstwa Medyolańskiego.
Za panowania Wiktora Amadeusza III wybuchnęła rewolucya Francuzka, pko której gdy się oświadczył ~~wstrzą~~ Francya pozbawiła go Sabaudyi i Nizzy.
Karol Emanuel IV wyzuty przez Napoleona ze wszelkich posiadłości na lądzie przeniósł się na wyspę Sardynię, gdzie złożył koronę r. 1802. Brat jego Emanuel V na kongresie Wiedeńskim odzyskał na powrót swoje dziedzictwo i dostał Księstwo Genuę i złożył koronę w r. 1821.

a trzeci brat Karol Felix
wstąpił na tron, lecz umie-
rając bez potomstwa płci
męzkiej w r. 1830 przeka-
zał królestwo Sardyńskie
młodszej linii, która wstą-
piła na tron w osobie
Karola Carignan, ojca dzi-
siejszego króla Sardyń-
skiego Wiktora Emanue-
la.

P. II d. 14 Marca 1861 r.

Księztwo Parmy i Placencyi

składa się z dwóch miast
tegoż imienia, które w XI
w. stanowiły część dzie-
dzictwa hrabiny Matyldy.
Po jej śmierci przeszły daro-
wizną do Papieży – potem
uzyskawszy niezawisłość
były Rzplitemi do połowy XIV
w. kiedy uległy przemocy
księcia Medyolańskiego Ja-
na Galeazzo.
Po wygaśnięciu tej familii
weszły wraz z Medyola-
nem w dom Sforzów, któ-
rym Ludwik XII Król Fran-
cyi odebrał r. 1499 Księztwo Me-
dyolańskie. W r. 1512 Pap.
Juliusz II wchodząc do Świę-
tej Ligi przeciw Ludwikowi
XII wodrował powrót Kościo-
łowi ziem Matyldy Parmy
i Placencyi.

Także po wypędzeniu Francuzów z Medyolanu, Maxymiljan Sforza syn Ludwika Maura zrzekł się r. 1512 praw swoich do Parmy i Placencyi na rzecz Stolicy Apostolskiej która je posiadała do r. 1545. po czem Papież Paweł III Farnezy oderwawszy te miasta od Kościoła oddał je z tytułem Księstwa krewnemu swemu Piotrowi Ludwikowi Farnezemu, który dla okrucieństw r. 1547 zabity został. Dom jednak Farnezych utrzymał się tu do 1731 r. a ostatnim z niego panującym był Anton Farnezy. Po nim prawem spadku Księstwo przejśćby powinno było w dom Bourbonów panujący w Hiszpanii, gdyż żona Filipa V Króla Hiszpanii Izabella była synowicą ostatniego Księcia Antoniego. Tymczasem na mocy pokoju paryzkiego, który zakończył wojnę o następstwo polskie 1735 Księstwo to dostało się Cesarzowi Karolowi VI. Dopiero traktatem Akwizgrańskim r. 1748 najmłodszy syn Filipa V także Filip otrzymał Parmę i Placencyą i rozpoczął tam w swej osobie dom Bourbonów.

Syn Filipa Ferdynand posiadał to Księztwo do rewolucyi Francuzkiej (r.), Napoleon w czasie Kampanij Włoskich zabrawszy je trzymał do r. 1814. Na Kongressie Wiedeńskim zostało oddane w dożywocie Maryi Ludwice żonie Napoleona, a po jej śmierci ~~miało~~ miało wrócić do linii Burbońskiej do wnuka Ferdynanda, Ludwika II który od r. 1815 Księciem Lukki.

Księstwo Modeny

zamyka obecnie Modenę, Reggio, Mirandolę, Massę, i Karrarę z półmilionem ludności.

Markizowie d'Est opanowali r. 1336 dwa wolne miasta Modenę i Reggio – potem 1452 r. uzyskali od Cesarza Fryderyka III za pieniądze godność Książęcą. Księstwo Modeny i Reggio powiększyło się zakupieniem r. 1718 od Karola VI Ces. zakupieniem Mirandoli.

Nakoniec Książę Modeny Herkules III nabył przez związek małżeński dwa małe Księstwa: Massę i Karrarę ale wczasie rewolucyi Francuzkiej utracił i wszystkie swe posiadłości, które dopiero Kongres Wiedeński (1815) powrócił [illegible] jego synowi Franciszkowi IV.

Wielkie Księstwo Toskańskie

teraźniejsze powstało z 8^u
dawniejszych rzpltych, z któ-
ry główne były Florencya,
Piza i Sienna, a pomniejsze
Arezzo, Perugia, Prato, Volter-
ra i Pistoja. Z tych razem związanych powsta-
ło Księstwo Toskańskie
Florencya uważa się za śro-
dek około którego inne mia-
sta się skupiły, i przyjęła rząd
republikański przy końcu
w. XII i w tym stanie przetrwa-
ła do r. 1530. W tym czasie cesarz
Karol V nadał jej tytuł Księstwa
Florencyi, potem r. 1569 zaś
otrzymawszy od Księstwa za-
wisłych dostał imię W. Księstwa
Toskańskiego.

Rzplita Florencka długo była
zawichrzana, wojnami do-
mowemi między szlachtą a
ludem, wśród których Heuny
żołdaków miały najlepszą
sposobność pozyskania sobie
znaczenia. Florencya jed-
nak wzrosła nad inne mia-
sta, prowadziła rozległy han-
del, który bezpośrednio za-
sadzał się na krajowych wy-
robach. Władza była w rę-
ku bogaczów, a szlachta r. 1343
została rzeczywiście wyłączo-
na od wszelkich posad na
urzędy krajowe; lecz walka
między możno-władnymi i
gmino-władnymi toczyła się
z zaciętością — ale mimo wszel-
kie burze wewnętrzne, miasto
utrzymało swoje znaczenie
i władzę;

Głowniejsze stronnictwa, na które w historyi tej Rzplitej natrafiamy, są: Gwelfów i Gibellinów, Buon del Monti i Uberti, białych i czarnych. Pomimo tego jednak Florencya podbiła r. 1350 dwie małe Rzplite: Prato i Pistoja, później Arezzo, Perugia i Volterra. Nakoniec na początku XV w. kupiła od Viscontich Rzpltę Pizańską r. 1406.

W biegu XV w. wzniosła się nad innych we Florencyi familja kupiecka Medyceuszów. Niezmierne bogactwa, nabyte drogą pomyślnych przedsięwzięć handlowych, domowe i obywatelskie cnoty, nadewszystko opieka dla nauk i uczonych zrobiły głośną tę rodzinę po całej Europie. Długo bez sława, stała ona na czele interesów swojej ojczyzny. Między członkami tego domu zasługują na uwagę następni:

1. **Kosmas Medicis**, ojcem Ojczyzny nazwany — przyjął wielu Greków, ~~po~~ którzy po upadku Konstantynopola (1453) ratując się ucieczką, ze skarbami Greckiej Literatury szukali schronienia na włoskiej ziemi.

2. **Wawrzyniec i Julian**; za życia pierwszego był wiek złoty dla literatury włoskiej we Florencyi. Uczeni przezwali go Ojcem Muz.

3. **Jan** młodszy syn Wawrzyńca został Papieżem pod imieniem Leona X, podobny do ojca, był gorliwym opiekunem nauk i sztuk pięknych, zostawił swe imię wiekowi, w którym żył.

Nakoniec Medyceuszowie wzbudzili wielką zazdrość w wielu rodzinach Florenckich, co było powodem iż zostali r. 1527 wygnani. Głową tej familii był naówczas Wawrzyniec II synowiec Papieża syn Juliana Klemensa VII, który prosił Karola V Cesarza Niemieckiego o przywrócenie wygnanych Medyceuszów do miasta rodzinnego. Karol V wezwał mieszkańców Florencyi aby tę familię dobrowolnie na powrót przyjęli. Gdy ci wzbraniali się, Cesarz z wojskiem podstąpiwszy pod miasto zdobył je szturmem, zamienił Rzplitą na Księstwo i oddał je r. 1530 Alexandrowi Medicis, wnukowi Wawrzyńca II, za którego wydał swą córkę z nieślubnej żony, Małgorzatę Austryacką.

W krótce potem i Alexander
zginął za swe okrucieństwa.
Że zaś nie zostawił potomstwa,
następcą jego został Kosma
I z młodszej gałęzi. – Ten po-
większył Księstwo przez do-
łączenie Sienny, którą mu u-
stąpił Filip II. Król Hiszpanii
r. 1559 – i przyjął tytuł Wiel-
kiego Księcia Toskańskiego
za pozwoleniem Cesarza Ma-
xymiliana I, jako Suwerena
ziem Włoskich.
Potomstwo Kosmy panowa-
ło we Florencyi z tytułem
książęcym od r. 1537 – 1737.
Ostatnim Księciem z tej fa-
milii był Jan Gaston, który
gdy zszedł bezpotomnie roku
1737, Księstwo jego spadło
na Franciszka Lotaryńskiego
męża Maryi Teresy, córki
Karola VI. – Franciszek Lotaryński
zostawszy Cesarzem oddał Toskanię
młodszemu synowi Leopoldowi, któ-
ry r. 1790 wstępując na Tron Ce-
sarski pod imieniem Leopolda II
ustąpił ją młodszemu synowi Fer-
dynandowi – i tego potomstwo
zostało tam panującem
Ferdynand utracił r. 1801 swe
Księstwo, które zabrawszy Na-
poleon przezwał Królestwem He-
truryi, lecz w r. 1809 przerobiw-
szy je znowu na Księstwo, od-
dał swej siostrze Elizie Baciochi.
Kongres Wiedeński r. 1815 wró-
cił to Księstwo prawemu dzie-
dzicowi Ferdynandowi, po któ-
rego śmierci r. 1824 objął tro-
ny jego Leopold II.

Piza

Ta znakomita Rzplita w śred-
nich wiekach, całą swą wielkość
winna handlowi. Utrzymy-
wała ową sławę do r. 1284,
skutkiem ciągłych wojen
z Rzplitą Genueńską, ta
ostatnia po licznych zobo-
pólnych klęskach zniosła
jej flotę w bitwie morskiej
r. 1284, w której dowodził
Pizanami Ugolino. Ten
umyślnie miał przegrać
tę bitwę, za co głodem w wię-
zieniu z dziećmi umorzo-
ny został. Śmierć jego
opisana przez Dantego
w poemacie „Boska komedja"
tłomaczona jest po polsku,
przez autora Konrada Wal-
lenroda (Mickiewicza).
Od tego czasu Piza nie mo-
gła już odzyskać poprzed-
niej wielkości.
Nakoniec podbita przez
Jana Galeazzo Visconti, któ-
ra to familja sprzedała ją
Rzplitej Florenckiej i od-
tąd podzielała losy tej
ostatniej Rzplitej.

Sienna

była Rzplitą od XII w. do 1554 r., kiedy została zdobytą przez Karola V. Cesarza za to, że przyjęła stronę Francyi w czasie wojny.

Cesarz oddał ją synowi swemu Filippowi II, który ją ustąpił r. 1553 Księciu Toskańskiemu za dług jemu należny, zachowawszy sobie wszystkie jej porta. (cf. str.)
Filip II drugi wcielił takowe do Królestwa Neapolitańskiego.

Napoleon zmusił Króla Neapolitańskiego do ustąpienia sobie tych portów, które przyłączył do Księstwa Toskańskiego.

Rzplita Genueńska

we wło- wskim rok zgoda... kończ... do końca w. XI. Na jej szech do końca w. XI. Na jej okrętach podobnie jak Weneccy Krzyżowcy jeździli. Ona zdobywać Ziemię Ś. Ona pomagła Michałowi Paleologowi obalić Cesarstwo Łacińskie z zazdrości ku Wenecyanom, którzy w tem państwie wyłącznie handel prowadzili. Toczyła długą i uporczywą wojnę z Rzplitą Pizańską i Wenecką.

W XIV w. poczęła być rzą-
dzoną przez Dożów.
W w. XV wpadła pod władzę
Książąt Medyolańskich
z familii Sforzów i zostawa-
ła pod nią do r. 1528.
W tym czasie odzyskała
dawny kształt rządu z na-
stępnej okoliczności: podczas
wojen Karola V z Fr. I Kró-
lem Francyi, bogaty obywa-
tel Genueński Andrzej Do-
ria pomógł swą flotą Ka-
rolowi V do wypędzenia
z Włoch Francuzów.
W nagrodę cesarz przywra-
cając familię Sforców na
Księstwo Medyolańskie
wymógł na niej, aby się
zrzekła władzy nad Rzplitą
Genueńską, chcąc uczynić
Andrzeja Doria panem
tej krainy. Lecz Doria zna-
cznie republikańskich nie
przyjąwszy władzy dzie-
dzicznej nad swoją ojczy-
zną, przywrócił do niej rząd
dawny, na czele którego
postawił Doże, co 2 lata
obieralnego. Rządu tego
forma utrzymała się do
rewolucyi Francuzkiej.
Genueńczycy od w. XI po-
siadali Korsykę, którą sprze-
dali rządowi Francuzkiem
r. 1768. Napoleon tam się
urodził, a podczas rewo-
lucyi Francuzkiej wszedł-
szy do Włoch zmusił Ge-
nuę przezwać się Rzplitą
Liguryjską. Zostawszy
zaś Cesarzem przyłączył
ją do swej monarchii.
Na Kongressie Wiedeńskim
Genua z tytułem Księstwa
oddana została Królowi Sardyń-
skiemu, pod którego władzą dotąd jest.

Rzplita Wenecka.

Na Wschodzie Włoch pół-
nocnych między zalewami
czyli łagunami morza Ad-
ryatyckiego utworzyło
się było państwo z począt-
ku nader drobne, które potem
wzbiło się do znakomitej
potęgi. Byt jego prze-
trwał 1,300 lat t. j. od po-
łowy V w. aż do rewolu-
cyi Francuzkiej.
Wenecya składa się z 72
wysep rozmaitej wielkości
niedaleko siebie na mo-
rzu Adryatyckiem leżą-
cych. Jeszcze za czasów
Rzymian okolice tego mia-
sta zwały się Wenetia.
Przez długi czas na wy-
sepkach tych wśród bag-
nistych wód sami tylko
rybacy mieszkali bez żad-
nych między sobą związ-
ków - każda wysepka mia-
ła swego osobnego naczel-
nika.
W epoce najścia Hunnów
na Włochy, liczne rodziny
uciekły przed srogim At-
tyllą, chronić się zaczęły
na łaguny, których głów-
nym punktem i jakby sto-
licą, była wyspa Rialto.
Liczba szukających tam
przytułku tak dalece się
pomnożyła iż nie tylko
zajęli wyspę, ale i na
palach około niej budować
się poczęli, a tak powsta-
wało powoli jakby pły-
wające po morzu miasto,

które z początku nie mia-
ło jednego naczelnika
Zdaje się, że dopiero po
wtargnięciu Longobardów
mieszkańcy bliższemi i ści-
ślejszemi związkami połączy-
li się z sobą. Wewnętrzne ru-
chy i zamieszania dały powód
r. 697 do wyboru pierwsze-
go wodza (Dux albo prze-
kręcone według nich Doża)
Anafesto, którego również jak
jego następcy został przez lud
wybrany. Gdy im wodzeki nie uwa-
żał się za podległy cesarzowi Byzan-
tyńskiemu którzy mało zwierzchność tego
uznawali.
Gdy Pepin Krótki do władzy
dążył, zaczepił także Wene-
cyan i wiele wysp spusto-
szył. Tym sposobem stał się
przyczyną, że na Rialto mia-
sto założono a pobliskie wy-
spy połączono z niem mosta-
mi. Taki był początek właści-
wej Wenecyi. — Doża był
najwyższym sędzią, w pokoju i wodzem
na wojnie.
Miał władzę prawie mo-
narchiczną: On ze swemi
radcami przyjmował posłów
dawał odpowiedzi, wchodził
w układy z mocarstwami i
zwoływał wielką radę, za-
rządzał skarbami etc.
Wenecya, jako wpośród mo-
rza położona
tak, iż się musiała
oddać żegludze i handlo-
wi. Krzyżowe wojny naj-
bardziej się przyczyniły do
jej wzrostu i bogactw, prze-
wożąc na swych okrętach
krzyżowców do Palestyny,
pobór wielkiej opłaty za
przejazd, ciągnęła wielkie
~~z państwami Wschodniemi~~
korzyści przez zawiąza-
nie stosunków z państwami
wschodniemi, które ich krzy-
żowcy na wschodzie za-
kładali. Czwarta wyprawa

mowicie Krucyata po czę-
ści prawie samej tylko We-
necyi kosztem przedsięwzię-
ta, miała stanowczy wpływ
na jej losy.

Po obaleniu Cesarstwa Grec-
kiego r. 1204. Wenecya do-
stała w dział wszystkie
porta greckie, wyspy Jon-
skie, Kandyę, Negropont
i więcej niż 15 wysp na Ar-
chipelagu, oprócz tego czwartą
część domów w samym Kon-
stantynopolu – do tego za-
pewniła sobie wyłączny han-
del z Cesarstwem Łacińskim,
a w r. 1344 wyjednała od
Sułtana Egipskiego podob-
ny przywiléj w portach
Syryjskich i Egipskich, na mo-
cy którego przywłaszczyła so-
bie obszerny i zyskowny han-
del ze ~~[illegible]~~ Wschodem i Indya-
mi, ~~dokt~~ dokąd jedyna droga
przez porty Syryjskie i Egipskie
~~sie~~ znajdowała się odtąd w rę-
ku Wenecyi, a Wenecya w XIV
w. liczyła 3,000 statków ku-
pieckich i 20,000 majtków
Handel usposobił tych przed-
siębierczych mężów do odle-
głych podróży nawet wew-
nątrz Azyi i do najodleglej-
szej północy. Imiona: Mar-
co Polo, braci Zeni Quirini
nie są zapomniane w dzie-
jach odkryć – zdaje się tyl-
ko że kupiecka skłonność
do tajemnic nie jedną oko
liczność utaiła.

Podboje we Włoszech.

Wenecya zaczęła zaokrą-
glać swoje terrytorium we
Włoszech w XV w. a to

przez zabory na Viscontich. Najważniejszym zaś nabytkiem Wenecyi było Królestwo Cypru, którego ostatnia królowa Katarzyna Cornaro, córka znakomitego szlachcica Weneckiego, nie mając potomstwa, przekazała testamentem swoje dziedzictwo Rzplitej Weneckiej swej ojczyźnie r. 1490.

Koniec XV w. był najwyższym szczeblem sławy tudzież początkiem chylenia się do upadku tej Rzplitej. Dwie wielkie przyczyny sprowadziły jéj zgubę: odkrycie drogi do Indyi koło Afryki r. 1498; osiedlenie się Turków w cesarstwie Greckiem.

Wyłączny handel ze wschodem był jedynem źródłem bogactwa Wenecyi, która nie mając na tej drodze współzawodnika, zbywała swe towary po cenie jaką się jéj naznaczyć podobało; skąd największe płynęły dla niej zyski. Tymczasem przy końcu XV w. Portugalczycy dostali się około Afryki do Indyi. Skoro Vasco de Gama otworzył z tym krajem stosunki handlowe, Portugalczycy puścili się na wschód drogą przezeń wytkniętą i zacząwszy sprzedawać płody Indyjskie po niższej cenie niżeli kupcy Weneccy, zadali cios stanowczy ich handlowi. Wenecya nie mogąc wytrzymać współzawodnictwa z Portugalją, ubożeć powoli a nakoniec przyjść do upadku musiała.

Turcy także Ottomańscy usa-
dowiwszy się w Cesarstwie Grec-
kiem odjęli Wenecyi w ciągu
XVI w. wszystkie jej posiadło-
ści na Archipelagu i morzu
Środziemnem. Sułtan Selim II
zabrał wyspę Cypr r. 1570. We-
necya prosiła o pomoc Filipa II
króla Hiszpańskiego i Papie-
ża Piusa V. Połączone ich siły
~~[illegible]~~ pod dowództwem Don
Juana, chociaż odniosły
świetne nad flotą Turecką
pod Lepanto r. 1572 zwy-
cięstwo (na pamiątkę któ-
rego ustanowione zostało świę-
to S. Różańca), niezgoda jed-
nak między sprzymierzeńca-
mi nie pozwoliła Wenecya-
nom korzystać z tej okolicz-
ności do odzyskania swej straty.
Kandya była ostatnią zdo-
byczą Turków na Rzplitej
Weneckiej. Wojna o utrzy-
manie tej wyspy ciągnęła
się lat 24 i skończyła się na
korzyść Muzułmanów.
Ze wszystkich uprzednich za-
borów Wenecyi pozostały jej
tylko posiadłości na stałym
lądzie Włoch, przy których u-
trzymała się do Rewolucyi Fran-
cuzkiej. W r. 1797 Napoleon
uderzył na nią nie wypowie-
dziawszy jej wojny, zabrał sto-
licę, a posiadłości wcielił do
Rzplitej Cyzalpińskiej. Kon-
gres Wiedeński r. 1815 ustąpił
Austryi Wenecyę łącznie z Księ-
stwem Medyolańskiem pod
nazwą Królestwa Lombardz-
ko-Weneckiego. Dopiero r. 1859
Wiktor Emanuel zabrawszy
Księstwo Medyolańskie wcie-
lił je do Królestwa Sardyńskiego,
a Wenecya dotąd w ręku Austryi jest.

Państwo Kościelne

Rzut oka na papieżów i Państwo zachodnie

Historya Papieżów jest Histo-
ryą całej Europy. Wpośród
bowiem powszechnej ciemnoty
po upadku Cesarstwa zachod-
niego, oni jako pochodnia
na świeczniku przyświeca-
li państwom Chrześckim i
narodom które grubą mgłą
barbarzyństwa przedzie-
rały się na drogę moral-
nego życia. Długi czas w ich
rękach spoczywały losy ca-
łej Europy. W czasie dzi-
kiej swawoli potężnych ba-
ronów, kiedy ani względy
prawa, ani uczucie ludz-
kości nie krępowały ra-
mienia najezdnika, był
gdzie w Europie, a głos stra-
szliwy który gniewem nie-
bios pogroziwszy sku-
tecznie tym, którzy dep-
tali słabą niewinność
zdołał niekiedy ich harde
czoła uniżyć pod posłu-
szeństwo wiary. Za po-
mocą scentralizowanej siły
w jednym naczelniku Koś-
cioła, pasterz Chrześcian
Religija była zabezpieczo-
na, rozszerzana, a we-
wnętrznych jej stosunkach
porządek utrzymany.
Wielka zasługa i wyso-
ka pobożność Bpów
Chrześciańskich przyświecały
światu Chrześciańskiemu wpo-
śród powszechnej ciemno-
ty.

Gdy ludy Germańskie oba-
liły państwo Rzymskie,
a same chrzest przyjęły, u-
ważać zaczęły kapłanów
jako bezpośrednich sług
Bożych, którzy ich we wszyst-
kich okolicznościach kie-
rować powinni.

Już od dawna zostawali ~~pod~~
Papieże w dobrem porozumieniu
i życzliwości z Królami Francuzki-
mi. Pepin młodszy winien był
swą królewską dostojność Pa-
pieżowi Zacharyaszowi. Papież
Stefan włożył mu koronę na
głowę i podniósł do godności Pa-
trycyusza Rzymskiego i naj-
wyższego opiekuna Stolicy Rzym-
skiej, a za to silnie był posiłkowa-
nym pko Lombardom i obdarzo-
nym różnymi krajami we Włoszech.
Karol W. ukoronowany od Leona
na cesarza zachodniego przyczy-
nił się nie mało do powiększe-
nia państwa Papiezkiego.

Przez ręce Papieżów było pod-
niesione cesarstwo zachodnie,
a cesarze nawet sami uzna-
wali, że są niemi przez boskie
jedynie namaszczenie.

Ludwik II mówił, że „przez na-
maszczenie papiezkie od Boga
powołanym został do godności
cesarskiej." Ale szczególniej
Grzegorz VII równie znako-
mity nauką jak swojem ży-
ciem pobożnem, tudzież ob-
darzony wzniosłym zapałem,
wywarł znakomity wpływ
na swój czas i sprawy Kościo-
ła. Zaczął pracować z całą
siłą swej woli, tudzież z ufno-
ścią, jaką może nadać prze-
konanie o dobrym i zbawien-
nym celu, z niezachwianą wy-
trwałością, którą nawet nie-

szczęście podwyższa, nad wykonaniem przedsięwzięcia o którem już dawniej rozmyślał. Celem życia jego było wynieść nad wszelki spór władzę Kościoła i uczynić go niezawisłym zupełnie. „Myśl jego była: że ponieważ Papież jest namiestnikiem Boga na ziemi, tem samem jest naczelnikiem całej jego dziedziny, której ostatecznym celem jest wzniesienie się do moralności i umysłowej ducha czystości. Temu ostatecznemu celowi powinny być podane wszelkie ziemskie i polityczne względy. Nie o zaspokojenie próżnej dumy, lecz o wykonanie tego wielkiego pomysłu szło temu świętemu mężowi, którego tylko jałowe i niewczesne mędrkowanie, ludzie powikłanie ~~[illegible]~~ wyobrażeń żadnego stosunku z jego czasami mieć nie mogących, tak często niesłusznie poniżyły, przewrotnie go oceniając. Wielką moc i stałość okazał Grzegorz VII w sporze z Henrykiem IV. Henryk złożył wprawdzie Papieża z rządów Kościoła, ale skutki tego jego nierozważnego kroku na niego samego spadły. Grzegorz nawet w największem nieszczęściu kroku nie ustąpił, a ostatnie jego hasło było iże władcy „świata podlegli są Kościołowi!"

Papieże najwięcej się przyczynili do tego, że Mahometyzm nie zalał całej Europy i swego jarzma na

karki Azjan nie wtłoczył.

Urban II (1087-1099) zachęcał błagalnym głosem ludy Europy zachodniej na soborze Klermonckim do pierwszej krzyżowej wojny przeciw Muzułmanom.

Aleksander III (1159-1181) wiele się przyczynił do uwolnienia miast włoskich od zawisłości cesarzy, przyjąwszy stronę protektora ligi lombardzkiej. On nałożył interdykt na królestwo angielskie za zabójstwo popełnione na osobie S. Tomasza.

Innocenty III (1198-1216 ogłosił czwartą krucyatę, która obaliła cesarstwo wschodnie - jak również krucyatę przeciw Albigensom - i pierwszy ustanowił Inkwizycyę r. 1204 dla wytępienia tej herezyi. Złożył z tronu Jana bez Ziemi i Ottona IV.

Innocenty IV (1243-1254) stanął również w obronie miast lombardzkich i złożył z tronu Fryderyka II na soborze Lyońskim.

Jak papieże osobiście, tak i duchowieństwo Europy w owych wiekach podlegające stolicy Apostolskiej, wywierało znakomity wpływ na narody. Zapał religijny ożywiał wszystkich. Bez takowego religijnego zapału trudno aby Frankowie z tak wielką i wytrwałą odwagą mogli się byli oprzeć Arabom. Podobny heroizm natchniony przez księstwo dał się także widzieć w wielu innych wypadkach. Tym sposobem Anglo-Saksonowie

i Frankowie chociaż w daleko
mniejszej liczbie, opierali się
pod chorągwią Zbawiciela na-
jazdom dzikich Normandów.
Wpływ Papieżów zawsze był
pośredniczym i tak skierowa-
nym, aby wojnom między
ludami Xtiańskiemi zapobiegać
a władców od niesprawie-
dliwości i uci~~ążliwości~~ emiężeń wstrzy-
mywać. W duchownej potę-
dze znajdowali słabsi lepszą
i skuteczniejszą obronę przed
zamachami możniejszych,
aniżeli później w wyobraże-
niu równowagi, która jako
czyste wyobrażenie, bez żad-
nej zewnętrznej podpory moc
swoją wkrótce stracić musiała.
Zakres wyobrażeń niepospo-
licie przez Xtiaństwo rozsze-
rzony został, podniosło ono
umysły Europy do czegoś
nadziemskiego, duchownego
i niewidzialnego, a stosun-
ki religijne weszły do
wszystkich wydarzeń życia.
Xtianizm uszlachetnił ducha
wojowniczego ludów północ-
nych przez godny cel i za-
miar, jaki wskazywała
waleczności. Płeć żeńska
Xtianizmowi winna swe pra-
wa, jakich jej barbarzyń-
stwo ciągle zaprzeczało.
Xtiaństwo ustanowiło mo-
ralną równość między mę-
żem a żoną, uświęciło
małżeństwo podnosząc je
do rzędu Sakramentu.
Niewolnictwo nawet bez-
pośrednio dopiero przez
Xtiaństwo złagodzonem zo-
stało a potem zupełnie

kwiestionem. Niewolnikom o-
twarty był przystęp do no-
wej wiary i jej dobrodziejstw,
ona postawiła na równi
pana i sługę. Dawne pra-
wa niejednokrotnie wyrze-
kły, że ~~Xtus~~ Chrystus u-
wolnił wszystkich Xtjan,
i że żaden Xtjan nie miał
prawa, drugiego Xtjana, swe-
go bliźniego sprzedawać.
Tym sposobem utworzył się
w ogólności łagodniejszy
widok niewolnictwa, a
wkrótce wyzwolenie nie-
wolników uchodziło za po-
bożny i przyjemny Bogu
uczynek.

P. III d. 21 Marca 1861 r.

Duchowieństwo sprzyjało
wszędzie uprawie ziemi, prze-
niosło ono sposób uprawy po-
łudniowej na ostrą północ,
a puste okolice za ich sta-
raniem i wytrwałością, zamu-
szone były wydawać płody,
których im sama odmó-
wiła natura. Wygody i
przyjemności życia zostały
rozmnożone, a przez to samo
nadanym był wyższy powab
życia. Religja i przykład
postanowionych zakonów
Duchownych były powodem
do ustanowienia podobnych
stowarzyszeń z religijną
dążnością, np. gildy, brac-
twa i t. d. które wkrótce
stały się obrazem całego
towarzyskiego życia w śred-
nich wiekach.

Obowiązkiem było utrzymywać we czci pamiątkę zmarłych braci – uczestnicy zgromadzali się na uroczystości. Żadne ważne zdarzenie nie zaszło, aby religija nie usiłowała mu nadać wyższego znaczenia, a mnogie ogólne i szczególne uroczystości były nieustannemi zręcznościami do radości i do powszechnego rozwijania i zbliżania się umysłów.

W następnych wiekach Papieże szczególniej z familii Medyceuszów pochodzący (Leon X, Klemens VII) silnie opiekowali się naukami i sztukami pięknemi. Grzegórz XIII sławnym jest przez poprawę kalendarza Rzymskiego, który od niego Gregoryańskim zwać się począł – a o którym wypada nam uczynić obszerniejszą wzmiankę niżej.

Rok jest 2k.: słoneczny i cywilny. Słonecznym zowie się cały czas, którego potrzebuje ziemia dla obieżenia słońca. Cywilnym nazywa się czas od 1go Stycznia do 31go Grudnia włącznie. Oba zgadzać się z sobą winny, bo rok cywilny wyrachowany został podług drogi ziemskiej koło słońca. Jeśliby w tem wyliczeniu nie zaszła żadna pomyłka, nie byłoby różnicy między rokiem cywilnym i słonecznym.

Lecz Astronom egipski: So-
zygenes, który pierwszy z roz-
kazu Dyktatora Rzymskie-
go Juliusza Cezara wyra-
chował rok słoneczny, popeł-
nił nieznaczną na pozór
pomyłkę, która jednak póź-
niej znaczną się pokazała.
Podług niego rok słoneczny
ma dni 365 i godzin 6 – gdy
rzeczywiście ma tylko dni
365 i godzin 5, minut 48, se-
kund 30. Różnica jest przeto
o minut 11 i 30 sekund. Ztąd
rok cywilny Juliusza Cezara,
który także wszyscy Chnie przy-
jęli stał się dłuższym od sło-
necznego o 11 minut i 30 sekund.
Dla tej przyczyny ziemia pier-
wej rok swój skończyła niż
ludzie, którzy po roku zosta-
li się na minut 11 i sekund 30.
a w lat 6, na jedną godzinę
i 9 minut, w lat zaś 125
na jeden dzień. Tym sposo-
bem zostając się co rok od
ziemi na 11 minut i 30 sekund
w ciągu tysiąc kilkuset lat
spóźniono się w 1582 r. już
o całe 10 dni tak dalece że
wszystkie pory roku 10 dnia-
mi później zaczynały się w ka-
lendarzu jak w naturze.
Papież Grzegorz XIII chcąc tę
pomyłkę poprawić, rozkazał
uregulować rok cywilny podług
rzeczywistego biegu ziemi, a
że rok słoneczny był już na-
przodzie o 10 dni, kazał wy-
kreślić z roku cywilnego ta
dni 10, przez co rok cywilny
zrównał się z rokiem sło-
necznym i oba zaczęły iść
razem. W tym względzie wy-
daną została bulla Papieska

w r. 1582 d. 5 Października.
To zowie się poprawą kalendarza. Wszystkie kraje katolickie takowy poprawny kalendarz przyjęły. Protestanci zaś z nienawiści ku stolicy Apostolskiej; nadto Rosyanie i Grecy zachowali dawniejszy kalendarz Juliuszowy. Ztąd powstała różnica między starym a nowym kalendarzem. Anglicy dopiero w r. 1752 wprowadzili u siebie poprawny Gregoryański kalendarz. Kraje zaś które tego kalendarza nieprzyjęły już są o 12 dniami w tyle.
I następni Papieże dużo się przyczynili do upowszechnienia oświaty, tudzież i do przechowania pomników starożytnych. Syxtus V. (1585–1590) wyniosł z gruzów 4 starożytne obeliski. Jeden na placu Ludu (del Popolo), drugi przed s. Piotrem, 3ci przed Bazyliką s. Jana Lateran. i 4ty przy kościele Panny Maryi Większej. On także wydobył z ruin kolumny Trajana i Antonina.
Za Piusa VI wybuchnęła Rewolucya Francuzka, która pozbawiła Kościół jego posiadłości we Francyi i Awenionie i Venaissin. W r. 1798 jenerał Francuzki Berthier odjąwszy Papieżowi całe państwo Kościelne, zmienił Rzym na Rzplitę Rzymską. Pius VI został przeprowadzony do Francyi, gdzie † r. 1799.
Pius VII został obrany Papieżem i był nim od 1800–1823. Państwa nieprzyjazne Fran-

cyi zniósłszy Rzplitą rzymską
wróciły państwo kościelne Piu-
sowi VII r. 1799. Napoleon zostaw-
szy Konsulem, pogodził się z Pa-
pieżem, który go r. 1804 koro-
nował osobiście w Paryżu na
cesarza Francuzów. Zgoda
jednak nie długo trwała.
Napoleon nie mogąc nakło-
nić Papieża do swoich wi-
doków, zabrał mu wszyst-
kie posiadłości i wcielił do
Królestwa Włoskiego. Pius VII
został przeprowadzony do Fran-
cyi, przez lat kilka ~~zosta-~~
~~wał~~ był trzymany w zamku
Fontainebleau. Wytrwałem
opieraniem się woli Napo-
leona powszechny dla siebie
zyskał szacunek. Po upad-
ku Napoleona wrócił do
Rzymu i objął swe posiadło-
ści w takich granicach,
jakie były za jego poprzed-
ników. Po śmierci Piusa VII
obrany był Leon XII 1823 r.
potem Pius VIII 1829. Po
śmierci Piusa VIII r. 1831
obrany został r. 1831 Grze-
gorz XVI. a obecnie pa-
nuje od r. 1846 Pius IX.

Krolestwo Obojga Sycylii

Krolestwo Obojga Sycylii zajmuje południowe Włochy i wyspę Sycylię. Po upadku państwa Rzymskiego na zachodzie Włochy stały się zdobyczą Herulów, których wygnali Ostgotowie. Ci zaś wypędzeni zostali przez Cesarzów wschodnich; lecz Grecy przez 15 lat tylko posiadali całe Włochy. W r. 568 Longobardowie wszedłszy do Włoch zagarnęli część ich północną i środkową; południowa tylko została przy Grekach do początku XI w.

Wyspa Sycylia przeszedłszy razem z Włochami pod panowanie Greków w 553 r. zostawała w ich ręku do 827 r. W tym czasie Arabowie zdobyli ją na Cesarzach wschodnich, którzy chcąc przynajmniej cząstkę tytułu zachować, dali nazwisko Sycylii większej krawędzi Włoch południowych Kalabryą zwanej. Tym sposobem nie posiadając rzeczywistej Sycylii mianowali się panami idealnej Sycylii.

Dzisiejsze Królestwo Obojga Sycylii zostało założone w XI w. przez Normandów francuzkich następującym sposobem: Tankred de Haute-ville, wasal Księcia Normandyi miał 12 synów. Trzej pierwsi na czele najstarszego Wilhelma Żelazną ręką przezwanego z pocztem 300 Normandów udali się do Włoch w celu wejścia do służby u rządców Greckich, którzy posiadając Włochy południowe t. j. Apulię i Kalabryę walczyć

ciągle musieli z Arabami sy-
cylijskimi.-
Rządca tej części Włoch był
naówczas Maniaces, który
pojąwszy myśl zdobycia Sycylii
na mnóstwo cząstek rozdrob-
nionej, przyjął chętnie Nor-
mandów i najęwszy do tego
innych ochotników, poprowa-
dził ich do Sycylii, gdzie po otrzy-
maniu kilku zwycięztw,
gdy przyszło do działów zdo-
byczy, Grecy wszystko zabra-
li nie dawszy nic Norman-
dom prócz żołdu. Nadto Ma-
niaces skrzywdził Arduina,
jednego z Rycerzy Lombardz-
kich, którzy służyli z Nor-
mandami, uderzywszy go kijem.
Normandowie dalej służyć
nie chcieli i gdy do Włoch ode-
słani zostali, Arduin namó-
wił ich do wydania wojny Gre-
kom, napadając na Apulję
zniechęconą, jako niemu, zachci-
wość i wielkie zdzierstwa.
Jakoż Normandowie wzmoc-
nieni nowym zasiłkiem współ-
braci, rozdzieliwszy się mię-
dzy 12 wodzów zwanych hra-
biami, w przeciągu lat Kam-
panij od 1041 do 1043 zdobyli
całą Apulję, gdzie ci hrabio-
wie 12 miast na własność
otrzymawszy, uważali się za
wasalów Wilhelma. ~~zdoby~~
Tym sposobem Apulja prze-
szła w ręce Normandów.
Hrabiowie nie mając pie-
niędzy przez lat 10 (od 1043
-1053) łupili sąsiednie klasz-
tory i kościoły, mianowicie
sławny bogactwy klasztor ~~na~~ Montecassino.

zakonnicy zanieśli skargę do Pap. Leona IX, który prosił o pomoc Henryka III. Ten przysłał pewną ilość żołnierzy, na czele których Papież stanął osobiście. Zaszła bitwa z Normandami (1053 r.) którymi wówczas dowodził świeżo przybyły z ojczyzny Robert Guiscard, czwarty syn Tankreda, pierwsi bowiem nie żyli. Zwycięztwo zostało przy Normandach. Papież dostał się w ich ręce, a chcąc uzyskać wolność, na żądanie Roberta, dał mu w imieniu S. Piotra inwestyturę na to, co Normandowie zdobyli i co zdobyć będą mogli w Apulii, Kalabryi i Sycylii. Od owego to czasu południowe Włochy uważane były przez lat 700 za lenność Stolicy Apostolskiej.
Robert Guiscard wezwawszy z Normandyi najmłodszego brata Rogera, polecił mu zawojowanie Sycylii na Arabach, sam zaś dokończywszy podbicia Włoch południowych, przyjął tytuł księcia Apulii i Kalabryi, który mu też przez Papieża Mikołaja I potwierdzony został.
Roger przeprawiwszy się do Sycylii znalazł ją podzieloną na wiele księztw niezawisłych. Każde prawie miasto należało do innego rządcy. Niezgody, nienawiści i wojny osłabiły Arabów do najwyższego

stopnia. Roger korzystając
z tych okoliczności, jakkolwiek
słabe miał siły, podbił Sy-
cylię w przeciągu lat 30 (od
1060 - 1090) i począł nią rzą-
dzić z tytułem Wielkiego
Hrabiego, wasala księcia Apulii.
Dwaj przeto bracia zaczę-
li dwa domy Normandz-
kie: jeden w Apulii i Ka-
labryi, drugi w Sycylii.
Starsza linya najpierwej
wygasła w osobie Wilhelma,
który zszedł bezpotomnie
1127 r. Księztwo jego spadło
na Rogera II (syna Rogera I),
który połączywszy w jedną
całość zabory Normandzkie
r. 1127 uzyskał godność kró-
lewską z następnej okolicz-
ności. W r. 1130 dwaj jedno-
cześnie wybrani zostali na
stolicę Apostolską: Innocenty II
i antypapież Anaklet II.
Roger dla otrzymania tytu-
łu króla przyjął stronę
Anakleta, który go koronował
w Palermo 1130 r. i dał mu
siostrę za żonę. Zkąd wy-
nikła wojna między Innocen-
tym II i Rogerem 10 lat trwa-
jąca, w czasie której umarł
Anaklet, a Roger wybrał
drugiego Antypapieża.
Nakoniec gdy w jednej bi-
twie Innocenty dowodząc
wojskiem osobiście dostał
się w niewolę Rogerowi
1139 r., przyrzekł go za-
twierdzić w godności królewskiej -

a tem wrócił mu wolność i opuścił stronę antypapieża.

Roger II zaprowadził dworskie francuzkie urzędy, a złączywszy pod swem berłem Sycylję z dolnemi Włochami, nadał obydwom częściom imię Królestwa Obojga Sycylii.

W Sycylii największa część mieszkańców składała się z Greków i Arabów – język grecki długo tu jeszcze przemagał, utrzymała się tu także zawsze jeszcze jakaś znajomość literatury greckiej. Arabowie byli uciemiężani, musieli nosić czerwony znak na piersiach, i te same składali podatki, jakie oni od Chrześcian pobierali. Dzieci ich wychowywane były w wierze Chrystusowej, nakoniec pozostali jeszcze Mahometanie byli zupełnie z kraju wygnani. Szkoła lekarska w Salerno była już w X w. sławną, a wkrótce potem wyszła na widok publiczny Schola Salernitana w wierszach leoninskich, która cały Chrześcijanom wiekom średnim służyła za makrobiotykę.

Od utworzenia tego Królestwa do dziś dnia rządziły Królestwem obojga Sycylii dynastye następujące:

1. Normandzka w osobie Rogera II r. 1130.
2. Hohensztaufów w osobie Henryka VI r. 1198.
3. Andegaweńska czyli d'Anjou w osobie Karola I r. 1266.
4. Aragońska w osobie Alfonsa V. 1435.
5. Habsburska w osobie Karola I r. 1516.
6. Burbońska w osobie Don Karlosa 1734.

H. Pow. 14. II.

109

1) Familja Normandzka,

jakim sposobem osiadła na
tronie Neapolitańskim, powie-
dzieliśmy. Po krótkiem pano-
waniu gdy wygasła na Wil-
helmie II Dobrym r. 1189 tron o-
bojga sycylii przechodził w spuś-
ciznie na Henryka VI cesarza
z domu Hohensztaufów, któ-
ry nabył do niego praw przez
małżeństwo z Konstancyą
córką Rogera II. Tymczasem
Neapolitańczycy oddali koronę
Tankredowi synowi Rogera II
z nieprawego łoża.
Nim Henryk VI wybrał się z Nie-
miec po swoje dziedzictwo, Tan-
kred umarł 1194 r. Syn zaś
jego młody Wilhelm królem
obrany został. Cesarz poko-
nawszy go bez trudu, dokaz-
ał nad nim i nad jego stron-
nikami oburzających na-
tury okrucieństw.

•

2) Dom Hohensztaufów

panował w Neapolu 1189-1266.
Po śmierci Henryka VI wstą-
pił na tron syn jego Fryderyk I
znajomy w historyi Niemiec
pod nazwą Fryderyka II, które-
go rządy zeszły na wojnach
z ligą Lombardzką.
Po nim panował krótko syn
jego Konrad IV, który zmarłszy
r. 1254 zostawił 3letniego sy-
na Konrada Konradyna pod
opieką stryja jego Manfreda,
~~kt~~

który korzystał z małoletności synowca i koronę sobie przywłaszczył r. 1257. Tymczasem Papieże, nienawidzący Hohenstaufów, oddali tron Obojga Sycylii Księciu z familii Kapetów Ludwikowi d'Anjou bratu Ludwika IX. Książę francuzki odniosłszy stanowcze zwycięztwo nad Manfredem r. 1266 osiadł na tronie Neapolitańskim.

Ten książę objął państwo jako lenność Papiezką, pod warunkami od Papieża przepisanemi.

3) Familia Andegaweńska.

Karol I pomimo przyrzeczenia, jakie dał Papieżowi

usiłował wpływ swój rozciągnąć i do reszty Włoch. Stronnictwo Gwelfów przyłączyło się ochotnie do niego. Wiele miast w górnych Włoszech mianowało go swym Podestą,

w nadziei że za jego pomocą tem wyżej będą siłę kiedy podnieść. Wewnątrz dążył on do władzy samowładczej — zniosł zgromadzenie stanów — urządził radę gabinetową; Dwór jego był nader świetny — niesłychany przepych w ubiorach rozszerzył się i przeniosł do szlachty. Nieprzeliczone mnóstwo ~~fr~~ Francuzów napływało do Neapolu dla zrobienia tam losu. Niechętni przeto Karolowi wezwali młodego Konrada Konradyna do Neapolu.

przybył on do Włoch z niewiel-
kim pocztem rycerzy, liczył
w tej mierze na ogólne zniechę-
cenie Neapolitańczyków ku no-
wemu ich władzcy; lecz po bi-
twie przy Tagliacozzo wpadłszy
zdradą w ręce nieprzyjaciela
zginął na rusztowaniu 1268 r.
Chociaż Karol przez śmierć
Konradyna utwierdził się na
tronie, lękając się jednak Sy-
cylijczyków, w których spostrze-
gał wyraźne znaki nieubła-
ganej ku sobie nienawiści,
przeniósł stolicę z Palermo
do Neapolu. Tymczasem Fran-
cuzi, zostawieni w Sycylii
dla strzeżenia tej wyspy, roz-
nemi okrucieństwy do tego
stopnia rozjątrzyli na sie-
bie mieszkańców, iż ci uknu-
li spisek celem wyrznięcia
wszystkich razem nieprzyja-
ciół. A ponieważ ta rzeź za-
szła we Wtorek Wielkanocny
w czasie nieszporów, przeto
otrzymała imię <u>Nieszporów
Sycylijskich</u>. Liczbę ofiar zem-
ście Sycylijczyków poświęconych
kładą od 10 do 12 tysięcy. Miesz-
kańcy wyspy lękając się o-
krutnych następstw swego czy-
nu, poddali się Królowi Ara-
gonii Piotrowi III, który będąc
mężem Konstancyi córki Man-
freda, zdawał się mieć pra-
wo do tronu Obojga Sycylii
po wygaśnieniu domu Ho-
henstaufów. Król dyszał
zemstą, pospieszył do swej
ojczyzny wezwać o pomoc,

zajmować się wszelkiemi przygotowaniami, jednakże ani Karol, ani jego następcy nie mogli pozyskać Sycylii, która pozostała oddzieloną od Neapolu aż do r. 1500. Pomiędzy panującymi tej dynastyi następują na mocy: Joanna I i Joana II.

<u>Joanna I</u> wstąpiła na tron 1343 r. do 1382 panowała. Będąc 3kroć zamężną, a nie mając potomstwa, przeznaczyła za następcę tronu najbliższego z krewnych brata stryjecznego Karola Durazzo, który mieszkał w Węgrzech, na dworze swego stryjecznego brata Ludwika króla polskiego i węgierskiego. Lecz, gdy, po zapisaniu testamentem królestwa Karolowi Durazzo, zawarła czwarte małżeństwo, i gdy z drugiej strony życie jej świetne i zbytkowne spowodowało nadzwyczajne wydatki, które były nieznośnym dla kraju ciężarem, Karol Durazzo lękając się potomstwa już z czwartego małżeństwa, bolejąc nad losem Neapolu, powziął myśl zbrodniczą pozbawienia tronu Joanny. Mówią nawet że i Papież Urban VI obrażony na królowę, że w czasie rozdwojenia Kościoła przyjęła stronę Klemensa VII przebywającego w Awenionie, podzielał zdanie Karola Durazzo. Joanna zaś dowiedziawszy się, że Karol Durazzo robi szybkie przygotowania do zajęcia zbrojną ręką Neapolu, unieważnia swój testament, wydziedzicza niewdzięcznego Karola, i zu-

kając obrony jako najezdniko-
wi zapisuje tron Neapolitań-
ski Ludwikowi d'Anjou z do-
mu Valois, synowi Jana II Dobrego.
Ten zapis jest pierwszym źró-
dłem, z którego wypłynęły
pretensye domu Anjou do ko-
rony Neapolitańskiejo.
Brak pieniężnych zasobów sta-
nął na przeszkodzie Ludwikowi
d'Anjou do uzbrojenia dosta-
tecznej ilości żołnierzy. Karol
Durazzo zaś z wojskiem Lud-
wika Węgierskiego przybywszy
do Włoch, wcześniej niż Ludwik
d'Anjou, zdobył Neapol a Jo-
annę kazał udusić w sypial-
nym pokoju, sam zaś wstą-
pił na tron pod imieniem Ka-
rola III. Po nim panowały
jego dzieci: Władysław i Jo-
anna II.
Rządy tej ostatniej były zu-
pełnie podobne do rządów
Joanny I pod względem zepsu-
cia moralnego i zaburzeń w kra-
ju. Na dworze Joanny II znaj-
dowali się 2 mężowie niena-
widzący się nawzajem: Jan Ca-
raccioli minister powiernik
Królowej i sławny condotieri
Jakob Sforz Konetabl, czy-
li naczelny wódz siły zbrojnej
Neapolitańskiej. Ten ostatni
gdy nie mógł skłonić Kró-
lowej do oddalenia od siebie Ja-
na Caraccioli, uniczczaś się
nad nią, i nad jej ulubieńcem,
wezwał tajemnie r. 1420 do
Neapolu Ludwika III d'Anjou,
mającego prawo do korony
Neapolitańskiej na mocy
zapisu Joanny I.

Joanna II uwiadomiona o zbliżaniu się wojsk Ludwika III d'Anjou, dla zjednania prędkiej pomocy, będąc bezdzietną, zapisała tron swój Alfonsowi V Królowi Aragonii i Sycylii, który przybył bezzwłocznie do Neapolu, osadził żołnierzami główniejsze twierdze tak, że Ludwik i Jakób Sforz nic pko niemu dokonać nie mogli. Nie długo potem Alfons V widząc przeważny wpływ Jana Caraccioli na umysł Joanny z ubliżeniem jemu i szkodą Królestwa, chciał przemocą usunąć ze dworu tego powiernika, który gdy spostrzegł grożące sobie niebezpieczeństwo pojednawszy się zaraz z Jakóbem Sforz i Ludwikiem III tyle dokazał, że Joanna II powtórnym zapisem wydziedziczywszy Alfonsa V przekazała tron Ludwikowi III i to jest drugie źródło pretensyi domu d'Anjou do tronu Neapolu. Ztąd wynikła długa wojna między Alfonsem V a Ludwikiem III i Joanną, która się skończyła dopiero w 7 lat po śmierci tej Królowej w 1442 r. na korzyść Alfonsa V.

Następcy zaś Ludwika III, brat Renatus i synowiec Karol Książę Maine utrzymali się tylko przy pretensyach do Korony Neapolitańskiej. Nakoniec ten ostatni Karol zchodząc bezpotomnie 1481 r. przelał swe prawa na Ludwika XI Króla Francuzkiego, którego syn Karol VIII rozpoczął w r. 1494 wojny włoskie celem poparcia swych roszczeń do Korony Neapolitańskiej.

Dom Aragoński zdobywszy tą drogą tron neapolitański utrzymał się na nim do 1500 r. Alfons umierając r. 1458 bez potomstwa z prawego łoża, rozdzielił swoje dziedzictwo następnym sposobem: bratu rodzonemu Janowi zostawił Aragonję, Sycylję i Sardynję, a synowi swemu z nieślubnej żony ~~zostawił~~ Ferdynandowi oddał Neapol. Stryj uważając ten podział za nieprawy zaprzeczył dziedzictwa synowcowi, i chociaż nie mógł orężem mu odjąć Neapolu, przekazał jednak swoje prawa i pretensye Ferdynandowi V Katolickiemu, który r. 1500 związawszy się z Ludwikiem XII królem Francyi zajął zdradą tron Neapolitański i połączył go na nowo z Sycylją. Po wygaśnieniu domu Aragońskiego w osobie tegoż Ferdynanda, Neapol i Sycylja dostały się familii Habsburskiej, która je posiadała do wojny o następstwo Hiszpańskie, czyli do r. 1703. Na mocy pokoju Utrechtskiego, który tę wojnę zakończył, r. 1713 Neapol przeszedł do domu Habsbursko-Niemieckiego, lecz w r. 1734 Burbonowie posiadający tron Hiszpański, odzyskawszy to królestwo oddali je młodszemu księciu ze swego domu Don Karlosowi, którego familja do dziś dnia w Neapolu panuje.

Don Karlos wstąpiwszy 1759 r. na tron Hiszpański pod imieniem Karola III zostawił Neapol z Sycylją młodszemu synowi Ferdynandowi IV. Za jego panowania Francuzi podczas

swej rewolucyi, zabrawszy 1798
r. Neapol, ogłosili go Rzpltą Par-
tenopejską (od Παρθηνοπη dzie-
wica). Ta rzplita po przegranej
Francuzów, kiedy we Włoszech
dowodził jenerał Suworow, u-
padła i Ferdynand IV powró-
cił do Neapolu i Sycylii, a po-
kojem w Luneville r. 1801 pogo-
dził się z pierwszym Konsulem
Napoleonem, ustąpiwszy mu
4 portów Toskańskich, (cf. art. 8. sienna) tudzież
wyspę Elbę i Piombino.
Ale nie długo wytrwał w przy-
mierzu z Francyą.
Gdy Napoleon zaplątał się r. 1805
w wojnę z Austryą i Rossyą,
Ferdynand wpuścił do Neapolu
wojsko ~~dostarczone~~ posiłkowe Ros-
syjsko-Angielskie. Za to postra-
dał Królestwo ~~to~~ z tej strony
cieśniny, które się dostało bra-
tu Napoleona Józefowi. Gdy
zaś tenże r. 1808 wstąpił na
tron Hiszpański, miejsce jego
zastąpił Murat szwagier Na-
poleona, który panował w Nea-
polu do 1815 r. Po upadku te-
sza Francuzów musiał ustąpić
tronu napowrót Ferdynandowi IV
który odtąd zwać się począł Fer-
dynandem I. Murat kusił się
jeszcze o odzyskanie Neapo-
litańskiej korony, ale ujęty i
rozstrzelany został 13 8bris 1815 r.
Ferdynand I umierając r. 1825
przekazał tron Franciszkowi I
który rządził Królestwem do 1830 r.
Po nim nastąpił syn jego Fer-
dynand II a następnie Fran-
ciszek II.

113

Historya Niderlandów

Hollandya - Belgia.

Pod imieniem Niderlandów rozumieją się obecnie 2 królestwa: Hollenderskie i Belgijskie, których powierzchnia mająca około 1200 mil □ dzieliła się w wiekach średnich na 17 Prowincyj nawzajem od siebie niezależnych.

Północną część Niderlandów zamieszkiwał w pierwszych wiekach lud Germański Fryzami i Batawami zwany. Tę część składało 7 następujących prowincyj: Zelandya, Hollandya, Fryzya, Utrecht, Geldrya, Owerisset, Groninga.

Południowa część Niderlandów mająca 10 prowincyj: Flandryę, Hennegawę, Brabancyę, Limburg, Luxemburg, Antwerpię, Artois, Namur, Mechlin i część Geldryi była ojczyzną Belgów jednego z dawnymi Gallami pochodzenia.

W V w. po Chr. zagarnął obie te części naród Franków, których królowie posiadali je do wygaśnienia familii Merowingów. Potem dostały się Niderlandy domowi Karlowingów, dalej zaś przeszły pod panowanie królów Niemieckich, ci stanowili nad tym krajem swoich namiestników, którzy z czasem uzyskali w swoich okręgach władzę dziedziczną z tytułem wazalów Niemieckich. Ci korzystając ze zbiegu okoliczności przyjaznych stali się niezawisłymi władzcami tychże krain.

Tym sposobem już na po-
czątku XII w. liczono w Ni-
derlandach 4 księstwa, 7
hrabstw i 6 baronij. Wszyst-
kie te posiadłości długi czas
udzielne, stopniami złączy-
ły się w jedną całość w do-
mu książąt Burgundzkich.
Książęta Burgundzcy pocho-
dzą z familii Valois. Głową
ich był Filip śmiały najmłod-
szy syn Jana Dobrego króla
Francyi. Ojciec dał mu 1361
r. we Francyi Burgundyę,
zkąd familja ta przezwaną
została Książętami Burgund.
Filip śmiały przez małżeństwo
otrzymał Flandryę, Artois,
Franche-Comté, Mechlin i
Antwerpię. Jest on także
pamiętnym z przyczyny u-
działu w zaburzeniach Fran-
cyi podczas choroby Karola VI.
Ostatnim Księciem Burgun-
dyi był Karol Zuchwały – ten
prowadząc wojnę ze Szwaj-
carami przegrał bitwę – a
uciekając wpadł z koniem
do rowu, gdzie go nieprzyja-
ciel włócznią w głowę uderzył.
Na Karolu Zuchwałym wy-
gasła linja męzka Książąt
Burgundzkich. Jedyna jego
córka Marya przez zamę-
ście swoje z Maxymilja-
nem I. wniosła w Dom Habs-
burski całe Niderlandy i
Franche-Comté
Spuścizną po książętach
Burgundyi jest Order Zło-
tego runa do dziś w Hisz-
panii i Austryi za najwię-
ksze zasługi dawany.

Filip Dobry ustanowił go r. 1430 na pamiątkę zaślubienia Izabelli córki Jana I Portugalskiego. Charakterystyczną ozdobą tego orderu jest czerwona wstążka jedwabna, na której wisi złote runo owcy. — Dwór Hiszpański posiadacz Niderlandów nabył prawo udzielania tego orderu i to było udzielną jego własnością do pokoju Utrechtskiego (1713). Odtąd Niderlandy Hiszpańskie dostały się cesarzowi Niemieckiemu — dwór także wiedeński począł rozdawać order złotego runa. Filip Piękny syn Maxymiliana I ces. i Maryi Burgundzkiej zostawszy Królem Kastylskim 1504 r. przekazał Niderlandy synowi swemu Karolowi I Królowi Hiszpańskiemu, który dzieląc się krajami dziedzicznemi domu Habsburskiego z bratem swoim Ferdynandem zostawił mu Austryę, a Niderlandy połączył na zawsze z Hollandyą.

Początek Rzplitej Hollenderskiej.

Za panowania Filipa II syna i następcy Karola I w 1566 r. poczęły się w Niderlandach rozruchy, a 7 prowincyj północnych oderwawszy się od berła Hiszpańskiego, dały początek nowej Rzplitej Hollenderskiej. Dwie przyczyny uzbroiły Niderlandy przeciw Filipowi II. despotyzm tego monarchy i religijna nietolerancya.

Od najdawniejszych czasów każda Niderlandzka prowincya miała swoje osobne i liczne przywileje; swoje stany, sejmy, urzędników przez siebie obieranych i własne niezawisłe sądy. Nadto nie płaciła żadnych podatków bez uprzedniego zezwolenia swoich stanów, składających się z deputowanych od szlachty duchowieństwa i mieszczan. Pod zasłoną takich przywilejów kalwinizm łatwo się szerzyć począł w tych prowincyach.

Filip II syn Karola I król Hiszpański postanowił znieść te przywileje a zarazem i kalwinizm. Zalecił Małgorzacie Parmeńskiej wielkorządczyni Niderlandów (1559–1563) przywieść do skutku wszystkie dekreta przeciw Kalwinom ogłoszone. Tysiące osób zginęło, około 100,000 wyszło za granicę, a w tych co pozostali zapaliła się krwawa chęć zemsty za podeptanie praw ludzkości. Między wyższą klassą mieszkańców z Niderlandzkich odznaczali się w tym czasie bogactwem i przymiotami umysłu: Wilhelm książę Oranii mający w kilka prowincyach obszerne dziedziczne dobra; hrabia Egmont Statuder Flandryi i Artois, nakoniec hrabia Horn wielki Admirał. Pod ich przewodnictwem szlachta niderlandzka przedsięwzięła prosić Filipa II o powrót dawnych przywilejów. W tym celu udali się wszyscy gromadnie do Brukselli, rezydencyi wielkorządczyni r. 1566. Gdy już wchodzili w podwoje pałacu, jeden z ~~dwóch~~ radców Małgorzaty postrzegłszy na jej obliczu niezwykłą bladość na wi-

dok tak licznego orszaku, rzekł:
„Nie lękaj się Księżno tych żebraków."
Odtąd wyraz żebracy stał się
zaszczytnem godłem pod któ-
rem Niderlandczycy walczyć
poczęli. Regentka odesłała
proszących na odpowiedź do
Madrytu, a tymczasem zaleci-
ła Statuderom zawiesić suro-
we wykonanie rozkazów Fili-
pa II. Większa część Statu-
derów, mianowicie Wilhelm
i Egmont, będąc sami nowe-
mu wyznaniu przychylni,
skwapliwie z tego korzysta-
li, okazując dla nowowierców
większą jeszcze powolność
tak dalece, iż Kalwini nie
tylko otwarcie ale i gwałtow-
nie naukę swą po kraju sze-
rzyć poczęli. W wielu pro-
wincyach lud miejski rzucił
się na kościoły, połamał obra-
zy, pozabierał naczynia świę-
te i dopuścił się okrucieństw
nad duchowieństwem kato-
lickiem. Chociaż Małgo-
rzata i Statuderowie spiesz-
nem użyciem środków suro-
wych położyli tamę dalszym
nieporządkom; gdy jednak Filip
II odebrał o tem wiadomość
w Madrycie, zamiast odpo-
wiedzi na prośbę niderlandz-
kiej szlachty, wysłał do Hollandyi 20000 żoł-
nierzy pod wodzą Księcia
Alby znanego z surowego
charakteru, wojennych ta-
lentów i nieubłaganej nie-
nawiści ku heretykom.
Dane mu przy odjeździe
rozkazy tchnęły gniewem

którego skutków w okropny
sposób doświadczyły Niderlandy
Książę Wilhelm zgromadziwszy
związkowych, mianowicie Eg-
monta i Horna przekładał im
że przybycie Alby pociągnie
za sobą krwawe następstwa
i radził ujść z kraju - ale Eg-
mont i Horn zostali w oj-
czyznie lękając się, aby o-
gromne ich dobra w Nider-
landach nie uległy konfiska-
cie - Wilhelm zaś postano-
wił usunąć się do Niemiec.
Przy pożegnaniu się „Bywaj
„zdrów Książę bez ziemi"
rzekł Egmont do Księcia
Oranii. „Bywaj zdrów hra-
„bio bez głowy" odrzekł ostatni.
Zaledwie Alba wszedł do
Brukselli rozpoczął bieg prze-
śladowań, zaprosiwszy na
ucztę Egmonta i Horna ka-
zał ich ująć i zdradziecko
stracić na rusztowaniu
Barbarzyńskie postępowa-
nie Alby przywiodło naród
do ostatniej rozpaczy. wiele
tysięcy Kalwinów ukryło się
po lasach i błotach, zkąd wy-
padając nocami, łupili sąsie-
dnie okolice - tacy zwali się
żebrakami leśnymi - inni
zaś zwłaszcza majtkowie
puścili się na morskie roz-
boje i zwali się żebracy morscy
Książę Oranii widząc głębo-
kie rozjątrzenie umysłów we
wszystkich prowincyach Ni-
derlandów zgromadził w Niem-
czech, dokąd się był schronił,
niewielki oddział wojska,

z którym uderzył r. 1568 na Niderlandy, lecz odparty został. W ciągu 4ch lat ponawiane usiłowania jego również były bezskuteczne. Nareszcie ~~nader~~ wszedł on w związki z morskiemi żebrakami których uzbroił w liczbie 250 i ci zabrali r. 1572 Bril portowe miasto Zelandyi i to zdobycie stało się węgielnym kamieniem przyszłej Rzplitej Hollenderskiej. Wnet wszystkie miasta, które strach tylko trzymał w posłuszeństwie, otworzyły swe bramy żebrakom. Za tym przykładem poszły i inne miasta Hollandyi i odtąd dość pomyślnie toczyła się walka z potężną monarchyą Filipa II.

Naczelnik żebraków Książę Oranii wspierany przez kraje protestanckie niemieckie tudzież przez Elżbietę Królowę Angielską, stawił mężny opór siłom Filipa II. Jednak ani on, ani ci którzy się z nim łączyli, nie myśleli jeszcze o zupełnem wybiciu się z pod władzy tego monarchy, żądali tylko odzyskać swoje przywileje i zapewnić sobie orężem wolność sumienia. W tym celu nastał w Gandawie 1576 r. Związek prowincyj katolickich i Kalwińskich, przez który zobowiązali się

wspólnemi siłami wypę-
dzić z Niderlandów wojska
hiszpańskie i nie pierwej
broń złożyć aż Filip II wró-
ci katolikom dawne ich
przywileje a kalwinom o-
prócz przywilejów zapewni
wolność religijną. Jednak
ten związek z trudnością
dotrwał do 1579 r. Różnica
mowy i obyczajów a nade-
wszystko wyznania za-
nadto dzieliła prowincye
południowe od północnych,
aby przyjaźń między nie-
mi mogła być trwałą.
Jakoż, skoro Alexander
Farnezy Wielkorządca, po
swem do Niderlandów przy-
byciu r. 1578 dostrzegł reli-
gijną nienawiść między
miastami katolickiemi
i kalwińskiemi, umyślił
z niej korzystać i obietni-
cą powrotu przywilejów
potrafił niektóre z miast
katolickich oderwać od związ-
ku Gandawskiego. Książę
Orani widząc swoje nie-
bezpieczeństwo przedsię-
wziął ściślem ogniwem
połączyć z sobą kalwiń-
skie prowincye, i w tym
celu zwołał do Utrechtu
r. 1579 stany 7^u północ-
nych prowincyj: Zelandyi,
Hollandyi, Fryzyi, Utre-
chtu, Geldryi, Owerisel
i Groningi, które zawar-
ły między sobą unię,
zwaną Unią Utrechtską,

na tych warunkach: 7 pro-
wincyi będą się uważały na
przyszłość jako stanowią-
ce jedną całość, chociaż
każda zachowa u siebie
rząd wewnętrzny zupeł-
nie niezawisły, ogólny za
kierunek interesów powie-
rza się Księciu Oranii z ty-
tułem Statudera, tudzież
naczelne dowództwo siły
lądowej i morskiej z tytu-
łem Generalnego Kapitana
i Admirała – każda jed-
nak prowincya ma prawo
obierać sobie osobnych ~~sta~~
Statuderów do wewnętrzne-
go swojego zarządu. To skło-
niło dwór Madrycki do wy-
dania manifestu przeciw Wil-
helmowi z nałożeniem ce-
ny na jego głowę, w sku-
tek którego Stany Unii
Utrechtskiej wypowiedzia-
ły posłuszeństwo i wier-
ność Filipowi II 1581 r. i
od tej epoki zaczyna się
byt udzielny Rzpltej Hol-
lenderskiej, od Hollandyi
głównej między 7 prowin-
cyami, zwanej.
Wilhelm zamordowany
został przez Baltazara
Gieranda Francuza ku-
lą karabinową. Po śmier-
ci Wilhelma r. 1584 Sta-
ny Hollenderskie miano-
wały Statuderem czy Ge-
nerałem Kapitanem i Ad-
mirałem syna jego Mau-
rycego, który powstrzymał

zwycięstwa Aleksandra
Farnezego. Tymczasem
Elżbieta Kr. Angiel. otwar-
cie wspierać poczęła no-
wą Rzplitę, przydając jéj
nie tylko pieniądze ale i
wojska, przez co obrażony
Filip II zwrócił na nią
całe swe siły – ale klęska
"niezwyciężonej floty" 1588
r. przyspieszyła tryumf
Niderlandom. Odtąd po-
myślność szła za cho-
rągwią nowej Rzplitej –
a kiedy Henryk IV został
Królem Francuzki 1593 r.
wydał wojnę Filipowi II
i sprzymierzył się z Hol-
lendrami, – a chociaż po
5 latach zawarł pokój
z nieprzyjacielem 1598 r.,
młoda Rzplita nabrała
dosyć siły do walcze-
nia na własną rękę
z Hiszpanią.
Za Filipa III, kiedy Hollen-
drzy pokonali jego flotę,
ujrzał się zmuszonym
zawrzeć zawieszenie bro-
ni na lat 12 z Rzplitą 1609 r.
W czasie 12-letniego rozej-
mu Hollandya ustaliła
u siebie rząd wewnę-
trzny i rozciągnęła swą
władzę na morzu przez
podbicie różnych kolonij
Portugalsko Hiszpańskich
w Afryce, Azyi i Ameryce.

Zarząd wewnętrzny

Rzplita holl. postanowiła
że każda z 7 prowincyi
~~do jej~~ które Unię utrechtską
zawiązały; ma być udziel-
na, i od drugich niezawisła
rzplitą, że nawet miasta
każdej z osobna prowincyi
mają się rządzić podług
dawnych praw i zwyczajów.
Co się zaś tycze bezpieczeń-
stwa ~~publicznego~~ zewnętrz-
nego, wszystkie prowincye
powinny łączyć swe siły
i działać jednomyślnie – w tym
celu interessa ogół Rzpltej
obchodzące mają być rozbie-
rane na najwyższej radzie
Stanami Jeneralnemi zwa-
nej, na które każda prowin-
cya po kilku członków wy-
syłać będzie. – Wojna, po-
kój i podatki uchwalane
będą jednomyślnie – inne
zaś sprawy większość gło-
sów. Stany Jeneralne
zgromadzać się mają w Ha-
dze – przewodniczy im Sta-
tuder Glny, Reprezentant
Rzplitej, tudzież naczelny
wódz siły lądowej i mor-
skiej; dla tego noszący tytuł
Glnego Kapitana i Admirała.
Tenże Sztatuder opatrzo-
ny został władzą wyko-
nawczą, na mocy której
przychodzi do skutku po-
stanowienia Stanów Glnych
czuwa nad porządkiem i
spokojnością w prowincyach,
a jako hetman, rozdaje

stopnie wojskowe i pobiera
10ta część łupu na morzu.
Przez wdzięczność dla książąt Oranii, którzy szczególnie przyczynili się do wywalczenia niezawisłości Hollandyi, Stany Zjednoczone uznały swoim ogólnym Sztatuderem Maurycego syna Wilhelma. Jednakże każda prowincya, niekiedy kilka razem miały swoich udzielnych Sztatuderów, którzy nad cząstkami przez siebie rządzonemi mieli taką władzę, jaką Zjednoczony Sztatuder nad całą Rzplitą. — 5 prowincyj t. j. Zelandya, Hollandya, Utrecht, Gieldrya i Ower-issel uznały razem Maurycego za swego osobnego Sztatudera ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zaś Fryzya i Groninga mianowały swoim Sztatuderem ~~[illegible]~~ Ernesta Kazimierza, brata stryjecznego Maurycego.

<u>Zdobycze na morzu.</u>

Prowincye hollenderskie po oderwaniu się swem od Hiszpanii wzniosły się w krótkim czasie na stopień silnego morskiego państwa, bo gdy Filip II zabronił Hollendrom wstępu na rynki Lizbony, w mniemaniu że tem zakaże przywiedzie nową Rzplitę, której głównem

źrodłem bogactwa był han-
del, ~~do upadku~~, [przy Portugalczykach] oddali-
li się do Indyi i wszedłszy
w stosunki z krajowcami wy-
darli Portugalczykom boga-
ty handel ze wschodem. Że
zaś jeden prywatny człowiek
nie mógł swoim kosztem
przedsiębrać tak długiej
i niebezpiecznej podróży,
zawiązały się liczne spół-
ki kupieckie, zebrano nie-
zmierne kapitały i han-
del z Indyami rozwinął
się na wielką skalę.
Lecz kiedy ubieganie się
tych różnych spółek było
nawzajem szkodliwe, złały
się one r. 1602 w jedną wiel-
ką spółkę pod nazwą „Kom-
panii Indyj Wschodnich."
Rząd hollenderski zapewnił
jej wyłączny handel ze wscho-
dem, udzielił prawo wojny
i pokoju z książętami wschod-
niemi, tudzież prawo bu-
dować tam twierdze i utrzy-
mywać własną załogę, po-
licyę i sądy. Kompanija
ta poruczyła najwyższy
kierunek swoich interes-
sów w Hollandyi radzie
z 17u Dyrektorów, w In-
dyach zaś Główne Guber-
natorowi z władzą cywil-
ną i wojskową, mające-
mu przy swym boku ra-
dę, z łona której wybie-
rany bywał sam Główny Gu-
bernator, tudzież Guber-
natorowie prowincyonalni.

Wkrótce Kompanja usadowiła się na Jawie 1618 r. gdzie zbudowała miasto Batawję, na Malakce, na wyspie Cejlan — słowem zagarnęła na wschodzie prawie wszystkie osady portugalskie będące naówczas pod panowaniem hiszpańskiem, a z niemi handel korzenny nader zyskowny — w Afryce zdobyła na Portugalii przylądek Dobrej Nadziei 1656 r. Po upłynieniu rozejmu 1621 r. Filip IV odnowił wojnę z Hollandyą, która ciągnęła się jeszcze lat 27. W ciągu tej wojny umarł bezdzietnie Maurycy, a miejsce jego zastąpił brat Henryk równie dzielny i szczęśliwy wojownik. Nareszcie pokojem ~~[illegible]~~ westfalskim Hiszpanja uznała niepodległość Hollandyi r. 1648. Odtąd Rzeplita utrzymała swą niezależność aż do r. 1806. Przez ten czas wsławiła się najbardziej rozległym handlem i czynnym przemysłem swoich mieszkańców. Hollandya, kraj bagnisty, pokryła się pięknemi miastami i wsiami — zaludniła wychodźcami z różnych państw i stała się bogatem państwem, które jedynym jest przykładem czego może dokazać ludzka praca przy żelaznej wytrwałości.

W tem jednak siedlisku swo-
bód republikańskich powsta-
ły zaraz z początku 2 stron-
nictwa: monarchiczne i
republikańskie, z których jed-
no chciało władzę Statude-
ra rozszerzyć, drugie ście-
śnić — pierwsze zwało się O-
ranżystowskiem od książąt
Oranii — drugie patryotycz-
nem. — Ostatni Jlny Statu-
der Wilhelm II (1647-1650)
syn Henryka, miał za żonę
córkę Karola I Króla Ang.,
który gdy zginął na rusztо-
waniu, zięć dał przytułek
wygnanej jego familii i u-
zbroił Hollandyę pko Rzpli-
tej Angielskiej — lecz u-
marł w czasie tej wojny, któ-
ra się szła wcale niepomyśl-
nie, stronnictwo patryotycz-
ne, nieprzyjazne domowi O-
rańskiemu, widząc w nim
wyraźną dążność do mo-
narchiczno-dziedzicznej wła-
dzy nad Rzplitą, namówiło
Stany Jlne do zawieszenia
godności Jlnego Kapitana
i szczególnego Sztatudera
w 5ciu prowincyach — tylko
Fryzya i Groninga zatrzy-
mały u siebie prywatnego
Sztatudera. Stany zaś Jlne
umieściły na czele swego rządu
~~swojego~~ owczesnego wiel-
kiego pensyonarza Jana
de Witt. Tym sposobem
syn Wilhelma II znajomy
pod imie. Wilhelma III, uro-
dzony w sam rok śmierci
swojego Ojca r. 1650 pozo-
stał bez urzędu od 1650

do 1672 t. j. do początku woj-
ny Hollandyi z Francyą.
Ludwik XIV, którego wido-
kom na Hiszpańskie Ni-
derlandy (dzisiejszą Belgię)
sprzeciwiali się Hollendrzy
dając skuteczną pomoc Hisz-
panii 1667 r., - rozpoczął woj-
nę 1672 r. z Rzplitą, której
zabrał Utrecht, Geldryę, i
Owerijssel i części Hollan-
dyi aż pod sam Amsterdam.
Naówczas stronnictwo O-
ranżystów widząc ogólne
zniechęcenie ludu jako pa-
tryotom za to, że dawszy
powód do wojny z Francyą
ściągnęli tyle klęsk na Rzpli-
tą, wzburzyło gmin po
miastach, który zamordo-
wał wielkiego pensyona-
rza Jana De Witt, głowę
stronnictwa patryotycznego,
i zmusił Stany Ilne, aby
mianowały Wilhelma III dzie-
dzicznym Głównym Kapitanem
Hollenderskim, tudzież szcze-
gólnym Statuderem 5^u prowincyj.
Wilhelm III zostawszy na-
wet królem angielskim 1688
r. przez swą żonę Maryę, cór-
kę Jakóba II, piastował
godność Statudera do śmier-
ci w r. 1702. Umierając bez-
dzietnie zapisał swe dobra
dziedziczne w Niemczech i
Hollandyi, tudzież Księstwo
Oranii i Neufchatel krewne-
mu swojemu z młodszej linii,
Statuderowi Fryzyi i Gro-
ningi Janowi Wilhelmowi.
Tymczasem Fryderyk I król
Pruski wystąpił z preten-
syami

H. Pow. 20. II.

szczami do dziedzictwa Króla Angielskiego, jako najbliższy jego krewny po kądzieli — rodził się, bowiem z ciotki Wilhelma III Ludwiki córki Stathudera Henryka. Stąd wyniknął spór między Stathuderem Fryzyi i Groningi a Prusami, którego koniec był ten iż Fryderyk I utrzymał się przy Neufchatelu i Księztwie Oranii. To ostatnie ustąpił on Francyi pokojem Utrechtskim r. 1713 w zamian za inne ziemie. Stathuder zaś Fryzyi i Groningi dostał resztę dziedzictwa Wilhelma III, tudzież zatrzymał tytuł Księcia Oranii, i gdy jego linja wstąpiła na tron Niderlandzki r. 1815, tytuł Księcia Oranii przeszedł na najstarszego Królewskiego syna i odtąd nosi go następca tronu hollenderskiego. Ze zgonem Wilhelma III 1702 r. znowu miejsce Głównego kapitana i Stathudera w 5ciu prowincyach pozostało nieobsadzone aż do 1742 r. czyli do wojny o następstwo tronu Austryackie, w której Maryi Teresie pomagali Hollendrzy przeciwko Francyi. Naówczas syn Jana Wilhelma Stathuder Fryzyi i Groningi Wilhelm IV został mianowany najprzód Głównym Kapitanem a w r. 1748 dziedzicznym Głównym Stathuderem wszystkich razem 7miu prowincyj. Odtąd Stathuderiat pozostał dziedzicznym aż do r. 1794, kiedy go znowu zniesiono z następującej okoliczności:

Podczas wojny, którą Fran-
cya (od 1788) prowadziła z An-
glją o niepodległość Stanów
Zjednoczonych w Ameryce, a
w której się też wmięszał
Statuder Wilhelm V, patryo-
ci prawie już całkiem zniż-
czeni od czasu zaprowadze-
nia dziedzicznego Statude-
ratu, podnieśli na nowo
głowę, i korzystając z nie-
szczęśliwej z Anglją wojny,
ściągnęli wielką nienawiść
na dziedzicznego Statude-
ra, którego obwiniali, iż przy-
prawił o zupełny upadek han-
del niderlandzki nie rozwi-
nąwszy całej potęgi Rzpli-
tej dla zasłonienia statków
kupieckich od napaści An-
glików. Skutkiem czego
zawiązały się we wszyst-
kich miastach towarzystwa
patryotyczne, których groźna
postawa zmusiła Stany Ilne
do odjęcia Wilhelmowi V do-
wództwa nad siłą morską
i lądową. — Że zaś Statuder
był żonaty z siostrą króla
Pruskiego Fryderyka Wil-
helma II, szwagier dowie-
dziawszy się o ograniczeniu
jego władzy, wysłał mu
na pomoc oddział wojska
1787 r. który wymógł na
Stanach powrót Statudero-
wi wszystkich praw jego.
Tym wypadkiem poniżeni
patryoci czekali pomyśl-
nej pory aby się zemścić
nad Statuderem i jego stro-
nnikami. Gdy wybuchnęła

rewolucya Francuzka, a Statuder jako niżej się oświadczył, Francya skorzystała z wewnętrznych nieporozumień między patryotami a stronnictwem Oranżystów i wydała wojnę nie Rzplitej ale jej Statudrowi, i skoro Generał Pichegru zająwszy Austryackie Niderlandy (Belgię) ukazał się na granicach Hollandyi, naczelnicy stronnictwa patryotów weszedłszy z nim w porozumienie, ułatwili mu zdobycie Hollandyi r. 1795. Po ucieczce zaś Wilhelma V z kraju, Hollandya zniosła godność Statudera, a wziąwszy za wzór swojego rządu Rzpltą Francuzką, przezwała się Rzpltą Batawską, i w tymże stanie przetrwała do r. 1806. Wtedy Napoleon ~~oznajmił~~ dał do zrozumienia jej iż ma albo zostać wcieloną do monarchii francuzkiej, albo otrzymać Króla z jego rodziny. Rzplita, widząc niepodobieństwo oparcia się przemocy, wybrała ostatnie i przez umyślne poselstwo prosiła Napoleona o danie jej za króla brata swego Ludwika, który też wstąpił na tron z warunkiem ścisłego przestrzegania środków przedsięwziętych przez Napoleona w celu pognębienia Anglii. Ludwik panował od 1806 do 1810 r. W tym krótkim przeciągu czasu, postrzegłszy niemożność pogodzenia interesów poddanych z polityką swego brata,

zrzekł się dobrowolnie korony, a Napoleon wcielił Hollandyę do Cesarstwa Francuzkiego, która w tym stanie pozostała do r. 1813. Podczas wielkiej ligi mocarstw europejskich przeciw Napoleonowi, oddział pruskiego wojska wtargnąwszy do Hollandyi ośmielił ją do przywrócenia swojej niepodległości. Hollendrzy wezwali naówczas z Anglii syna Wilhelma V, zmarłego 1806 r., także Wilhelmem zwanego, który na mocy uchwały Kongressu Wiedeńskiego otrzymał napowrót Hollandyę, tudzież dostał Belgję z tytułem króla Niderlandów, gdzie rozpoczął linję królów Hollenderskich pod imieniem Wilhelma Igo.

123

Belgja

Po oderwaniu się siedmiu prowincyj północnych od Monarchii Hiszpańskiej, południowa część Niderlandów 10 prowincyj zamykająca

przez Katolików osiadła, uległa na nowo berłu Hiszpańskiemu i pod imieniem Niderlandów Hiszpańskich składała część tej monarchii do wygaśnięcia linii Habsburskiej w osobie Karola II r. 1700. Po jego śmierci rozpoczęła się wojna o następstwo Hiszpańskie, ukończona pokojem Utrechtskim 1713 r. na mocy którego Niderlandy Hiszpańskie dostały się domowi Austryackiemu i doń należały aż do r. 1792. Po rozpoczęciu przez Austryaków wyprawy pko Rzpltej Francuzkiej 1792 r. Niderlandy Hiszpańskie, czyli Belgja były przez dwa lata teatrem wojny, i oręż francuzki całe je zdobył, a nakoniec Cesarz Franciszek II pokojem w Campo-Formio 1797 r. Francyi odstąpić je musiał. Zostając blizko lat 20 częścią tego państwa, Belgja oderwana, została od niego na Kongressie Wiedeńskim, i

wcielona, została do nowo utworzonego Królestwa Niderlandów.
Od Kongresu Wiedeńskiego t. j. od 1815 r. aż do 1830 nowe państwo używało zupełnego pokoju — skoro r. 1830 wybuchnęła rewolucya Lipcowa we Francyi, jej przykład pobudził Belgię do naśladowania. Licząc na wsparcie Francyi podnieśli Belgowie rokosz przeciw Wilhelmowi I. Obie strony wystąpiły do walki, lecz mocarstwa Europejskie, mianowicie Anglia, Rossya, Austrya, Francya i Prussy nakazały im położyć oręż, postanowiwszy załatwić ich niezgody bez rozlewu krwi. W tym celu w Londynie posłowie pięciu mocarstw otworzyli konferencyę nad przyszłym stanem stron wojujących i nareszcie uznali niezawisłość Belgii, która obejmuje teraz wszystkie prowincye, niegdyś Niderlandy Austryackie składające.
Kongres narodowy belgijski powołał do tronu Księcia Sasko-Koburgskiego Leopolda r. 1831. Ale

ostateczny pokój między Hollandyą a Belgją został dopiero podpisany 1839 roku. Odtąd w Niderlandach istnieją dwa oddzielne królestwa: Hollenderskie, gdzie panuje obecnie Wilhelm II syn Wilhelma I i Belgijskie, którego pierwszym królem jest Leopold.

Historya Szwajcaryi.

Pod tem imieniem znajomy jest zbiór 22 małych Rzplitych tworzących związek dla wzajemnej obrony, pod względem zaś wewnętrznego zarządu zupełnie odsiebie niezawisłych. Każda taka Rzplita zowie się Kantonem. – Powierzchnia wszystkich Kantonów wynosi 700 mil □ a ludność 2 miliony.
Kraj ten Helwecyą za Rzymian zwany był przy końcu V w. pod panowaniem Franków, następnie przeszedł pod panowanie Karlowingów, a nakoniec w 1032 r. z Państwem niemieckim połączony został. – Cesarz Lotaryusz puścił r. 1127 Szwajcaryę w lenność Konradowi z domu Książąt Zäringów którego gdy linja wygasła 1218 r. wróciła znowu pod bezpośrednią władzę Cesarzów niemieckich.
W tej epoce Szwajcarya rodzielona była pomiędzy wielką liczbę świeckich i duchownych władzców, którzy z tytułem Opatów, Hrabiów lub Baronów wasalów Cesarskich, całą tę ziemię na prawie lennem trzymali.

Z pomiędzy Hrabiów naj-
znakomitszym był Dom
Habsburskich, tak zwany
od zamku Habsburg w Kan-
tonie Argowii. Posiadał on
w różnych częściach Szwaj-
caryi wielkie dobra, i mia-
nowicie nabył stanowczej
przewagi nad innemi wła-
ścicielami w tym kraju od
czasów Rudolfa I, który zo-
stawszy Cesarzem r. 1273
miał przeto nie jedną
sposobność rozszerzenia
swych posiadłości, już prze-
kupno, już przez dobrowol-
ne poddanie się pod jego
opiekę mniejszych lenników.
Były też w Szwajcaryi mia-
sta wolne, t. j. nie uzna-
jące zwierzchniego Pana
lub Barona lub Hrabiego,
ale samego Cesarza. Mia-
ły one osobny ~~przywiley~~ ob-
szar ziemi kantonem zwa-
ny, swoich urzędników, są-
dy cywilne, tylko ich sprawy
kryminalne rozstrzygane
były przez osobnych urzęd-
ników Cesarskich, ci na-
zywali się wójtami, sta-
rostami i mieszkali w o-
bronnych zamkach.

Na pocz. XIV c. Albert I
~~Książę Austryacki syn Rudolfa I~~
Habsburski zostawszy
Cesarzem umyślił zaokrą-
glić swe posiadłości roz-
rzucone po Szwajcaryi i
z nich utworzyć osobne
Księztwo dla synów swoich

W tym celu poskupywał
od drobnych Wassalów ich
lenności, których znaczna
część leżała w obrębie mia-
sta Szwic, Uri, Unterwal-
den lub z niemi granicz-
ła. Nareszcie postanowił
także nakłonić te miasta
do uznania siebie za suwe-
rena, nie jako Cesarza, ale
jako Księcia Austryackiego,
aby tym sposobem stać się
mogły na zawsze własno-
ścią jego domu — gdy zaś
miasta odrzuciły ze wzgar-
dą rozpoczęte w tej myśli
układy, Albert jako Cesarz
Niemiecki polecił sekret-
nie swym wójtom, aby u-
ciskiem i wszelkiego rodza-
ju niesprawiedliwością zmu-
sili je do poddania się domo-
wi Habsburskiemu. Wszel-
kie skargi na przedajność
i nadużycia wójtów przed
Cesarza zanoszone były bez
skutku. Albert obiecywał
publicznie Kantonom wnik-
nąć w postępowanie swo-
ich urzędników, ich ukarać,
a tajemnie dawał im do
zrozumienia, że dopóty zmia-
ny w swoim losie spodzie-
wać się nie mogą, dopóki
nad sobą zwierzchnictwa
Książąt Austrackich nie
uznają. Tymczasem prze-
moc i gwałty te inny wy-
dały owoc aniżeli się
spodziewał Albert I. We-
dług szwajcarskiej tradycyi

Wójt Gesler w kantonie Uri kazał raz w gniewie obywatelom miasta Altdorf stolicy kantonu Uri taką cześć oddawać czapce swej na słupie wśród rynku położonej, jakby własnej swej osobie. Trafiło się iż Wilhelm Tell, mąż w chacie wieśniaczej urodzony ale z duszą wzniosłą i szlachetną, przechodził mimo czapki nieokazawszy jej przepisanego uszanowania. Ujęty zaraz i przed wójtem stawiony miał ulec karze śmierci, gdy wtem przyszła Geslerowi fantazya darować mu życie, jeśli strzałą z łuku puszczoną zbije jabłko z głowy swego jedynaka. Wilhelm bowiem uchodził w tej okolicy za najlepszego strzelca. Nieszczęśliwy Ojciec poszedł po łuk do domu i po syna, i ukrywszy jedną strzałę pod suknią z drugą stanął na placu gdzie w obec wojska i ludu wykonał z zadziwiającą zręcznością rozkaz Geslera — ale gdy wypadła mu z pod sukni druga strzała, zapytany o nię, oświadczył iż przeznaczona była dla wójta, jeśliby miał nieszczęście zabić swe dziecię. Rozjątrzony tem Gesler kazał mu ze związanymi rękoma iść za sobą i wsiadłszy do łódki, płynął z nim po jeziorze Lucerneńskiem do zamku swego w Küsnacht, nad brzegiem tegoż jeziora.

Gdy się zbliżali do Grütli
nagle powstała burza. Prze-
lękły Gesler rozwiązał Tel-
la i powierzył mu ster łód-
ki wraz z życiem swojem.
Wilhelm skierował barkę
do brzegu, wyskoczył z niej
żwawo na ziemię, a Gesle-
ra odepchnął. Jednak wójt
uszedł niebezpieczeństwa
i wylądowawszy w innem
miejscu puścił się wozo-
wem do zamku swego. Ale
zabiegł mu drogę, którą
musiał przechodzić, Wil-
helm Tell i puściwszy
weń strzałę trupem go po-
łożył. Ten czyn stał się
hasłem ogólnego w 3ch kan-
tonach powstania. Arnold
Melchtal z kantonu Un-
terwalden, Werner Stauf-
fachen z Szwic i Watter
Fürst z Uri pobudzili lud-
ność swoich kantonów, wy-
gnali wójtów cesarskich r.
1308 i zdobywszy ich zam-
ki z ziemią je zrównali.
Potrzem mieszkańcy kan-
tonów: Szwic, Uri i Unter-
walden zawarli z sobą dzie-
sięcioletni związek dla o-
brony od napaści ze stro-
ny cesarza. Albert zaś
dowiedziawszy się o wypad-
kach tych, wystąpił oso-
biście dla uśmierzenia nie-
spokojnych kantonów, ale
wczasie przeprawy przez
rzekę Reuss został przez
swego synowca zabity.

Te okoliczności, jakoteż wy-
niesienie na tron cesarski
Henryka VII z domu Luxem-
burskiego ~~...~~ Habsburgskie-
~~go~~ mu domowi nieprzychyl-
nego było najpomyślniej-
szym wypadkiem dla spra-
wy trzech Kantonów.
Syn Alberta Leopold Książ-
żę Austryacki, widząc że
3 kantony zabrały posiadło-
ści domu Habsburgskiego
do ich obwodzie leżące, po-
szedł pko nim 1315 r. z 20,000 wojska
Szwajcarya zaś ledwie 1500
wystawić mogła. Zaszła
bitwa przy Górze Morgarten
w Kantonie Szwic - Szwaj-
carowie zwyciężyli - poczem
zawarli wieczne przymie-
rze, które z początku tylko
na 10 lat było postanowione.
W ciągu lat 20 (od 1332-1352)
do tego związku Helwetów
których Austryacy od kan-
tonu Szwic „Schweitzer" zwa-
li, przyłączyło się 5 innych
Kantonów, już do domu
Habsburskiego już do innych
władców należących: Lucer-
na, Zurich, Glarus, i Berno.
3 pierwsze owe kantony i
5 tych ostatnich składały
ośm dawnych Kantonów.
Związkowi uczuwszy swe
siły poczęli pobudzać i
dalszych mieszkańców
Szwajcaryi do zrzucenia
jarzma swych panów
poczem gdy uzbroili na
siebie całą szlachtę, pow-
stała potężna liga ze 167
panów tak duchownych
jako i świeckich złożona

która składała Leopolda III
Księcia Austryackiego wzięła
się do oręża przeciwko dumnym
republikanom. Liczne woj-
sko (50,000) dobrze uzbrojo-
ne, wystąpiło r. 1386. Po
niepewnej czas niejaki wal-
ce los został rozstrzygnię-
ty na korzyść republika-
nów przez bohaterskie
poświęcenie się Arnolda
Winkelried z kantonu
Unterwalden. W najkry-
tyczniejszej chwili rzucił
się on na najeżony włócz-
niami zastęp rycerzy Au-
stryackich, którzy po ześ-
niętym szeregu tworzyły
czoło wojska, zagarnął
w silne swe objęcia ile tyl-
ko mógł włóczni nieprzy-
jacielskich, wcisnął je we
własne piersi i padł tru-
pem otwierając wolne
przejście dla współziom-
ków w trójkąt uszykowa-
nych, którzy tym sposo-
bem włamawszy się w środ-
dek Austryaków, zamięsza-
nie i rzeź okropną tam
sprawili. Na miejscu gdzie
ta bitwa zaszła, a przy-
najmniej w pobliżu jej sto-
i dziś mała kapliczka, pod
której fundamentami spo-
czywają, jak wieść niesie,
kości Leopolda wraz z 2,000
poległych z nim rycerzy.
Waleczny Leopold zginął zra-
niony wśród trupów swoich żoł-
nierzy, wszelkiej pomocy

pozbawiony, został nieludzko zamordowany przez jednego ze Szwajcarów, który z trudnością mógł to dokonać, gdyż twarda zbroja Księcia długo stawiła opór ciosom mordercy.
Od tej bitwy pod Sempach do wojny Szwajcarów z Karolem Zuchwałym t.j. do r. 1476 nic ważnego w historyi tej Rzplitej nie spotykamy. Ale w tej epoce znowu Szwajcarowie 8^u^ kantonów okryli się sławą potrójnego zwycięstwa. Pod Granson, Morat i Nancy nad ostatnim Księciem Burgundyi. Mianowicie bitwa pod Granson jest pamiętna przez niezmierną zdobycz, która się w ręce Szwajcarów dostała.

To świetne powodzenie oręża Szwajcarów jako jednemu z najpotężniejszych podówczas książąt w Europie, było powodem, iż do ich przymierza przystąpiło 5 nowych kantonów od ~~[illegible]~~ 1481 do 1515 r. tak iż w tym ostatnim roku liczyło się już w związku 15 kantonów, które blizko przez 300 lat w szeregu państw Europejskich zajmowały miejsce pod imieniem 13 kantonów związku Szwajcarskiego.
Pod koniec XV w. r. 1499 Maxymilian I Cesarz Niemiecki z domu Habsburgskiego musiał się był raz jeszcze o skłonienie Szwajcarów

przemocą. Do uznania nad sobą zwierzchniczej władzy cesarzów Niemieckich, ale gdy się górale z 8u bitew z nim stoczonych jedną tylko przegrali, nastąpił pokój w Bazylei, rozstrzygający ich niezawisłość od Niemiec która dopiero ostatecznie pokojem Westfalskim 1648 r. przez wszystkie mocarstwa zapewnioną została.

Od tej epoki Szwajcarowie nie doznając w swej ojczyźnie obcej napaści, ponieśli krew swą i życie w kraje ościenne, a szczególniej do Włoch, gdzie jako najemnicy służyli za pieniądze już to Książętom Medyolańskim z familii Sforzów, już to Królom Francuzkim. Wzrost okazały i celująca Szwajcarów waleczność były przyczyną, że każdy prawie znakomity monarcha starał się mieć gwardyę Szwajcarską. —

W pierwszej połowie XVI w. Zwingl i Jan Kalwin rozszerzeniem po Szwajcaryi nowej reformacyi spowodowali między mieszkańcami rozdwojenie i niesnaski. Niektóre Kantony całkiem przyjęły wiarę Kalwińską, inne zostały wierne Kościołowi Katolickiemu – inne

znowu podzielili się częścią na katolickie, częścią na kalwińskie, tak iż z liczby 22 kantonów dzisiejszych, 9 jest katolickich, 7 kalwińskich i 6 mieszanych.

Lecz te zaburzenia religijne niepokoiły tylko wewnątrz Szwajcaryę, ale co się tyczy zewnętrznych jej stosunków, kraj ten do żadnych między ościennemi mocarstwami nie mieszał się zatargów. Rewolucya Francuzka rozstrząsnęła także i Szwajcaryę. Do r. 1798 w każdym kantonie były dwa sobie nieprzyjazne stronnictwa: arystokratyczne i demokratyczne. Uboższa klasa, zazdroszcząc bogatszym, chętnie przyjęła rewolucyjne wojsko francuzkie. Francuzi rozwiązawszy dawne rzeplite utworzyli ze wszystkich kantonów jedną ogólną, pod nazwą Rzeplitej Helweckiej na wzór francuzkiej.

W tym nowym stanie przetrwała Szwajcarya aż do upadku Napoleona do 1814 r. Kongres Wiedeński wydobył ten

kraj z pod zawisłości Fran-
cyi, i usunąwszy tytuł
Rzplitej Helweckiej, po-
wrócił Szwajcaryi daw-
ny kształt rządu udziel-
nych Kantonów i posta-
wił ją w rzędzie państw
Europejskich takową, jak
dotąd istnieje. —

Historya Cesarstwa Wschodniego (Greckiego)

Bizantyńskiego. Powstało ono z podziału państwa Rzymskiego 395 r. na 2 części: Wschodnią i Zachodnią. Pierwsza przybrała imię Cesarstwa Wschodniego, które obejmowało dzisiejszą Turcyę europejską, Królestwo greckie, Wołoszczyznę, wschodnią połowę morza Śródziemnego z Archipelagiem, Turcyę Azyatycką, część Arabii i Egipt, Syrię i Palestynę. Jeszcze 1,000 lat przetrwało to państwo po upadku Cesarstwa Zachodniego. Stolica Cesarzów Wschodnich była w Konstantynopolu przeniesiona tamże przez Konstantyna W. r. 330 - zwała się ona przedtem Byzantium. Konstantynopol został zbudowany na wzór Rzymu. Rozległość jego wynosiła półtorej mili geograficznej, później jednak została rozszerzona. Dzieje tego państwa dzielimy na 5 okresów:

1y od Arkadyusza aż do Bazylego Macedończyka (395-867).

2gi Cesarze Macedońscy (867-1056).

3ci Komnenowie aż do Cesarstwa Łacińskiego (1056 - 1204).

4ty Cesarstwo Łacińskie i Nicejskie od 1204 do 1261 r.

5ty Paleologowie od 1261 do 1453.

Okres pierwszy

od Arkadyusza do Bazylego Macedończyka

od 395 do 867 r.

Arkadyusz był słabego charakteru. Przez cały czas panowania jego rządzili nim i jego powiernicy: Rufini i Eutropiusz.

Po nim Korona przeszła na Teodozego II, który że jeszcze był dzieciątkiem, siostra Pulcherya rządziła za niego i taką okazała wyższość rozumu, iż nawet po dojściu cesarza do pełnoletności, nadal ster państwa w swem ręku zatrzymała. Imię jego przynajmniej z tego doszło do potomności, że za jego panowania prawa rzymskie zebrane zostały w jedną księgę, ~~która~~ „Kodex Teodozyański.“ F Kodex ten znalazł dobre przyjęcie u ludów najezdniczych: Ostgotów, Westgotów, Longobardów, Franków etc. Za Teodozyusza II odbyło się Konsylium Efezkie (431) p-ko Nestor.

Po śmierci Teodozyusza (450) r. siostra jego wstąpiła na tron (453) i przybrała sobie za współrządcę jenerała Marcyana, któremu potem i rękę oddała. Pulcherya prócz mądrych rządów słynęła jeszcze wysoką moralnością, za co ją Kościół powszechny w liczbie świętych umieścił.

Po jej śmierci 453 r. Marcyan sam sprawował rządy do r. 457, poczem ~~zaskarano~~ obrano cesarzem Leona I Wielkiego który wyniósł się na tron z prostego żołnierza (koronowany był przez Anatoliusza Patr. Konst. on pierwszy)

F Pierwszy raz tu czytamy „Imię Jezusa Chra“!

Marcyan posłał pomoc Walentynianowi III p-ko Hunnom pod wodzą Attyli będącym, i zaprzestał tymże płacić haraczu, jaki Attyla nałożył na Teodozego II.

Leon I umieścił po Majoryanie na tronie Zachod. Anthemiusza — z którym wspólnie chciał odebrać Wandalom Afrykę. Wysłana flota z 1130 okrętów z 100,000 ludzi z Konstpola do Kartaginy pod dowództwem bojaźliwego Bazyliskusa szwagra Leonat pobiła Genzeryka na lądzie i morzu. Ten pro-

przez osobiste zasługi, ale nie mając następcy płci męzkiej, tylko córkę Aryadnę, wydał ją za jednego ze swych wodzów ~~Zenona~~ Traskalissesa, i gdy z tego małżeństwa doczekał się wnuka Leona, umierając (474), zostawił mu tron, a opiekę nad nim powierzył Ojcu jego ~~Zenonowi~~ Traskalissesowi. Ten nie mogąc się oprzeć powabom korony, otruwszy syna ogłosił się cesarzem pod imieniem Zenona wraz z Aryadną, i jak zbrodzień ~~sprawował się~~ na tronie(1) Uciążliwe podatki, rozrzutność, okrucieństwa uczyniły go nienawistnym całemu narodowi a nawet żonie, która go, jak mówią, życia pozbawiła, (491) a sama poszła za Anastazego(2) z którym panowała ~~do~~ wspólnie do 518 r. Słaby i stary był często igrzyskiem ministrów i rzezańców — i ślepo powodował się stronnictwami, szczególniej Eutychyanów(3). Po śmierci tego, +518 cesarza tron pospolicie zależał od przybocznej straży. Rzezaniec Amancyusz, który dla swego krewnego Teokrycyana zakupić chciał panowanie, polecił wykonanie tego przedsięwzięcia Justynowi z Tracyi dowódcy straży przybocznej, który od prostego żołnierza po wojsku służył. Ten danych sobie pieniędzy użył na swą korzyść, i, lubo 68letni starzec bez

ści o swobodę, zaniósł się poddać, a otrzymawszy takową, zajął flotę prawie spaliwszy, później odebrał Sardynię, Trypolis, zawojował Sycylię; splamił się Leon I morderstwem Aspara wodza, którego pomawiał o zdradę.

(1) Lecz Weryna wdowa po Leonie I zepchnęła go z tronu i musiał uciekać do gór Izauryi — a tron dostał się Bazyliskusowi bratu Weryny — który wkrótce dla intryg musiał ustąpić tronu wygnanemu Zenonowi.

(2) Anastazy był Silencyaryuszem t. j. sekretarzem gabinetu cesarskiego.

(3) Eufemiusz Patr. Kons. nie chciał go koronować, dopóki nie wyprzysiągł się stary Eutychyanizmu — za co potem gdy Anastazy go wypędził, stracił popularność, odzyskał ją zaś przez zniesienie chrysargyru t. j. podatku pobieranego co 4 lata od biednej klassy ludu. Miał to zrobić na prośby mnicha z Palestyny. Za niego napadli Gotowie i Persy na cesarstwo wschodnie. Od ostatnich uwolnił się obiecawszy płacić haracz — pierwszym zaś dał Panonję i okolice Konstpola zasłonił murem od morza czarnego do morza Marmora.

najmniejszego nawet wykształcenia ogłoszony został cesarzem r. 518.(1) Nie mając potomstwa, tron abdykowawszy ~~zostawił~~ na 4 miesiące przed śmiercią synowcowi swemu **Justynianowi I**, którego rządy pamiętne są przez podbicie Królestwa Wandalów w Afryce(2) i Ostgotów we Włoszech. –

Wandalowie odebrawszy Afrykę cesarzom wschodnim, panowali w niej od 434 do 534. Belizaryusz, wódz Justynjana I, pojmawszy w niewolę ostatniego ich króla Gilimera, zaprowadził go w tryumfie do Konstantynopola, a jego posiadłości przeszły do cesarstwa wschodniego. Monarchya Ostgotów we Włoszech trwała od końca V do połowy VI w. Koniec jej położyli 2 greccy wodzowie: Belizaryusz, który wojnę rozpoczął, i Narses, który ją do końca doprowadził po 18 latach zaciętej walki r. 553. Całe nawczas Włochy dostały się Grekom, w imieniu których rządził tym krajem Egzarcha, mający stolicę w Rawennie. Gdy tak zewnątrz wielcy wodzowie wsławili przez swe zwycięztwa panowanie Justynjana, wewnątrz państwa nie było naglejszej potrzeby nad stałe jakieś oznaczenie prawnych stosunków, a przynajmniej nad zebranie tego co miało być prawem. Wprawdzie przez Teodozyusza I r. 438 sporządzony został __Codex Theo-__

(1) [illegible] Amancyusza – potem wita-gana przy stole –

Justynjan I ożenił się z nierządnicą publiczną Teodorą, która na teatrze nawet nago jawnie ~~występowała~~ pokazała się. Zostawszy cesarzową, nie poprawiła się bynajmniej, ale splamiła się cudzołóstwy. Całe panowanie Justynjana I zakłócone było od dawna istniejącemi stronnictwami: błękitnych (Katolików) i zielonych (Aryanów). Justynjan sprzyjał pierwszym, co ich zuchwałymi czyniło do bezprawiów. W 5tym roku jego panowania skutkiem nienawiści tych stronnictw powstał w Konstpolu bunt. Powstańcy ~~na Hippodromie~~ na forum Konstantyna wybrali cesarzem Hypacyusza. Justynjan już chciał uciekać, ale Teodora mu dodała odwagi. Został się. Kazał Belizaryuszowi uderzyć na powstańców zebranych na Hippodromie – 30,000 wtedy legło na placu – a nazajutrz odbyła się egzekucya senatorów.

(2) Powód do wojny z Wandalami był następujący: Hilderyk 4ty następca Genzeryka przywrócił około 200 biskupów katolickich i nadał wolność wyznania Katolikom. Ci z wdzięcznością przyjęli tę łaskę spodziewając się czegoś więcej. Aryanie zaś (Wandalowie) ~~byli~~ oburzyli się za to na niego, uważając jako apostatę. Wojsko też nie było kontente, bo utraciło nadzieję łupienia Katolików. Powiększał to nieukontentowanie Gilimer pochodzący z drugiej linii od Genzeryka i dokazał tego, że Hilderyka zepchnął z tronu, wsadził do więzienia, a sam się ogłosił królem. Ujął się za Hilderykiem jako swoim przyjacielem i katolikiem Justynjan – i gdy Gilimer na 2krotne jego żądanie Hilderyka wypuścić nie chciał, wyprawił Justynjan 533 r. 22 flotę z 500 okrętów, 15,000 żołnierzy, 5,000 koni, 20000 majtków, z żywnością na 3 mce – i 100 lekkich statków przez rybaków kierowanych. Wszystko to było pod wodzą Belizaryusza wodza znakomitego pod każdym względem. Zobaczywszy wojsko Belizaryusza Wandalowie uciekli – dopiero pod Kartaginą Gilimer wydał mu bitwę, ale przegrał – Kartagina została zdobytą. Gilimer bronił się w innych miejscach, ale musiał się poddać –

Josianus, który wszakże
ani był zupełnym, ani da-
nym systematycznym, by miał
zaspokoić życzenia Justy-
njana I. Znalazł on w swym
uczonym ulubieńcu Tribo-
nianie męża jakiego potrze-
bował. Nim jeszcze Trybo-
njan stał się duszą całej ro-
boty, sporządził z 9cu pomoc-
nikami Zbiór Konstytucyj
w 12u księgach r. 528. (Codex
Justinianus). Dla uzupeł-
nienia całości dzieła miał
być wydanym zbiór objaśnień
i przypisów (Digesta, Pan-
decta) znakomitych prawo-
znawców i księga nauki pra-
wa. Że zaś niedokładność
pierwszego kodexu stała się
widoczną, a oprócz tego wie-
le nowych rzeczy przybyło,
przeto po 6u latach posta-
nowiono przerobienie całej
tej pracy, którem się tenże
Trybonjan z 5 pomocnika-
mi zajął r. 534 (Codex re-
petitæ prælectionis) przez
co użycie pierwszego zbio-
ru zupełnie zostało zabro-
nionem. Księgi te wszelako
nieokreślały całego prawa,
ale wychodziło jeszcze wie-
le przez samego Justynja-
na wydawanych praw
nowych (Novellæ Neaæ),
które dawniejsze rozporzą-
dzenia znosiły. Kodex ten
służył od XII w. za przewod-
nika w prawodawstwie A nie-
którym państwom Euro-
pejskim, jako to: Krajom
Włoskim, Niemcom, Anglii,
Polsce i t. d. Justynjan † 565.

Justyn II Młodszy był pobożnym, i szczodrym dla biednych.

Nastąpił po nim synowiec **Justyn II**, monarcha niedołężny, pod którym Longobardowie zdobyli Włochy na Grekach, wyjąwszy Exarchat, Pentapolis i część południowej (teraźniejsze Królestwo Neapolitańskie). Pentapolis była prowincya nadmorska zamykająca 5 miast: Rimini, Pesaro, Fano, Ankonę i Sinigalję. Maurowie niszczyli Afrykę. Justyn II zapadał często na umyśle a niekiedy czuł się zupełnie niezdolnym do rządzenia Państwem. Z namowy przeto swej żony Zofii, przybrał współrządcę **Tyberyusza II** 574. który po jego śmierci wstąpił na tron cesarski r. 578. lecz, że ~~był~~ nie miał potomstwa płci męskiej, umierając r. 582 przekazał tron zięciowi swemu **Maurycemu**. Ten dla chciwości i oszczędności okrutnych ~~zbrodni~~ (+) został zabity przez straż przyboczną, (#) zabierał wojskom żołd, zmniejszył, która na jego miejsce obrała Cesarzem swego dowódcę **Fokasa**. Fokas, ~~na~~ oddał się zbytkom i okrucieństwu. Żaden z tych, co go otaczali nie był pewnym swego życia. Własny jego zięć Kryspus pobudził Exarchę Afryki Herakliusza do buntu, który wysłał ~~na~~ syna swego tegoż imienia morzem, a drugie wojsko ~~do~~ przez Egipt. Powstańcy ~~?~~ zwyciężyli bez oporu. Fokasa zamordowano okrutnie 610 r. a Herakliusz wstąpił na tron bez rozlewu krwi on pierwszy.

(+) Maurycy był mężnym, wstrzemięźliwym i sprawiedliwym często aż do okrucieństwa. lecz był też chciwym. On przywrócił na tron Kozroesa II. który zrzucony przez Bahrama udał się do niego. a Maurycy wyprawiwszy Narsesa (nie tego co zdobył Włochy, lecz drugiego) pobił Bahrama – potem pobił Awarów.

Fokasa ukoronował Patryarcha. gdy się dostatecznie przekonał o jego prawowierności: ⊕ Cf. H. E. 19. II. str. 3.

(#) Gdy Maurycy żołd zmniejszył wojsku to zbuntowało się i obrało Cesarzem Fokasa. Maurycy wraz z familią swoją uciekł do Chalcedonii. Fokas posłał za nim siepaczy, którzy Maurycego wraz z 5 jego synami zabili. Synów zabijano w oczach ojca, który za każdym razem mówił: Iustus es Domine et aequitas plena judicia tua. Syn jego dostał się w ręce Fokasa także i z jego rozkazu zabity został. Tegoż losu doznała żona i 3 córki Maurycego.

Za Herakljusza I ukazał się w Arabii Mahomet 622 r. twórca Islamu, który za pomocą nowej wiary zgromadziwszy w jedno wszystkie plemiona koczujących Beduinów, zawojował im znaczną część Arabii i dał początek Monarchii Arabów. Następcy jego Kalifami zwani zdobyli w VII w. na Grekach Syryę, Palestynę, Egipt i północne wybrzeże Afryki. Herakljusz wyruszył przeciw Persom, którzy F poprzednio zabrali Grekom Syryę, Palestynę, Azyę mniejszą i Egipt. ### Szczęśliwemu powodzeniu oręża Greckiego przypisać należy że Syroes syn Kozroesa w 628 r. zawarł w 628 r. pokój z Herakljuszem przez który dawne granice zostały potwierdzone (1) sam cesarz zaniósł do Jerozolimy Krzyż S. przez Persów zabrany. Umarł Herakljusz r. 641. (2) Syn i następca Herakljusza (3) Konstantyn III umarł r. 642 panowawszy tylko cztery dni z zadanej trucizny. Macocha jego (Martyna) panowała rządy w imieniu 15letniego swego (syna Herakleonasa, lecz powszechnie była znienawidzoną. Uknowano spisek na korzyść synów Konstantyna III, Herakleonas z matką pokaleczeni i do klasztoru wtrąceni a Konstans II starszy syn Konstantyna ogłoszony został cesarzem mając lat 12. Okrucieństwo jego, aż do bratobójstwa Teodozyusza posunięte, podało go w nienawiść. (Arabowie coraz groźniejszą przybierali postać tem więcej że flotę już sobie wystawili)

Za Herakljusza państwo wschodnie o mało że nie upadło — Z jednej strony Perzowie, z drugiej Awarowie niszczyli cesarstwo, prawie tylko już murami Konstantynopola objęte. Herakljusz zrozpaczony zamyślał przenieść stolicę do Kartaginy, i już okręta były naładowane do odjazdu — gdy wtem dowiedziawszy się o tem Patryarcha Konst. zaprowadził Cesarza do Kościoła S. Zofii i kazał mu przysiądz, że umrze z ludem sobie powierzonym. ### Położenie cesarstwa było tak krytyczne, że Herakljusz musiał się zgodzić na płacenie Kozroesowi II rocznie daniny 1000 talentów złota, 1000 srebra, 1000 szat jedwabnych, 1000 koni i 1000 panien.

F pod Kozroësem II, który niby ujmując się (który go na tron przywrócił) za Maurycyem napadł na cesarstwo.

(1) ale ~~na~~ podczas 8 ostatnich lat jego panowania Arabowie zabrali ~~[illegible]~~ te prowincye Herakljuszowi

(2) Umierając r. 641 Herakljusz podzielił tron między 2ch synów swoich z równą władzą: Konstantyna i Heracleonasa. Konstantyn był synem Herakljusza z pierwszej żony Eudokyi, a Herakleonas z Martyny, którą pojął Herakljusz siestrzenicę i pomimo zakazu Patryarchy.

(3) Po † Herakljusza jego żona Martyna chciała władać. ~~[illegible]~~ Lecz Grecy ogłosili Konstantyna pełnoletnim a Martynę od rządów usunęli, za co mszcząc się Martyna pasierba swego otruła.

Konstans musiał uciekać do Sycylii
Konstans zabity został w łaź-
ni, a spiskowi włożyli purpurę
na Mozencyuszka Ormia-
nina. Ale ten pokonany wkrót-
ce został przez Konstanty-
na Pogonata czyli broda-
tego. Konstantyn IV Pogonat
czyli brodaty, zwany tak dla tego,
że raz wyjechawszy młodzień-
cem z Ojcem do wojsk, po roku
wrócił do stolicy z brodą i wą-
sami; wstąpiwszy na tron,
braciom swoim Heraklijusko-
wi i Tyberyuszowi nosy poucy-
(w obec Biskupów na Koncylijum Konst. powszechnem VI)
nać kazał, potem jednak pozy-
brał ich za współrządców, aż
póki syna swego Justynjana
na ich miejsce nie obsadził.
On pierwszy miał użyć ognia
greckiego jako Arabom, którzy
grozili zdobyciem Konstpola
i jeżeli mieszkańcy tego mia-
sta uszli jarzma Mahome-
tan, winni są swe ocalenie
tylko temu ogniowi, który
wynaleziony został przez nie-
jakiego Kallinika. Ciska-
ny był z strzelbin ~~za~~ na nie-
przyjaciół i rozsypując się
pod postacią deszczu wy-
żymał oczy koniom i jeźdź-
com i nie gasł w wodzie
ani na wodzie. Sekret ro-
bienia tego ognia zaginął
po upadku państwa greckiego.
Po Konstantynie IV panował
od 685 r.
syn jego Justynjan II
Rinotmetus (z urzniętym no-
sem) najokrutniejszy tyran.
Będąc rozrzutnym, a znaj-
dując się ciągle w niedostatku

Hl. Pow. 27. II
135

korzystał chciwie z każdej
sposobności dla wydarcia ma-
jątku poddanym. Gdy raz w na-
padzie szaleństwa wydał ta-
jemny rozkaz wyrżnięcia bo-
gatszych mieszkańców stolicy
w celu zagarnięcia ich fun-
duszu, i gdy rzecz miała już
być wykonaną, na kilka go-
dzin przed tą zbrodnią odkry-
to rozkaz tyrański i jeden
znakomity obywatel Leon-
cyusz, pobudziwszy gmin miej-
ski, zepchnął Justynijana
z tronu i po urżnięciu no-
sa wskazał go na wygnanie.
Ale Leoncyusz i jego na-
(który Leoncyusza zepchnął w r. 698, i nos jemu obcinać kazał i do klasztoru wtrącił)
stępca Tyberyusz przeło-
tem tylko (p. 10 lat) panowali. Justy-
nijan II potrafił powrócić
z wygnania i odzyskawszy ko-
ronę, ~~ten~~ musiał się okrutnie
za zrzucenie siebie z tronu
a szczególniej za ucięcie nosa.
(Leoncyusz i Tyberyusz z pierwszymi zginęli.)
Zrobiwszy potem nos złoty
ilekroć dla obcierania go o-
dejmował, tyle razy kazał
przed oknami swego pałacu
zabijać jedną z ofiar umyśl-
nie na ten cel w zamknię-
ciu trzymanych, które przy-
czyniły się do jego strącenia.
Nakoniec okrucieństwy jego
lud znowu wzburzony ode-
brał mu życie i zarazem
synowi jego. (Tyberyuszowi r. 711.) Na nim wy-
gasł ród Herakliusza.

Tyberiusz (Absimarus Tiberius) pobił Mu-
zułmanów i od podczasych zwycięstw
Justynijan II tron odzyskał po 10 latach z pomocą
Trebelliusza króla Bulgarskiego, który
mu za to dał swą córkę za żonę.

Zacięte kłótnie religij-
ne szarpały to państwo:
Aryanie, Nestoryanie, Eu-
tychijanie, Monofizyci, Mono-
telici etc. Ani Henoti-

kon kanona, ani Ekthesis
Herakljusza końca im poło-
żyć nie mogły, a kacerze
rozpierzchnąwszy się, z po-
wodu prześladowań, po
wschodzie, chowając w sercu
nienawiść, chętnie się łączy-
li z nieprzyjaciołmi państwa.
Zróbmy tu wzmiankę o
główniejszych sektach:

<u>Nestoryanie</u> otrzymali
przewagę w państwie per-
skiem. Mieli swego Patryar-
chę w Seleucyi, który miał
pod swą władzą 25 Metropo-
litów. Nabożeństwo odbywali
je w języku syryjskim. Za ich
pośrednictwem rozszerzyło się
chrześcijaństwo bardzo odległe na wschód
ku Chinom, a z niem i pismo
syryjskie (estrangelon). W XVII
w. były usiłowania w celu po-
łączenia ich z Kościołem Rzym-
skim, ale część tylko połą-
czyła się.

<u>Monofizyci</u> utrzymali
się jako oddzielne stronnic-
two. Szczególniej nad jego
utrzymaniem pracował Ja-
kób Baradaj (żebrak 578)
~~et~~ od którego otrzymali na-
zwę <u>Jakobitów</u>. Głównem
ich siedliskiem był Egipt i
i znani są pod nazwą <u>Koptów</u>.
Stamtąd rozszerzyli się do
Arabii i Abissynii. Mieli
swego oddzielnego patryar-
chę w Alexandryi, innego
w Antyochii, a Prymasa swe-
go w Tagrycie w Mezopota-
mii. Prawie większa część
mieszkańców Egiptu była
Jakobitami, ale ci pod pa-

nowaniem Bizantyjskiem
od urzędów oddalani byli.
Monotelici szczególniej
na Libanie mieli przytułek.
Cesarze naprożno usiłowali
pokonać ich przemocą. Na-
zywano ich Maronitami
od ich sławnego i gorliwego
nauczyciela Marona (VII w.).
Z religijnym zapałem wal-
czyli oni przeciw Arabom, a
ztąd najniepolityczniej po-
stąpił Justynjan II Rhinot-
metus, który przesiedlił znacz-
ną ich część do Arabii 686
r. zamiast pozyskania ich
sobie łagodnością. Szczątki
Maronitów dochowały się aż
do naszych czasów. Zostają
oni pod władzą osobnego szej-
ka, którego synowie jako książę-
ta Libanu, mieli niegdyś
we zwyczaju przebiegać Eu-
ropę dla zbierania jałmużny.
Język ich arabski, nabo-
żeństwo odprawia się w sy-
ryjskim. Od w. XII połączyli
się z Kościołem Rzymskim.
Po śmierci Justynjana II
nastąpił **Filippik** Bardanes który
stracił wszystko na rozpustę co Justynjan II zebrał
miał wielkie upodobanie
ku Monotelitom - zkąd też nie-
nawidzony r. 713 z tronu zrzu-
cony i oślepiony został. Na-
stąpił sekretarz jego Artemius, podniesiony **Anastazyusz II.**
Ten robił wszystko dla po-
dźwignięcia spraw podupa-
dłych, ale wojsko przezna-
czone przeciw Arabom zbunto-
wało się i zmusiło **Teodo-
zyusza III** poborcę podatków
włożyć na siebie purpurę.

Anastazyusz przywdział
kaptur zakonny 716 r. Je-
dnakże Teodozyusza Leon
Izauryk III wódz wschodu
uznać nie chciał i ruszył
z wojskiem do Konstpola. Teo-
dozyusz złożył koronę 717 r.
i wstąpił do klasztoru.
Leon III pochodzący z Izauryi
prowincyi w Azyi mniejszej
syn szewca, męztwem oso-
bistem i wielkiemi zdolno-
ściami doszedł do tronu 717 r.
Zniósł on cześć obrazów,
przez co dał początek sekcie
Obrazoburców (Iconoclastę,
Iconomachi). Leon III Izau-
ryk nie mogąc powagą
swych rozkazów (1) ani srogo-
ścią nakłonić poddanych do
podzielania swych mniemań,
chciał przynajmniej, aby
uczeni pracujący w publicz-
nej bibliotece i także z hoj-
ności rządu mający poży-
wienie, stanowczem oświad-
czeniem się za cesarzem
pociągnęli cały naród za
sobą; ale ci wbrew woli ce-
sarza przyjęli stronę czci-
cieli obrazów, czem rozgnie-
wany Leon otoczywszy bi-
bliotekę suchem drzewem,
smołą i słomą, kazał ją
wraz z pracującymi w niej
spalić. Niezmierna ilość
obrazów, medalów, tudzież
30,000 tomów najszacowniej-
szych rękopismów spłonęły
w tym barbarzyńskim po-
żarze. Za jego panowa-
nia było wielkie trzę-
sienie ziemi r. 740. Ata-

(1) Rozkazy te posłane zostały i do Włoch
Grzegórz II Papież z powagą odmówił
posłuszeństwa. potem wyklął Leona
i uzbroił przeciw niemu całe Włochy. Posą-
gi Leona Izauryka potłuczono i odmówiono
trybutu. wojska Leona odpędzone zo-
stały. Grzegorz II zwołał koncylium
z 303 bpów i Ikonoklastów potępił. Włosi
chcieli obrać nowego cesarza, ale Grze-
gorz II mając nadzieję, nawrócić Leona
na prawą drogę, użył całego wpływu
swego, aby przeszkodzić temu.

bowiem(1) i Bulgarowie ciągle niepokoili Państwo wschodnie, z którym się z wielką odwagą opierał Leon. Umarł 741 r. zostawując tron ~~s~~ pomimo wstrząśnień jednak potężny ~~synowi~~ swemu **Konstantynowi V Kopronimowi** (gnojo-imienny iż przy Chrzcie ś. gdy go zanurzono w wodę, odbył w wodzie święconej potrzebę naturalną). Ten większe jeszcze niż jego Ojciec, wywierał okrucieństwo przeciw czcicielom obrazów. (Deptał je nogami, wyrzucał relikwije ze świątyń, miotał je w ogień i błoto, pozbawiał urzędów, mązów lub życia tych, co najmniejszą obrazom cześć okazać chcieli. —

Za Kopronima Longobardowie, skorzystając z nienawiści Włochów ku temu cesarzowi z powodu prześladowań o cześć obrazów, zagarnęli bez trudu r. 751 Exarchat i Pentapolis. Została mu tylko cząstka Włoch dolnych. — Kopronim umarł 775 r.

Syn jego **Leon IV** (†780) nie był zdolnym do tak burzliwego panowania. Żona jego **Irena** jako opiekunka małoletniego syna swego **Konstantyna VI Porfirogenity** (iż się w porfirowej sali urodził) sprawowała rządy państwa. Chciwa panowania gdy syn do pełnoletności dochodził, wyłupiwszy mu oczy, trzymała go pod ścisłą strażą (†797).

(1) Saraceni na początku panowania Leona oblegli Konstantynopol — lecz ogniem greckim odpędził ich flotę.

Kopronim oprócz Leona IV miał jeszcze 5 innych synów, którzy jak piątowi przysięgli wierność ~~st~~ synowcowi swemu Porfirogenicie, tak pierwsi ją złamali. Za pierwszą razą im przebaczono, za drugą skazano do klasztoru — potem zaś gdy jeszcze spiskowali; Niceforowi najstarszemu z nich wyłupiono oczy, innym język urznięto, i do więzienia wtrącono; zkąd gdy po 5 latach uciekli, złapani i na śmierć skazani zostali podobno z rozkazu Ireny.

znienawidzona jednak wkrótce dla złych rządów, lękając się aby lud nie włożył korony na głowę ślepego Konstantyna, pozbawiła go życia 797 i osiadła na tronie. Jednakże Kościół S. wiele jej winien za położenie końca sekcie Obrazoburców. Irena nie tylko wróciła Kościołom obrazy, zniosłszy srogie edykta poprzedników, ale nadto dla okazania im większej czci, kazała palić jarzące świece przed temiż obrazami, który to zwyczaj dotąd trwa w Kościele greckim.

Irena, chcąc przywrócić dawne cesarstwo, starała się zawrzeć związki małżeńskie z Karolem W. - ale gdy ~~ces~~ posłowie tego cesarza traktowali w tym względzie w Konstantynopolu, Irena została zepchnięta z tronu.

W r. 802 Irena wygnaną została na wyspę Lesbos, gdzie utrzymując się z kądzieli r. 1803 w nędzy umarła.

Nicefor ogłoszony został cesarzem. Głównym jego celem było powiększenie dochodów - walczył dosyć pomyślnie przeciw Arabom, ale w końcu haniebny pokój z nimi zawrzeć musiał. Bulgarowie także, którzy teraz dosięgli szczytu swej potęgi, ponawiali najazdy, poległ w bitwie z nimi 811 r. Syn jego Herakljusz wtrącony został do klasztoru 812 r. a Michał I wyniesiony na tron. Niedołężny to był monarcha. Bulgarowie zadali mu wielką klęskę r. 813. Dwaj jego wodzowie: Michał Zająkliwy (Balbus) i Leon Armeńczyk ciągłe prowadzili intrygi. Michał I

chciał już nawet złożyć koronę.
Nim jednak wykonał to posta-
nowienie, skłonili zwolennicy Leo-
na Wodza do objęcia tronu, a
Michał ze swymi synami do
klasztoru oddalony został.
Leon III zaprowadził ścisłość
w administracyi, do któréj ja-
ko żołnierz nawyknął, i był
bardzo pożytecznym w upa-
dającem już i rozwiązującym
się państwie. Stronnictwo
przeciwne uknowało przeciw nie-
mu spisek i Leon zamordo-
wanym został 820 r. w kościele.
Za Michała II Sycylia
przez Arabów spustoszoną
została i prawie utraconą.
Kreta najechaną przez Arab-
skich morskich rozbójników.
Michała IIgo syn Teofil od-
znaczył się niejakiem ukształ-
ceniem się i miłością spra-
wiedliwości ścisłej, grani-
czącej niekiedy z okrucień-
stwem. Toczył wojnę z Ara-
bami i przez większą nie-
mal część swego życia, lubo
z różnym szczęściem.
W czasie małoletności sy-
na jego Michała spra-
wowała rządy matka te-
goż, Teodora. Za stara-
niem ~~jéj~~ tej władczyni,
odprawione za panowa-
nia Ireny Koncylium w Ni-
cei drugie a ekumeniczne
siódme, które cześć obrazów
przywróciło, r. 842 potwier-
dzone zostało. Wychowa-
nie Michała było zanied-
bane, doradcy Teodory w cią-
głej zostawali z sobą nie-

rządzie. Arabowie z Krety
wpadali w państwo greckie,
a Bulgarowie zaczęli się
domagać hołdowniczej da-
niny. Bardas, wuj Michała,
popsuwszy go zupełnie, sam
sprawował władzę z okru-
cieństwem. Bardas złożył
Ignacego ze stolicy Pa-
tryarchalnej Konstpola a
mianował Focyusza, co
wznieciło wielkie rozruchy
i stało się pierwszym po-
wodem schizmy. Bardas
przez spisek zrucony zo-
stał z tronu (866) na jego
miejsce zasiadł inny ulu-
bieniec Bazyli z Mace-
donii, który rządził Mi-
chałem. Michał podarzył
w końcu z dzikiem swem
obłaskawieniem i okrucieństwo
Bazyli, który dopiąwszy
swoich zamiarów, z powa-
gą zawiadywał sprawa-
mi państwa, ośmielił
się uczynić Cesarzowi przed-
stawienie, co zapaliło gniew
jego, zamyślał osadzić na
jego miejscu Bazylinusa
który będąc majtkiem,
zalecał się siłą swego cia-
ła, ale uprzedził go Bazy-
li, kazawszy zamordować
niegodnego Cesarza 867 r.

H. Pow. 29. II
139

Okres drugi

Cesarze Macedońscy od 867 do 1056 r.

Bazyli I (+886) mocą swego umysłu przywrócił porządek we wszelkich gałęziach administracyi, i oręż Bizantyjski znowu uczynił straszliwym dla narodów barbarzyńskich szczególniej Arabów.

Leon VI Filozof (+912) odznaczył się obszernemi wiadomościami i przywiązaniem do nauk. Arabowie jednakże nieraz je najeżdżali i łupili najznakomitsze państwa. Po nim nastąpił Alexander pod warunkiem że zostawi tron 7letniemu synowcowi swemu. Ten nowy cesarz oddany namiętnościom i rozpuście, gdyby był zawcześnie nie ~~oddał~~ stał się ich ofiarą, niedopuścił swego synowca do tronu.

Konstanty IV Porfirogenita został władzcą w r. 913. ale nie mogąc dać rady rządom i nienawidząc ulubieńców Matki swej Zoë, umieścił Romana Lecapenusa na czele spraw państwa. Roman I otrzymał ster rządu — Konstantanty zaś oddalony od wszelkich spraw, był niejako złożony z tronu. Najazdy Rusinów i Węgrów trapiły państwo-

Bulgarowie i Arabowie od-
nawiali swe napady.
Syn jego Roman I od-
dał się rozpustie, a jego
małżonka Teofane szko-
dziła państwu. Potem
i Nicefor Fokas wynie-
sionym został na cesarza.
Wojował on szczęśliwie z A-
rabami; usiłował gwałtem
utrzymać dobre stosunki, ale
dla surowości został znie-
nawidzony i zamordowa-
ny 969 r. a Jan Zemi-
sces cesarzem ogłoszony
został. Rządy jego były zba-
wienne wewnątrz i zew-
nątrz odnowił chwałę wo-
jenną państwa. Zamienił
Bulgaryę na prowincyę
r. 971. zawiązał bliższe
stosunki z cesarzem Ottonem II. U-
marł r. 976.

Bazyli II i Konstantyn
byli raczej z imienia niże-
li z rzeczy samej cesarza-
mi. U dworu panował rze-
czywiście Bazyli. Dwóch było
podówczas znakomitych wo-
dzów: Bardas Sklerus i
Bardas Fokas. Ten ostat-
ni przez swych zwolenni-
ków kazał ogłosić się cesarzem
r. 987. Jednakże pokonanym
został przez cesarza, który
zostawszy jedynowład-
cą stał się okrutnym, mści-
wym i despotycznym. Kon-
stantyna panowanie było
pasmem zaburzeń i krwa-
wych wojen. Grecy usi-
łowali Sycylię oderwać

od Arabów, ale niezgoda
między wodzami i rozdzie-
lenie się Normandów zni-
weczyły nadzieje, jakie ro-
kował początek tej wyprawy
a Maniaces podniósł bunt
i wdział nawet na siebie
purpurę - został on wpraw-
dzie ~~[illegible]~~ pokonanym, ale
Normandowie rozprzestrze-
niali się zewsząd coraz dalej
Wilhelm Normandczyk syn
Tankreda zdobył na Grekach
~~całą~~ Apulję r. 1043 - po jego
zaś zgonie i dwóch jego bra-
ci ukazali się we Włoszech
dwaj młodsi bracia: Robert
Guiscard i Rogier, którzy do-
konali dzieła przez star-
szych zaczętego i zabrali
resztę własności Greków.
Guiscard został we Włoszech
a Rogier przyjechawszy z nie
wielką garstką 1060 r. na
wyspę Sycylię, gdzie osiedli
Greci i Arabowie, połączył
się 1szo z Arabami pko
Grekom, a potem wyrzucił
Arabów z posiadania Sy-
cylii r. 1090. - W tym
czasie Włodzimierz W.
Książę Ruski r. 988 przy-
jął wiarę Ruską, i pojął
do Małżeństwo Annę sio-
strę tychże Cesarzów: Ba-
zylego i Konstantyna.
Druga zaś ich siostra
Theophana zaślubiona
była Ottonowi II. Cesa-
rzowi Niemieckiemu.

Ukazanie się Turków Seldżuków.

Seldżukowie wyszli z Turkestanu na początku XI w. Imię swoje otrzymali od naczelnika swego pokolenia Seldżuka. Ci Turcy w tej połowie XI w. pod przewodnictwem Togrul-bega wtargnąwszy w granice państwa Arabskiego, koniec mu w Azyi położyli r. 1040. Następca Togrulbega Alparslan po zdobyciu krain arabskich zaczął najeżdżać prowincye Azyi mniejszej do Greków należące. Cezarz Wschodni Roman Diogenes r. 1071 wydał mu bitwę, którą przegrawszy dostał się w ręce zwycięzcy i gdy skutkiem jego niewoli monarchja była w wielkim nieładzie, Seldżukowie zdobyli na Grekach prawie całą Azyę mniejszą-

H. Pow. 30. II
141

Okres trzeci.

Cesarze Komnenowie aż do Cesarstwa Łacińskiego t. j. od 1056 do 1204.

Głową domu Komnenów był Izaak Komnen pochodzący ze znakomitej familii Rzymskiej, która jeszcze za Konstantyna W. przeniosła się do Byzantium. Izaak zostawszy Cesarzem 1057 r. gdy znalazł skarb wycieńczony, obłożył ciężkiemi podatkami bogate duchowieństwo greckie czem naraził je sobie. Będąc raz na łowach, gdy piorun blizko niego uderzył, tak się tem przeraził iż wstąpił do klasztoru i był do śmierci furtyanem.

Po Izaaku, tron od 1059 do 1081 był zajmowany przez 6 Cesarzy rozmaitego pochodzenia. Nakoniec familia Komnenów r. 1081 powtórnie tron objąwszy w osobie Alexego Komnena synowca Izaaka, panowała do 1185 r.

Alexy był dobrym, sprawiedliwym i uczonym monarchą, ale nie miał szczęścia na polu bitwy. Robert Guiscard odebrał mu dolne Włochy – pod nim też zaszła pierwsza wyprawa krzyżowców do ziemi Ś. których opatrzył

wielką pomocą w czasie ich przechodu przez Konstantynopol. Anna Komnena córka jego opisała życie. Dzieła w 15 księgach.

Po Alexym panował syn jego **Jan Kalos** (piękny) od 1118 do 1143, którego rządy nic ważnego nie mają. Wyznaczył na następcę swego młodszego syna **Manuela** ze ~~krzywdą~~ szkodą starszego Izaaka, którego usunął od tronu dla dzikości charakteru.

Manuel panował od 1143 do 1180 r. Po nim nastąpił małoletni syn jego **Alexy II** pod opieką swej matki Maryi. Tymczasem **Andronik** syn Izaaka, korzystając z małoletności Alexego i twierdząc, że tron prawnie jemu się należy, zamknął Alexego razem z matką w więzieniu, gdzie wkrótce śmierć im zadać kazał 1183. Nowy Cesarz panował tylko od 1183 do 1185 r. ale przez ten czas stolica ~~ta~~ była widownią zbrodni i okrucieństw. Andronik miał szczególną rozkosz pastwić się nad ciałem nieszczęśliwych, którzy w jakikolwiek sposób na gniew jego zasłużyli. Kazał jednym odcinać ręce i nogi, drugim wyłupywać oczy,

innych znowu pozbawiał jednego oka i jednej nogi a mieszkańcy przywiedzeni do ostateczności powstawszy jako wianu, obrali cesarzem Izaaka Angelos zwanego. Andronik przebrany uciekł z miasta, ale go ujęto i okrutnym sposobem odebrano mu życie. Na nim skończył się dom Komnenów 1183.

Izaak Angelos monarcha bez wiary i sumienia, zostawszy cesarzem z woli narodu i prawa swej matki Teodory, córki Alexego Komnena, został znienawidzony równie jak poprzednik jego - przeto własny brat Alexy straciwszy go z tronu wraz z synem jego Alexym wsadził do więzienia a sam ogłosił się cesarzem pod imieniem Alexego III.

Niedługo potem Alexy syn Izaaka Angelos potrafił ujść z więzienia i udał się do Włoch szukając pomocy jako Stryjowi. Właśnie w tej chwili Francuzi i Wenecyanie uzbrojeni na Krucyatę IVą płynąć mieli do ziemi świętej. Alexy obiecując pieniężnej nagrody i połączenia się z Kościołem Rzymskim nakłonił Krzyżowców zawinąć do Konstantynopola, gdzie z ich pomocą został wraz z Ojcem na tron przywrócony 1203 r. Lecz mieszkańcy stolicy,

dowiedziawszy się pod ja-
kiemi warunkami oni
odzyskali koronę, wzburze-
ni przez Mnichów, zabi-
li Ojca z Synem a tron
oddali Szambellanowi
<u>Murzuflusowi</u> 1204 r.
Na tę wiadomość Krzy-
żowcy zdobyli szturmem
Konstantynopol i, stawszy
się panami całej Grecyi,
rozdzielili to państwo
między swoich naczelni-
ków. Tym sposobem po-
wstało Cesarstwo Łaciń-
skie dla tego tak zwa-
ne iż utworzone zosta-
ło przez ludy zachodnie
łacińskie.

H. Pow. 31. II
143

Okres czwarty.

Cesarstwo Łacińskie. Cesarstwa Greckie w Nicei i w Trebizondzie. od r. 1204 do 1261.

1) Cesarstwo Łacińskie.

Naczelnikami czwartej wyprawy krzyżowej z Włochów i Francuzów złożonej byli: Dandolo Doża Wenecki – Baldwin hrabia Flandryi. Bonifacy Margrabia Monferratu (w Królest. Sardyńskiem) i Villehardouin Margr. Szampanii.
Po wzięciu Konstantynopola cesarstwo greckie podzielone zostało następnym sposobem między zdobywców. Tytuł cesarza z 4tą częścią ziem dostał Baldwin – Wenecyanie zabrali wyspy Jońskie, Kandyę, pobrzeże całej Grecyi, morza Czarnego i Archipelagu tak iż ogół ich zdobyczy wynosił 3/8 całego państwa – Ztąd Doża Wenecki wziął tytuł „Duc du quart et demi". Reszta państwa podzielona została między innych spólników wyprawy. Bonifacy otrzymał Macedonię z tytułem „Króla Tessaloniki" a Villehardouin (Kronikarz, który wyprawę tę opisał) Grecyę właściwą.
Ci nowi władcy odrobin monarchii greckiej uważali się za wasali Baldwina chociaż mu żadnej nie nieśli pomocy.

Państwo Łacińskie na wie-
le małych niezawisłych czą-
stek podzielone trwało pod
pięciu cesarzami 57 lat (1204-
-1261). Baldwin panował
tylko dwa lata — wojując
z Bulgarami dostał się do
niewoli i tam zginął.
Po nim nastąpił brat jego
Henryk, a wkrótce ich
szwagier Piotr de Courtenay.
Po jego śmierci rządziła
żona Jolanta, po niej
zaś dwaj synowie: Robert
słaby i Baldwin II, nad
którym podczas małolet-
ności miał opiekę Jan
de Brienne tytularny
król Jerozolimski (bo Je-
rozolima przez Saracenów
była już zabrana).
Nowe cesarstwo było nad-
zwyczaj ubogie — dochody je-
go albo zupełnie upadły
z powodu zaburzeń i sła-
bej władzy cesarzów, albo
przywłaszczyli je sobie po-
siadacze lenności w swoich
okręgach. Cesarze zatem
Łacińscy póki mieli dobra
swe dziedziczne w ojczyź-
nie we Francyi, zastawia-
li lub sprzedawali takowe.
Ubóstwo Baldwina II do
tego już stopnia doszło,
iż dla utrzymania dworu
musiał nieraz zdzierać
ołów z dachów kościelnych,
zabierać ze świątyń lichtarze,

kieliszki i inne naczynia, a w niedostatku drew na opał do dworu cesarskiego, rozwalać domy pustką w Konstantynopolu stojące. Wzięto się nakoniec do świętych relikwij. Baldwin sprzedał cierniową koronę za 10 funtów srebra, znaczną część drzewa prawdziwego krzyża, pieluszki Zba-ina, gąbkę, łańcuch którym Chrystus był do słupa przywiązany, laskę Mojżeszową i część czaszki S. Jana Chrzciciela. Wszystkie te relikwje przechodząc różne koleje dostały się S. Ludwikowi IX. Użył on 20,000 funtów srebra na zbudowanie Świętej Kaplicy w Paryżu, gdzie te relikwje złożone zostały. W tym stanie nędzy Baldwina II Michał Paleolog cesarz nicejski bez trudu położył koniec jego panowaniu z pomocą kupców Genueńskich, którzy, zazdroszcząc Wenecyanom wyłącznego handlu w Grecyi, sądzili, iż obalając Cesarstwo Łacińskie, tem samem zadadzą cios bolesny swym współzawodnikom. Stolica

upadła 25 Lipca 1261 r.
a Baldwin II utraciwszy
koronę schronił się na
zachód do Włoch, gdzie
resztę dni w zaciszu
prywatnego życia prze-
pędził. Umarł 1273 r.

2) Cesarstwo Nicejskie.

Skoro monarchja grecka
poszła na łup najezdni-
kom Łacińskim, ci, którzy
obojętnie patrzeć nie mo-
gli na upadek swego ~~[illegible]~~
kraju, przenieśli się 1204
r. z Teodorem Laskarisem
mężem Anny, córki Ale-
xego III do Azyi mniejszej
gdzie w Nicei założyli
stolicę nowego państwa.
Za tym przykładem poszły
i inne rodziny greckie, któ-
re siłą nakłonić chciano
do unii z Kościołem Łaciń-
skim, przesiedlać się po-
częły na brzegi Azyi tak,
iż wkrótce dwór Nicejski
stał się świetniejszym
aniżeli dwór Cesarzów Ła-
cińskich. —

Teodor Laskaris przeka-
zał tron zięciowi swemu
Janowi Dukas Wataces,
po śmierci którego pano-
wał syn jego Teodor II.
Ten umierając zostawił
małoletniego syna Jana
Laskarysa, nad któ-
rym sam naród powie-
rzył opiekę Michałowi Pa-
leologowi r. 1529. Mąż ten,
potomek starożytnego
rodu, jednoczący wszystkie

przymioty potrzebne monarsze, skoro otrzymał rejencyą państwa, hojnie sypiąc skarbami powiększył liczbę stronników swoich, a przez zmniejszenie podatków skłonił lud ubogi ku sobie. Tajemna myśl jego zaraz uwieńczył pożądany skutek — został ogłoszony cesarzem 1 Stycznia 1260 r. z warunkiem jednak, iż odstąpi rządów, skoro Jan dojdzie do pełnoletności. Tymczasem inaczej się stało. Michał pozbawił wszystkiego sierotę tronu i oczu odesłał go do odległego klasztoru, a chcąc świetnym czynem uprawnić swoje przywłaszczenie, przedsięwziął wznowić państwo w dawnej jego rozległości; jakoż widząc nadzwyczajną słabość cesarstwa łacińskiego, wysłał jednego z wodzów swoich z małą ilością żołnierza, dla obejrzenia okolic Konstantynopola i gdy ten, przeprawiwszy się przez Hellespont, dowiedział się, iż stolica jest pozbawio-

na obrońców, nagłym napadem zdobył ją, a Grecy miejscowi powitali zwycięzców jako swoich spółrodaków. We 20 dni potem Michał Paleolog odbył do tego miasta swój wjazd uroczysty a cesarstwo nicejskie na nowo składać poczęło cząstkę monarchii Greckiej w Europie. –

3) Cesarstwo Trebizondzkie

powstało jednocześnie z Nicejskiem na wybrzeżu morza czarnego. Dwaj bracia z domu Komnenów: Dawid i Aleksy, wnukowie Andronika I dali mu początek. W czasie założenia Cesarstwa Łacińskiego ci książęta, będąc rządcami Trebizondy, stali się niezawisłymi, a ich następcy, których historya nader mało jest znajomą, utrzymali się aż do r. 1461. Ostatnim Cesarzem był Dawid Komnen, którego zwyciężył Mahomet II Sułtan Turecki. Ten ostatni Cesarz widząc niebezpieczeństwo, jakiem mu Turcy zagrażali, udał się do Papieża i Monarchów Europejskich, dla przysposobienia wyprawy Krzyżowej, na którą miano ze wszystkich stron uderzyć na Turków r. 1460. Mahomet najechał jego państwo po

upadku Konstantynopola. Dawid musiał przyjąć na ugodę, mocą której jemu i jego dzieciom, zaręczone było życie, wolność, posiadanie dóbr i przyzwoite utrzymanie. Barbarzyńca jednak nie dotrzymał słowa i pod pozorem uknowanego spisku kazał go wraz z dziećmi przyprowadzonego do Konstantynopola stracić. Mała tylko część mieszkańców pozostała, największa część poszła w niewolę, lub też na osadników do Konstpola odesłaną została. – Cesarstwo Trebizondzkie było tak szczupłe, iż ze środka swojego do granic obwodu nie rozciągało się dalej nad jeden dzień drogi.

H. Pow. 33. II

Okres piąty.

Familja Paleologów

od 1261 do 1453 r.

Michał Paleolog głowa nowej i ostatniej dynastyi Cesarzów Byzantyńskich, pracował gorliwie chociaż bezużytecznie nad spojeniem rozerwanych cząstek dawnego Cesarstwa, ale zbyt długi rozdział uczynił je dla siebie zupełnie obcemi. Monarchia Paleologów w Europie obejmowała tylko tę cząstkę Grecyi, która w dziale wypadła Baldwinowi — reszta zaś krajów była w posiadaniu Łacinników, których dzielnice utrzymały się aż do upadku Cesarstwa.

Dwuwieczne panowanie familii Paleologów było długiem i bolesnem konaniem zgrzybiałego państwa wschodniego, któremu ani Michał, ani jego następcy nie mogli już przywrócić pierwszej wielkości i siły.

Po śmierci Michała 1282 r. nastąpił syn jego Andronik II, pod którym ukazali się w Azyi mniejszej Turcy Ottomańscy r. 1299. Oręż ich zwycięzki wyzuł powoli niedołężnych Greków z ich Azyatyckich posiadłości. Turcy pod Orhanem zajęli Nikomedyę, Niceę

i założyli stolicę w Prusie
czyli Bursie 1326 r.
Andronik II. został złożony
r. 1328 przez wnuka swoje-
go Andronika III., który pa-
nował wspólnie z przyja-
cielem swoim znakomitym
wodzem Janem Kantaku-
zenem. Po śmierci Andro-
nika III. Jan Kantakuzen
zostawszy opiekunem jego
syna Jana V. odjął mu tron
i ogłosił się cesarzem pod
imieniem Jana VI. Lecz
po niejakim czasie wy-
rzutami sumienia dręczo-
ny usunął się do klaszto-
ru, a Jan V. wstąpił na
tron ojcowski. Za niego
Turcy zdobywszy pod Amu-
ratem na Grekach co tyl-
ko ci w Azyi mniejszej
posiadali, przeszli do Eu-
ropy, gdzie zajęli najwięk-
szą część Tracyi i Mace-
donii, i założyli stolicę
w Adryanopolu r. 1360.
Następca Jana V. Ma-
nuel (1391-1425) przejęty
trwogą oręża niewier-
nych, przy całkowitem
rozsprzężeniu sił swojego
cesarstwa błaga o pomoc
Xsiążąt zachodnich, których
wojska zgromadziły się
pod chorągwią Zygmunta
króla Węgierskiego, dla
dania oporu groźnym zdo-
bywcom. Sto tysięcy dobrze
uzbrojonych wojowników

spotkało blizko Nikopolis wojsko Bajazeta r. 1396, które, dwa kroć liczniejsze, groziło opasaniem ich, rozwijając swe szyki w kształcie półksiężyca: Porywczy zapał Francuzów rozpoczął przedwcześnie bitwę i pociągnął za sobą klęskę wojsk Xńskich. Wiele tysięcy legło na polu bitwy, przedniejsi wodzowie, mianowicie Filip śmiały książę Burgundyi dostali się w niewolę: Klęska ta nadzwyczajnie przeraziła Europę.

Jan VII syn i następca Manuela wstąpił na tron ojcowski za pozwoleniem Amurata II. i z warunkiem rocznego haraczu (1425-1448). Cesarz ten widząc bliskie i niechybne rozwiązanie się Cesarstwa, udał się osobiście do Włoch, szukając pomocy u Monarchów Katolickich przeciw Turkom. Papież Eugeniusz IV przyrzekł powołać ludy zachodniej Europy do walki z niewiernymi, jeśli on zezwoli na unję z Kościołem Katolickim — Cesarz dla uzyskania prędkiej obrony przystał na żądanie Ojca ś. i Akt unii obu Kościołów podpisany został na soborze we Florencyi 1439 r. Jakoż Ca-

geniusz IV nakłonił Włady-
sława Króla Pol. i Węg-
~~z [illegible]~~ do wydania wojny
Amuratowi II. 1444 r., któ-
rej nieszczęśliwy koniec
po bitwie pod Warną zni-
szczył na zawsze nadzieję
Greków. Cesarz Jan VII, któ-
remu już oręż turecki zpę-
dził ziemi zewnątrz stolicy
nie zostawił, postanowił
czekać z rezygnacyą wybi-
cia ostatniej godziny – tym-
czasem umarł przed upad-
kiem Cesarstwa. Brat i
następca jego Konstan-
tyn XII Dragazes miał
spełnić ten kielich cier-
pienia. Mahomet II, naj-
sroższy z sułtanów zasiad-
szy na tronie Adryanopo-
litańskim 1451 r., ude-
rzył na Konstpol, który
naówczas sam jeden tyl-
ko ze szczupłym obwodem
ziemi u bram swoich skła-
dał całe niegdyś tak roz-
ległe Cesarstwo greckie.
Oblężenie zaczęło się 6 kwiet-
nia 1453 r. ~~Wojsk~~ Oble-
gających Mahometanie by-
li w liczbie większej niż
stolica oblężona miała
mieszkańców – Obrońców
zaś miasta było 10,000 wo-
jowników których połowę
składali cudzoziemcy, bo
strach i zniewieściałość
odstręczyły od oręża resz-
tę mieszkańców. –

Konstantynopol po 50 dniach oblężenia zdobyty został. Ostatni obrońcy Cesarstwa toczyli bój rozpaczy z odwagą godną uwielbienia, a gdy Konstantyn XII ujrzał sztandar muzułmański zatknięty na jednej z wież stolicy, rzucił się wśród szyk niewiernych i po krwawej walce zginął z orężem w ręku, niechcąc przeżyć upadku Ojczyzny. W pierwszych chwilach wściekłość i rzeź była niesłychana, aż nakoniec dzikość krwawa uśmierzona została własną korzyścią. Wszystko, nawet składy towarów cudzoziemskich kupców zostały zrabowane. Kto mógł dopadać okrętu i uciekł bogaty Grecy schraniali się do najodleglejszych krajów Europy. Tułacze Grecy albo raczej rycerze Konstantynopolitańscy używali wszędzie miłosierdzia pobożnych chrześcijan. Mahomet II odprawił wjazd tryumfalny do miasta i przemienieniem kościoła ś. Zofii na meczet turecki obwieścił początek nowego panowania.

Wielu ~~tak~~ znakomitych jeńców tak Greków jako i Włochów śmierć poniosło, jednakże, aby nie zupełnie wyludnić Konstantynopol, zaczęto z wielką oględnością postępować z pospólstwem i wielu tam sprowadzono mieszkańców z innych miast greckich. Sułtan zezwolił na wybór patryarchy, któremu nadał wiele przywilejów — starał się jednak wszelkiemi siłami przyspieszać i upowszechniać przechodzenie na Islamizm i wiela Greków najznakomitszego nawet rodu z pobudek własnego interessu porzuciło niegodnie wiarę Ojców.

Z wzięciem Konstpola skończyło się długie i mozolne istnienie Cesarstwa Wschodniego. Prowincye jego weszły powoli do składu monarchii tureckiej, która zalegała Azyę mniejszą, Syryę, Palestynę i najpiękniejszą cząstkę Europy.

H. Pow. 35. II.
151

Historya Arabów.

Do Arabii w obszerniejszem znaczeniu liczy się także wielka pustynia na północy aż do Balis nad Eufratem. Cały kraj wynosi przeszło 55,000 mil □. Podział Arabii na pustą, skalistą i szczęśliwą nieznany jest krajowcom. Część południowa t. j. Arabia szczęśliwa nazywa się Jemen. Arabowie należą do pokolenia semickiego. Dzielą się oni według swego języka i pochodzenia na 2 główne gałęzie: na osiadłych w miastach i błąkających się Beduinów. Mieszkańcy miast pogardzani bywali od ludów koczujących, które tylko same poczytują się za prawdziwych i wolnych Arabów. Wyjąwszy zmiany jakie nowa religja za sobą pociągnąć musiała, charakter Arabów pozostał ten sam; gościnność, umysł wojowniczy, niezłomne dotrzymanie danego słowa, przywiązanie rodzinne i usposobienie do poezyi odznaczały zawsze Beduinów.

związek z wielu ukształconemi ludami: Indyanami, Żydami, Etiopami wywarł wielki wpływ na Arabów.

Według wszelkiego prawdopodobieństwa winni są Etiopom dawną swą sztukę pisania, która pospolitszą była w południowej Arabii, a mało znajomą między Koreiszitami. — Wiadomości naukowe dawnych Arabów były bardzo ograniczone. Dzieje ich składały się z pojedyńczych podań bez oznaczenia czasu i związku. Kwitnęli pomiędzy nimi ~~więcej~~ poeci w wielkiej liczbie; pomniki jednak poezyi arabskiej niedaleko po za Mahometa czasy sięgają. Arabowie, równie jak inne pokolenia semickie, czcili święte kamienie. W Mekce był czarny kamień <u>kaaba</u> czworokątny (które to nazwanie przeszło do budowli). Oprócz tego u szczególnych pokoleń były oddzielne bóstwa. Niektóre pokolenia poświęcały na ofiarę ludzi. Wiarę w przyszłe życie zaświadcza zwyczaj zabijania wielbłądów na grobie umarłych, których oni w drugiem życiu używać mieli.

W VII w. Mahomet, człowiek nadzwyczajnych przymiotów podniósł naród arabski do politycznego znaczenia.

Urodził się w Mekce $\frac{21}{4}$ 571 r. z pokolenia Haszema które stanowiło część rodu Koreisz. Wychowany jak każdy pospolity Arab, poświęcał się handlowi i wszedł w służbę u bogatej wdowy Kadiszy, która go uczyniła panem swej ręki i majątku. W 40tym roku życia w nocy mca Ramadan Mahomet mówił iż mu się Anioł objawił. Z początku sprzeciwiali mu się naczelnicy pokoleń, mianowicie Koreiszitowie. Mahomet więc uszedłszy z Mekki 15 Lipca 622 r. schronił się z niewielu zwolennikami do Yatreba (późniejszej Medyny). Data ta stała się erą arabską (Hegira t.j. ucieczka).

*Rozbior Alkoranu w Hist. kośc.

Wkrótce zwolennicy Mahometa zaczęli zbrojno szerzyć naukę tego swego Proroka — który w tych wyprawach okazał się wielkim wielkim wodze, a szczęście które mu sprzyjało, powiększyło mu liczbę zapalonych zwolenników. W 7 lat po ucieczce Mahomet na czele 140,000 „wiernych" zdobył Mekkę, a Kaaba stała się odtąd środkowym punktem jego religii — co najbardziej skłoniło na jego stronę koczujące plemiona tak, że niemal cała Arabia poddała się „Prorokowi" który wśród zwycięstw umarł w Medynie 632 r.

Następcy jego z tytułem Kalifów mieli władzę i świecką i duchowną, razem Wiarą, którą oni orężem szerzyli zowie się Islamem. Pierwszy kalif po Mahomecie Abubekr ułożył naukę prawa w jedną Księgę Koranem zwaną. Wkrótce po Mahomecie rozdzielił się Islam na 2 główne gałęzie, z których znowu wyszło mnóstwo innych sekt. Pierwsza główna gałąź jest Sunnitów dzieląca się na 4 części, z których każda ma swój oddzielny dom modlitwy w Mekce. — Druga, która tylko Koran przyjmuje i Alego za następcę Mahometa uznaje, jest byla Szyitów. Do Sunnitów należą ~~A~~ Turcy Ottomańscy — do Szyitów Persowie. ~~At~~ Z reszta Mahometanie liczą obecnie 73 sekty u siebie.

Ślepe męstwo wsparte religijnym fanatyzmem, który najwspanialsze nagrody obiecywał w życiu przyszłem idącym na wojnę pko niewiernym. przerobiło Beduinów na wojowniczy lud, z którym Kalifowie w wielu nawet Europy krajach zatknęli sztandar proroka. Omar II Kalif 640 r. zabrał Grekom całą Syryę, Palestynę i Egipt, gdzie wódz jego Amru miał spalić bibliotekę Alexandryjską mówiąc: albo te wszystkie księgi zawierają to samo co Koran zatem są nie potrzebne. albo

H. bow. 36. II

co jest przeciw Koranowi: zatem są bezbożne i spalić je należy.

~~Tr~~ Trzeci Kalif Osman podbił północną Afrykę, Persyę, Cypr i Rodus. Ali mąż Fatymy córki proroka był czwartym i ostatnim Kalifem, który widział Mahometa – † 660. Odtąd powstały 2 dynastye Kalifów na wschodzie: Ommajadów i Abbasydów. –

Dynastya Ommajadów. 660 – 750 r.

Dynastyę tę rozpoczął Moawiah r. 660 – Imię jej pochodzi od przodka tego Kalifa Ommajah. –

Następcą jego był Jezyd. Afrykanie wezwali na pomoc Arabów przeciw greckim ciemiężcom.

Syn i następca Jezyda niedołężny Moawiah II po 3ch miesiącach sam zrzekł się panowania. Powstały stąd 2 stronnictwa: jedno w Mekce obrało Abdallah Ebn Zobair, drugie w Sy-

który obrało Merwana I kalifatem – jednakże w r. 692 Mekka zdobytą została. Na początku VIII w. 711 r. za kalifa Walida przeszli z Afryki do Hiszpanii, gdzie obalili monarchję Westgotów. Ztąd przenieśli oręż do Francyi, lecz Karol Martel Mer pałacowy pokonawszy ich pod Tours 732 r. ocalił resztę Europy od klęsk Islamu. Za tego kalifa poczynione były wielkie przygotowania pko cesarstwu wschodniemu do wojny, ale takową z nimi rozpoczął dopiero Soliman jego następca (717 r.) i tylko ogień grecki zniweczył jego usiłowania. Mianował on swego krewnego Omara II Ben Abdalazis 720 r. który się pięknemi odznaczył przymiotami. Na Merwanie II r. 749 skończyła się familja Omajadów.

Dynastya Abbasydów (750-940).

Po wystąpieniu wśród wojen domowych dynastyi Ommajadów, weszła na tron familia Abbasydów w osobie Abdulli I Abulabassa. Brat jego Al-Mansor przeniósł stolicę z Damaszku do Bagdadu r. 766.

Najznakomitszym z tej Dynastyi był Kalif Harun-al-Raszyd (786-809) współczesny Karolowi W. głośny w podaniach i pieśniach ludów wschodnich. Ten uśmierzył wewnętrzne rozruchy, a z powodu szczęśliwych wojen z Grekami imię Arabów groźnem uczynił. Harun-al-Raszyd podzielił Kalifat między 3ch synów. Najstarszy Muhamed-al-Amien otrzymał część zachodnią z tytułem Kalifa; drugi Mamun kraje wschodnie: Persyę, Chorasan i t.d. a trzeci Moassem dostał Armenję z niektóremi krajami nad morzem Czarnem. Takowy podział dał powód do długich wojen domowych.

Na początku IX w. Afryka północna i Egipt odpadły od Kalifatu Bag-

dadzkiego dostawszy się pod władzę Aglabidów biorących swe imię od Ibrahima-ben-Aglab, który posłany na rządcę afrykańskiego przez Harun-al-Raszyda ogłosił się udzielnym księciem Afrykańskim.

Około r. 902 panował Achmet III Metadel, który mimo swoich znakomitych przymiotów nie mógł przywrócić zgasłego blasku Kalifatowi.

Pod Kalifem Radhi r. 940 granice Kalifatu kończyły się na Bagdadzie i przyległej okolicy – zewsząd wzniosły się niepodległe dynastye.

H. Pow. 37. II
155

Od nastania Emirów al-Omrah aż do upadku Kalifatu (940-1258).

Pod kalifem Radhi upadało państwo. Kalif nie umiał sobie inaczej zaradzić, jak mianując Abubekr-Ebn-Raika Emirem al-Omrah (t.j. Emirem Emirów) i powierzając mu, jak Królowie Franków Merom pałacowym, wszelką cywilną i wojskową władzę. Ci nowi zwierzchnicy zatarli wkrótce władzę i znaczenie kalifów – tworzą oni odtąd niby środkowy punkt dziejów arabskich, które odznaczają się raczej przez tych potężnych Urzędników, niż przez samych kalifów.

Szereg kalifów zamknął Abdallah Mostazem. Pod nim odnowiły się niezgody Sunnitów i Szyitów i rozdwojenie opanowało nawet ród panujący. Mongołowie w r. 1258 uderzyli na stolicę tego kalifa, i jako poganie nie szanujące w nim godności najwyższego kapłana muzułmańskiej wiary, tron jego obalili a miasto Bagdad wydali na łup 4dniowy – przyczem zginęło 200,000 mieszkańców wraz z kalifem Mostazem. 55tym następcą proroka.

VII

Obyczaje, nauki i cywilizacya Arabów

Pierwiastkowe podboje i zwy-
cięztwa ułatwiły Arabom
drogę do obeznania się z o-
światą syryjsko-grecką;
a lubo pierwsi Kalifowie
pogardzali nią, i z dziką chci-
wością, niszcząc ją, obchodzi-
li się z jéj pomnikami, wsze-
lako wkrótce udało się Ne-
storyanom, Żydom, lekarzom
i astrologom pozyskać
nawet przy Kalifach wy-
sokie znaczenie.
Bardzo powolne były u
Arabów postępy umie-
jętności – potrzeba jednak
zrozumienia Koranu tak
w religijnym jak i praw-
nym rozględzie utwo-
rzyła jakąś naukę, a
w szczególności znajdował
się przy najwyższym try-
bunale w Medynie szereg
wykładaczy tegoż Kora-
nu, którzy położyli za-
sadę prawodawstwa.
Podboje ich dostarczyły
nader obszernych wiado-
mości o ziemi, i ztąd to
znajdują się z dawnych
już czasów godne uwa-
gi i wiadomości o krajach
przez nich podbitych.

Pod Abbassydami literatu-
ra arabska doszła wy-
sokiego stopnia wzrostu
i ukształcenia – pozakła-
dano szkoły i akademje.
Wszystkie dzieła greckie tło-
maczone były najprzód na
język syryjski – a dopiero
na arabski. Tłomaczenia
te jednak są bardzo nie-
dokładne. Środkowym
punktem oświaty zawsze
był Koran. Filozoficzne,
matematyczne i astrono-
miczne ich wiadomości
wypłynęły z nader męt-
nych źródeł, z tłoma-
czeń dzieł greckich.
Filozofia ich była tka-
niną zagmatwanych
wyobrażeń bez żadnej
jasności i pewnej zasa-
dy. – Astronomja by-
ła dla nich szczególnie
ważną, z powodu jej
związku z religją, a
to dla oznaczenia nale-
żytego czasu na modli-
twę. Astrologja ucho-
dziła za naukę nieo-
mylną.
Lekarzami byli niemal
bez wyjątku Chnie i Żydzi.
Sztuka lekarska, o ile
na one czasy, dosyć u

nich postąpiła.
Mieli oni w ogólności wielkie upodobanie w czarnoksięstwie - przepowiedniach - talizmanach - a ich chemja zakrawała na alchemję;
Arabowie lubili poczytny smak w romansach i powieściach przeszedł do nich od Persów.
Napływ Mogołów zadał cios zgubny literaturze - upadły wszelkie urządzenia, które dla dobra nauk były zaprowadzone; w czasie dobywania Bagdadu rzucili Mogołowie niezmierną liczbę ksiąg należących do publicznych zakładów w rzekę Tygrys.

Turcy Seldżukowie.

Turecki emir Seldżuk zostawał w służbie ~~Ha~~ Chana koczującego z tamtej strony Jaxartu. Znakomite jego przymioty podały go w podejrzenie; schronił się przeto do Chorasanu, przyjął wraz ze swojemi towarzyszami Islam, a wkrótce potem zaczęli się zgromadzać do niego liczni stronnicy ze wszystkich okolic.

Seldżukowie zatem nie są oddzielnym ludem, ale byli to awanturnicy z różnych pokoleń tureckich, które się zjednoczyły pod jednym dowódzcą, i od którego imienia słusznie nazwani zostali.

Wnuk Seldżuka Togrul-Beg ogłoszony został Sultanem 1037 r. Szczęście mu sprzyjało i w ciągu lat 16 podbił niemal całą Persyę. Zawojowany kraj podzielonym został pomiędzy jego towarzyszów. Około tegoż czasu Togrul-Beg napadł na Kalifat Bagdadzki i zostawszy kalifa przy obowiązkach duchownych przywłaszczył sobie godność ~~Ha~~ Emira-al-Omrah r. 1040.

Nastąpił po nim synowiec Alp-Arslan (odważny lew),

który utrzymał znaczenie
Seldżuków przez swoje zwy-
cięztwa nad Byzantium.
Syn jego Malek Szach Dżel-
al-Eddin i Dżelaleddowla (chwa-
ła wiary i państwa) zawo-
jował Bucharyę, Turkestan
i Kaszgar. Wodzowie jego
podbili Syryę i Azyę mniej-
szą. Sprzyjał on uczonym
i wielkie sumy obracał
na publiczne zakłady, jak
np na urządzenie i zabez-
pieczenie pielgrzymek do Mek-
ki. Ale zaraz po jego
śmierci 1092 r. upadła po-
tęga Seldżuków. Wielu ksią-
żąt z jego domu rościło
pretensye do panowania
i z jego monarchii powsta-
ło kilka miast niezawi-
słych. Z tych znakomitsze
były: 1) W Azyi mniejszej,
gdzie władcy od Ikonium
swej stolicy zwali się Suł-
tanami ~~Ikonickiemi~~ Ikoniumi
2) Państwo Iranu zajmy-
kało Persyę, Turkestan
i część Indyi. Niedługo
się ono utrzymało przy
swej wielkości. Już pod
koniec XV w. skutkiem
wewnętrznych rozruchów
rozpadło się na części, a
emirowie rządcy miast i
prowincyi uzyskawszy nie-
zawisłość w swych okrę-
gach przybrali tytuł
Atabegów czyli Ojców.

Jeden z Atabegów rządzący częś-
cią Syryi Nureddyn wojował
z Krzyżowcami, i lennikom kró-
lestwa Jerozolimskiego wiele
krain wydarł, a nawet wielu
rycerzy ruskich wziął w nie-
wolę. Posłał on r. 1168 swego
wodza Saladyna (Kurda [illegible]
[illegible]) na pomoc kalifowi E-
gipskiemu pko Krzyżowcom.
Ten odparł Azyjan, lecz za-
pchnąwszy słabego kalifa
z tronu stał się sam udziel-
nym panem Egiptu r. 1171.
Niedługo potem po śmierci
Nureddyna w r. 1174 zagar-
nął dziedzictwo tegoż w Sy-
ryi, tudzież Mezopotamię,
t.j. kraj leżący między Ty-
grem i Eufratem, gdzie utrzy-
mywał się jeszcze cień wła-
dzy kalifa Bagdadzkiego.
Nakoniec niezgodami osła-
bieni Krle Jerozolimscy na-
stręczyli mu sposobności pod-
bicia świętego miasta 1187 r.
Ostatni król Jerozolimski
Guido de Lusignano prze-
grawszy bitwę przy Jezio-
rze Genezareth dostał się
w niewolę Saladynowi.
W osobie tegoż Saladyna
rozpoczęła się dynastya A-
jubitów, tak zwana od oj-
ca jego Ajuba, która utrzy-
mywała się w Syryi, Palesty-
nie i Mezopotamii aż do
najścia Mongołów w XIII w.
W Egipcie zepchnięta zo-
stała r. 1253 przez straż
przyboczną Mamelukami
~~ta~~ zwaną.

Mamelucy,

z arabskiego znaczy niewolników. Składali oni stałe wojsko ciągle kompletujące się przez nabór nowych jeńców lub niewolników tureckich i czerkieskich, albo kirgizkich, których rząd nabywał od kupców zagranicznych. Zaprowadził ich w Egipcie przedostatni sułtan z rodu Ajubitów Saleh. Syn zaś Turan-Szach Al-Mohadan, postrzegłszy ich groźną dla tronu zuchwałość, chciał rozwiązać to wojsko, lecz naczelnicy wojenni śmierć mu zadawszy r. 1250, obrali sułtanem Egiptu jednego z pomiędzy siebie Ibega albo Tahera. Odtąd tron egipski dostawał się w ręce najśmielszego z dowódców. Mamelucy nie tylko oparli się potędze Mogołów, ale odjęli im w r. 1260 niektóre kraje zabrane przez nich na Ajubitach, mianowicie Syryę, gdzie wytępili ostatnie ślady panowania Chrześcijan, odebrawszy im Antyochię, Trypolis i twierdzę St Jean d'Acre tak iż cały owoc krwi rycerskiej na polach Syryi i Palestyny marnie zginął na końcu XIII w. Mamelucy utrzymali się przy posiadaniu Egiptu do r. 1517, kiedy sułtan turecki Selim I podbił Egipt. Drobne państwa Seldżuków i Ajubitów w Azyi mniejszej i Persyi zostały w XIII w. zniszczone przez najście Mongołów.

H. Pow. 39. II
159

Rzut oka na królestwo Jerozolimskie.

O wyprawach krzyżowych w Kościelnej Historyi mówić będziemy, tu tylko rozbierzemy niektóre uwagi nad Królestwem w Jerozolimie przez Krzyżowców założonem. Skoro Jerozolima zdobytą została przez Xsyjan $\frac{5}{7}$ 1099 r. Krzyżowcy mianowali ją stolicą nowego królestwa Godfrydowi de Bouillon przyznali tytuł Króla Jerozolimskiego, którego on wszakże nie przyjął, przestając na tytule Stróża grobu Pańskiego. Tym sposobem na wschodzie wśród ziem niewiernych powstało Królestwo Łaćińskie 1100 r.

W tymże czasie Krzyżowcy dali początek trzem innym Państwom w Syryi:

1/ Hrabstwo Edeskie, którego stolicą była Edessa (dziś Orfa) między Eufratem i Tygrem, zdobyte przez Baldwina brata Godfryda.

2/ Księztwo Antyochii zawojowane przez Bohemunda.

3/ Hrabstwo Trypolskie na wschodniem brzegu morza śródziemnego zdobyte przez Rajmunda IV.

Władzcy tych krain byli wasalami króla Jerozolimskiego.

Jednakże zapał, który dał początek wyprawom krzyżowym, skoro święte miasto zdobyte zostało, ostygł zupełnie - we wszystkich ocknęła się tęsknota za ojczyzną, a wojownicy tłumnie wracali do domów swoich - tylko 2,000 piechoty i 300 jazdy zostało przy królu Godfrydzie. On sporządził księgę praw, w której zwyczaje rozmaitych ludów zebrane zostały. Te prawa zowią się Assises de Jerusalem.

Królestwo Jerozolimskie po śmierci Godfryda przeszło na jego brata Baldwina, a kiedy ten umarł bez potomstwa płci męzkiej, królestwo spadło na brata stryjecznego Baldwina du Bourg, którego linja w osobie Amaurego i Amalaryka, Baldwina IV i Gwido Lusignana panowała do zajęcia Królestwa przez Seldżuków 1187 r.

Chociaż część Syryi była w ręku Chrześkim, widziano jednak, iż posiadanie tejże nie było dostateczne dla utrzymania Palestyny.

Krol Amalaryk (Almeryk)
usiłował w tym celu zdo-
być Egipt – ale przedsięwzię-
cia jego się nie udało.
Wkrótce bowiem Saladyn
przez połączenie drobnych
krajów w Azyi mniejszej
coraz więcej wzmacniał
swe siły. Baldwin IV dla
osłabionego zdrowia zdał
rządy w r. 1183 na męża
swej siostry Sybilli Gwi-
dona de Lusignan – z cze-
go powszechna wzrosła
niechęć. Nareszcie w r. 1187
w Lipcu Xnie zostali na
głowę pobici nad jezio-
rem Tyberyadzkiem czy-
li Genezareth.
Król Jerozolimski Gwido
de Lusignan wzięty do nie-
woli – miasto po mieście
stawało się łupem Sara-
cenów. Jeruzalem zostało
oblężonem, a pomimo bo-
haterskiej mieszkańców
obrony musiało się pod-
dać 21 Października 1187 r.
Saladyn odprawił zwycięz-
ki wjazd do miasta, zna-
ki Xiństwa były pozdej-
mowane – zamożni miesz-
kańcy opłaciwszy się wy-
szli z miasta – ubodzy jed-
nak w liczbie 15,000 zo-
stać musieli jako jeńcy.

H. Pow. 40.II
161

Historya Mongołów

Nazwa ta, znacząca nomadów czyli naród koczujący, obejmuje szczep ludu, który mianowicie od Tatarów charakterystycznie się różni. Właściwe Mongołów ukształcenie ciała odróżnia się przez kąt oczny, cokolwiek na dół ku nosowi zabiegający, brwi wszystkie czarne, szczególniej zaś kształt małego i płaskiego nosa, wgórę wystające szczęki, okrągła twarz, białe i mocne zęby, wielkie daleko od głowy odstające uszy, czarne włosy, mała broda, krzywe nogi, co może jest skutkiem dawniejszego nazwyczajenia i sposobu życia. Pierwiastkową ich ojczyzną były stepy środkowej Azyi na północ wielkiego muru chińskiego, między Mandżuryą na wschód i Tartaryą na zachód. Naród ten stał się głośnym dopiero na początku XIII w. w skutek podbojów Dżingischana pierwej zwanego Tamudżinem. Ojciec jego koczował nad Ononem czyli Amurem równie jak i syn na początku objęcia swej władzy. Pierwotnie walczył tylko z sąsiedniemi pokoleniami

które powoli zmusił do u-
znania ~~swego~~ jego nad sobą
zwierzchnictwa, a naczelni-
ków pobitych plemion ugoto-
wał w 80 kotłach. Szczęście o-
ręża tak go uczyniło dumnym
iż powziął chęć podbicia świa-
ta. W tym celu zgromadziw-
szy 1206 r. przywódców poko-
leń oświadczył im przez usta
jednego mniemanego proro-
ka, którego gmin uważał za
świętego, że wolą bogów jest
aby on Demudżin nad całą
ziemią panował i wziął imię
Dżingiskana t. j. wielkiego chana.
Zgodzili się na to Mongołowie
i zaraz liczne krwi i łupie-
ży chciwe szeregi stanęły do
boju. Z nimi Dżingiskan
od 1206-1227 zawojował Tar-
taryę, północną część Chin,
Turkestan, Persyę aż do gra-
nic Indyj i Mezopotamii
należącej jeszcze do kalifów.
Część nawet Mongołów oko-
ło morza Kaspijskiego ~~r. 122~~
wtargnęła do Rossyi (1224 r.)
i Kapczaku pod wodzą Tudżi
najstarszego syna Dżingis-
kana, a zwycięstwo pod
Kałką nad Donem podało
im moskiewskie państwo
w ręce. Lecz towarzysze oj-
ca Dżingiskana do Indyj
już towarzyszyć mu nie
chcieli. Zatrudniał się on
odtąd ujarzmieniem Chin
ale śmierć go zaskoczyła
tymczasem. Był on okrut-
nym, krew i śmierć były je-
go żywiołem – zabijał i niszczył
cokolwiek opór mu stawiło.

Bezpośrednim jego następcą był młodszy jego syn Oktaj, który dokończył podbicia Chin, i ztąd wysłał ~~wojsko ogromne~~ przeciw ludom na północ i zachód morza Kaspijskiego mieszkającym ogromne wojsko pod dowództwem ~~swego~~ ~~synów~~ syna Gajuka i Batu syna Tudzi. Ci pobiwszy Kapczak weszli do Rossyi 1237 r. zkąd napadli i zniszczyli Polskę, Szląsk, Węgry. Henryk książę Wrocławski stawił im czoło pod Lignicą 9/4 1241 r. a lubo barbarzyńcy odnieśli zwycięztwo, to jednak osłabiło ich siły. W tymże roku dowiedziawszy się o śmierci Oktaja nagle cofnęli się do Azyi. Naczelnicy wojskowi mianowali Wielkim Chanem Gajuka, po którym nastąpił brat stryjeczny i Mangu syn Tuli. Wielki Chan wysłał brata swego Hulagu r. 1258 na podbicie Kalifatu Bagdadzkiego. Uderzył on na stolicę Kalifa i Mostadema Abdulli VII, obalił tron jego a miasto oddał na 40dniową łupież, przyczem 200,000 ~~po~~ mieszkańców padło wraz z Kalifem pod żelazem zbestwiałej dziczy. Państwo Mongołów było w najbardziej kwitnącym stanie pod Kublajem następcą Mangu przy końcu XIII w. Granice jego były: w Azyi od morza Chińskiego i Indyj do wnętrza Syberyi, i od

morza wschodniego i Japonii aż do Azyi mniejszej i do granic Polski w Europie. Chiny z Tartaryą Chińską były osobiście rządzone przez wielkich Chanów — inne zaś cząstki państwa już przez ~~potomków~~ książąt pokrewnych Dżingischana, już przez miejscowych królów hołdowników W. Chana jak np. Rossya.

Jednak nie długo utrzymało się ~~ono~~ to państwo pod rządem jednego naczelnika. Kublaj był ostatniem całego państwa Mongołów władcą, czyli prawdziwym W. Chanem. Monarchja Dżyngischana rozpadła się na wiele drobnych cząstek, których zawisłość od W. Chana ustała ze śmiercią Kublaja 1292 r.

Główniejsze państwa, które powstały na ruinie Mongolskiego, są:

Dżagataj, tak zwany od jednego z synów Dżingiskana, zawierał ziemie tatarskie na wschód morza Kaspijskiego około jeziora Aral aż do Irtyszu.

Iran zamykał środkową Azyę złożoną z krajów perskich, tudzież ze zdobyczy w Syryi i Azyi mniejszej. Tę część otrzymał Hulagu brat Kublaja.

Kapczak z Złota Horda

obejmował kraje od rzeki Uralu do Wołgi — z tamtąd do Donu i Dniepru — półwysep krymski. Do niego też należała Rossya. ~~Batu Chan~~

Batu syn Tudżi pierwszy Chan
Kapczacki zbudował na le-
wym brzegu Wołgi miasto
Saraj o 60 wiorst od ujścia
Wołgi gdzie mieszkali je-
go następcy do r. 1480.
Cała massa ludności Mon-
golsko-kapczackiej zwała
się Hordą, Złotą Hordą, Kap-
czacką, Sarajską lub Wielką.
(Horda z tatarskiego zna-
czy namiot - przenośnie pa-
łac mieszkanie potem użyto
go na oznaczenie całego zbio-
ru namiotów czyli obozu
koczujących Mongołów. Złota
Horda znaczy namiot lub
pałac samego Chana, na-
stępnie jego władzę lub monarchię.)
Horda Złota z zabrzemi
od niej mniejszemi horda-
mi dała się poc znaki Rossyi
Litwie, Polsce i Węgrom. Na
samą Polskę z Litwą ucz-
ynili Tatarowie 93 niszczące
napady od 1240 do 1783 r.
Iwan III W. Ks. Moskiew.
r. 1480 położył koniec Hor-
dzie Złotej - połączywszy się
z nieprzyjaciółmi jéj Tata-
rami Krymskiemi, gdzie na-
ówczas panował Chan Mengolej Girej.
Ostatnim Cha-
nem Złotej Hordy był Achmet
albo Szachmat, który wyzu-
ty ze swego Chanatu schro-
nił się do Litwy i tam umarł
r. 1507 w więzieniu w Kownie.
Ze zwalisk Złotej Hordy
cztery mniejsze, które przez
jéj upadek niezawisłość
uzyskały: 1a Kazańska.

2ª Astrachańska – obie podbite przez Iwana IV. 1552 i 1557 r.
3ª Syberyjska podbita stopniami przez Rossyan 1583–1676 r.
4ª Krymska, którą zdobyła Katarzyna II. r. 1783.
Tatarowie nad brzegami morza Czarnego nosili nazwy: Kubańskich, Nogajskich, Budziackich, Oczakowskich, Krymskich na podwyspie Krymu. Kubańscy od rz. Kubań do Donu – Nogajscy od Donu do Dniepru – Budziaccy od Dniepru do Bohu – Oczakowscy od Bohu do Dniestru.

W Dżagataj zjawił się znowu wielki zdobywca, który powtórzył sceny, jakich Azya i Europa były świadkiem za Dżingiskana. Był nim Tamerlan czyli Timur Leng (Timur kulawy) początkowo Emir niewielkiej cząstki Dżagataju, pochodzący z familii Dżingiskana, od którego nie różnił się męstwem, okrucieństwem i dzikością. Zjednoczył on potęgę Mongołów i skierował ją do nowych podbojów. Byli oni teraz tem groźniejsi, że byli przywiązani do religii, którą fanatyzm mahometański w nich obudził. Tamerlan posiadał wszystkie przymioty zdobywcy: przenikliwość, przebiegłość, znajomość ludzi co go otaczali, dzikie okrucieństwo i obojętność na wszelkie uczucie, nawet na bojaźń śmierci. Najmilszym jego przedmiotem

były piramidy z głów ucię-
tych nieprzyjaciołom. Mó-
wią, że po wzięciu Bagda-
du, na gruzach jego wy-
stawił 120 wież z czaszek
ludzkich. Całe jego życie
jest tylko ustawicznem dzi-
kiem toczeniem bojów
bez żadnych stałych zamia-
rów — i Persowie najlepiej
wyrazili jego charakter na-
zywając go Kijamuranem ty-
siłowiekiem, który swoje ca-
łe życzenia i chęci do wszyst-
kiego zwracał, nic z tego
wszystkiego co sobie zamie-
rzył nie osięgając.
Przez pierwsze swoje zwy-
cięztwa podbił on wszystkie
ludy Azyatyckie od odnogi
Perskiej do Kaukazu — stał
się strasznym chanom Kap-
czaku, stanowił ich i rozrzu-
cał według upodobania.
Persya zupełnie była ujarz-
mioną, a wszędzie stosy
z głów ogłaszały ślady zwy-
cięzcy. Od r. 1397 rozpoczął
wyprawę pko Indyom, a
po okropnym krwi przelewie
zdobył Delhi — po spusto-
szeniu wielkiej części Indyj
~~Azyi~~ hufce Tamerlana
rozlały się znowu na za-
chód a kiedy już znacz-
na część potężnych wład-
ców Azyi uchyliła kark pod
srogie jarzmo Tamerlana,
został jeszcze Bajazet
Sultan Turków Ottomań-
skich, pan całej Azyi
mniejszej i wiela greckich

kich prowincyi w Europie; który nie chciał się uzna-za chołdownika jego. Zaszła więc ~~p~~ bitwa na równinach Angory v Ancyry r. 1402. ~~Bajazet został zwyciężony~~ — 240,000 trupów legło na placu — Sułtan Bajazet dostał się w ręce zwycięzcy, który syt sławy i podbojów wrócił ~~do~~ r. 1403 do swej stolicy Samarkandy gdzie przez najświetniejsze uroczystości obchodził szczęście swego oręża — i nie długo potem umarł w 70 roku życia — 1405 r. a olbrzymia jego Monarchia zeszła z nim razem do grobu. Synowie wnuki ~~[illegible]~~ w liczbie 30 rozszarpali niezmierne zdobycze Tamerlana. —

Hunnowie

należą do plemion mongolskich. Rewolucye zapewne dotąd niezupełnie znane, a może podobne do tych jakie posłużyły do ugruntowania potęgi Dżingiskana i Tamerlana, zjednoczyły hordy Hunnów pod jednym wodzem, który tego związku użył na podboje. Zjawili się oni byli ku końcowi IV. z tej strony Donu, ujarzmili mieszkające tam ludy i już Teodozyusz usiłował darami i daninami wstrzymać ich od granic swoich. Pierwszym znajomym ich naczelnikiem jest Roja, po którym Bleda i Attylla następują. Attylla zamordował około r. 445 brata swego został jedynowładcą. Stałość Marcyana zabezpieczyła granice państwa wschodniego. Hunnowie zatem zagrozili zachodowi i Attylla wzmocniony wielu pokoleniami germańskiemi posunął się wzdłuż Dunaju aż ku Renowi, ale po bitwie pod Chalons nad Marną zmuszony został do odwrotu 450 r. Wkrótce potem śmierć położyła koniec jego zamiarom. Już pomiędzy jego synami z różnych żon spłodzonemi wszczęły się spory — narody ujarzmione powstały. Hunnowie pomieszali się w części z innemi pokoleniami, w części zaś usunęli się napowrót do stepów, z których byli wyszli.

Obyczaje - religja i sposób wojowania Mongołów.

Wszyscy Mongołowie obowiązani byli do służby wojskowej i musieli też stawić na wezwanie z bronią i wszelkiemi potrzebami wojskowemi. Mieli oni podział wojsk tenże sam co i Persowie na 10,000, 1000, 100 i 10. Każdy oddział miał swego oddzielnego dowódzcę, a tego ślady znajdują się dotąd u Kałmuków.

Bitwa zaczynała się od wrzawy trąb i hucznych okrzyków wojennych.

Bronią od dawna były włócznie, krótkie wyborne miecze szczególniej zaś łuki i strzały z żelaznemi ostrzami - w robieniu których nad inne ludy celowali.

Prowadzili na swoje wyprawy wojenne cały swój dobytek, sprzęt gospodarski i stada domowych bydląt i byle tylko znaleźli pastwiska, nie mieli w utrzymaniu tego wszystkiego najmniejszego kłopotu.

Mongołom zdawało się najwłaściwszem mieszkańców zdobytych krajów do pnia powyginać, a ich własności ziemskie w pastwiska bydląt zamienić. Gdy Dżingiskan z Chin wracał, wszyscy młodzi jeńcy płci obojej byli rzeczywiście wymordowani, ponieważ nie chciano ich w kraju

zostawić. Najdawniejsi Mon-
gołowie przywiązani byli
do surowej i dzikiej religii
panującej między naroda-
mi północno-wschodniej
Azyi znajomej dotąd pod-
mianem Szamanizmu.
Były u nich bożyszcza On-
gony, z drzewa, gałganów,
blachy i t.d. sporządzone prze
Szamanów t.j. czarowni-
ków. Ci duchowni spełniali
ofiary, przepowiadali przy-
szłość, leczyli wszelkie cho-
roby, odbywali swoje czary
i zaklinania w konwul-
syjnem uniesieniu.
Przy pogrzebach zmarłych
których wystawiano w sta-
rych pilśniowych chatkach,
palono żywcem na stosie
konie a nawet często nie-
wolników na usługi zmar-
łego w przyszłem życiu.
Zdaje się, że sam Dżingis-
Chan zachował jeszcze tę
religię. Za niego miała
być zaprowadzona mię-
dzy Mongołami religia
Lamajska, ale i nadal po-
zostały w użyciu liczne
zwyczaje np czarnoksięz-
twa. Atoli Lamowie mu-
sieli pozwalać wiele rzeczy
wbrew im przeciwnych
np. zabijania bydła i t.p.
Lamaizm pochodzi z Indyi
i jest w pewien sposób od-
mianą Buddaizmu czyli
systematu Buddah. Zasad-
niczą jego nauką jest
metempsychosis. Podług ich
zasad ziemia była zaludniona

istotami (tangari), z których
wiele burchanów t. j. bożków
wstąpiło do nieba.
Przez używanie szkodliwych
pokarmów wyrodzili się tan-
gari, stali się grzesznemi
ludźmi, których pogarsza-
nie wzrastało i wzrastać
będzie, aż nastąpi zupełne
zniszczenie i odnowienie.
Oprócz tego jest nieprzeliczo-
ne mnóstwo innych burcha-
nów, z których dobrzy są mi-
łego kształtu, przeciwnie o-
kropne i dzikie wyobrażenie
napowiada złych i strasznych
burchanów. Do tych należy
książę piekieł Erlikchan.
Każdy człowiek ma swego
oddzielnego opiekuńczego
ducha, który jego dobre i
złe sprawy przedstawi kie-
dyś strasznemu sędziemu
Erlikchanowi. Źli będą
stopniami oczyszczani przez
długość czasu który zaled-
wie pojęcie objąć może, bę-
dąc przemieniani w pogard-
liwe zwierzęta, a tym spo-
sobem podnoszą się do wyż-
szej doskonałości. Dobrzy
pójdą do mieszkania bur-
chanów dla oglądania szczę-
śliwości, zależące mającej
na najwyższej doskonało-
ści i czystości.
Cztery boskie istoty zstą-
piły na dół jako władcy
świata. ostatnim jest Dżiak-
szamuni założyciel reli-
gii lamajskiej.

W największem poszanowaniu jest Dalej-Lama t.j. najwyższy Lama jako namiestnik (Dziekszamunni) Wszyscy chanowie mongolscy wstępując na rządy państwa posyłają mu dary i posłów prosząc o błogosławieństwo i potwierdzenie rządów. Siedlisko jego jest blisko stolicy Lassa w Tybecie. Ubiór jego jest żółty.
Reszta duchownych jest podzieloną na wiele klass. Duchowni nie mogą się żenić i są obowiązani przez wstrzemięźliwość i umiarkowanie zjednywać sobie poszanowanie u ludu. Trudnią się wieszczbiarstwem, tłomaczeniem znaków i t.d.
Zaprowadzenie Lamaizmu do Mongołów koczującego ludu musiało z sobą przynieść ~~ro~~liczne zmiany. Zakaz, aby nie zabijać nic żyjącego, nie mógł być zachowanym od ludu, który z powodu swoich stosunków przeznaczony był bezpośrednio do zwierzęcego pożywienia - wszakże będzie wojenni tylko zwierząt na żywność używać mogli.
Mongołowie doznają jakiejś tajemnej bojaźni w zarzynaniu bydła.
Sposób życia Mongolskich ludów wcale się nie zmie-

nił. Ich szałasy z płacht pil-
śniowych, pożywienie, upo-
dobanie w upajających trun-
kach, mianowicie w wykwa-
szonem mleku kobylem,
czygan, albo, jak je Tataro-
wie nazywają, kumysz,
znajdujemy u dzisiejszych
Kałmuków.

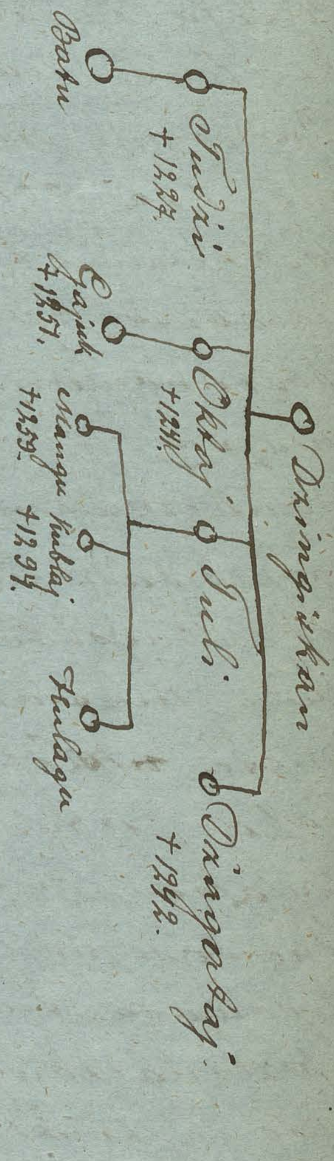

H. Sow. 44. II

Historya Plemion Tatarskich

Awarowie

pokazali się nad Dunajem
około r. 560 i ujarzmili Sło-
wian tam mieszkających.
Wpadli potem do górnych Wę-
gier razem z ludami Germań-
skiemi, które po kolei upada-
ły – wzwiązku z Longobarda-
mi wytępili Gepidów, a gdy
Longobardowie wrócili do Włoch,
Awarowie zostali panami
całej Pannonii – opanowali
Dalmacyę, przedarli się do Czech,
Morawii i Łużacyi – Tym spo-
sobem zaczęli się stykać z Fran-
kami. Karol W. podbił ich 803 r.
Naczelnicy Awarów zwali się
Chanami. Odznaczali się A-
warowie wielką siłą i budo-
wą ciała – historycy wysta-
wiają ich jako lud dzielny,
przebiegły i wojowniczy, ale
przy tem zdradziecki, nie-
ufny i chciwy pieniędzy.
Chanowie ich mieli upodo-
banie w barbarzyńskim prze-
pychu. O ich religii żad-
nej wcale nie znajdujemy
wiadomości – nawiasem tyl-
ko wspomnieć tu wypada,
że najwyższy ich kapłan zwa-
ny był Bokol Abras.

Bulgarowie

lubo w przeciągu czasu i przez zbieg wielu okoliczności kompletnie się przerobili na Słowian, jednak ze swego pochodzenia, mowy i sposobu życia byli Tatarami pierwiastkowo. Ku końcowi V w. stali się Byzantczykom tak groźnymi, iż Grecy mniemali, że ich postępy tylko czarodziejską sztuką wyjaśnione być mogły. Około 562 r. wpadli na nich Awarowie i ujarzmili, zostawili im jednak własnych ich Chanów jak Mongołowie Rossyi. Z trudnością atoli Bulgarowie znosili Awarów jarzmo nad sobą, a chęć zrzucenia go skłoniła w r. 619 jednego podwładnego bulgarskiego Chana do przyjęcia chrztu i wejścia w bliższe stosunki z Byzantium. Nakoniec Kowrat wygnał załogi awarskie i aż do jego śmierci r. 660 etc. Bulgarowie byli niepodlegli. Później Bulgarowie osiedlili się w greckich dziedzinach, i ztąd ich walka nieustanna z dworem byzantyńskim. Na początku IX w. Krummus państwo bulgarskie aż do Cieśniny Tajskiej rozprzestrzenił, a przez pokonanie Cesarza Nicefora ustanowił przewagę bulgarską. Jan Zemisces Cesarz wschodni r. 971 przełamawszy potęgę Bulgarów, zamienił Bulgaryę w prowincyę byzantyjską — ale Bulgarowie znowu podnieśli rokosz i dopiero

po krwawej i okropnej woj-
nie Cesarz Bazyli r. 1018 pod-
bił ich zupełnie. Zbrojne
powstania, które dla braku
jedności i wytrwania chybia-
ły celu, — łupiestwa Pieczyn-
gów a potem Kumanów i wy-
prawy krzyżowców czyniły
stan tego kraju godnym po-
litowania. Razem z pań-
stwem byzantyńskiem i
Bulgarya przeszła do Turków.
Pierwiastkowie religja Bul-
garów była bardzo dzika i
nieokrzesana, - o wypadku bitwy
starali się wybadywać prze
rozmaitego rodzaju ofiary
i znaki. — Zwyczajna ich
przysięga było zaklęcie się
na goły miecz — jeżeli za-
wierano przymierze, tedy wśród
modłów do bóstw rozpłaty-
wano na dwoje psów i stro-
ny piły z jednego puhara.
Chrstwo miało na ich u-
kształcenie wpływ bardzo
widoczny. — Ubiór ich był
lekki i obszerny — na głowie
nosili turban przyjęty prze-
nich od Awarów — ludzie
z gminu odziewali się skó-
rami. Jeszcze i dzisiaj ci
Bulgarowie jedzą mięso koń-
skie — wino bardzo lubią. Je-
den z ich królów kazał win-
nice wszystkie poniszczyć
z obawy aby skłonność do
napoju nie pociągnęła
za sobą zbytniej ocięża-
łości — Tym sposobem miód
wszedł w użycie, którego
wielką ilość wywarzano.

P. VIII d. 10 Maja 1861 r.

Chazarowie siedzieli początkowo w wąwozach kaukazkich między morzem czarnem i kaspijskiem, które podług nich nazywa się morzem Chozarskiem. Różne są domysły co do pochodzenia tego ludu. Pokazują się oni dzikim i rozbójniczym ludem groźnym dla Nowopersów. Herakliusz zawarł przymierze z ich Chanem (   ), któremu oprócz podarunków córkę nawet obiecał dać za żonę. Posiłkowe wojska chazarskie wielkie wyświadczyły mu usługi przeciw Persom 625 r. Około tego czasu Chazarowie zajęli kraj południowy od Wołgi do Dniepru i część półwyspu Taurydzki. Z Arabami ciągłe prowadzili wojny — z państwem byzantyjskiem w przyjaznych zostawali stosunkach i wielu Cesarzów, np. Justynian II Rhinotmetos, powchodzili w związki z księżniczkami chazarskiemi. Podboje Chazarów sięgały daleko na północ a pokolenia słowiańskie w południowej Rossyi były ich hołdownikami. Około połowy X^go^ w. upadać poczęli, pobici przez wspomnionych Pieczyngów i Kumanów, jakoteż przez Wielkich Książąt Moskiewskich. Bazyli Ces. r. 1016 zjednoczył się z Rusinami, pobił ~~[illegible]~~ Chazarów, Chan się dostał do niewoli (Jerzy Zulus Chan) a kraj między zwycięzców podzielony. Chazarowie pomięszali się z innemi pokoleniami i tylko ich szczątki z innemi plemionami znajdują się na południowym brzegu morz kaspijskiego.

<u>Pieczyngowie</u> u Byzan-
tyńczyków i mieszkańców
zachodnich nazywają się:
Pecinaki, Pacinaki, Pacina-
kici i t.p. Starożytnem ich
siedliskiem były stepy mię-
dzy Jaikiem (Ural) i Wołgą.
Wypędzeni ~~ich~~ stąd w końcu
IX w. przez Kumanów przenieśli
się do Chazarów (cały kraj między Do-
nem i Dunajem nazwany
został Pacinakia – a przez
Dniepr podzielony został na
wschodnią i zachodnią Paci-
nakję. Byzantczykowie, Bul-
garowie, Chazarowie, Węgry
i Rusini drżeli przed nimi.
Włodzimierz Wielki usiłował swój
kraj licznemi warowniami
[illegible] nim zabezpieczyć, By-
zantczykowie nieraz starali
się ich darem zaspokoić. Ale-
xy Komnen postanowił na-
koniec położyć kres ich
spustoszeniom – pierwsza je-
go wyprawa była niepomyślną
Grecy przegrali bitwę 1086 r.
Szczęściem porozumieli się Pie-
czyngowie z Kumanami, któ-
rzy chociaż po zwycięstwie
przybyli im na pomoc, żą-
dali jednak mieć udział
w zdobyczach i łupach. Ale-
xy musiał opłacić pokój, ale
Pieczyngowie nie dotrzyma-
li warunków – ciągle trwała ~~powstała~~
zatem wojna, dopóki Ce-
sarz przy pomocy Kuma-
nów nie pobił ich 1088 r.
Pozostałe w szczątkach hor-
dy, gdy r. 1122 napadały Tra-
cyę, przez Jana Kalo Ce-
sarza zostały całkiem wy-
tępione, a na pamiątkę

tego zwycięztwa ustanowione
zostało w Konstantynopolu
święto Pieczyngów. Odtąd już
tylko w małych cząstkach
utrzymywał się lud ten, o
których jako o hordach roz-
bójniczych znajduje się niekie-
dy wzmianka.
Pieczyngowie byli najdzikszy-
mi z koczujących ludów, ża-
den promień oświaty nie do-
sięgnął ich. Wiarołomność,
zdradliwość była głównym ry-
sem ich charakteru, choć na-
wet zakładników dawali, nie
można się było spuszczać
na ich przyrzeczenia. Dara-
mi tylko można było ich po-
zyskiwać. Z czaszek zabitych
nieprzyjaciół robili według
powszechnego u Tatarów zwy-
czaju naczynia i puhary
do napoju. Surowe mięso
końskie, lisy, koty służyły
im za pożywienie. Mówili
po tatarsku - zdaje się jednak
że coś słowiańskiego przy-
mięszało się do ich mowy. Nosi-
li brodę i wąsy - ubiór ich był
obszerny podług powszechnego
zwyczaju. Bronią Pieczyngów
był łuk i strzały, włócznie i
spisy z chorągiewkami. Głów-
ną ich siłę stanowiła jazda.
Pieczyng całe życie swoje nie-
jako na koniu przepędzał -
w ostateczności otwierał mu ży-
łę, i gasił pragnienie krwią
z niej wytryskującą. Konie
ich były nadzwyczaj rącze.
W przeprawie przez rzekę
siadali na nadęte wory skó-
rzane trzymając się przy-
tem za ogon koński. Ko-
biety z dziećmi szły za woj-
skiem, a wczasie boju za-
słaniały ich wozy obozowe.

Kumany i Uzy (Połowcy)

Najpodobniej do prawdy że Kumanowie i Uzy które z początku pokazują się, jako oddzielne ~~[illegible]~~ hordy, wkrótce jednak złączyli się w jeden lud. Polacy i Rusini nazywają ich Połowcami – Niemcy Waldalami – Węgry Kunami. Pierwiastkowo mieszkali Kumanowie w kraju, który potem nazywał się Kapczak w średnich wiekach. Gdy już lud ten nie istniał, kraj ten zwał się Kumanją. Państwo Greckie było około r. 1065 najpierwej przez wielkie ich tłumy najechane, ale te wytępione zostały głodem i zarazą. – Najwięcej pustoszyli Ruś, wprowadzając z niej z sobą wszystko co się im podobało i wracali do ~~[illegible]~~ okolic z których wyszli. Często były zawierane związki przymierza między władcami Połowców i Rusinów. Około r. 1222, napadnięci przez Mongołów, weszli na Dunaj i spustoszyli Macedonję. Pokonani przez Mongołów razem z Rusinami, uznać musieli panowanie Mongolskie ci którzy byli nad Dnieprem. Zdaje się, że Tatarowie Nogajscy (tak zwani od jednego ze swych naczelników) byli ich potomkami. Pokolenia w Mołdawii i Wołoszczyźnie obawiały się podobnego losu – przyjęły zatem Xiństwo. Gdy jednak Batu r. 1237 zbliżał się ku zachodowi, Chan Kumanów schronił się

do Węgier. Mongołowie wtargnęli do Węgier a Kumanowie połączyli się z nimi jako z swymi dobroczyńcami. Jednakże po odwrocie Mongołów zatrzymali siedziby, które od nich otrzymały nazwisko wielkiej i małej Kumanii.
Lud znalazł u wielu królów węgierskich łaskawość i opiekę; żył ciągle koczując, według dawnych zwyczajów, aż dopóki nie został zmuszony przemocą do stałego sposobu życia; powoli połączyli się Kumanowie we Węgrzech z Madziarami i Słowianami.
Kumanowie należeli z Pieczyngami do jednego szczepu i mają z nimi wielkie podobieństwo. Język ich zupełnie wygasł. Ostatni człowiek, który ich rozumiał umarł 1770 r. zachowany tylko został odpis modlitwy pańskiej „Ojcze nasz" w której najwięcej wyrazów tatarskich. Obyczaje Kumanów są podobne obyczajom Pieczyngów. Zarzucają im wiarołomność i zdradliwość. Aby jednak pomiędzy sobą związki przymierza świętymi uczynić puszczali sobie krew, spuszczali ją w jeden puhar i nawzajem potem wypijali, aby niejako w jedną krew się zamienili. Przy ich grobach zabijano konie. Nieochędóstwo u nich było wielkie — jedli zdechłe zwierzęta — w oczach Europejczyków uchodzili za szczególniej dzikich barbarzyńców.

H. Pow. 46.II
173

Turcy

Nazwisko Turek znaleść moż-
na ~~jest~~ w starożytnych na-
zwaniach kraju Turkestan
i Turkmanistan. Już około po-
łowy VI w. istniało w stepach
z tamtej strony Jaxartesu
państwo Tureckie. Roczniki
chińskie wspominają około
tegoż czasu o narodzie Tukue,
który za jedno z Turkami
jest poczytanym. Może być
wątpliwem czy ci najdaw-
niejsi Turcy Tatarami lub Mon-
gołami byli, bo nawet w ich
obyczajach znajduje się wiel-
kie podobieństwo z ostatni-
mi. Znajomi zaczynają być
Turcy od pocz. VIII w. kiedy Ara-
bowie wkroczyli do tych krain
gdzie oni prowadzili życie
koczujące, wiele plemion ujarz-
mili i do wiary swej nawró-
cili. Kalifowie i nawet po-
mniejsi władcy wybierali z po-
między nich swoją straż
przyboczną, składającą głów-
ną siłę wojsk, a dowódcy tej-
że podnosili się do wysokie-
go znaczenia, wybijali na
niepodległość w powierzonych
sobie prowincyach i zakłada-
li liczne dynastye. Pomiędzy
Emirami, którzy po zwal-
czeniu potęgi Seldżuków
przez Mongołów, spusto-
szyli Azyę mniejszą, od-
znaczył się szczególniej
Osman v Ottoman - od
którego imienia Cesarstwo
Tureckie Ottomańskiem się
zowie. – Sąsiad Greków
Ottoman powiększył ich kosz-
tem swe drobne księztwo

i przekazał ją synowi Orkanowi, który ustanowił piechotę Janczarami zwaną i żołnierzom kazał nosić biały zawój dla różnicy od stanu cywilnego. Ustanowił urzędy: Wezyra, Beglerbeja, Sędziego wojskowego etc. Orkan przyjął pierwszy tytuł Sułtana i Padyszacha a Monarchia jego zwać się poczęła Portą Ottomańską, która to nazwa przeszła od Kalifów arabskich. Ostatni Kalif Bagdadzki Mostadem Abdalla VII kazał był osadzić kawał świętego kamienia Kaaby w wysokim progu głównej bramy swego pałacu w Bagdadzie. Każdy wierny przechodził tędy na klęczkach bijąc czołem w próg i całując świętą relikwię. Pobożniejsi nawet Muzułmanie przychodzili codziennie cześć jej swoją oddawać. Ta brama zwała się wysoką bramą, bramą Kalifa - porta kalifa. Z czasem tę bramę (porta) użyto na oznaczenie miejsca pobytu samego kalifa.

Orkan zdobywszy w Azyi mniejszej Bursę czyli Brussę główne miasto Bitynii, założył w niej swoją stolicę i zbudował pałac cesarski, do którego prowadziła wysoka i okazała brama podobna do bramy pałacu kalifów Bagdadzkich - od niej dwór turecki począł się nazywać wysoką Portą Ottomańską.

Amurat I syn Orkana 1360 r. wszedł do Europy, zdobył na Grekach Adryanopol i całą Tracyę. W Azyi Mniejszej książęta z rodu Seldżuków dotąd niezależni jemu się poddali. Naprożno usiłowały mocarstwa Europejskie na granicach państwa byzantyńskiego wstrzymać niszczący potok - w bitwie pod Kosowo r. 1389 Węgrzy, Wołosi i Serbowie na głowę pobici zostali - lecz gdy Amurat pole bitwy zwiedzał, jeden Serbin, który raniony między trupami umarłych leżał, widząc nadchodzącego Sułtana rzucił się nań i zabił go.

Bajazet I syn Amurata I wojował z królem Węgierskim Zygmuntem (potem cesarzem Niemieckim), którego wojsko sto tysięcy wynoszące zniósł pod miastem Nikopolis w Bulgaryi nad Dunajem 1396 r. potem obrócił oręże na Konstantynopol, gdzie panował Emanuel Paleolog. Już Grecka stolica wpaść miała w ręce Turków, gdy w Azyi mniejszej ukazał się Tamerlan 1402 r. Ten zwyciężył Bajazeta, zamknął go do żelaznej klatki i wziął z sobą do Samarkandy, lecz mu umarł w drodze. — Synowie Bajazeta podzielili się monarchią Ojcowską, zkąd gdy wynikły wojny domowe, **Mahomet I**, zgładziwszy swych braci, części ich na nowo połączył.

Po nim rządził **Amurat II**
syn jego 1421 - 1451. W tej epo-
ce Cesarze Greccy byli tako-
osłabieni, że wchodzili na tron
konstantynopolitański za po-
zwoleniem Sułtanów składając
im roczną daninę. Amurat
byłby podbił Węgry i dalsze
kraje Europy, gdyby nie mę-
stwo Huniada i Skanderbe-
ga, dwóch najznakomitszych
owego czasu wojowników.
Jan Huniad Korwin był wo-
dzem wojsk Węgierskich za
panowania Władysława War-
neńczyka. Z jego pomocą wo-
jując król ten, pomyślnie z A-
muratem II zmusił go do za-
warcia 10letniego pokoju 1443 r.
Wkrótce Amurat II znieche-
cony panowaniem, zrzekłszy
się tronu na rzecz syna
Machometa II zamknął
się na ustroniu w istyj-
niejszej między Derwisza-
mi. Tymczasem rządcy pro-
wincyj tureckich korzysta-
jąc z młodego wieku Macho-
meta II chcieli uzyskać nie-
zawisłość; co gdy spowodo-
wało liczne w państwie
tureckiem zaburzenia, Ce-
sarz Grecki Jan VII Paleolog,
który mniemał w tem wi-
dzieć niejaki promień
nadziei dla siebie, udał się
do Papieża Eugeniusza IV
przyrzekając połączyć się
z Kościołem Rzymskim, jeśli
Papież uzbroi ludy zachodniej
Europy

Europy na obronę Konstpola. Eugeniusz IV nakłonił do udzielenia pomocy Cesarzowi Władysława Warneńczyka, który rozpoczął wojnę 1444 r.
Mahomet II nie mogąc podołać wielu nieprzyjaciołom złożył rządy na Ojca, który wyszedłszy z ukrycia poraził na głowę Węgrów i Polaków pod Warną 1444 r. Amurat zasiadłszy powtórnie na tronie obrócił oręż na Albanję; kraj ubogi leżący między górami i morzem Adryatyckiem, i posiadany przez kilku książąt niezawisłych. Nad jedną cząstką panował Jan Kastryota płacący daninę Sultanowi. Czterej jego synowie byli zakładnikami u Amurata, z których trzej starsi znikneli w tłumie niewolników, najmłodszy zaś Jerzy, który w dziecinnym wieku przyjął Islamizm, stał się głośnym na dworze Sułtana przez 3 zwycięzkie pojedynki. Jego towarzysze broni Turcy przezwali go Skander-begiem t. j. Księciem Alexandrem. Po śmierci Jana Kastryota Księztwo jego przeszło pod władzę Amurata. Skanderbeg za utratę dziedzictwa nagrodzony ~~więcem~~ urzędem, długo walczył w szeregach tureckich. Nareszcie gdy w sercu jego dźwało się bolesne uczucie na widok prześladowanej wiary ~~swojej~~ w Albanii, uciekł ze dworu Sułtana, odprzysiągł się Isla-

mu i stanąwszy na czele Al-
bańczyków 1443 r. jakoteż ża-
[illegible] z Francyi i Nie-
miec zwabionych sławą oj-
ca jego - mając tylko 15,000
wojska przez 23 lat opierał
się potędze Ottomańskiej. †1466.
Mahomet II następca Amu-
rata II od 1451 do 1481 r. poło-
żył koniec państwu greckie-
mu zdobyciem Konstpola
1453 r. (na Konstantynie XII
Paleologu) dokąd przeniósł
stolicę z Adryanopola.
Po Mahomecie II nastąpił
syn jego Bajazet II (1481-1512).
Brat jego Zizim albo Dżem
zachęcony przez nieprzyjaciół
~~Mahometa~~ II Bajazeta II chciał
mu wydrzeć tron lecz po-
konany schronił się do Ka-
walerów Rodyjskich, którzy
go wysłali do Alexandra VI Pap.
Bajazet nie mogąc dostać
w swe ręce brata, zobowią-
zał Papieża, aby go ściśle
trzymał w więzieniu. Tym-
czasem Karol VIII wszedłszy
do Włoch 1494 r. zażądał wy-
dania go sobie, mając za-
miar po wzięciu Neapolu
uderzyć na Konstpol. Rze-
czywiście wydany mu zo-
stał Zizim, lecz umarł wo-
bozie jego z przyczyny, jak
mówią, zadanej mu trucizny.
Selim I syn Bajazeta II zdo-
był r. 1517 Egipt, Syryę, Pale-
stynę i cząstkę Arabii.
Soliman II Wielkim zwany
(1520-1536) XII-ty z kolei Sułtan
Ottomański, zamknął w swej
osobie szereg znamienitych
wojowników z tego narodu na

stronie Konstantynopolskim. Zaraz na wstępie swych rządów opanował 1521 r. twierdzę węgierską Belgrad, klucz do tego kraju. Tędy chodzili Turcy do Węgier i Austryi. W r. 1522 wygnał z wyspy Rodos Kawalerów, którzy ją posiadali od 1310 do 1522 r. Cesarz Niemiecki Karol V dał im wyspę Maltę, od czego zwać się poczęli Kawalerami Maltańskimi. Soliman II najechał Węgry 1526 r. Ludwik król węgierski i czeski z familii Jagiellońskiej zabiegł mu drogę pod Mohaczem, lecz zwyciężony tron i życie w boju utracił. Soliman zaś zabrawszy do niewoli około 300000 mieszkańców, znaczniejszych w liczbie 15000 poścинać kazał. po czem, lubo mógł opanować całe Węgry, spustoszył je tylko. Po bezpotomnej śmierci Ludwika, koronę Węgier spodziewał się otrzymać jego szwagier Ferdynand, potem Ferdynand I brat Karola V ces. lecz korona była elekcyjna. Węgry rozdzieliły się na 2 stronnictwa, jedni nieochotni domowi Austryackiemu wezwali na tron Jana Zapolskiego, Wojew. Siedmiogr. zięcia Zygmunta I ~~Kr~~ króla Pol. — drudzy Ferdynanda. Ztąd wynikła wojna między pretendentami. Zapolski słabszym będąc, udał się pod

opiekę Solimana II i został jego hołdownikiem. Sułtan wszedłszy do Węgier ścigał Ferdynanda i obległ stolicę jego Wiedeń 1529 r. Lecz męztwo mieszkańców i brak żywności w jego obozie skłoniły go do odwrotu. Tymczasem przyszło do zgody między pretendentami, którzy podzielili się królestwem z warunkiem, że po śmierci Zapolskiego całe Węgry przejdą pod Ferdynanda. Ale skoro Zapolski umarł zostawiając małoletniego syna Jana Zygmunta, stronnictwo nie lubiące Ferdynanda, ogłosiło młodego Zapolskiego królem polecíwszy go opiece Solimana. Sułtan ukazał się w Węgrzech 1541 r. i zamiast popierania Zapolskiego zagarnął na rzecz swoją największą część kraju pod sporem będącą ze stolicą Budą. Jana Zygmunta odesłał do dziedzictwa jego do Siedmiogrodu. Resztę zaś Węgier po długiej walce ustąpił Ferdynandowi Cesarzowi z warunkiem haraczu. Tym sposobem Cesarz Niemiecki został dannikiem Turka, którego panowanie trwało do 1699 r. t.j. do pokoju Karłowickiego.

Mołdawja i Wołochy uznały nad sobą zwierzchnictwo Solimana II r. 1530. Miał on żonę

Roxolanę sławną z pięk-
ności i przewagi nad je-
go umysłem.
Selim II syn i następca
Solimana II zabrał Wene-
cyi Cypr 1567 r. Wenecya-
nie, Pius IV Pap. i Filip II
król Hiszp. przestraszeni
postępami oręża turec-
kiego uzbroili 3 floty ~~hisz~~
~~ną~~ i pod dowództwem Don
Juana, naturalnego sy-
na Karola V Ces. napadli
na flotę Turecką w odno-
dze Lepanto 1571 r. i od-
nieśli wielkie zwycięztwo.
Lecz gdy znaleźli na o-
krętach tureckich wiel-
kie bogactwa, poróżnili
się między sobą – kaźdź
więc flota hiszpańska i
papiezka rozeszły się a
Porta z nowemi siłami
uderzywszy na Wenecyę
zmusiła ją wyrzec się
praw do Cypru.
Mahomet IV (1648–1687)
korzystając z domowej
wojny w Polsce za pano-
wania Michała Wiśnio-
wieckiego, wysłał do tego
kraju Wezyra Kuprouli, któ-
ry bez oporu zabrał całe
Podole i Ukrainę – tudzież
zmusił Polaków do płace-
nia corocznie 20,000 Duka-
tów. ~~T~~ Traktat Buczac-
ki zapewnił sułtanowi
posiadanie rzeczonych kra-
jów. – Pod koniec swych

rządów Mahomet IV roz-
począł wojnę z Cesarzem
Leopoldem I o część Węgier
do Austryi należącą, w 1683 r.
Wielki Wezyr Kara-Mu-
stafa obległ Wiedeń w 300,000
wojska. Papież Innocen-
ty XI wezwał na obronę
Wiednia Książąt Ruskich,
a szczególniej Jana III
Sobieskiego. Miasto było
słabo bronione i nieza-
wodnie odrazu wpadłoby
w ręce Turków gdyby chcie-
li szturm przypuścić.
Ale Kara-Mustafa nie
chciał dzielić się zdobyczą
ze swoim wojskiem, któ-
re po zdobyciu Wiednia
rzuciłoby się do łupieży;
głodem miasto do podda-
nia się zmusić postano-
wił. To dało ~~porę~~ czas So-
bieskiemu zebrać wojsko
i przybyć w porę na od-
siecz. Sobieski ocalił Wie-
deń - a Kara-Mustafa gło-
wą przypłacił swą chciwość.
Chociaż Turcy z pod Wied-
nia orężem Sobieskiego
odparci zostali, wojna jed-
nak ciągnęła się dalej
i trwała do 1699 r. - Elek-
tor Saski Fryderyk Au-
gust II wstąpiwszy 1697 r.
na tron polski weszedł
w przymierze z Cesarzem
i wspólnemi siłami Tur-
ków wojowali - a trakta-
tem w Karłowicach nad
Dunajem 1699 r. zrzekł się

Sułtan Węgier - Polsce zaś
ustąpił Podola i Ukrainy.
Historya Turcyi od tego
czasu aż pokoju w Bu-
kareszcie 1812 r. historya
szczegółowa Turcyi przed-
stawia obraz stopniowe-
go jej chylenia się do upadku.
W tym peryodzie zaszło kilka
wojen z Rossyą, a wszystkie wy-
padły na korzyść tej ostatniej,
której po każdej wojnie dosta-
wała się część posiadłości Tur-
cyi. — Przedostatnim Suł-
tanem był Mehmed II (1809
-1839) za którego przez woj-
ny z Rossyą ukończonej
w Bukareszcie pokojem 1812
r. zawartym, zaszły jeszcze
3 ważne wypadki, które
z gruntu zachwiały potęgę
Porty. 1° Wybicie się Gre-
cyi (1821-1830) - 2° Wojna
z Ces. Mikołajem I (1828-1829)
3° wojny z Mehmedem Alim
(1831-1839). -
1° Naród Grecki dostaw-
szy się r. 1453 w moc Tur-
ków, długo po okropnej ję-
czał niewoli. Nakoniec 1821
r. za danym na Wołoszczyz-
nie hasłem powstania pko
Turkom, kilka miast w Mo-
rei i mieszkańcy wysp Ar-
chipelagu, rzucili się do bro-
ni pko swoim ciemiężcom.
Wojna ciągnęła się od 1821
do 1830, w którym to za wda-
niem się Rossyi, Anglii
i Francyi uzyskali dla nich
niezawisłość od Porty 1830 r.

2° W ciągu wojny Greckiej Sułtan podejrzywając ~~Ch~~ Rossyę o tajemne wspieranie Greków, począł ścieśniać handel wbrew warunkom pokoju w Bukareszcie 1812 r. zawartego, stwierdzonego ~~w Ba~~ w Akermanie 1826 r. To zmusiło Mikołaja I. do wypowiedzenia wojny Turcyi 14/4 1828 r. która toczyła się 1½ roku. Wojska ruskie uderzyły z dwóch stron na Turków, w Europie Wittgenstein zdobył Brailów i Warnę, a następca jego w dowództwie Dybicz r. 1829 przeszedłszy Bałkany stanął pod Adryanopolem. Z drugiej strony w Azyi Paszkiewicz wziąwszy Erzerum dążył do Stambułu południowym brzegiem morza Czarnego. Powodzenie ruskiego oręża zmusiło ~~prosi~~ Sułtana prosić o pokój, który stanął 14/9 1829 r. w Adryanopolu. Na mocy jego Rossya oprócz korzyści handlowych dostała za koszta wojny 10,000,000 dukatów, z których połowę odstąpił Cesarz Sułtanowi - poddani zaś rossyjscy otrzymali jako wynagrodzenie przez ścieśnienie wolności handlu 1,300,000 dukatów.

Według tegoż traktatu Multany i Wołoszczyzna mają być pod opieką Rossyi i Turcyi, używać swobody co do religii i handlu,

H. Pow. 49. II
179

zostawać pod rządem włas-
nych Hospodarów, którzy
tylko co 7 lat będą przez
Portę potwierdzani. Co zaś
do Grecyi i przyszłych jéj
stosunków z Portą, ~~ta~~ ostatnia przy-
rzekła wysłać do Londy-
nu pełnomocnika, który
wspólnie z posłami Rossyi,
Anglii i Francyi miał u-
mawiać się względem nie-
zawisłości Grecyi.

3) Mehmed-Ali Pasza na-
miestnik Egiptu wspiera-
ny przez syna swego Ibra-
hima biegłego w sztuce
wojennej, korzystając z o-
słabienia Turcyi skutkiem świe-
żej wojny z Rossyą i świeże-
go oderwania się Grecyi,
przedsięwziął jeżeli nie uzy-
skać niezawisłość to przy-
najmniej swoje granice
kosztem Sułtana powię-
kszyć. W tym celu wydał
mu wojnę, która trwała
od 1831 do 1833. Ibrahim zdo-
był Syryę, i przeniósł woj-
nę do Azyi mniejszéj, gdzie
odniósłszy przy Koniach
zwycięztwo 20/12 1832 zagra-
ził Stambułowi. Sułtan
oddał się wtedy pod opie-
kę Rossyi, która zbrojnem
wmięszaniem się w tę wojnę

skłoniła obie strony do poko-
ju zawartego 1833 r. w Ku-
tahia, na mocy którego
Syrya dostała się Mehme-
dowi. Tymczasem ten,
począwszy układać plan
zupełnego oderwania się
od Turcyi, oświadczył Sul-
tanowi r. 1835 żądanie swo-
je, aby rządy w Egipcie i
Syryi ~~po~~ uznał dziedzicz-
nemi w jego familii – po
odmówieniu czego Mehmed
przestał Sułtanowi opła-
cać roczny haracz – i gdy
na kilkakrotne wezwanie
porty Basza Egipski trwał
w uporze, Sułtan rozpo-
czął z nim wojnę na po-
czątku 1839 r. Na jego roz-
kaz Hafiz Basza z 40,000
wojska wkroczył do Syryi
i zajął niedostępne stano-
wiska. Ibrahim dowodzą-
cy wojskiem egipskiem po-
zornie unikał bitwy i co-
fał się powoli. Hafiz Basza
dał się uwieść i zszedłszy
z korzystnego położenia
gonił za Ibrahimem.
Dnia 24/6 1839 r. pod wsią
Nizyb przyszło do stanow-
czej bitwy, w której woj-
sko tureckie zupełną po-
niosło klęskę. Dnia zaś 5/7
Kapudan Basza czyli Ad-
mirał wypłynął z całą
flotą turecką z Darda-
nellów, i d. 14 stanąwszy

w zatoce Alexandryjskiej, oddał ją zdradziecko w ręce Mehmeda Alego. Dwie tak smutne wiadomości: przegranej pod Nizyb i utraty floty przyprawiły o śmierć Mahmuda II, który umierając w tymże roku zostawił państwo bliskie rozsprzężenia się 16letniemu synowi Abdul-Medżidowi. Porta nad brzegiem przepaści stojąca złożyła swe losy w ręce Rossyi, Anglii, Francyi, Austryi i Prus, za których to mocarstw pośrednictwem po długich sporach stanęła ugoda na tem, że Mehmed-Ali ustąpił z Syryi i wydał na powrót flotę turecką, a za to uzyskał dziedziczne dla swej dynastyi rządy w Egipcie, z warunkiem płacenia Porcie 80,000 kies, czyli 40,000,000 piastrów tureckich rocznego haraczu.

Mahmud II stał się jeszcze pamiętnym przez to, iż zniósł Janczarów 1826 r., urządził wojsko na stopę Europejską, zaprowadził rządową gazetę turecką r. 1831 i trakty pocztowe w Turcyi Europejskiej — założył drukarnię w Konstantynopolu, fabryki prochu i zniósł urząd Wielkiego Wezyra.

Królestwo Greckie

utworzyło się z dwóch części starożytnej Grecyi: Peloponezu i Helljady (Morei i Liwadyi) i z kilkunastu wysp na archipelagu leżących. Grecya właściwa, część ta niegdyś cesarstwa wschodniego, przeszedłszy z niem razem pod panowanie Turków 1453 r. doświadczała bez przerwy ucisku samowładnych paszów. Upadły nauki, zgrubiały obyczaje, religja była prześladowana, naród dziczał w niewoli i przeradzał się w bandy rozbójników. W tym stanie moralnego i politycznego poniżenia przetrwała Grecya od 1453 do 1821 r. Nakoniec potęga Ottomańska coraz bardziej chyląca się do upadku natchnęła Greków myślą oswobodzenia swej ojczyzny. W tym celu utworzyli między sobą tajemny związek 1814 r. pod imieniem Heteryi z Stowarzyszenia, przez który chcieli usposobić umysły ludu do zrzucenia jarzma tureckiego. Na czele Heteryi stanął Aleksander Ypsylanty były jenerał wojsk ruskich. Ojciec Aleksandra pochodzący z dawnej Greckiej familii we młodości już odznaczył się planem oswobodzenia Grecyi po wykryciu

którego szukał schronienia
w Wiedniu. Dopiero po kilku
latach udało mu się prze-
błagać Portę, która go zrobi-
ła Dragomanem swoim t.j.
tłomaczem. W r. zaś 1799 otrzy-
mał godność Hospodara Wo-
łoskiego i Multańskiego, ale
r. 1805 skutkiem podejrzenia
pozbawiony miejsca musiał
z dziećmi udać się do Pe-
tersburga. Cesarz Alexan-
der I naznaczył mu Kijów
na miejsce pobytu, najstar-
szego zaś syna Alexandra
przyjął do Gwardyi, który
podczas kampanii 1812 r. o-
trzymał stopień majora, a
w bitwie pod Dreznem 1813
r. prawą rękę utracił.
Niedługo potem Cesarz
mianował go Jenerał-Majorem.
W r. 1819 Ypsylanty przedsię-
wziął podróż do Bessarabii,
dla zwiedzenia miejsc ro-
dzinnych, gdzie się dowie-
dział o istnieniu Heteryi,
do której wciągniony sta-
nął na czele jej i ułożył
plan powstania Grecyi,
który gdy przypadkiem wpadł
w ręce rządu tureckiego,
Ypsylanty uznał za rzecz
konieczną rozpocząć lubo
przedwcześnie dzieło oswo-
bodzenia swoich współziom-
ków. Wybuchnienie na-
stąpiło 1821 r. w Mołda-
wii i Wołoszczyźnie. Za
tym przykładem poszła

Morea i niektóre wyspy
Archipelagu. Grecy udali
się do Ces. Alexandra I z proś-
bą o pomoc, licząc wielce
na kredyt, w jakim zosta-
wał u dworu Rossyjskiego
Jan Kapodystryas Minister
Spraw Zagranicznych Grek
rodem. Jan Kapodystryas
urodził na jednej z wysp
Joińskich. Gdy te wyspy u-
tworzyły 1800 r. Rzeczpospolitą,
Kapodystryas otrzymał miej-
sce w nowym rządzie, i był
potem prezydentem tej Rzpli-
tej, a po zawojowaniu jej
p. Napoleona, udał się do
Petersburga, gdzie naprzód
służył w wydziale interes-
sów zagranicznych a po 1816
r. został Ministrem Spraw Zagr.
Za jego Ministerstwa Grecy
rozpoczęli walkę o nieza-
wisłość swoją, i z ufnością
udali się Petersburga, spo-
dziewając się wsparcia z tej
strony. Mimo starań Mi-
nistra, Cesarz odmówił po-
mocy, czem dotknięty Ka-
podystryas złożył swą god-
ność 1822 r. i usunął się do
Szwajcaryi, gdzie zostawał
w ustroniu do 1827 r. Grecy
zaś na własnej tylko pole-
gając sile wystąpili do
walki z Portą.
Ypsylanty zaraz pokona-
ny przez Turków w Mol-
dawii, schronił się na zie-

mię

nię Austryacką, gdzie był trzymany w więzieniu prawie do swojéj śmierci. 1828 r. Lecz Grecy w Morei mianowicie Arkadyjscy mieszkańcy gór, ludzie na wyspach Archipelagu z lepszem walczyli szczęściem. Jednak przeważająca siła Turków obok wielkiego zapasu potrzeb wojennych wzięłaby górę nad garstką nieszczęśliwych Greków, gdyby nie ich świetna odwaga kilkakrotnie pomyślnym uwieńczona skutkiem. Pamiątka przeszłych czasów Grecyi, jéj znakomitych mężów i bohaterskich czynów obudziły powszechny interess w oświeconych mieszkańcach Europy. Zaraz we wszystkich krajach zawiązały się liczne towarzystwa gromadzące dla Greków posiłki pieniężne. Wiela biegłych z różnych państw Oficerów przyjęło służbę w szeregach Greków. Miasta Greckie, które podniosły oręż przeciw Turkom, złączywszy się w Atenach (?) r. 1822 rząd republikański na czele którego postawiły Prezydenta. Mahmud II wysłał potężne wojska na zbuntowanych Greków. Że zaś los wojny rozmaicie się ważył do r. 1825. Sułtan aby tym rozruchom prędzej koniec położyć, wezwał do pomocy Mehmeda-Alego, który wysłał do Morei Ibrahima Paszę

H. Pow. 51. II
183

Grecy mimo cudów waleczności ustępowali przemagającej sile i okrucieństwu ~~jego~~ Ibrahima. Wszystkie miasta w Peloponezie zdobyte i złupione zostały; broniła się tylko w Liwadyi twierdza Missolungi na zatoce Patras przy wejściu do odnogi lepanckiej, z załogą 4,000 żołnierzy. Flota turecka o 60 okrętach pod Kurszyd Baszą oblegała ją na początku wiosny 1826 r. Wszelkie usiłowania ze strony Turków rozbijały się przez 12 mcy o męstwo oblężonych. Europa z niespokojnością oczekiwała wypadku tej walki. Nakoniec gdy w Grudniu 1826 r. Ibrahim Basza od lądu przystąpił pod twierdzę, ~~twierdza~~ ściśniona została z obu stron, załoga jej utraciwszy 1,000 ludzi, przywiedziona do ostateczności, walcząc pomiędzy głodem a obowiązkiem 22/4 1827 r. o godzinie 8 wieczorem robi wycieczkę, walczy zażarcie z nieprzyjacielem i w liczbie 1,800 osób ocala się od śmierci. Mieszkańcy zaś w liczbie 6,000 padli ofiarą ognia i tureckiego miecza. Reszta ludu uciekła była do magazynów prochu, ale gdy się i tu nieprzyjaciel wdzierał, jeden Grek wrzucił iskrę do prochów. Turcy i Grecy razem wylecieli w powietrze. Podczas oblężenia tej twierdzy Turcy utracili 25,000 żołnierzy. — Dogorywająca rzeplita grecka mia-

nowała Prezydentem swoim
Jana Kapodystryasa, który ob-
jął ten urząd 1827 r. i sprawo-
wał do 1831 r. Upadek Missolun-
gi obudził głębokie i bolesne
uczucie w całej Europie. Ros-
sya, Anglja i Francya, widząc
bezowocne pasowanie się
garstki Greków z przeważną
siłą Ottomańską, podniosły
głos w sprawie ich Ojczyzny.
Zawarłszy między sobą układ
w Londynie 6/7 1827 r. celem uspo-
kojenia Grecyi drogą dyplo-
matyczną, lub w razie opo-
ru ze strony Sułtana siłą
oręża, oświadczyły Turcyi rę-
chną, aby Grecya miała u
siebie rząd niezawisły za
opłatą Porcie rocznej daniny
i aby Ibrahim Basza zawie-
sił swój oręż do ostateczne-
go załatwienia interesów
tego kraju. Lecz Mahmud II
nie przyjął pośrednictwa mo-
carstw a Ibrahim niszczył
dalej Moreę. Floty: ~~P~~ Angiel-
ska, Rossyjska i Francuzka
pod Admirałami: Kodryng-
tonem, Haydenem i de Rigny
ukazały się przy brzegach
Peloponezu dla zmuszenia
Ibrahima, aby zaprzestał
kroków nieprzyjacielskich.
Flota turecka z 110 okrętów
złożona stała na kotwicy
w porcie Nawaryńskim, a
naprzeciw niej uszykowały
się floty mocarstw sprzy-
mierzonych. W czasie, kiedy
posłaniec Angielski wiózł

do naczelnika floty Tureckiej
warunki pokoju, strzelono doń
z okrętów Tureckich. Na ten od-
głos Kodrington kazał dać
ognia ze swej floty. Turcy od-
powiedzieli, i rozpoczął się nie-
spodziany bój. Flota Turec-
ka zwyciężona, została spa-
lona, i zatopiona. Ta bitwa
zaszła $\frac{20}{10}$ 1827 r. i stanowczą
zadała klęskę morskiej sile
Sułtana. Mahmud II dowie-
dziawszy się ~~od~~ o niej wyrzu-
cał 3m mocarstwom że bez
wypowiedzenia mu wojny
zniszczyły jego flotę, i że zo-
stając w przyjaznych stosun-
kach z Portą, nie powinny
były korzystać z przypadko-
wego wystrzału dla rozpoczęcia
boju, który go na tak bolesną
naraził stratę. Mocarstwa
oświadczyły że ta bitwa za-
szła bez ich woli i rozkazu,
że jest tylko dziełem samego
przypadku. Mahmud mając
do czynienia w domu z Gre-
kami i nie chcąc trzech wa-
żnem mocarstw na siebie u-
zbrajać przyjął to tłomacze-
nie i pozostał w pokoju z An-
glją i Francyą. Lecz podejrzy-
wając już z początku Rossyę
o tajemne pomaganie Grekom
począł wbrew poprzednim trak-
tatom z tym mocarstwem za-
wartym ścieśniać w swem pań-
stwie handel rossyjski, tudzież
zabierać okręty kupieckie.
Wybuchnęła tedy wojna mię-
dzy Rossyą i Portą d. $\frac{14}{4}$ 1828 r.
która utrzymała na jakiś
załatwienie sprawy Greków.

Po zawarciu zaś pokoju w Adryanopolu 14/9 1829, który tę wojnę zakończył, Sultan, na mocy jednego z warunków tego traktatu skłoniwszy się do uznania niepodległości Grecyi, wysłał do Londynu swego pełnomocnika, który wraz z posłami 3ch mocarstw 20/2 1830 r. oznaczył przyszłe granice Rzplitej greckiej, t.j. linija od zatoki Arta do zatoki Wolona miała odtąd stanowić przedział między Portą a Grecyą. Tymczasem nową Rzplitą szarpały niezgody różnych stronnictw w niej utworzonych. Surowy rząd Prezydenta Joana Kapodystryas obudził ku niemu nienawiść kilku znakomitych familij greckich. Dwaj bracia: Konstanty i Jerzy Mauromichalis, osobiści nieprzyjaciele Prezydenta, i zastrzelili go idącego do Kościoła w Nauplii 1831 r. — Naówczas opiekuńcze mocarstwa zamieniły Rzplitą na królestwo, i dały Grekom w r. 1832 króla ~~[illegible]~~ w osobie Ottona syna Ludwika króla Bawarskiego, który od r. 1834 przebywa w Atenach stolicy nowego królestwa.

H. Pow. 52. II
185

Historya Nowo-Perska,

zaczyna się od dynastyi Sas-
sanidów, czyli od r. 226 po nar.
Xsa.
Ardeszir (Artaxerxes)
syn Babeka, potomek Sas-
sana, podniósł bunt p-ko o-
statniemu Arsacidowi Ar-
tabanowi IV, zamordował go
i cały ród jego wyniszczył.
Podanie go jednak uwielbia
jako mądrego i wojownicze-
go władcę. On umocnił swe
panowanie przez przywró-
cenie czystej religii Magów.
Ztąd królowie Nowo-Perscy
zwali się także Masdanes-
sami t. j. czcicielami Ormuz-
da. Magowie i Mobedowie
mieli znakomity wpływ
na polityczne nawet stosun-
ki i wszystkie sprawy pu-
bliczne rozstrzygane były
stósownie do ich rady i prze-
powiedzeń. Persowie pozba-
wieni byli wyższej umysło-
wej oświaty - wszystkie swo-
je umiejętne i naukowe u-
sposobienia winni byli cu-
dzoziemcom. Młodzież per-
ska ćwiczyła się w greckiej
i syryjskiej literaturze w E-
dessie, aż do upadku tamecz-
nej głównej szkoły około 435 r.
Persowie prowadzili oddaw-
na handel z Indyami szcze-
gólniej korzeni - do Chin po-
syłali po jedwab.
Zdaje się, że niektóre rę-
kodzielnie, jako to: wód pach-
nących, sukien cienkich

i rozmaitych tkanin zaostrzo[?] do Persyi zostawały w bardzo kwitnącym stanie.
W tym przeciągu jako wielki zdobywca jaśnieje Szabur II około r. 380.
Kozroes przezwany Nuszerwan t.j. sprawiedliwy, którego ludy wschodnie opiewają w swoich podaniach i romansach jako wielkiego władcę r. 579
Kozroes II r. 628 pamiętny wojną z Cesarzem Herakljuszem.
Po śmierci Ardeszyra III r. 629 wśród rozruchów i zaburzeń kilku spierało się o tron, aż Jezdegerd III 15letni młodzieniec go pozyskał. Już w 3cim roku panowania jego większa część Persyi była w ręku Arabów – Król schronił się do ludów mieszkających nad morzem Kaspijskim, gdzie został zamordowany – nie wiadomo gdzie i przez kogo, bo podania się nie zgadzają. Arabowie Muzułmanie r. 636 stali się panami całego kraju. Niektórzy stronnicy Zoroastra prześladowani przez nowych zdobywców wyszli z Persyi. Udali się naprzód do miasta Ormuz potem na wyspę Diu a w końcu do Guzarat. Książę Undyjski przyjął ich z łaskawością i pozwolił swobodnego odbywania obrzędów religii Magów. – Od tej epoki potomkowie starodawnych Persów nie opuścili swej nowej Ojczyzny – żyją wpośród ludów bałwochwalskich i muzułmańskich nie łącząc się z nimi. W Indyach zwani są Parsisami o Parsesami. Persowie dzisiejsi i Turcy nazywają ich Guebrami, Gaurami.

Epoka od 636 do 820 r. odznacza się jedynie kilku powstaniami rządców, chcących się wybić ~~z pod~~ na niepodległość. Około r. 820 Persya zaczęła znowu być wolną.

Dynastya Taherydów.

Taher rządca Korozanu usunąwszy z modlitwy piątkowej publicznej imię Kalifa, stał się niepodległym. Książęta z tego domu pod nazwiskiem rządzili Korozanem przez kilka pokoleń.

Dynastya Soffaridów

W osobie Jakoba Ebn Leith syna Kotlarza ~~[illegible]~~ rozpoczęła się, który z początku został na czele rozbójników przez swą waleczność pozyskał sobie chwałę i znaczenie, a oprócz tego obdarzony był wszelkiemi przymiotami koniecznemi w założycielach nowej dynastyi. Byłby on położył koniec Kalifatów, gdyby nie zaskoczyła go śmierć ~~przy~~ r. 787.

Dynastya Samanidów

Wzięła początek od Izmaela, który się wybił na niepodległość 892 r. wyparł Soffarydów i otrzymał tytuł Padyszacha. Następcy jego rozszerzyli swe panowanie, lecz to wkrótce dla wewnętrznych sporów i zaburzeń upadło.

Dynastya Buidów v Bowajhów.

Kiedy Samanidowie panowali nad Korozanem, nowa dynastya rozmnożała się w Irakuadżemi. Bowaich rybak prosty, który udawał że pochodził z dawnych królów Persyi, miał 3ch synów: Alego, Hassana i Ahmeda, którzy przez swe męztwo wznieśli się na wysoki stopień w wojsku. Ali dał początek panowaniu Buidów, którzy wkrótce zagarnęli całą Persyę. Wkrótkim jednak czasie ta familia przez ustawiczne wojny między sobą osłabioną została i nakoniec uległa sułtanom z Gazny-powstałemu zwanym Gaznewidami około r. 1039

Dynastya Gaznewidów.

Panowanie jéj rozciągało się prawie nad całą Persyą. Alptegin założyciel téj dynastyi odniosszy zwycięztwa nad sąsiedniemi książętami, założył stolicę swą w Gaznie małem miasteczku. Umierając zostawił tron zięciowi Sabektegimowi: Lecz właściwym założycielem państwa syn jego Mahmud (+1028). Ten przedarł się do Indyj i podbił wiele ludów. W Indyach pozabierał niezmierne łupy z bogatych mianowicie świątyń. Po śmierci Mahmuda synowie jego spierali się o koronę, a tymczasem skarby rozszarpało żołdactwo. Gaznawidowie utracili wszystkie swe posiadłości w Persyi pod rządem Madüda, wnuka Mahmuda.

H. Pow. 53. II.
187

Dynastya Seldżuków.

Synowie Seldżuka byli współczesnymi Sułtana Mahmuda z Gazny. Dynastya Seldżuków zajęła kraj Perski całą granicę Korozanu do rz. Jaxartesu. Tagrol naczelnik tego pokolenia zdobył Bagdad i opanował samego Kalifa 1040 r. Po kilku wyprawach dokończył zdobycia Persyi, a potem zajął się środkami do utrwalenia swej dynastyi w tem państwie. † 1065 r. Syn jego Alparslan był znakomitym wojownikiem, a tak nienawidził Grzyan, iż zmuszał ich do noszenia ciężkiej żelaznej obręczy na szyi. Postępowanie jego srogie tudzież to okrucieństwo zbudziło obawę w Konstantynopolu. Roman Dyogenes r. 1070 wydał mu wojnę, ale pokonany dostał się do niewoli. Władza Alparslana rozciągała się od pustyni Arabii do Dzihazenu. Zabity został przez Jusufa dowódzcę fortecy Berzam. Po nim panował syn jego Malek-Szach, który opanował całą Syryę i Egipt, opiekował się uczonymi i był litościwym i dobroczynnym.

O Bateniánach v Assassinach:

Bateniánin w arabskim ję-
zyku znaczy człowieka któ-
ry zachowuje tajemniczą
naukę. Nasi historycy krucyat na-
zywają ich Assassinami.
Nazwisko to również z a-
rabskiego pochodzi od ha-
szysza, przyprawa, którą
Bateniánie wyrabiali z pe-
nej rośliny konopnej, a któ-
ra to przyprawa wielce się
w swoich skutkach do opium
zbliżała. Ta sekta wzięła po-
czątek na północy Persyi.
Naczelnik Bateniánów Hasan
cały zajęty magiją, utworzył
nowy system religijny. Wy-
magał on od swoich zwolen-
ników ślepego posłuszeństwa
i kazał się uważać za mi-
strza duchownego. Wszyst-
kim tym, których chciał przy-
puścić do swych tajemnic
dawał pewnego rodzaju
trunku do używania, który
ich letargicznie usypiał — pod-
czas takowego uśpienia prze-
noszono ich do ogrodów, w któ-
rych używali wszelkiego
rodzaju roskoszy. Znowu ich
powtórnie upajano i odsy-
łano do miejsc ich pobytu.
On naczelnik sekty obiecy-
wał zwolennikom, iż po śmier-
ci używać będą ciągle podob-
nych roskoszy. Nadzieja ta
czyniła ich obojętnymi o
burze życia. Posyłał ich prze-
to do różnych krajów dla
zabicia osób tych, których
chciał się pozbyć, bądź woj-

najmować ich za pieniądze
do spełniania mordów. Hasan
mięszkał w Persyi - co trwo-
gą przejmowało Sułtana
Maleka. Posłał mu zatem
rozkaz ażeby się poddał
jego władzy. Hasan przywo-
łał jednego Batenjanina
rozkazawszy mu aby sobie do-
browolnie śmierć zadał,
drugiemu zaś aby się rzu-
cił z wysokiéj wieży. Obadwa
fanatycy bez wahania
się wykonali te rozkazy.
Naówczas rzekł Hasan ofi-
cerowi przysłanemu od Ma-
leka: „Mam pod mojemi roz-
kazami 70000 ludzi tak po-
święconych mej woli, jak ci
których dopiero widziałeś.
Idź i zanieś tę odpowiedź
twemu panu.“ Malek Szach
nie odważył się uderzyć na
nich. Potem ci sektarze stali
się bardzo możnymi i zajęli
wielką liczbę zamków obron-
nych, rozszerzyli się w oko-
licach sąsiednich Persyi, prze-
szli do Syryi i Libanu, gdzie
mieli naczelników podle-
głych Wielkiemu Mistrzo-
wi, który rezydował w Per-
syi. Zdaje się, że Druzowie
na Libanie dziś mięszkają-
cy z tego szczepu pochodzą.
Księgi swoje religijne utrzy-
mują oni w wielkiéj tajem-
nicy, przypuszczają 10 krot-
ne wcielenie bóstwa, ostat-
nie w królu Hakem. Wszy-
scy którzy w Hakema wie-

rzą

rzą, są aniołami, niewierni dyabłami. Ten Hakem znowu się kiedyś zjawi, podbije cały świat i podwyższy Druzów nad inne stronnictwa religijne. Druzowie dzielą się na 2 klassy: duchownych (Akkałów) [illegible] i świeckich, którzy nie mają potrzeby troszczyć się o religję, byle tylko dla pierwszych zachowali uszanowanie i dobrodziejstwa im wyświadczali. Dla swojéj odwagi graniczącéj z nierozmyślnością, i wojennego ducha, stał się ten lud groźnym pod wielu wodzami. Najlżejsze obrażenie kończyło się na rozlaniu krwi. Ludność ich wynosi około 160,000, z pomiędzy których 40,000 jest zdolnych do noszenia broni. Zostają pod władzą wielu Szeików, ale płacą Porcie roczny haracz. —

— Po Maleka panował Sandżar. Historycy go wystawiają jako wzór sprawiedliwości, ludzkości, męstwa i wspaniałomyślności. Ale po jego śmierci ~~1~~ 1157 r. nastały w Persyi wojny domowe familii Seldżuków. Ostatni z téj familii był Togryl III, który utracił tron i życie 1193 r. — w 158 lat po wstąpieniu na tron Togryla I założyciela Dynastyi Seldżuków perskich. —

189

Dynastya Dżingiskana.

Po upadku Seldżuków aż do opanowania przez Hulagu-Chana wnuka Dżingiskana w przeciągu jednego wieku Persya była dręczona zatargami wielu małych książąt i wielkorządców zwanych Atabegami. Nareszcie opanowana przez Mongołów przedstawia szereg mordów i okrucieństw trudnych do uwierzenia. Armia Hulagu liczyła 150,000 konnicy – tudzież wiele machin do zdobywania miejsc obronnych – podbił Persyę, Bagdad, Mezopotamię i Syryę. Hulagu † 1264 r. Po niem nastąpił syn jego *Abaka*. Władca ten był pełen sprawiedliwości i łagodności i starał się przynieść ulgę nieszczęściom zrządzonym przez Ojca. Jego ożenienie się z córką Michała Paleologa i związki z niektórymi panującymi w Europie dawały powód do uwierzenia iż był chrześcijaninem, jednak nie mamy na to żadnego dowodu. — Po † Abaki 1281 r. panowie Mongolscy dali koronę jego bratu Tangodarowi. — Jest mniemanie jakoby on miał być we młodocianym wieku ochrzczonym pod imieniem Mikołaja. Później jednak chwycił się Islamizmu i przybrał imię Achmeta Chana. Był gwałtownym prześladowcą chrześcijan — kościoły im poburzył i wygnał z Persyi. —

Mongołowie nieprzyjaźni Ma-
hometanom a więcej Chrom
życzliwi, z przykrością pa-
trzeli na postępowanie Ach-
meta Chana. Zaniesiono skar-
gę jako niema do Kublaja-
Chana Tartaryi, którego wszy-
scy następcy Dżingischana
uznawali za naczelnika.
W skutku tej prośby Argun-
chan syn Abaki upoważ-
nionym został do odjęcia
swemu Stryjowi Achmeto-
wi korony i życia. Sam zaś
otrzymał inwestyturę od
Kublaja na Królestwo Per-
skie, Arabję i Syryę. Jego
Wezyrem był Żyd zwany
Saad-Eddaula, który sprzy-
jał Chrom, a powyganiał
Mahometanów z urzędów
zyskownych. Papież Miko-
łaj IV wysłał do Arguna
poselstwo, oświadczając mu
wdzięczność za dobrodziej-
stwa jakiemi obdarzał
Chrzan. Panowanie dal-
szych Chanów w Persyi by-
ło pełne zaburzeń. Każda
prowincya perska wpadała
w moc naczelnika niepod-
ległego i państwo tak roz-
członkowane stało się łu-
pem Tamerlana, który pod-
biwszy Persyę, szedł ku
Chinom gdzie umarł 1405 r.

Dynastya Sofis bierze swój początek od Szach Izmaela, który podbił Persyę i Bagdad 1514 r. Sultan Selim wydał mu wojnę, jednak ze zwycięstwa nie wiele skorzystał. Historycy Perscy wystawiają wielkie przymioty jego, nazywając go Szach-Szia (Król szeptów, prawowierny. Dynastya ta wygasła 1722. Ostatnim był Husein, którego zwyciężył Mahmud z dynastyi Afganów, zdobył całą Persyę a Husein na śmierć skazany został.

Dynastya Afganów

Skoro Mahmud dostąpił naj-
wyższej władzy, dał Ludu
wolność wyznania. Wtenczas
Porta korzystając z osłabie-
nia Persyi opanowała Kur-
dystan a Rossya prowincye
nad morzem Kaspijskiem.
Po śmierci Mahmuda, któ-
ry umarł na obłąkanie u-
mysłu, nastąpił krewny
jego Aszraf r. 1725. zawarł
pokój z Rossyą, odstąpiwszy
jej prowincyj na brzegu mo-
rza Kaspijskiego. W tym cza-
sie Szach Tamasp, który
przy pomocy naczelnego wo-
dza Nadir-Kuli pokonał
dynastyą Afganów, w woj-
nie zaś z Turcyą doznał
niepowodzenia i musiał nie-
których prowincyj ustąpić.
Naówczas Nadir-Kuli zło-
żył Tamaspa z tronu, wy-
niósłszy na niego syna
~~Abb~~ Abbasa III. sam zaś
pobił Turków i odzyskał
dla Persyi wszystkie prowin-
cye, jakie posiadała przed
najściem Afganów. Poźniej
na zgromadzeniu jednogło-
śnie był obrany królem
r. 1736 od całego narodu.
Wzbraniał się niby przy-
jąć tej godności - nakoniec
przyjął przyrzekł pod wa-
runkiem że persowie opu-
ściwszy wiarę wprowadzo-
ną ~~p~~ Szach Izmaela za-
łożyciela Dynastyi Sophis,
przyjmą wiarę tych pierw-
szych Kalifów. O ile
wprzód był stronnikiem

H. Pow. 55. II

191

Szyitów, o tyle teraz kiedy
dopiął najwyższego celu
swych życzeń, dla własnego
interesu stał się ich nie-
przyjacielem, mając na wi-
doku podbicie przyległych
krajów, których mieszkań-
cy nienawistnymi byli dla
sekty Szyitów. — Nadir Szach
zostawszy Panem Persyi zdo-
był Kabul - a przeszedłszy
Indus zdobył Delhi 1739 r.
i sprawił tam rzeź nie-
słychaną. Po powrocie z In-
dyi wziął z sobą łupy o-
gromne 450,000,000 franków -
rozszerzył granice swego
państwa aż do Oksus i
Indus, morza Kaspijskiego
i Tygru. ~~Tam~~ Nadir Szach
stawał się coraz okrut-
niejszym. Kazał wyłupić
oczy swemu synowi Reza-
Kuli mówiąc do niego:
„Twe zbrodnie zmusiły mię
do tego strasznego wyroku."
Syn mu odpowiedział pro-
stoczym duchem: „Nie mnie
to, ale Persyi wyłupiłeś
oczy." Okrucieństwa nie-
słychane popełniał nad ka-
łemi miastami tak iż miesz-
kańcy musieli opuszczać
swe domy i szukać schro-
nienia w jaskiniach. Za-
bito go r. 1747.

Dynastya Zend.

Z tej dynastyi był Kerim-chan, za którego Persya była szczęśliwa, wzniosło się rolnictwo i sztuki. †1779 żałowany od całej Persyi. Mówi jeden historyk Perski, że cnoty tego panującego były proste i szczere. Pewnego razu przyszedł do niego człowiek żądając sprawiedliwości. Kto jesteś? rzekł Kerim. „Kupiec," odpowiedział tenże, „złodzieje mi skradli to co posiadałem." A co robiłeś kiedy ci kradziono? Spałem odpowiedział kupiec. A dla czego spałeś? Ponieważ omyliłem się sądząc że ty czuwasz nademną, odrzekł kupiec. Kerim odwracając się do Wezyra rzekł: Nam należy zapłacić tę summę, którą mu skradziono. I kupiec został wynagrodzony ze skarbu publicznego.

Po nim panował brat Zeki-chan – ale wkrótce ta dynastya wyginęła. Ostatnim był Luff-Ali-Chan, którego Aga Mahmud pokonał i wydarłszy mu oczy na śmierć skazał. Tenże los spotkał i innych książąt z dynastyi Zend, którzy jakiekolwiek pretensye do tronu rościć mogli.

Dynastya Kadjar.

Aga Mohamed r. 1795 po 20 latach panowania przeszło okrutnie zabity został, po czem trupa wystawiono na szyderstwa nieprzyjaciół, a w państwie nastąpiło zamięszanie. Aga Mohamed umierając naznaczył po sobie następcą Baba-Khana, który zostawszy królem wziął imię Feth-Ali-Szach. (Tytułu Szacha żaden ~~te~~ pamiętających nie odważył się wziąść żaden od wygaśnięcia familii Nadir.) Za jego panowania zwycięztwa Rossyi na granicach morza Kaspijskiego zerwały stosunki między nią, a Persyą. Napoleon chciał przez posiadłości Perskie iść do Angielskich w Indyach i przyobiecał Persyi pomoc przeciwko Rossyi. Tymczasem po pokoju w Tylżycy 1807 Feth-Ali-Szach dowiedział się, iż niczego od Francyi spodziewać się nie może, zbliżył się do Anglii, za której sprawą stanął pokój między Rossyą i Persyą. Warunki pokoju były podpisane 1813 r. tudzież granice między temi dwa państwami naznaczone. Niedokładność w oznaczeniu tychże granic dała powód do nowej wojny między Rossyą a Persyą. Nastąpiła w r. 1826 bitwa niedaleko ~~Ty~~ Tyflis, gdzie persowie ponieśli klęskę

zupełnaj. Drugi raz wojsko
perskie pod dowództwem
Abbasa Mirzy stoczyło wal-
kaj z ruskiem pod dowódz-
Paszkiewicza - 2,000 Persów
poległo, a wiele broni i amu-
nicyi wpadło w ręce Ros-
syan. Nareszcie 1827 r. sta-
nał układ pomiędzy Rossyą
a Persyą, na mocy którę-
go Persya ustąpiła Rossyi
Chanatu Erywańskiego i
Nakitszewańskiego, nadto
Persya zapłaciła Rossyi
80,000,000 rubli. Książę
Abbas Mirza uznany przez
Rossyę jako następca ko-
rony perskiej. Panowa-
nie Feth-Ali-Szacha nie
przedstawia nic więcej
znakomitego nad śmierć
Abbasa Mirzy. Wkrótce
po śmierci syna umarł Feth-
Ali-Szach w Ispahanie 1834 r.
Po śmierci Feth-Ali-Szacha jego
wnuk Mohamed-Szach syn
Abbasa Mirzy wstąpił na tron
i do dziś dnia panuje.

H. Pow. 56. II
137

Europa północna.

Historya Pruss,

do których składu wchodzą: Brandeburgja, Prusy, Pomeranja, Szląsk, Xtwo Poznańskie, Saskie, Westfalja, prowincye Nadreńskie. Rozległość wynosi 5,000 mil □ a ludność z górą 14,000,000. Pierwszym zawiązkiem dzisiejszego królestwa była Brandeburgja i z nią połączone od 1618 r. właściwe Prusy. —

Brandeburgja,

była zamieszkana od najdawniejszych czasów przez plemiona słowiańskie Wendów i Serbów, ~~ze~~ których głównem miastem był Zgorzelec. Ci wraz ze swemi sąsiadami Sasami przeszli w VIII w. pod władzę Karola W. lecz za jego słabych następców odzyskali niepodległość i utrzymali się w tym stanie do 930 r. kiedy Król Niemiecki Henryk I Ptasznik ujarzmiwszy ich na nowo oddał zarząd nad nimi urzędnikowi z Margrabią zwanemu. Brandeburgia zatem była Marchją, która zasłaniała Cesarstwo Niemieckie, mianowicie Saksonję od napaści Słowian mieszkających między Odrą i Wisłą, sąsiedzi Prusaków.

Pierwiastkowe jej granice były szczupłe — obejmowały tylko kraj po obu stronach Elby leżący. W r. 1134 Cesarz

Lotaryusz oddał ją w lenność Albertowi Niedźwiedziowi, który położył koniec panowaniu Słowian między Elbą i Odrą, i przeniosłszy swą rezydencyę 1157 r. do Zgorzelca nazwał to miasto Brandeburgiem, i pierwszy począł się nazywać Margrabią Brandeburskim, od czego cały kraj pod nim zostający otrzymał nazwę Marchii Brandeburgskiej. Albert Niedźwiedź dał początek wielu miastom w Brandeburgii, mianowicie Berlinowi. Książę ten połączył także godność elektorską, którą dom jego piastował do r. 1321. Gdy 1320 r. wygasła linja Askańska Margrabiów i Elektorów Brandeburgskich, Ludwik V Bawarski, cesarz, prawem lennem oddał Brandeburgię w posiadłość swym synom, w których posiadaniu zostawała do 1373 r. ci sprzedali ją cesarzowi Karolowi IV, który ją puścił w lenność młodszemu synowi Zygmuntowi. Ten zostawszy Królem Węgierskim 1382 r. puścił ją także w lenność Margrab. Norymbergskiemu Fryderykowi VI z domu Hohenzollern i oddał Brandeburgję z tytułem elektorskim weszła w nowy dom burgrabiów Hohenzollern.

Fryderyk VI znajomy w Brandeburgii p. i. Fryderyka I.

przeniósł r. 1417 swą rezyden-
cyą do Berlina i został gło-
wą następnych elektorów
Brandeb. Dzisiejszych kró-
lów Pruskich. Fryderyk I
† 1440. po nim nastąpił
Fryderyk II, który schodząc
bezpotomnie r. 1471 przeka-
zał całe dziedzictwo bratu
Albertowi Achillesowi.
W osobie synów tego księ-
cia dom Hohenzollern po-
dzielił się na 2 gałęzie:
Elektorską i Margrabiów
Bajreut i Anspach. Star-
szą elektorską rozpoczął
Jan, przezwany niemiec-
kim Cyceronem, młodszą
Fryderyk I Margr. Anspach i Bajreut, którego
syn Albrecht był najprzód
W. Mistrzem Krzyżaków a
potem pierwszym Księciem
Pruskim 1525 r.
Joachim IV wnuk Jana
Cycerona wprowadził do
Brandeburgii luteranizm
r. 1540. Jan Zygmunt dzie-
wiąty Elektor wcielił do
Brandeburgii r. 1618 Prusy,
dziedzictwo młodszej linii
domu Hohenzollern idącej
od Alberta I Księcia Pruskiego.

P. IX d. 16 Maja 1861 r.

Prusy, kraj od którego dzisiaj państwo Pruskie ma swoje nazwisko dopiero pod koniec VIII w. w historyi znane być zaczynają. Naród Prusaków ze szczepu wielkiego plemienia Łotyszów prowadził życie koczujące i napadał zwłaszcza Niemców i Polaków. Konrad Xiążę Mazowiecki r. 1212 dla zasłony tego kraju od Prusaków sprowadził z Wenecyi Krzyżaków, puściwszy im w lenność 1230 r. ziemię Chełmińską, z warunkiem bronienia Xięztwa Mazowieckiego od pogan Prusaków. Krzyżacy zaciągnąwszy na swój żołd wiele niemieckiej szlachty zdobyli 1230-1283 cały kraj między morzem morzem Bałtyckiem Niemnem i po obu stronach dolnej Wisły leżący gdzie wprowadzili orężem wiarę Xtiańską i założyli wiele miast, z których znaczniejsze były: Toruń, Gdańsk, Malborg, Królewiec etc. Nareszcie W. Mistrz Zygfryd przeniósł się z całym zakonem do Malborga 1309 r. Już wtedy Prussy liczyły 55 miast i 18,000 wsi, które ulegały 3,000 kawalerów Niemieckich. – Gdy jarzmo zakonu krzyżackiego boleśnie ciążyło na Prusakach, ci udali się pod opiekę Króla Polskiego Kazimierza Jagiellończyka r. 1454. zkąd wynikła krwawa wojna Polski z Krzyżakami 1454-1466. zakończona pokojem w Toruniu na korzyść Polaków.

195

Krzyżacy musieli ustąpić
Polsce Prusy zachodnie, a z Prus
wschodnich uznać się lennika-
mi Korony polskiej.
Od 1466 do 1525 każdy nowo-
obrany W. Mistrz składał
hołd Królowi Polskiemu, który
mu dawał inwestyturę na Pru-
sy wschodnie. Nakoniec r. 1525
W. Mistrz Albert z domu Hohen-
zollera, siostrzeniec Zygmun-
ta I. odjąwszy Zakonowi Prusy
wschodnie, zamienił je za po-
zwoleniem swego wuja jako
suwerena tego kraju na księz-
two dziedziczne, do którego
wprowadził wiarę luterską i
wkrótce ożenił się z królewną
Duńską. Po takiej zmianie za-
kon Krzyżacki przeniósł się r.
1526 z Prus do swoich posiadłości
w Niemczech w Mergentheim
w król. Wirtembergskiem.
Następca Alberta Albert
Fryderyk tak był upośledzo-
nym na umyśle, iż przyjąć
musiał nad nim opiekę księ-
żę starszej linii Joachim
Fryderyk Elektor Brandeburg.
który syna swego Jana
Zygmunta ożeniwszy z cór-
ką jego jedynaczką Anną
przygotował połączenie Prus
z Brandeburgiją. Jakoż sko-
ro Albert Fryderyk † 1618 r.
Jan Zygmunt otrzymał księ-
stwo Pruskie złożywszy hołd
Królowi Polskiemu.
Gdy Karol X Król Szw. wtargnął
do Polski (1655-1660) Fryderyk cf. 62 II 4.
Wilhelm Elek. Brandeb. połą-
czył się z Szwedami jako Kró-
lowi Pol. Janowi Kazimierzo-
wi, który chciał go odciągnąć
od tego związku. Traktatem
w Wielawie 1657 r. uznał nie-
podległość Prus i Fryderyka
Wilhelma od hołdu uwolnił.

Prussy Królestwem.

Syn i następca Fryderyka
Wilhelma włożył na swe
skronie koronę królewską za
pozwoleniem Leopolda I, które-
mu obiecał pomoc 10,000 żoł-
nierzy w wojnie o następstwo
hiszpańskie 1701 r.

Fryderyk Wilhelm I od 1713
do 1740 r. rozszerzył granice
państwa wdaniem się w woj-
nę północną, którą Piotr W.
prowadził z Karolem XII Kró-
lem Szwe. Po śmierci bowiem
tego Króla, zawarłszy z sio-
strą jego Ulryką Eleonorą
pokój w Sztokholmie, otrzy-
mał zachodnią część Pomo-
rzanii od Odry do rzeki Pen-
ny ze Szczecinem 1720 r.
Był on bardzo skąpym. Ojciec
jego Fryderyk I ~~k~~ lubił oka-
załość, syn zaś o tyle był o-
szczędnym, o ile Ojciec ~~skąpym~~
rozrzutnym. Oddalił nawet
od siebie uczonych, malarzy,
snycerzy, którzy wszystkich
Ojcowski otaczali. Lubił pro-
stotę i żył bardziej jak pro-
sty żołnierz niż jak Król.
W stosunkach swoich z pod-
danymi i obcymi ludźmi
wygnał wszelką etykietę
i zwykłe obrzędy dworskie.
Całą troskliwość obrócił
na stan wojskowy i tu ni-
czego nie szczędził. Starał
się nianowicie o ludzi wy-
sokich wzrostem i zręcz-
nych. Zbierał po całym kra-
ju ludzi olbrzymiej posta-
ci i tych zaciągał do swej
przybocznej straży tak iż
każdy żołnierz jego gwar-
dyi miał najmniej 6 stóp wyso-
kości. Płacił niekiedy za

tych olbrzymów po 2000 talarów
kosztowiące sobie przez Ojca
30,000 wojska powiększył do 70,000
i ściągłą nad nim pracą do-
prowadził do najporządniej-
szego w Europie. F Fryderyk
Wilhelm miał syna Fryde-
ryka (II) który miał po-
ciąg do nauk i sztuk pię-
knych, lubił poezyę, muzykę
a mianowicie literaturę fran-
cuzką. Ta różnica gustów
oziębiła stosunki między
Ojcem i synem – nieraz król
martwił i upokarzał publicz-
nie swego następcę nazywa-
jąc go elegantem, zniewieściałym
Francuzem, który miał kie-
dyś zasiadać na tronie i po-
psuć całą jego robotę. Ksią-
żę ten nie mogąc przenieść
swego położenia postanowił
w czasie jednej podróży z Oj-
cem po Niemczech ujść od
niego z swym przyjacielem
Oficerem Katt. Król odkrył
ten zamiar i obu w twier-
dzy Kistryn osadził, gdzie
wkrótce sądem wojennym
na śmierć skazani zostali.
Król zmusił swego syna
do patrzenia na spełnienie
wyroku na jego towarzyszu
któremu sam też byłby u-
legł gdyby nie wstawiły
się ~~dworów~~ prośby zagranicznych
i list Karola VI ces. skut-
kiem którego Król przeba-
czył synowi, lecz go na rok
w twierdzy zatrzymać kazał.

F Lubił nadzwyczaj piwo i faj-
kę – miał gabinet tytoniowy wiecz-
ny i przy nim zasiadłszy
popijał swoje piwo.

Fryderyk II Wielki (1740-1786)
otrzymawszy po Ojcu dobrze
urządzone Państwo, 70000 woj-
ska i 9 milijonów talarów, u-
żył tych środków na posta-
wienia Prus w rzędzie pierwo-
szych mocarstw Europejskich.
Na początku jego rządów wy-
buchnęła Wojna o następstwo
Austryackie, do której wmię-
szawszy się, zdobył na Au-
stryi prawie cały Szląsk 1740
mil □. i zapewnił go sobie
pokojem w Dreznie 1745 r.
na który przystać musia-
ła Marya Teressa, czekając
dogodnej pory odebrania go.
W r. 1756 zaś gdy ~~Ja~~ mię-
dzy Jerzym II a Francyą
powstała wojna z powodu
osad Ameryańskich, Król
Angielski lękając się o swój
elektorat Hanowerski za-
warł przymierze z Fryde-
rykiem II, który miał bro-
nić go na lądzie od napaści
nieprzyjaciół. Francya po
wielu zabiegach, aby odcią-
gnąć Fryderyka II od związ-
ku z Angliją, gdy jej stara-
nia spełzły na niczem, we-
szła w przymierze z Au-
stryą swą nieprzyjaciółką
która tem chętniej przy-
jęła to wezwanie iż mia-
ła nadzieję pognębienia
~~Austryi i~~ Fryderyka II. i
odzyskania Szląska. Z Fran-
cyą połączyła się także
Cesarowa Ross. Elżbieta,
którą Król Pruski nieraz
obraził swym dowcipem.
~~Fryde~~

Fryderyk II widząc tę burzę, tudzież ostrzeżony przez Sekretarza Elekt. Sask. króla Pols. Fryderyka Augusta III, iż Monarcha jego zamierza wejść do ogólnej ligi przeciwko Prusom, postanowił uprzedzić swoich nieprzyjaciół i niewypowiadając wojny wpadł do Saxonii w 60,000 żołnierzy, gdzie otoczył wojsko Królewskie w oszańcowanym obozie pod Pirną. Austryacki Feldmarsz. zaraz otrzymał rozkaz z Wiednia aby spieszył zaraz na pomoc Saxonii, lecz Fryderyk zaszedłszy mu drogę, poraził na głowę 1/10 1756. poczem gdy wojsko saskie dla braku żywności broń złożyć musiało w liczbie 17,000, Fryderyk uznał się panem całego Elektoratu. Na wiadomość o zagarnieniu Saxonii zewsząd podniosły się krzyki na Fryderyka II. Sejm Rzeszy Niemieckiej ogłosiwszy go za wichrzyciela spokojności publicznej wezwał pojedyncze stany tej Rzeszy do uzbrojenia się przeciwko najezdnikowi. Austrya wystawiła 2 wielkie wojska, jedno w Czechach, drugie w Morawii. Francya także wysłała do Niemiec 2 armije około 100,000. Szwecya pozyskana pieniędzmi Francyi zobowiązała się wkroczyć na Pomorze brandeburskie, a Cesarzowa Rossyjska przyrzekła wyprawić niezwłocznie do Niemiec 100,000 wojska. Tak olbrzymie siły nie ustraszyły Fryderyka - sam je-

dem bez sprzymierzeńców prócz Anglii, która słabą dlań była pomocą, wystąpił do boju, licząc na geniusz i wytrwałość.
Kampanja r. 1757 poczęła się od wtargnięcia Fryderyka II do Czech, gdzie spotkawszy wojska Austryackie pod Pragą pokonał je po najzaciętszym oporze. Arcyksiążę Austryacki Karol musiał szukać schronienia ze 40,000 w murach Pragi, którą Fryderyk oblegać postanowił, lecz gdy się dowiedział że drugie wojsko pod Daunem idzie z Morawii na odsiecz, zostawiwszy część wojska pod [illegible] poszedł z resztą na spotkanie nowego przeciwnika. Starły się wojska pod Kollinem. Prusacy doznali znacznej klęski - uprzednie zwycięztwa zdawały się być straconemi dla Fryderyka, który niezwłocznie odstąpił od Pragi. Chcąc razem osłonić Szląsk i utrzymać Saxonię, podzielił wojsko na 2 części, z których jedna udała się do Saxonii. Tymczasem Generał ruski Apraxin wkroczył do Prus na czele 100,000 i pobił pruskiego Marszałka Schwalla 30.
Obok tej smutnej wiadomości Fryderyk dowiaduje się że nadchodzą 2 wojska francuzkie, z których jedno pod dowództwem Richelieugo obległo już Magde-

Magdeburg, gdzie się scho-
wała królewska familia,
drugie z cesarskiem zbliża
się do Saxonii. — W takim
zbiegu okoliczności przeciw-
nych, otoczony 4ma wojska-
mi Fryderyk II nie znajdu-
jąc już w orężu ocalenia
szukał ratunku w ukła-
dach; ale nieprzyjaciele wi-
dząc krytyczny stan jego
unikali stanowczego z nim
zbliżenia. Fryderyk przy-
wiedziony do rozpaczy gro-
madzi ostatki sił swoich
i zostawiwszy słabą cząst-
kę (18,000) w Szlązku, sam z resz-
tą (25,000) spieszy pko woj-
sku francuzkiemu z 60,000
złożonemu — wyprowadza
je z korzystnego stanowiska
chytrością sobie wrodzoną,
i przy Rosbach 5/11 rozpro-
szył w jednej chwili Francu-
zów i Niemców. Tym cza-
sem ze Szlązka doszła go
wiadomość że wojsko tam
zostawione przegrało bitwę
pod Wrocławiem a miasto
wpadło w ręce Austrya-
ków. Fryderyk widząc że
tylko śmiałość i szybkość
temu nieszczęściu zara-
dzić mogą, przybiega lo-
tem błyskawicy z Sakso-
nii do Szlązka, zbiera tam
swoich niedobitków i odnosi
pod Lesznem walne zwy-
cięstwo nad Austryakami
których było 80,000. Wojsko
pruskie o połowę mniejsze

taką im zadało klęskę, iż
zaledwie 20,000 schroniło się
do Czech, a przeszło 30,000 jeń-
ców dostali Prusacy. Po tem
zwycięztwie Fryderyk odzy-
skał Wrocław, którego za-
łoga w liczbie 15,000 broń
złożyć musiała. Taki był
koniec Kampanii w r. 1757.
Zaraz w początku nast.
r. 1758 Fryderyk obległ
Ołomuniec, ale uwiado-
miony, że Rosyanie pod
Fermorem następcą Apra-
ksyna dobywają Kistrzyn,
przerznął się spiesznie
przez całey Szląsk i uderzył
na nich przy Zorndorf. Po
10godzinnej walce poległo
z obu stron 20,000 żołnie-
rzy, jednak zwycięztwo zo-
stało niepewne, przynaj-
mniej Król Pruski nie od-
niósł z niego korzyści.
Uderzył potem na Austrya-
ków pod wsią Hochkirchen
w najniekorzystniejszem
położeniu, gdzie 10,000 Pru-
saków legło na placu, sam
Król został raniony.
W r. 1759 nowe klęski spot-
kały Fryderyka. Rosya-
nie pod Sołtykowem któ-
ry zastąpił Fermora, wpa-
dli do nowej Marchii
Brandeburg. dla połączenia
się z Austryakami. Gdy
nieprzyjaciel po wzięciu
Frankfurtu obwarował
się w obozie pod Kunners-
dorfem, Fryderyk sprzy-

H. Pow. 53 II

pusił szturm do szańców,
ale poniósł okropną klęskę,
straciwszy 20,000 żołnierzy.
Zaledwie po walce mógł
zgromadzić 5,000 rozbitków,
artylerya, broń i zapasy
wojenne zostały zdobyczą
zwycięzcy. Lecz i Rosya-
nie podobniejże straty
doznali. ~~Att~~ Sołtyków
miał napisać do Cesarzo-
wej, że jeżeli otrzyma jesz-
cze jedno takie zwycięz-
two, z kijem w ręku przy-
niesie o niem wiadomość
do Petersburga.
Jakkolwiek wojsko rossyjskie
miał wielką przewagę
w ostatniej walce i mógł-
by stanowczo przyczynić
się do pokonania Fryderyka,
ale nieszczerość Au-
stryaków zniechęciła Ros-
syan ku Maryi Teresie, tak
iż Sołtyków pod pozorem
że wojsko jego potrzebuje
odpoczynku, odmówił czyn-
nego udziału w dalszych dzia-
łaniach i usunął się wcześ-
nie na zimowe leże.
Rok 1760 był jeszcze świadkiem rozlewu krwi i chociaż żadne
z wojujących mocarstw nie
mogło jeszcze pochlubić się
stanowczą przewagą, jed-
nakże ciągłe i nieustychane
wytężenie sił dało się uczuć
najbardziej Fryderykowi.
Przegrana czy zwycięstwo
równie go kosztowało wiel-
kie straty w ludziach i wy-
czerpnienie skarbu przywio-
dły go i postawiły nad

przepaście. Jakoż cały rok następny miał się tylko odpornie. Że zaś Anglia, jedyny jego sprzymierzeniec ze śmiercią Jerzego II. 1760 r. przestała mu udzielać pieniężnej pomocy Fryderyk widział się zostawionym własnym swym siłom, które zupełnie były wyczerpane. Zguba jego zdawała się nieuchronną. Tymczasem umiera Cesarzowa Elżbieta, a Piotr III. jej następca, wielbiciel Fryderyka usunął się od koalicyi i zawarłszy pokój z Prusami, nie tylko im wrócił wszystkie zdobycze, ale też swemu wojsku przeciw Austryi działać rozkazał — tudzież nakłonił Szwecyę do pokoju z Fryderykiem. Nie długo po Piotrze III nastąpiła Katarzyna II. Ta nie zerwała pokoju z królem pruskim, ~~ale~~ tylko wojsko swe z Niemiec cofnęła.

Książę Henryk brat królewski poraziwszy Austryaków i wojsko Rzeszy Niemieckiej w Saxonii przyśpieszył zawarcie pokoju między Prusami i Austryą, który nastąpił 1763 r. w zamku Hubertsburgu (pod Drezdnem). Na mocy tego pokoju wojujące strony wróciły sobie nawzajem poczynione w czasie wojny zabory. Ta wojna, w czasie której zginęło

1,000,000 żołnierzy, i którą Fryderyk II prawie z całą Europą prowadzić musiał, nie rozszerzyła granic jego Królestwa, dowiodła jednak wojującym z nim monarchom, że nie tak łatwo wykreślić Prusy z rzędu naczelnych mocarstw; a to moralne przekonanie, które król pruski zwycięzkim orężem wyrobił w całej Europie, powołało jego ojczyznę do udziału we wszystkich najważniejszych czynnościach polityki Europejskiej.

Fryderyk II nabył przez I-y rozbiór Polski 1772 r. Zachodnie Prusy v królewskie z części Wielkiej Polski na prawym brzegu Noteci — wogóle 450 mil □.

Fryderyk Wilhelm II (1786–1797) przyłączył do Korony spadłe nań r. 1791 Margrabstwo Anspach i ~~Baj~~ i Bajreut, po wygaśnięciu młodszej linii Hohenzollernów. Przez II rozbiór Polski 1792 r. dostał Gdańsk z Toruniem a przez III-ci r. 1795 połowę dzisiejszego Królestwa Polskiego, wogóle 900 mil □.

Fryderyk Wilhelm III (1797–1840) pamiętny jest po- nieszczęścia, których doświadczył w wojnie z Napoleonem (1806–1807), która ukończona pokojem w Tylży odjęła mu połowę jego krajów. Z nich Napoleon

utworzył Królestwo Westfalskie i Księztwo Warszawskie. Po upadku Napoleona kongres Wiedeński wrócił Królowi Pruskiemu część dawniejszych prowincyj polskich zwanaz dziś W. Xtwem Poznańskiem (530 mil □). Oprócz tego Prusy dostały połowę Księztwa saskiego 460 mil □, Westfalię 360 mil □, Prowincye Nadreńskie 480 mil □ i części szwedzkiej zachodniej Pomeranii od rzeki Peny do morza, w ogóle 2000 mil □. Prusy utraciły tylko Anspach i Bajreut które oddano Bawaryi. Po śmierci Fryderyka Wilhelma III 1840 r. wstąpił syn jego Fryderyk Wilhelm IV, który (+ 1861 r.) dostał obłąkania umysłu, płakał że go wezmą do wojska, że jeszcze nie został podoficerem. Objął po nim Regent królestwo ~~z~~ a brat Fryderyka Wilhelma IV

H. Pow. 60. II.
201

Państwa Skandynawskie

obejmują Szwecyę, Danię i Norwegję.

Szwecya.

Pierwsi jej mieszkańcy byli Finnowie i Laponowie, których Szwedzi i Gotowie, ludy Germańskiego pochodzenia, przeniósłszy się na półwysep Skandynawski, odparli do krańca samej północy.

Dwa te najezdnicze narody w ciągłej zostając z sobą wojnie między od V do X w. osobnych naczelników, których imiona i dzieje osłania pomroka przeszłości. Morskie wyprawy i napady na sąsiednie kraje były przez kilkaset lat ich rzemiosłem. Szwedzi i Gotowie dawali się wewnątrz Anglii i Francyi, gdzie ich Duńczykami i Normandami zwano, najbardziej we znaki.

Pod koniec X w. dostała się do Szwecyi wiara Chrześciańska. Od r. 1000 do 1250 były ciągłe niesnaski między 2 familjami Swerków i Bondów popierane przez 2 pokolenia: Gotów i Szwedów, które długo nienawiści rodowej zapomnieć nie mogły. Kiedy te 2 familje wygasły, nastąpił na tron Szwedzki dom Folkungierów w osobie Waldemara. Dom ten potrafił zjednoczyć 2 nieprzyjazne narody, i po 100letniem panowaniu ukończył się na Magnusie II, któremu Szwedzi odjąwszy korony, oddali

jący siostrzeńcowi jego Albertowi Księciu Meklemburgskiemu. Lecz Niemcy, którzy z tym królem przybyli do Szwecyi, i którym on znaczniejsze powierzył urzędy, obudzili w narodzie powszechną ku niemu nienawiść tak iż Szwedzi potajemnie wezwali na pomoc Królowę Duńską Małgorzatę, która zwyciężywszy Alberta zasiadła na jego tronie 1389. Była ona ~~żoną~~ córką Króla Duńskiego Waldemara III, żoną Króla Norwegskiego, i obie te korony już dziedziczyła po śmierci prawych następców, gdy ją wezwali Szwedzi. Tym sposobem ujrzała 3 państwa Skandynawskie pod swem berłem razem. Najważniejszym czynem politycznym tej Semiramidy Północnej, jak ją zowią historycy, było połączenie tych 3ch koron na jednej głowie. Stany 3ch mocarstw zebrawszy się w Kolmarze 1397 r. zaprzysięgły między sobą wieczysty związek pod nazwą Unii Kolmarskiej znany, na mocy którego jeden Król wspólnemi głosami obrany miał nad 3ma królestwami panować tak jednak, iż każde z nich zachowało swe udzielne prawa, osobny senat własny. i tylko w razie wojny nieść sobie pomoc wzajemną przyrzekły. — Ale ten związek nie mógł się długo

utrzymać, już dla odwiecznej nienawiści, jaką ku sobie te sąsiednie narody żywiły, już że pierwsi królowie wbrew własnemu interessowi okazywali większą przychylność dla swoich poddanych Duńczyków niż dla związkowych, szczególniej dla Szwedów. Jakoż nie długo po swem nastaniu rozprzęgła się ta unja. Szwedzi bowiem obrali za króla Knutsona p. i. Karola VIII r. 1448, który skutkiem intryg nieprzyjaznego mu stronnictwa musiał 3kroć z kraju uchodzić i tyleż razy doń powracać. Od śmierci Karola VIII, przez lat 50 t. j. od 1471 do 1520 Szwedzi nie wyrzekając się zupełnie unii Kolmarskiej i nie obierając udzielnych królów rządzeni byli przez namiestników Królewskich. Takimi byli: Sten Sture (1471-1503), Swante Sture (1504-1512) i nakoniec Sten Sture młodszy (1512-1520).

Podbicie Szwecyi ꝑ Chrystyana II

Król Duński Chrystyan II korzystając z niezgód domowych w Szwecyi, wspierany tajemnie przez stronnictwo nieprzyjazne ostatniemu Namiestnikowi, postanowił skłonić przemocą ten kraj do unii z Danią. W tym celu wtargnął do Szwecyi ze znacznem wojskiem 1518 r. lecz pokonany ꝑ Namiestnika, udał że chce wejść z nim w układy i przybyć dla tego do Sztokholmu osobiście, byleby dla jego bezpieczeństwa dano mu w zakład 6 panów szwedzkich, których wskazał po imieniu. W tej liczbie znajdował się Gustaw Waza brat stryjeczny Namiestnika. Gdy zakładnicy stanęli w jego obozie, wiarołomny Chrystyan odpłynął z nimi do Danii i w r. 1520 na czele potężnej siły wylądował na brzegi Szwecyi i odniósł znaczne nad Sten-Sturem zwycięztwo – po czem Sztokholm otworzył mu swe bramy i Chrystyan odbył doń swój wjazd uroczysty 1520 r. Wkrótce.

203

zwoławszy Stany państwa kazał uznać siebie za dziedzicznego Króla Szwecyi; obiecał bezwyjątkowe przebaczenie swoim przeciwnikom, tudzież zastrzegł ludowi zachowanie jego praw i przywilejów. — Jednakże inaczej myślał ~~w~~ w swem sercu Król i nie długo się o jego czarnych zamiarach Szwecya przekonała. Chrystyan II. mniemając że dotąd spokojnym nie będzie w posiadaniu tronu dopóki nie wygubi Senatorów i panów Królestwa, odłożył koronacyę swą na [illegible] 1520 i wezwał na ten dzień naczelników szlachty do Sztokholmu. Po koronacyi odbytej w dzień WW. SS. nastąpiły uroczystości ~~[illegible]~~ cały tydzień, na zakończenie których dnia 8go Król ~~zebrał~~ zaprosił Senatorów i panów na ucztę, na której sam miał być gospodarzem. — Skoro się zebrało 94 biesiadników w uroczystych szatach król na ich czele udał się do kościoła dla złożenia dzięk czynnych modłów za szczęśliwą koronacyę, i podczas Mszy przysięgł uroczyście zachować prawa narodu Szwedzkiego. Po czem wszyscy ~~[illegible]~~ wrócili do sali godowej, a radość winem wzniecona ożywiała pocztu grono biesiadne. Chrystyan pod pozorem jakiejś potrzeby wstał od stołu i przeszedł do sąsiedniej izby

zkąd wnet dał się słyszeć
szczęk oręża. Przerażeni
goście porwali się z miejsc
swoich, gdy wtem ~~w~~ zbrojny
zastęp wdarł się do sali,
wywlókł senatorów na dzie-
dziniec, gdzie na przygo-
towanej już linii ruszto-
waniu głowy im ucięto. Po-
między zabitymi tymi był
Ojciec Gustawa Wazy.
Chrystyan II chcąc postra-
chem zatłumić w narodzie
~~[illegible]~~ myśl oporu lub buntu,
przebiegł niektóre części
Królestwa i poświęciwszy
swej zemście lub podejrze-
niu 600 ofiar, wrócił do Danii.
Gustaw Waza jeden z 6 za-
kładników trzymanych w Da-
nii w ścisłem więzieniu był
przez Opatrzność przezna-
czony na zbawcę Szwedów.
Dowiedziawszy się o zajęciu
Sztokholmu ~~p~~ Chrystyana
żalem i rozpaczą miotany
powziął zamiar oswobodze-
nia rodaków. Odwaga, wy-
mowa, młodzieńcza czer-
stwość umysłu i ciała, postać
szlachetna i inne przymio-
ty Gustawa wróżyły mu
pomyślny skutek. Uciekłszy
z pod straży przebył szczę-
śliwie Danię i w Lubece od-
krył się przed miejską star-
szyzną, która mu przyrze-
kła pomoc, skoro Szwedów
pko Duńczykom uzbroić
potrafi. Na kupieckim po-
tem statku wylądował
blisko Kolmaru w Maja 1520.

Pierwsze próby wzburzenia
włościan i szlachty nie uda-
ły mu się - i owszem rząd
Duński ostrzeżony o jego u-
kazaniu się wyznaczył ce-
nę na jego głowę. Zagro-
żony niebezpieczeństwem
przebierając się ciągle i no-
cami przebywając góry i la-
sy, skrył się w końcu u pew-
nego wieśniaka, niegdyś słu-
gi Ojcowskiego w Suderma-
nii. – Tu przebył kilka
miesięcy; dowiedział się o
wzięciu stolicy przez Chry-
styana i rzezi w której
ojciec jego zginął. Opuściw-
szy potem to schronienie
udał się do Dalekarlii, gdzie
lud prosty i ubogi lubił na-
miętnie swą niepodległość.
W drodze okradł go prze-
wodnik tak iż ręczną
pracą na chleb zarabiać
musiał. W Dalekarlii prze-
brany po miejscowemu przy-
jął służbę u górnika pew-
nego, ale oblicze i ręce
zdradziły jego ród. Ucho-
dząc więc stąd zawitał
do wiejskiego plebana, któ-
ry go przyjął gościnnie i
wynurzeniem swej boleści
nad stanem Szwecyi wzbu-
dził zaufanie. Gustaw mu
się odkrył a pleban mu
pomógł do rozpoczęcia
powstania. – Na Boże Na-
rodzenie 1520 r. poszedłszy
do stolicy Dalekarlii, gdy u-
słyszał gwałtowne skargi

ludu jako pieniężcom Duńczy-
kom, stanął przed nimi nie-
spodzianie i odkrywszy swe
imię i zamiar tyle wymo-
wą dokazał, że 200 wieśnia-
ków złożyło mu przysięgę
wierności. Z nimi uderzył
na nieprzyjaciół. Tym czy-
nem rozgrzał zastygłe od
bojaźni serce Szwedów, któ-
rzy tłumnie pod jego sztan-
dar skupić się zaczęli tak,
że wkrótce został panem
północnych prowincyi i
główniejszych miast kró-
lestwa, a pod Upsalą pora-
ził Duńczyków. Tymczasem
zwołał Stany państwa, któ-
re go mianowały Namiest-
nikiem — a niedługo potem
Duńczycy zewsząd wypar-
ci zostali. Gdy Szwecya
uwalniała się z pod jarz-
ma Duńczyków, i korzy-
stając z tego, ~~Ch~~ Chrystya-
na II za niegodziwe rządy
złożyli z tronu i wezwali
na jego Stryja Fryderyka I Ks. Holsztyńskiego. Ten
krok pomógł Szwedom do
odzyskania niepodległości
a wdzięczny naród mia-
nował Gustawa Królem.
Odtąd panowały w Szwe-
cyi trzy familje:
1) Wazów (1523-1654) — 2) Książąt
Dwóch Mostów (1654-1751).
Holsztyńsko-Eutyńska (1751
— 1818). —

Familja Wazów (1523–1654).

Gustaw, głowa tej familii, do Szwecyi wprowadził luteranizm. Tron szwedzki był przedtem elekcyjnym, ale ustawy państwa zaradzając na przyszłość nieporządkom, z bezkrólewiów wynikającym, urządził r. 1540 następstwo tronu w linii męzkiej domu Wazów, a w 1604 za Karola IX rozciągnęły je do linii żeńskiej. W herbie Wazów był snopek. Gustaw zostawił 3 synów — Najstarszy Eryk XIV wstąpił r. 1560 na tron i zaprowadził w Szwecyi tytuły baronów i hrabiów. Doświadczając często zawrotu głowy popełnił liczne okrucieństwa, które skłoniły jego braci do odjęcia mu korony. Raz bowiem ~~gdy~~ chciał im odebrać dobra przez Ojca im nadane — a gdy ci jemu się opierali, postanowił w czasie uczty ~~zabić ich~~ sprzątnąć ze świata. Bracia ostrzeżeni porwawszy się do oręża zmusili Eryka XIV ~~do~~ zrzec się tronu 1568, który przeszedł na Jana III.

Żona tego Jana III Katarzyna, córka Zygmunta I Król. Pol. żywiła w swym mężu przychylność ku Polsce i katolicyzmowi. Syn z tego małżeństwa Zygmunt, wychowany p. Jezuitów, został królem Polskim 1587, a po † Ojca 1592 uznany został królem Szwedzkim.

Lecz że był bardzo przychylnym wierze Katolickiej i nawet przywrócić ją zamyślał w Szwecyi, przeto stany państwa troszcząc się o całość swego wyznania powierzyły pod niebytność Zygmunta regencyą jego Stryjowi Karolowi (IX) Ks. Sudermanii gorliwemu Luteraninowi. Ten chciwy korony widząc skłonność narodu ku sobie, ‡ uzbroił Szwedów pko prawemu Monarsze, strasząc ich przywróceniem Katolicyzmu. Szwedzi, odjąwszy tron Zygmuntowi, oddali go Karolowi (1604), zkąd powstała szkodliwa dla Polski wojna (1604 do 1660). Karol IX umierając 1611 zostawił tron synowi swemu <u>Gustawowi Adolfowi</u>. Mądry ten i waleczny Monarcha prowadził wojnę najprzód z Zygmuntem III Kr. Pol. o niezawisłość Szwecyi (1616-1629) i zdobył na nim Inflanty tudzież wiele miast prusko-Polskich. Wciągnięty potem ~~do to~~ pz Francyę do 30letniej wojny pko Ferdynandowi II w Niemczech, stanął w obronie Protestantów. Tu pz 2½ roku (1630-1632) z garstką żołnierzy doznając braku żywności i pieniędzy, na obcej ziemi, walczył z niesłychanem męstwem za sprawę Protestantów.

zwycięztwo nad Tyllim pod Lipskiem (1631) i ~~bitą~~ wygrana pod Lützen bitwa z Wallensztejnem przez Szwedów już po śmierci Króla, imię Gustawa unieśmiertelniły. Po nim tron objęła małoletnia córka Krystyna (1632 – 1654). Zawieszenie broni z Polską, kończące się 1635 r. przedłużone zostało na 26 lat. Gdy zaś Krystynie sprawy państwa przeszkadzały ulubionym przez niej zatrudnieniom naukowym, przeto r. 1654 złożyła koronę na rzecz ciotecznego brata Karola Gustawa Ks. Dwóch-Mostów, a sama przyjąwszy wiarę katolicką, udała się do Rzymu, gdzie mało ceniona i prawie w niedostatku zakończyła życie 1689.

Familja Dwóch-Mostów.

(1654–1751).

Karol X Gustaw, gdy Jan Ka-
zimierz Kr. Pol. (czując się
skrzywdzonym że linja żeń-
ska Wazów zyskała pierwszeń-
stwo przed męzką w obję-
ciu korony szwedzkiej) zapro-
testował jako jego na tron
wstąpieniu, wydał mu
wojnę i wtargnąwszy do
Polski 1655, całą ją prawie
w 3 mce zagarnął. Tem na-
gły postęp oręża Szwedzkie-
go obudził bojaźń w sąsied-
nich mocarstwach, które
zaraz utworzyły ligę dla
powstrzymania podbojów
Karola X Gustawa. Danja,
Hollandya i Rossya wkro-
czywszy do Szwecyi zmusiły
Gustawa wystąpić z Polski.
Lecz w biegu tej wojny na-
gle 1660 zostawując tron
małoletniemu Karolowi XI.
Regencya skwapliwie przy-
jęła warunki pokoju w O-
liwie z Janem Kazimie-
rzem, który wyrzekł się
ładych Inflant, prócz ma-
łej ich części, tudzież ty-
tułu Króla Szwedzkiego.
Za Karola XI zaprowa-
dzony został w Szwecyi rząd
samowładny 1680 r. Stany
państwa w Sztokholmie
zebrane, chcąc zaradzić
krytycznemu położeniu
Skarbu, tudzież uwolnić
Króla spod swy wpływu

Hl. Pow. 63. II
207

arystokracyi uznały Karola XI z jego następcami za pana samowładnego całej Szwecyi i nadały mu najrozleglejszą władzę stanowienia praw, naznaczania podatków i t. d. nie zdając żadnego ze swoich czynności nikomu rachunku. — Karol XII wstępując w 18 r. życia na tron 1697, odziedziczył po ojcu całą Szwecyą, Kurlandyą, Estonją, Karelią, Ingryę, Pomeranją zachodnią i księztwa Bremen i Weser. Korzystając z jego młodocianego wieku Rossya, Polska i Danja utworzyły ligę w celu rozdrobienia monarchii szwedzkiej. Wojna rozpoczęła się 1700. Król Duński Fryderyk IV uderzył na księcia Holsztynu szwagra Karola XII w celu podbicia go. Piotr W. chciał dostać kraje nadbaltyckie a Fryderyk August Kr. Pol. odebrać Inflanty. Lecz młody król odparł swoich najeźdźców i rozpoczął z nimi 18letnią wojnę zwaną Północną. Od 1700 do 1709 szczęście bez zmiany sprzyjało Karolowi XII. W 6 tygodniach zmusił Króla Duńskiego prosić o pokój. Potem udał się do Ingryi pod Narwą z 8000 żołnierzy poraził 80,000 Rossyan — stamtąd wszedłszy w granice Rossyi i Polski oświadczył Polakom, że nie z narodem, lecz z jego kró-

lem bój toczyć będzie.
Fryderyk II August po kilka
przegranych ustąpił z Litwy
i Polski do Saxonii. Zwycięzka
skłonił Senat Polski do zło-
żenia z tronu swego Króla,
i obrania nowego w osobie
Stanisława Leszczyńskiego
1705 r. Że zaś Fryderyk i Au-
gust nie chciał się wyrzec
praw do Korony, przeto Ka-
rol XII wkroczył do Saxonii,
gdzie go zmusił do zawarcia
pokoju 1706 i ustąpienia tro-
nu Leszczyńskiemu.
Gdy Karol XII bawił się w Saxo-
nii Piotr W. po zniesieniu Szwe-
dów w Rossyi wysłał wojsko
do Litwy na pomoc Augusto-
wi pod dowództwem Meżyko-
wa. Karol XII pokonał je ~~wszę-~~
~~dzie~~ i na czele 50,000 wkroczył
już do Rossyi dla złożenia z tro-
nu Piotra W. gdy otrzymał
gońca od Mazepy hetmana
Kozackiego, który powstawszy
pko Rossyi prosił o prędką
pomoc. Karol podzielił swe
wojsko na 2 części - jedną
wyprawił do Moskwy, z dru-
gą sam udał się na Ukrainę.
Tu go zawiodła nadzieja. Ma-
zepa nie mógł namówić
Kozaków do powstania i
zaledwie z kilkuset ludźmi
stanął w obozie Szwedzkim.
Tymczasem Car poraził pier-
sza wojsko Szwedzkie i potem
błyskawicy przybywszy na
Ukrainę stoczył bitwę z Ka-
rolem XII 1709 pod Połtawą.
Wojsko Szwedzkie zostało zu-
pełnie zniesione, 9000 legło,
a 14,000 poszło do niewoli.

Po przegranej pod Połtawą Ka-
rol XII udał się do Benderu pod
opiekę Turcyi, gdzie 5 lat przesie-
dział starając się naprożno na-
kłonić Turcyę do wojny z Rossyą.
Nakoniec 1714 wrócił do Szwecyi
i zebrawszy resztę sił postano-
wił dalej prowadzić wojnę z Pio-
trem W. Ten zaś utworzył no-
wy związek, do którego weszły:
Polska, Danja, Anglja i Prusy.
Z tą ligą walczył Karol XII
z niewielkiem szczęściem do 1718.
Nareszcie wkroczywszy do Nor-
wegii należącej do Danii, gdy
oblegał Friedrichshall znalazł
śmierć pod wałami tej twier-
dzy. ~~Za~~ Zmarł bezpotomnie.
Regencya po jego śmierci wi-
dząc zupełne wycieńczenie
środków obrony zawarła pokój
z Anglją i Prusami, ustąpiw-
szy pierwszej Bremen i Werden
drugim część Pomeranii za-
chodniej. Z Rossyą tylko bój to-
czył się do 1721. Stany Szwedzkie
po + Karola XII^go^ powołały do tro-
nu młodszą jego siostrę Ulry-
kę będącą za Fryderykiem Ks.
Hessen-Kasselskim. Ten ukoń-
czył wojnę z Rossyą 1721. ustą-
piwszy Piotrowi W. Estonii, In-
flant, Karellii, Ingryi.

Po + bezdzietnej Ulryki Szwe-
dzi wynieśli na tron Adol-
fa Fryderyka Ks. Holsztyn-
Eutyńskiego.

Dom Holsztyn-Eutyński
1751 - 1818.

Rządy ~~Fryder~~ Adolfa Fryderyka pierwszego z tej dynastyi nic ważnego nie zawierają. Władza jego tak była skrępowana przez radę Senatu z 24 członków złożoną, i przez sejmy, iż mu tylko pozostał sam tytuł króla z prawem pisania swego imienia u spodu uchwał senackich i sejmowych.

Syn jego Gustaw III, mąż dzielnego charakteru, nie tylko wydobył się z pod władzy Senatu, lecz zjednawszy różnemi drogami większość między członkami sejmu, potrafił na nowo uczynić władzę królewską niezawisłą od arystokracyi, która przy każdej sposobności starał się poniżać i od spólnictwa rządów usuwać. Ale ci za to uknuli nań spisek. Spiskowi kierowani przez hrabiego Horna i kapitana Ankarströma postanowili odjąć mu życie 1792. Jakoż gdy Gustaw III 15 Marca znajdował się na maskaradzie Ankarström wystrzałem z pistoletu zabił go. Zbójca schwytany wytrzymał najsroższe męczarnie nie wydawszy żadnego ze spiskowych, poniósł śmierć na rusztowaniu a podejrzani o spólnictwo, z kraju wygnani zostali.

H. Pow. 64. II

Gustaw IV syn IIIgo panował najprzód pod opieką Stryja swego Karola Ks. Sudermanii a od 1796 do 1809 osobiście. Wychowany podług zasad „Emila" był upornym i zabobonnym. Społączył się z Prusami jako Napoleonowi, za co utracił Pomeranyę. Gdy Cesarz Alexander Iy traktatem Tylżyckim zobowiązawszy się nakłonić Gustawa IV do wprowadzenia w Szwecyi systemu kontynentalnego, a Gustaw IV nie chciał na to zezwolić, Alexander wypowiedział mu wojnę 1808 i zagarnął całą Finlandyę. Wśród tych niepomyślnych okoliczności Gustaw utracił koronę 1809. Duma jego upór, brzemię podatków na stan rolniczy i kupiecki nałożonych, surowość nadzwyczajna ku wojskowym, zniechęciły jako równie lud, szlachtę i wojsko. Nastał spisek. Wojsko dało hasło buntu. Król został złożony z tronu a korona oddana Stryjowi jego Karolowi Ks. Sudermanii pod imieniem Karola XIII. Cała ta rewolucya odbyła się bez żadnego rozlewu krwi. Nowy król zawarł pokój zaraz z Rossyą 1809 ustąpiwszy jej Finlandyi, potem zaś 1810 r. z Francyą, przyjąwszy system kontynentalny. Lecz że Karol XIII nie miał potomstwa, sejm zwołany

F mianował jednomyślnie Jana Bernadotta marszałka francuzkiego - Bernadotte

1810 r. Dla urządzenia sukcesyi tronu, F przyjął też szczytny wybór przemienił religję katolicką na luterską i przybywszy do Szwecyi został uznany przez Karola XIII na syna pod imieniem Karola Jana. Pokój Szwecyi z Francyą nie trwał długo Napoleon skarżył się że systemat kontynentalny nie był ściśle przestrzegany i żądał aby przyjęto do Szwecyi francuzkich celników. Tymczasem wśród układów o to prowadzonych zabrał Szwedom Pomeranję, i gdy Karol XIII zerwał już z tego powodu przyjacielskie stosunki z Francyą, Napoleon obiecał mu nie tylko zwrócić Pomeranję, ale też odzyskać Finlandyę, jeżeli uzbroi swym kosztem 30,000 żołnierzy pko Rossyi na wojnę 1812 r. Król szwedzki za radą Bernadotta zawarł przymierze z Rossyą pko Napoleonowi z warunkiem, że po tej wojnie otrzyma Norwegję, należącą do Danii w zamian za Finlandyę. Rossya obowiązała się zdobyć mu ją swym orężem. — Bernadotte wystąpił osobiście pko Napoleonowi w kampanii 1813 r. i walczył w Niemczech pod Grosberen, Dennewitz i Lipskiem. Po upadku Napoleona Kongres Wiedeński 1815 r. oddał Szwecyi Norwegję, odjąwszy jej Króls-

wi Duńskiemu za związek z Napoleonem.
Po † Karola XIII 1818 r. wstąpił na tron Bernadotte pod imieniem Karola XIV — po którego śmierci 1846 r. nastąpił syn jego Oskar w r. 1799 urodzony. † ć
Ten miał za żonę siostrę Maksymiliana Leuchtenberskiego. Po śmierci Oskara nastąpił.

Hl. Pow. 65.II

211

Danja.

Królestwo Duńskie składają następujące Kraje w Europie: 1) Księztwo Lauenburg i Holsztyn. 2) Szlezwik i Jutlandya - 3) 4 wielkie wyspy oblane morzem Baltyckiem: Fjonia, Zelandya, Laland i Bornholm. 4) Wyspa Islandya. -

Właściwą Danję tworzą wyspy na morzu Baltyckiem, tudzież Jutlandya. Powierzchnia całego Królestwa wynosi 2000 mil □ z 2,000,000 ludności. Pierwszymi mieszkańcy półwyspu za Chrystusa byli Cymbrowie, szczep ludu Germańskiego, od których ten kraj zwał się półwyspem Cymbryjskim (Chersonesus cymbrica).

W pierwszych wiekach po nar. Chr. Danję posiadało kilku udzielnych władców, których głównem zatrudnieniem były rozboje morskie. Znajome są ich napady na Anglję, Francyę, Niemcy i.t.d. Historya tej krainy jaśniejsza być zaczyna od wprowadzenia wiary Chrześcijańskiej przy końcu X w.

Za pierwszego Króla całej Danii uważa się Herald który podbił Norwegję 962 ten zwyciężony przez Ottona I ces. (972) ochrzcił się (z synem Swenonem, (Swendem) który niedługo potem wrócił do pogaństwa i stał się pamiętnym przez podbicie Anglii 1013, gdzie począł familię duńską - ale przez to podbicie przyspieszył zniweczenie bałwochwalstwa w Danii) i powodał kraj cały do przyjęcia Ewangelii.

Syn jego Kanut W. wprowadził Chryzm do Danii oraz podbił Norwegję 1028.

Po wygaśnięciu starszej linii wstąpiła na tron duński linja młodsza, której głową był Estryd młodszy brat Kanuta W. od którego następny szereg królów duńskich zwał się Estrydami. Z nich ostatni Waldemar III r. 1378 zostawił tron Małgorzacie Semiramidzie północnej zwanej, która po bezpotomnej † syna swego Olawa V króla Norwegii dostała koronę Norwegską, a wkrótce potem i Szwedzką. W 1397 nastąpiło połączenie uroczyste Danii, Szwecyi i Norwegii (Unja Kolmarska).

W r. 1448 Szwedzi, zerwawszy unję obrali sobie oddzielnego króla — Duńczycy zaś ofiarowali koronę Chrystyanowi, hrabiemu na Oldenburgu, który po kądzieli był krewnym dawnych królów Duńskich. Chrystyan połączył r. 1450 Norwegję z Danją i został głową dynastyi, która aż do najnowszych czasów zasiadała na tronie Danii i Norwegii i dziś jeszcze panuje w Danii.

Wnuk Chrystyana I. Chrystyan II podbiwszy Szwecyę r. 1520 ~~[illegible]~~ splamił się ucztą Sztokholmską, przez co oburzył na siebie Szwedów, którzy pod przewodnictwem Gustawa Wazy zepchnęli go z tronu i obrali Królem swego wybawcę. Za nimi poszli Duńczycy

i zepchnąwszy okrutnego Chry-
styana II oddali tron stryjo-
wi jego Fryderykowi I 1523.
Za tego Króla wiara luter-
ska weszła do Danii. Pomię-
dzy następcami Fryderyka I
pamiętniejszy jest Chrystyan
IV (1588-1648) który ze szkodą
swych krajów brał czynny
udział w wojnie 30letniej
przeciw Ferdynandowi II. – Następca
Fryderyk III, który podczas
wojny Jana Kazimierza Kr.
Pol. z Karolem X Gustawem
przyszedł w pomoc Polsce wy-
daniem wojny Szwecyi obró-
cił na siebie oręż Karola
X Gustawa.
Fryderyk IV wszedł w ligę
z Piotrem W. i Fryderykiem
Augustem Kr. Pol. przeciw Karo-
lowi XII Kr. Szwed. lecz orę-
żem Karola XII zmuszony zo-
stał do zawarcia pokoju 1701.
lecz gdy Karol XII po klęsce
pod Połtawą 1709 i 5letnim
pobycie w Turcyi, wrócił
r. 1714 do Szwecyi, Fryderyk
IV powtórnie najechał jego
ziemie. Nakoniec po † Ka-
rola XII Danja na mocy trak-
tatu zawartego ze Szwecyą,
zatrzymała połowę Księstwa
Szlezwickiego. Lecz Syn
Księcia Holsztyńskiego Gottorp-
skiego zostawszy 1761 cesa-
rzem Rossyi pod imieniem
Piotra III chciał odzyskać
część Szlezwiku i już zamie-
rzał wkroczyć do Danii lecz
śmierć położyła tamę jego
zamiarom. Żona jego i na-

stępczyni Katarzyna II zawarła traktat 1765 z Fryderykiem V Kr. Duń. (1746-1766), przez który w imieniu małoletniego syna swego Pawła ustąpiła Fryderykowi V część Gottorpską Holsztynu w zamian za Oldenburg. Paweł doszedłszy do pełnoletności r. 1773 zatwierdził ten traktat, i ustąpił Oldenburg młodszej linii swego domu książęciu Fryderykowi Augustowi, w którego gałęzi do dziś księstwo to znajduje. Odtąd królestwo duńskie nie zmieniło swoich granic aż do Napoleona.

Kiedy r. 1813 mocarstwa Europejskie utworzyły wielką ligę przeciw cesarzowi Napoleonowi, Dania pozostawszy z nim w przymierzu, utraciła na mocy uchwały Kongressu Wiedeńskiego Norwegię, którą oddano Szwecyi, ta zaś w zamian ustąpiła jej część swoją Pomeranii. Lecz Król Duński Fryderyk ~~XII~~ VI oddał tę część Prusom za hrabstwo Lauenburg.

215 H. Pow. 66. II

Norwegja.

W Norwegii była także wielka liczba niepodległych władców, którzy wprawdzie królami się nazywali, lecz których władza była bardzo ograniczona. — Całe dawniejsze dzieje Norwegii są tkanką powieści i zmyśleń.

W IIej połowie IX w. podbijał powoli pod swą władzę Harald piękno-włosy (Haarfagri) wszystkie inne pokolenia i stał się założycielem państwa Norweskiego opartego na lennych stosunkach.(1) Duńczykowie i Szwedzi zawarłszy między sobą przymierze, wypowiedzieli wojnę Oławowi Kr. Norw. 1000. który w bitwie poległ. Oba państwa: Duńskie i Szweckie podzieliły się po Norwegją. Ale znalazły się jeszcze latorośle dawnego Norweskiego królewskiego domu które zaprzeczyły obcym panowania. Oław Święty odzyskał znowu koronę, i chociaż był pokonany przez Kanuta W., syn jego Magnus Dobry przywrócił znowu niepodległość Norwegii.

Hakon VIII ożenił się z Małgorzatą, córką Waldemara II, która po † syna swego Oława V wybraną została p[rzez] Norwegjan za królowę 1387.

W tym związku z Danją przetrwała Norwegja do 1814. Kongres wiedeński odłączył ją od Danii i połączył ze Szwecyą. —

Norwegjanie powzięli pierwsze wyobrażenia o Chrześcijaństwie w czasie wycieczek wojennych do Anglii, Francyi etc. Od X w. niektórzy królowie starali się go zaprowadzić w Norwegii.

(1) Przysiągł on wobec ludu że tylko Boga Chrześcijan kłaniać się będzie. Syn jego Hakon Dobry (936-950) naprożno zachęcał lud do przyjęcia Chrztu. Wtedy powiązał wyobrażenia Chrześcijańskie z pogańskiemi i umarł żałując że się wyparł Chra. Jednak pobłażanie dla pogaństwa zjednało mu miłość ludu który już przez to był niejako przygotowanym do przyjęcia Chrztu, gdy Duńczyk Harald podbiwszy 962 r. Norwegję i zmuszony do przyjęcia Chrztu przez Ottona I (972) powołał kraj cały do przyjęcia Ewangelii. Lecz Norwegczyk Hakon (977-995) wraz z Duńskiem panowanie zniszczył.

Islandya

D. 25 Maja 1861 r.

Stanowiąca część króle-
stwa Duńskiego, zaludnio-
ną została około r. 870 przez wy-
chodźców z Norwegii, którzy
założyli na tej wyspie pań-
stwo republikańskie. To u-
trzymało swą niepodległość
do r. 1261, kiedy Islandya pod-
dała się Królowi Norwegii.
Od zaprowadzenia religii Xańskiej
do połowy XIV w. zamieszki-
wał tę wyspę lud ukształ-
cony i przedsiębierczy. Stam-
tąd wyszli najpierwsi żegla-
rze, którzy odkryli Grönlandyę
i zwiedzili Amerykę dawno
przed Kolumbem. Dziś już
nie ulega wątpliwości, że
północna część nowego świa-
ta znajomą była mieszkań-
com Islandyi od w X wieku.
Póki Islandczykowie wolny-
mi byli i niepodległymi póty
odznaczali się zamiłowa-
niem i skłonnością ku nau-
kom, szczególniej ku dziejom
ojczystym i poezyi, ku po-
daniom (sagom) i powieściom,
które ze wszech krain do
swej ojczyzny przynosili.
Islandczykowie byli właści-
wymi poetami północy a Skaldy
islandzkie należały do orsza-
ku dawnych królów Norwe-
gii. Podania (sagi) staro-
żytnych czasów od dawna
były już poszły w zapom-
nienie w Norwegii, Szwe-
cyi i Danii – tylko w Islan-
dyi znaleźć można było sta-

rozytne podania i wiadomo-
ści. Ale od czasu związku
z Norwegją, stopniami za-
traciła się w Islandczykach
myśl o wyższych przedmio-
tach, i odtąd Islandya spa-
dła na nizki stopień u-
mysłowego wykształcenia.

H. Pow. 67. II

Historya ludów Słowiańskich,

które są drugim po Germanach głównym ludem w Europie. Nazwa ich jest wywodzona albo od sława, albo od słowa, albo od słowek (człowiek). Dobrowski dzieli pokolenia słowiańskie na Antyckie, do którego należą Kroaci, Serwianie i Rusini i na Słowiańskie, do którego Czesi, Lechowie, Wendowie należą. Znamionującą różnicą w mowie ma być zgłoska raz, która w Antyckiem pokoleniu brzmi raz, w Słowiańskiego zaś roz, lecz zdaje się że taki podział w żadnym względzie zaspokajającym nie jest. Biegli etnografowie i razem filologowie Humboldt i Klaproth zgadzają się że Słowianie należą do szczepu Indo-Europejskiego, są przeto pochodzenia tego samego co Celty, Indyanie, Persowie, Armeńczycy. Niezmierny ten szczep ogarnia największą część ziemi i wedle Klaprotha liczy 360,000,000 ludności. Słowianie wynoszący od 60 do 80,000,000 stanowią 1/6 tej ludności. Anglik Edwards w swej Fizyologii tak opisuje Słowian: „Twarz raczej kwadratowa niż owalna, oczy piękne otwarte, nieco zaklęsłe, nos prosty, nigdy orli — charakter tego ludu łagodny — namiętności bardziej żywe niż

trwałe. Słowianin łatwo za-
pomina krzywd, a niekiedy do-
brodziejstw - ugania się wię-
cej za rozrywkami niż rozko-
szą." Głęboki filozof Nie-
miecki Herder powiada, że
przeznaczeniem tego ludu jest
posiąść ziemię.
Być może że ten sam in-
stynkt, co kieruje ptaki i
zwierzęta ku okolicom dla
nich dogodnym, powiódł lu-
dy Słowiańskie z wyżyn A-
zyi na miejsca, gdzie siedziały
niegdyś i gdzie je teraz widzimy.
Ślady bytu Słowian nad Bos-
forem widać w najdawniej-
szych czasach. Skoro raz do-
sięgli Karpat, prędko rozsy-
pali się po całej Europie.
Ale od zachodu parły na
nich ludy mocniej uorgani-
zowane, od północy wstrzy-
mywały hordy koczujące,
ciśnieni więc do swojego
środka ku górom Karpac-
kim zwolna zamknęli się
w granicach dziś wiadomych.
Ogromna przestrzeń ich sie-
dzib zdaje się być właśnie
ziemią, do rolnictwa prze-
znaczoną; Rzuciwszy o-
kiem na kraje od Karpat
ku nadbrzeżom Bałtyku,
widzimy płaszczyznę pokry-
tą warstwą ziemi roślin-
nej. Nie masz tu ni skał,
ni wód grożących wylewem,
nigdzie człowiek nie musi
przemysłem pokonywać
natury; wszędzie grunt
żyzny i łatwy do uprawy.

Słowianie mieli wyobrażenie jednego Boga, przypuszczali także bytność złego ducha, wierzyli w nieśmiertelność duszy. Te 3 dogmata stanowią całą dawną religię ludów Słowiańskich. Religja taka, jaką znajdujemy w najdawniejszych historykach, pomnikach, powieściach i gminnych podaniach Słowian, dowodzi niezmiernej starożytności tego ludu. Jest to religja pierwotna, patryarchalna, jaką widzimy w Genesis. Zdaje się przeto że lud ten wyszedł z Azyi w najdawniejszych czasach. Potrójny dogmat wiary w Boga, w ducha który się stał złym i w nieśmiertelność duszy, odróżnia moralnie Słowian od Greków politeistów, od Celtów przypuszczających mnóstwo jestestw duchowych i od bezreligijnych prawie plemion Uralskich. Dogmat ten służy także za główną zasadę ich społecznego i politycznego bytu. Ale religja Słowian była raczej opinją niż wiarą; mieli mniemania religijne, ale nie mieli religijnego słowa, kre działa jako natchnione od sfery nadziemskiej. Dla tego też ten lud nie mógł się nigdy zgromadzić koło jednego głosu, pójść za jednym pa-

wszechnym popędem, przed-
się wziąże nip jaką wielką
wyprawę, któraby miała cel
rozległy tajemniczy. To tak-
że jest jedną z przyczyn,
że nigdy nie byli zdobywca-
mi, a nawet przed swojemi
epoką Ziską, żaden z tych
ludów nie był wojennym,
nie mógł postawić liczne-
go wojska i działać z dale-
kim zamiarem. Społeczeń-
stwo Słowiańskie w niczem
nie było podobne ani do
klanów Celtyckich, ani do roz-
ległych mocarstw wschodnich,
ani do kast Indyjskich, ani
do Monarchij zachodnich.
Żadnem zarodkiem jego jest
miasto jak u Greków i
Rzymian — nie stolica ani
zamek, ale wieś gminna,
sioło. Oto pierwotwór spo-
łecznego ~~stowarz~~ związku Słowian.
Słowianie zakładali swe
osady w miejscach przy-
jaznych rolnictwu, nad rze-
kami wśród lasów, nigdy
zaś na gorach. Skoro jedna
osada napełniła się lud-
nością, myślano o drugiej.
Nie była to wyprawa zbroj-
na na opanowanie nowego
terrytorium, ale cicha prze-
nosiny cząstki mieszkań-
ców w stronę czekającą rę-
ki pracowitej. Tym sposo-
bem lud ten rozszerzał się
ciągle po ziemi ornej, i za-
bierał pustki zdolne do użytku

H. Pow. 68.II
217

Organizacya wewnętrzna o-
sad zasługuje na uwagę. Wiel-
ce ona jest podobną do organi-
zacyi pierwiastkowej ludów
starożytnych greckich i łacińskich.
Udając się po zakładanie no-
wych osad było zawsze uchwa-
lone w radzie starców. Ci
gdy obrali siedlisko, zaprzę-
gano do pługa parę wołów,
z których jeden był biały, drugi
czarny, i oborywano grani-
ce wsi, co nazywało się u
Słowian zagonem. Zagon za-
kreślał legalne terytorium
wsi _ zewnątrz niego wszyst-
ko było obce, cudze. Każda
wieś wolna, i niepodległa,
nazywała się słoboda, z swo-
boda, i miała szczególne
swoje miejsca jak w daw-
nych osadach greckich lub
łacińskich. Do takich miejsc
należał gaj poświęcony, gdzie
odbywały się obrzędy religij-
ne, zgromadzenia publicz-
ne i sądy. Las ten zwał się
Rok, uroczysko, ztąd roki,
roczki do dziś dnia w ter-
minologii ~~wi~~ prawnej wie-
lu ludów słowiańskich.
Jeśli nieprzyjaciel groził na-
padem, ~~wi~~ płonki z wici z
drzewa świętego gaju po-
syłano sąsiednim osadom
na znak powołujący do wspól-
nej obrony _ zwyczaj zacho-
wany wyraźnie w usta-
wach polskich.
Obok uroczyska było horo-
dyszcze, które można uważać

jako miejsce obronne. Było
to ogrodzenie warowne, w
którem zbierano się na
obronę od napaści.
Trzecie miejsce zwało się
żgliszcze - tam palono cia-
ła zmarłych, porzucano na t
wi nowożeńców i czyniono ofia-
ry. - Taka osada gminna
odgraniczona od innych sta-
nowiła państwo albo ra-
czej społeczeństwo oddziel-
ne. Była ona pod rządem,
albo raczej pod przewodnic-
twem starszych. Władzy
stałej i osobnej nie ma śla-
du. Starzy, jako posiada-
jący tradycye narodowe, se-
kreta rolnicze i znajomość
przepisów religijnych, prze-
wodowali w ~~innych~~ sprawach
publicznych, zatrudnieniach
gospodarskich i obrzędkach
uroczystych. Gmina z ra-
dą starców rządziła włas-
nością, wspólną, zamknię-
tą, w obrębie wsi.
Dziedzictwo tak jak dziś
je pojmujemy nie było znane.
Sprzężaj tylko i dobytek
szedł w spuściznie na po-
tomków lub krewnych, zie-
mia zaś należała do całej
gromady. Zdaje się że każ-
da ~~wsi~~ rodzina miała
dla siebie mały ogród wa-
rzywny - grunta zaś wsią
były uprawiano wspólnie.
Co teraz zależy od władzy pa-
na, to dawniej wykonywała
gmina sama.

Zrobiwszy sobie wyobrażenie o organizacyi słowiańskiej można wytłomaczyć starożytną historyę Słowian. Rozmnażali się oni spokojnie z Azyi ku Europie, rzucając wszędzie drobne swoje osady: Lud ten cywilizowany szerzył się przed kopytami końskiemi hord koczujących i plemion wojowniczych, ale sam nie mógł utworzyć państwa, złożyć całości polityczney. — Błąd jest mniemać, że przed wprowadzeniem religii chrześciańskiej kraje północne były pustynią — owszem są dowody ich niezmiernie starożytnej uprawy. Ludy wędrowne, Uralskie, Kaukazkie i Skandynawskie żywiły się kosztem miejscowych rolników.

Słowianie ciągle deptani przez najezdników, musieli pozostać nieznanymi obcym. Ziemie ich bowiem przybierały kolejno nazwiska następujących zwycięzców.

Herder mówi, że lud ten był błogosławieństwem ziemi, która się radowała gdy na niej osiadł. Ale organizacya słowiańska, nie mając w sobie zarodu rozwijania się, była przeznaczona na zniszczenie — nie mogła ostać się wobec żywnego organizmu innych ludów.

Bezwątpienia Słowianie

nawet w głębi lasów bag-
nistych nie zdołaliby z cza-
sem ochronić swego rodu, gdy-
by nie przyjęli w łono swo-
jej ludności plemion wojen-
nych, które ~~wniosły~~ wniosły
pomiędzy nich zarodek mo-
carstwo, a potem, gdyby wia-
ra ruska nie wyrwała ich
ze stanu nieruchomości cy-
wilizacyjnej, który był skut-
kiem religii dawno obumar-
łej. Historya przeto obszer-
nych krain między morzem
Czarnem a Baltyckiem roz-
poczyna się dopiero od epoki
ruskiej – reszta leży w pomro-
ce. Słowianie sami, właści-
wie mówiąc, nie mieli hi-
storyi, bo historya jest prze-
szłość ludu ukształconego
w mocarstwo zupełne, a oni
żyli tylko w osadach roz-
pierzchnionych. Wszakże
mylnie byłoby ich uważać
za barbarzyńców, jak to
czynią pisarze cudzoziem-
cy, szczególniej Niemcy, chcąc
ich porównać z dzikimi lu-
dami Ameryki, i tym sposo-
bem usprawiedliwić gwał-
ty wyrządzane im przez Niem-
ców. Autorowie starożyt-
ni i średnich wieków wca-
le inaczej mówią o nich:
wszyscy im przyznają chlub-
ne przymioty charakteru
i usposobienia. Grecy powia-
dają, że nawet nazwiska
chytrości i zdrady nie były sła-
wianom znane, a gościnność

H. Pow. 63. II
219

dochodziła do tego stopnia,
że zostawiali domy otworem,
aby wędrowiec mógł zawsze
znaleźć przytułek i posiłek.
Nie ujmują im także męż-
stwa, ale dodają, że nie u-
mieli słuchać i ~~od~~dawali się
łatwo oszukać. Zatem poli-
tyka grecka polegała na-
tem, aby ich poróżnić mię-
dzy sobą, i uzbroić jednych
na drugich. Mnisi zachod-
ni, którzy nawracali Słowian,
chociaż widzą, w nich nie-
mało przywar, jednak twier-
dzą, że ze wszystkich lu-
dów, jakie znali, Słowia-
nie najłatwiej mogli przy-
jąć Chrzest.
Co do nazwiska, jakie ród
ten cały oznaczać mogło
w starożytności, pozostaje
trudna do rozwiązania wąt-
pliwość. Różne bowiem
gałęzie jego już to od po-
chodzenia, już od siedziby,
już nakoniec od ludu pa-
nującego przybierały, i
miały sobie nadawane na-
zwiska. W czasach naj-
odleglejszych tak w Azyi,
jak w Europie znano Sło-
wian pod imie: Henetów
i Wenetów - później zwa-
no ich Scytami, Sarmata-
mi i t.d. Rzymianie podob-
no nazywali ich Selwi, Syl-
wi, ~~Sclo~~ Sclavi, Slavi, Ser-
vi. — Osady Słowian
rozpościerały się po całej Europie,

pamiątki ich bytu znajdują się we Francyi i Anglii — ale wszędzie wygubione utrzymywały się tylko w stronach północnych, odległych od sąsiedztwa społeczeństw przeważnych mocniejszym organizmem i cywilizacyą wyższą. Co do wyobrażeń religijnych, trzeba tu odróżnić starannie to co było u Słowian istotnie własnem, narodowem, a co wzięli i przyswoili od obcych.

Wyobrażenia ich religijne pozostały czyste, ale niektóre nazwiska i rzeczy, albo przyniesione przez ludy nadchodzące później z Azyi, albo pożyczone u sąsiadów zmieszały jedność pojęć Słowiańskich. — Wpływ ten obcy sięga epok bardzo odległych. W języku i tradycyach znajdujemy już zabytki Indyjskie. Bóstwo <u>Tryglaw</u> widocznie odpowiada Trimurti Indyjskiemu. <u>Żywie</u> i <u>Marzanna</u> = pierwiastek życia i śmierci mają podobne brzmienie w Sanskrycie. Wyrazów tych nie można nawet zrozumieć bez znajomości mowy Słowiańskiej. W ogóle język Słowiański zbliża się o sanskrytu.

Taki był stan tego ludu aż do ukazania się spośród niego barbarzyńców, którzy później za wpływem Chrztu potworzyli Królestwa.

Od czasów przed Herodotem aż do VI w. plemię Słowiańskie zachowywało swą organizacyę pierwotną. Wyobrażmy sobie nieograniczoną liczbę drobnych osad bez ogólnego związku, a będziem mieli dokładne pojęcie społeczeństwa Słowian. Nie można dobrać słowa, któreby określało dokładnie warunki tego rodzaju narodowego pożycia Słowian. Długa ta epoka poczynająca się na lat 780 przed Chr., trwała do 600 r. po nar. Ch. Nie pozostał z niej żaden ślad właściwie historyczny. Działalność Słowian nie obracała się ku wzniesieniu kamiennych i kruszcowych pomników. Nie masz u nich miast starożytnych, zabytków budownictwa - z całej pracy przez wieki mogą tylko okazać jeden wyrób język. Słowianie składali w ten jeden olbrzymi pomnik wszystkie zasoby umysłowe. Język słowiański tak dawny jak Indyan i Germanów żyje dziś jeszcze w ustach 80,000000 ludzi. Możnaby powiedzieć że ten cały ogromny język, jakby odlany z samorodnego kruszcu, bez żadnej mieszaniny, wykwitł odrazu z jednego słowa.

Ludy słowiańskie nastaniem wśród nich państw udzielnych, przedstawiają jedną wielką całość. Nie masz wtedy jesz-

rze ich dyalektów i podań na-
rodowych. Jest to czas, w którym
możemy rozważać tradycyę
wspólną, powszechną, zacho-
waną w najdawniejszych baj-
kach i pieśniach gminnych.
Z w. VI zamyka się starożyt-
na historya Słowian.
Po przejściu Hunnów, nie było
już tak znakomitych wysko-
ków plemienia Uralskiego.
Hordy ciągnące za Attyllą
poczęły osiadać w krajach sło-
wiańskich. Nieliczni, ale
straszni Awarowie ~~[illegible]~~ Obrzy-
mi Kaińca, ~~potok~~ poczet kra-
~~kanitych~~ okrutnych nachodź-
ców i sadowią się między ~~At~~
~~Attyja~~ Adryatykiem i Karpatami.
Potem w VII w. ukazuje się
to pierwsze królestwo niejaa-
kiego Samona, którego Frede-
gaire mienia być Gallem.
Historya tego króla bardzo
ciemna — wiadomo tylko że
był cudzoziemcem i zgroma-
dził Słowian dla obrony przeciw
Awarom lub Frankom. Ro-
dzina jego panowała lat
kilka i znikła z dziejów.
Podnosi się zaraz państwo
Morawii i mocarstwo Świę-
topełka — nakoniec przyszło-
dszy ~~[illegible]~~ Madziary, wywra-
cają państwo Morawskie a
zakładają Węgierskie.
W przeciągu czasu od Sa-
mona do nastania Węgier
z drugiej strony Karpat
zachodziły wypadki ważniej-
szego wpływu na losy Słowian.
Wtedy to zawiązały się pań-
stwa Rusi — Polski i Czech.

H. Pow. 70. II.
221

Tradycya miejscowa mówi o
Lechach, Czechach jako przychod-
niach z dalekiego wschodu znad
morza Kaspijskiego. A kiedy
królestwa i Lechii i Czech po-
tworzyły się około Karpat,
w północnej stronie i Norman-
dowie zakładają wielkie
Księztwo Rusi. Ich wyciecz-
ki zdobywcze poczynają się
jeszcze w w. IV i V. i niewąt-
pliwie nawiedzają one kra-
je Słowian, w VI i VII zaś wy-
stępują pod imi[eniem] Rusinów.
Układy założone przez Lechitów
i Czechów około gór Karpac-
kich, a przez Normandów w głę-
bi Rusi różnią się znacznie.
Pierwsi ku morzu Baltyc-
kiemu rozszerzali swe po-
siadłości, ale nie mieli trwa-
łego widoku w przedsięwzię-
ciach, ani Monarchów którzy-
by nadali im organizacyę
stałą. Normandowie przeciwnie
pod stałem jednowładcow
posuwali się ku południowi
i całą Ruś zagarnęli. Zale-
dwie upłynęło 100 lat, Książ-
ęta z Ruryka rodu pano-
wali już na przestrzeni od
Nowogrodu do Kijowa i od
brzegów Baltyckich do Du-
naju puszczali się na zdo-
bycze do Grecyi i próbowali
ubiedz Konstantynopol. Sto-
sunki Rusi z Grekami spra-
wiły, że pisarze Byzan-
tyńscy zachowali imiona
i dzieje ich władców, gdy
tymczasem naczelnicy Le-
chitów i Czech, nie pozosta-
wiwszy po sobie piśmiennych

śladów, przeszli w poczet figur
bajecznych. To tylko wiémy
z pewnością, że ród Lechicko-
-Czeski zlał się prędko ze
Słowiańskim, i w nim utonęła
familja jego pamiętająca ustą-
piła miejsca krajowym. Sło-
wianie poczęli być obierani
na królów, w Polsce i Czechach.
Normandowie także w trze-
ciej generacyi nie umieli już
swego języka, i nazywali się
Rusinami. W przeciągu
czasu od Samona do 1,000 r.
zmienia się całkiem organi-
zacya tego rodu i na całej
ziemi Słowiańskiej powsta-
ją państwa: Lechja, Czechy
i Ruś są związkiem potęg
dotąd nieznanych. Lechici
według tradycyi poetyckiej
byli ludem konnym. w VI
w. zdobywali sobie ziemię
dzisiejszego Ks. Poznańskie-
go, szerzyli się aż do Bał-
tyku i zapuszczali niekie-
dy nad Elbę. Królów swo-
ich wybierali z jednej rodzi-
ny. korona była nagrodą
zwycięstwa w prześcigach
na koniu. Tradycya takich
wyborów jest wspólna lu-
dom pochodzenia Azyatyc-
kiego. — Normandowie
mniej byli liczni od Lechi-
tów — rodzina ich pamiąt-
ca często sprowadzała no-
we hufce wojowników z Nor-
wegii i Szwecyi dla roz-
strzygnięcia sporów o tron,
lub wyjaśnienia miast
niepodległych — ale wo-

jowniczy, co plądrowali tylko
po Rusi i znowu wracali
do ojczyzny — co z nich po-
zostało, w Rusi. To w 3ciem
pokoleniu straciło wszelką
cechę obcego rodu — dynastya
nawet zamieniła się w sło-
wiańską, i nic nowego z nią
nie weszło prócz idei władzy.
Wpływ Chrześcijaństwa rozwija się
też zrazu powoli. Jeszcze
w IV i V w. Apostołowie krze-
wili naukę Ś. Xta pośród Sło-
wian. Już S. Hieronim Dok-
tor Kościoła był Słowianinem.
Podanie przypisuje mu wy-
nalazek pisma słowian.
Nieco później znajdujemy
Słowian Patryarchami Kon-
stantynopolskimi. Dopiero w VI
w. prace nawracania otrzy-
mują ważniejsze skutki
i zaraz apostolstwo samo
zdaje się dzielić na 2 gałę-
zie — przybiera charakter
dwoistości słowiańskiej.
Wszystkie te zmiany staro-
dawnej słowiańszczyzny do-
konały się około r. 1000. Kró-
lestwa: Lechii, Czech, Węgier,
kraje słowiańskie około
Karpat, i normandzkie pań-
stwo Rusi stanęły wyraź-
nie. Odtąd kończy się hi-
storya ogólna mowy sło-
wiańskiej a poczyna hi-
storya języków osobnych.
Cała ta mowa okazuje
się rozdzieloną na 2 wiel-
kie języki, ~~two~~ otoczone
mnogiemi orszakami dya-
lektów. Te dwa języki, ~~tę~~

z tej 2 familje są: ruska
i polsko-czeska. Z szerze-
niem się religji Chrześcijańskiej ści-
skał się węzeł łączący wszyst-
kich Słowian. Dzwon kościel-
ny był pierwszym sygna-
łem ich spójni, a głos jego
oznajmił im iż są członka-
mi wielkiego społeczeństwa,
później ten dzwon służył
im za organ polityczny i
zwoływał ich na <u>wiece</u> (rady)
i stał się godłem ich niepodle-
głości. Kościoły są pierw-
szą budową kamienną w
w Słowiańszczyźnie i jedy-
nem dziełem architektury.
Ustanowienie świąt odry-
wając w niektóre dni lud
od pracy, znaglało wśród
rozmyślań i zabaw żyć
moralnie. Nakoniec reli-
gijne nauki po kościołach
i szkoły zakładane przez Du-
chownych, sprawiły praw-
dziwą reformę w Słowiań-
szczyźnie, która przedtem
nie znała publicznej o-
światy. Stała się ona od-
tąd społeczeństwem Eu-
ropejskiem, weszła w li-
gę z ludami zachodu.

H. Sow. 71. II
223

Słowianie zniemczeni.

Uczeni Czescy i polscy poodkrywali różne nadania, przywileje, listy Bpów, Xiążąt i cesarzów, które nie tylko stwierdzają bytność Słowian na Zachodzie, ale nawet dają poznać ich stosunki ze szczepem germańskim, który otaczał ze wszech stron i niszczył te drobne narody. O tak r. 751 Bp Bonifacy zapytał Papieża: czy wolno wymagać podatki od Słowiańskich ludów osiadłych w środku Niemiec. Znajdujemy ślady ich pobytu w Hollandyi, i Anglii, gdzie miana Słowiańskie Walzburg, Wilzemberg (gród Weletów v Wilków) bardzo pospolite w wiekach średnich, przetrwały dotąd w wielu miejscach. Ale we wszystkich tych ziemiach Słowianie nie używali bytu politycznego.

Północno-niemieccy Słowianie z Wendowie.

1/ Dawne posiadłości Wendów.
Słowianie północno-niemiec-
cy dzielili się na 3 pokolenia:
a/ wschodnich Wilków z Wilc-
ków (Wielkie, Straszne, Swia-
te, Lutycy, Wilcy) tu gdzie dziś
Saxonja, Brandeburgja, Ham-
burg i Lubeka. b/ Pomorczy-
ków - c/ Zachodnich z Obotry-
tów (Bodryców).
Waleczne te i bitne ludy stało-
szy się niepodległemi po wyj-
ściu Herulów, Gotów i innych
cudzoziemców, zwrócily na sie-
bie uwagę ~~cudzoziemców~~ kró-
lów i Cesarzów frankońskich.
Pepin Krótki wezwał na po-
moc Obotrytów, którzy mu
postali 100,000 wojska przeciw Sasom.
Wytężenia Karola W. skiero-
wane były szczególniej przeciw
Czechom i Sasom - zawarł przy-
mierze z Obotrytami, z których
jeden naczelnikiem Drażko
przyprowadził mu 60 do 80,000
zbrojnych ludzi przeciw Sasom.
Ale w ogóle historycy zacho-
dni mało się zajmowali temi
ludami. To jednak pewna,
że w zapasach Karola Wielk-
kiego działały one przeważ-
nie uderzając na nich od Elby.
~~Ale~~ Karol W. Drażka w na-
grodę usług obdarzył nawet
jakąś władzą ~~od~~ udzielną.
Przyczyną nieszczęścia tych
narodów były: niezgoda ~~po-~~
~~lityczna~~ wewnętrzna i nie-
udolność polityczna. Drob-
ne te pokolenia, jak inne Sło-
wiańskie, zmuszane do walki

z ludem oświeceńszym i lepiej urządzonym, miały swych naczelników, ale ci występowali na czoło i znikali prawie jeden po drugich bez ~~śladu~~ zostawienia związku organizacyi politycznej. A przytem bez ustanku kłócili się z sobą. Bodrycowie z Lucyczanami toczyli bój i znosili się wzajemnie. Cesarze (niemieccy) mięszali się do tych kłótni, dawali naczelnikom inwestytury, a tytuły udzielone przez Niemców były u Słowian w poważaniu. Walki te trwały lat 200, a tymczasem cesarstwo niemieckie szerzyło się powoli ku północy, niedługo od wstąpienia na tron Henryka Ptasznika z familii saskiej kraje słowiańskie nie mogły już oprzeć się natarczywości ~~niemców~~. Cesarze domu ~~Niemieckiego~~ Frankońskiego zbyt oddaleni od tych okolic nie mając nadziei przyłączenia ich na zawsze do swego państwa działali tylko przez wpływy polityczne. Sascy zaś w interesie swego domu musieli zajmować się sprawami północy i korzystali z każdej okoliczności aby dostać twierdze i posuwać się coraz bardziej wewnątrz krajów słowiańskich. Henryk ujarzmił wiele udzielnych ludów słowiańskich i zmusił do przyjęcia chrztu, który jednak nie łatwo korzenił się między niemi, bo przychodził

z Niemcami i przyniósł z so-
bą organizacyę niemiecką,
zgubną narodowości słowiań-
skiej. — Był więc Krum w o-
czach Słowian Germanizmem
i niewolą. Naczelnicy słowiań-
scy nie mogąc odeprzeć najaz-
dów cudzoziemskich chrzcili
się, aby lud znalazł opiekę
w Kościele i [illegible]
w narodach Europy. Ale
lud nie chciał słyszeć o Chrystusie
nieraz nawet mordował
nawróconych swoich naczel-
ników. Tak więc i władz-
cy znajdowali się w pomię-
dzy niepowstrzymaną siłą
[illegible] i zaciętym upo-
rem. Co chwila znajdowa-
li się w tych krajach sło-
wiańskich dwojacy pano-
wie, obok książęcia chrześcijanina
stawał naczelnik poganin i
spychali się nawzajem, jeśli nie
przyszli do przymierza z Niemcami.
Około pocz. XI w. jeden z naczel-
ników najprzeważniejszych, do-
wódca Obotrytów (Bodryców) o-
chrzciwszy się, przyjął tytuł
księcia i utworzył księstwo nie-
podległe. Wkrótce jednak stra-
cił go naczelnik pogański.
Wśród tych straszliwych wojen
Niemcy wdzierając się coraz
bardziej budowali twierdze i za-
kładali arcybiskupstwa. Otton u-
fundował arcybiskupstwa w Mag-
deburgu i Merseburgu (Dzie-
wiNie i Międzyborzu). Arcybiskupi ów-
cześni przybywali na swą stolicę
najczęściej sami, albo w towarzy-
stwie niewielu wiernych — i nieraz 100
lat upłynęło nim następcy ich
mogli te katedry osięgnąć.